

**KARS'TA RUS DÖNEMİ'NDE (1878-1918)
İNŞA EDİLEN YAPILARIN
CEPHE ÖZELLİKLERİNİN ANALİZİ
SAİT TÜRKAN**

T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**KARS'TA RUS DÖNEMİ'NDE (1878-1918) İNŞA EDİLEN YAPILARIN
CEPHE ÖZELLİKLERİNİN ANALİZİ**

Sait TÜRKAN

Doç. Dr. Selen DURAK
(Danışman)

YÜKSEK LİSANS TEZİ
MİMARLIK TARİHİ ANABİLİM DALI

BURSA - 2017

Her Hakkı Saklıdır

TEZ ONAYI

Sait TÜRKAN tarafından hazırlanan " Kars'ta Rus Dönemi'nde (1878-1918) İnşa Edilen Yapıların Cephe Özelliklerinin Analizi" adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği/oy çokluğu ile Uludağ Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı'nda **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Doç. Dr. Selen Durak

Başkan: Doç. Dr. Selen Durak
U.Ü. Mimarlık Fakültesi
Mimarlık Anabilim Dalı

İmza

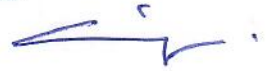
Üye: Prof. Dr. Murat Taş
U.Ü. Mimarlık Fakültesi
Mimarlık Anabilim Dalı

İmza

Üye: Doç. Dr. Gül Atanur
B.T.Ü. Doğa Bilimleri Mimarlık ve Mühendislik Fakültesi
Mimarlık Anabilim Dalı
Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı

İmza

Yukarıdaki sonucu onaylarım

Prof. Dr. Ali BAYRAM

Enstitü Müdürü

.././....

U. Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- tez içindeki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- görsel, işitsel ve yazılı ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda ilgili eserlere bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu,
- atıfta bulunduğum eserlerin tümünü kaynak olarak gösterdiğimi,
- kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı,
- ve bu tezin herhangi bir bölümünü bu üniversite veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı

beyan ederim.

.././....

Sait TÜRKAN

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

KARS'TA RUS DÖNEMİ'NDE (1878-1918) İNŞA EDİLEN YAPILARIN CEPHE ÖZELLİKLERİNİN ANALİZİ

Sait TÜRKAN

Uludağ Üniversitesi
Fen Bilimleri Enstitüsü
Mimarlık Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Selen DURAK

Kars, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonrası imzalanan Berlin Antlaşması ile yaklaşık 40 yıl kadar Çarlık Rusyası hakimiyetinde kalmıştır. Bu dönemde Kars'ta askeri, idari, demografik, kültürel gibi birçok farklı alanda değişimler yaşanmıştır. Rus döneminde özellikle kentsel doku ve mimaride çok önemli gelişmeler olmuştur.

Ruslar Kars Kalesi dibindeki eski yerleşim alanını olduğu gibi bırakıp, kentin güneyindeki düzlükte, ızgara sistemli yeni bir kent düzeni oluşturmuş ve bu alanda batılı tarzda yeni yapılar inşa etmişlerdir. Bugünkü kent dokusunun oluşmasında etkin role sahip olan Rus hakimiyeti döneminde, Baltık üslubunda inşa edilmiş yapılar işlev değişikliği sebebi ile birtakım değişimler geçirmiştir. Bu değişimler çoğunlukla yapıların plan düzeninde gerçekleşse de cephelerini de bir miktar etkilemiştir. Çalışmada yapıların özgün cephe özellikleri ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Giriş bölümünde çalışmanın amacı ve kapsamı, kaynak araştırması, çalışma alanıyla ilgili genel bilgiler ve çalışmanın yöntemi anlatılmış, ikinci bölümde Kars'ın Rus dönemine kadar olan tarihsel ve mimari gelişimi aktarılmıştır. Üçüncü bölümde Rus döneminde yaşanan gelişmelerle birlikte ortaya çıkan yeni kentleşme düzeni ve mimari ele alınmıştır. Çalışmanın dördüncü bölümünde ise Rus dönemi sivil mimarisine ait örneklerin cephe analizi yapılmış ve cephe özellikleri ortaya konulmuştur. Son bölümü oluşturan sonuç bölümünde, dördüncü bölümde elde edilen verilerin değerlendirmesi yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kars, Rus dönemi mimarisi, Yeni kentleşme düzeni, Cephe özellikleri

2017, xi+186 sayfa.

ABSTRACT

MSc Thesis

ANALYSIS OF FACADE CHARACTERISTICS OF RUSSIAN PERIOD BUILDINGS (1878-1918) IN KARS

Sait TÜRKAN

Uludağ University
Graduate School of Natural and Applied Sciences
Department of Architecture

Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Selen DURAK

Kars remained under the rule of the Tsarist Russia for about 40 years with the Berlin Treaty signed after the Ottoman-Russian War of 1877-1878. During this period, there have been rapid developments in various areas such as military, administrative, demographic and cultural in Kars. During the Russian era, there have been very important developments especially in architecture and urban fabric.

The Russians, leaving the old settlement area under Kars Castle as it was, created a new urban layout with a grid system on the plain in the south of the city and built new structures in western style. In the period of Russian domination, which played an active role in the formation of today's urban fabric, constructions built in the Baltic style have undergone some changes due to the change of function. These changes were mostly in the plan order of the buildings but they affected the facades to some extent. In this study, original facade features of the buildings were tried to be revealed.

In the introduction part, the purpose and scope of the study, the literature review, the general information about the study area and the method of study was explained. In the second part, the historical and architectural development of Kars until the Russian period was conveyed. In the third part, new urbanization plan and architecture emerged together with developments experienced in Russian period. In the fourth part of the work, the facades of the samples belonging to Russian civil architecture was analyzed and the facade features were revealed.. In the final section, the data obtained in the fourth section were evaluated.

Key words: Kars, Russian period architecture, New urbanization plan, Facade features

2017, xi+186 pages.

ÖNSÖZ VE TEŞEKKÜR

Ülkemizin ekonomik, sosyolojik, coğrafi, tarihi ve kültürel yapısı bakımından kendine özgü karaktere sahip kentlerinden biri olan Kars'ın, kentsel ve mimari değerlerini belgeleyen çalışmalara bir yenisinin daha eklenmesi, bu çalışmanın esas çıkış noktası olmuştur. Kars gibi çok sayıda önemli mimari değeri bünyesinde barındıran kentlerin bu değerlerinin, bilimsel ve akademik ortamlarda yapılacak derin araştırmalarla ele alınması gerekmektedir. Bu tür değerlerin korunabilmesi adına öncelikle toplumun her kademesinde koruma bilinci oluşturulmalı, bilinçsiz ve yüzeysel müdahalelerden kaçınılarak konuyla ilgili uzman kişilerin desteğine başvurulmalıdır. Belki bu sayede bu önemli değerlerin daha iyi korunabilmesi ve sonraki kuşaklara özgün bir şekilde aktarılabilmesi mümkün olabilir.

Lisansüstü eğitimimin başından beri benden desteğini ve önerilerini esirgemeyen, fikirleri ve tecrübesi ile konunun gelişimine ve yönlenişine ışık tutan değerli hocam Sayın Doç. Dr. Selen Durak'a,

İncelediğim yapıların cephe süslemeleri konusunda bana destek sağlayan Sayın Sara Özçelik hocama,

Lisansüstü eğitimimde emeği geçen Uludağ Üniversitesi Mimarlık Fakültesi'nde bulunan tüm hocalarıma ve bana sürekli destek olan başta Ender Şen olmak üzere tüm araştırma görevlisi arkadaşlarıma,

Alan çalışması ve tez yazım sürecinde bana yardım ve manevi destek sağlayan arkadaşlarım Fatma Güç'e, Zehra Dönmez'e, Ömer Kızıлтаş'a, Servet Can'a, Erkan Türkan'a ve Erşan Baldız'a,

Çalışmanın oluşum sürecinde çalışmalarından faydalandığım tüm kaynak sahibi ve araştırmacılara,

Kars İl Özel İdaresi, Kars Belediyesi, Kars Müzesi, Kars Kültür ve Turizm Müdürlüğü ve Kars Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü kurumlarının bana destek sağlayan tüm çalışanlarına,

ve bu süreçte beni hiçbir zaman yalnız bırakmayıp, desteklerini her zaman hissettiren, sevgili aileme sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Sait TÜRKAN

.../.../....

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ VE TEŞEKKÜR	iii
SİMGELER ve KISALTMALAR DİZİNİ	vi
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	vii
ÇİZELGELER DİZİNİ	x
1. GİRİŞ	1
2. KARS'IN RUS DÖNEMİ ÖNCESİNDE KENTSEL VE MİMARİ GELİŞİMİ	5
2.1. Osmanlı Dönemi Öncesi Kentsel Gelişim	5
2.2. Osmanlı Döneminde Kentsel ve Mimari Gelişim.....	9
3. KARS'TA 1878-1918 RUS DÖNEMİ VE YENİ KENTLEŞME DÜZENİ.....	24
3.1. Yeni İdari Yapılanma ve Karskaya Oblast	24
3.2. Göç Hareketleri ve Değişen Demografik Yapı	26
3.3. Rus Döneminde Yaşanan Kentsel Gelişmeler	28
3.4. Kars' ta Rus Dönemi Mimarisi	35
3.4.1. Dini Mimari.....	47
3.4.2. Askeri Mimari	53
3.4.3. Sivil Mimari	59
4. RUS DÖNEMİ YAPILARININ CEPHE MİMARİSİNİN ANALİZİ	67
4.1. İl Sağlık Müdürlüğü Binası.....	69
4.2. Defterdarlık Binası	76
4.3. Hekimevi	82
4.4. Kars Ticaret ve Sanayi Odası Binası.....	90
4.5. Kars-Ardahan Bölge Barosu Binası	96
4.6. Eski Şehir Kulübü Binası.....	101
4.7. Atatürk Çocuk Kütüphanesi Binası.....	106
4.8. Eski Rus Konsoloslugu Binası	110
4.9. Eski Öğretmen Evi Binası.....	116
4.10. Kars Belediyesi Binası	120
4.11. Eski Kars Anadolu Lisesi Binası.....	127
4.12. Fevzi Paşa Ortaokulu Binası	131

4.13. İsmet Paşa İlkokulu Binası.....	136
4.14. Gazi Kars Anadolu Lisesi	142
4.15. Vali Konağı	148
4.16. Defterdarlık Misafirhanesi	153
4.17. Tuncer Güvensoy Evi.....	157
4.18. Kemal Aksu Evi	162
4.19. Resul Yıldız Evi	166
4.20. Maliye Caddesi Üzerindeki 6 Numaralı Konut.....	172
5. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ	177
KAYNAKLAR	181
EKLER.....	184
EK 1	185
ÖZGEÇMİŞ	186

SİMGELER ve KISALTMALAR DİZİNİ

Simgeler

Açıklama

cm	Santimetre
m	Metre
m ²	Metrekare

Kisaltmalar

Açıklama

JPEG	Joint Photographic Experts Group
CAD	Computer Aided Design
yy.	Yüzyıl
K.V.K.B.K.M. Cad.	Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü Caddesi

ŞEKİLLER DİZİNİ

Sayfa

Şekil 2. 1. Kars ilinin coğrafi konumu	5
Şekil 2. 2. Kars'ta tarih öncesi döneme ait duvar resimleri	6
Şekil 2. 3. Havariler Kilisesi (Kümbet Camii) planı ve görünüşü	7
Şekil 2. 4. Ani Tarihi Kenti mimarisinden örnekler	8
Şekil 2. 5. 1579 yılı sonrası Osmanlı Kars'ı krokisi	10
Şekil 2. 6. Şahinşahname'de yer alan 1581 Kars minyatürü	12
Şekil 2. 7. Nusretnameden Kars minyatürü	13
Şekil 2. 8. XVII. yy. Kars gravürü	16
Şekil 2. 9. Rusların 1828 Kars kuşatma planı	18
Şekil 2. 10. 1855 Kars planı	19
Şekil 2. 11. Ruslara ait 1877 tarihli Kars haritası	22
Şekil 2. 12. XIX. yüzyılda Kars'taki Osmanlı dokusu	23
Şekil 3. 1. Rus Çarlığı sınırları içindeki Karskaya Oblast haritası	26
Şekil 3. 2. XVIII. yy. St. Petersburg kent planı	29
Şekil 3. 3. Kars Şehir Parkı Rus dönemi.....	29
Şekil 3. 4. Kars Şehir Parkı 2017	30
Şekil 3. 5. Rusların Kars'ta uyguladıkları ızgara kent planı	30
Şekil 3. 6. Rusların uyguladığı ızgara planının günümüz kent dokusundaki izleri.....	31
Şekil 3. 7. Ruslara atfedilen 1878 tarihli Dedeağaç planı	31
Şekil 3. 8. Rusların aşamalı olarak yaptıkları demiryolu hattı.....	34
Şekil 3. 9. Kars İstasyonu vaziyet planı	34
Şekil 3. 10. 1970'te yıkılan Eski Kars Garı planı	35
Şekil 3. 11. Eski Kars Garı ve su kulesi (solda).....	35
Şekil 3. 12. Mikhail Makarov'un tasarladığı konut yapısı, Petersburg 1870	38
Şekil 3. 13. Tupikov apartmanı, Petersburg 1876-1877	38
Şekil 3. 14. Kars Hekimevi	39
Şekil 3. 15. Cadde kesişim noktalarındaki yapılardan örnekler	40
Şekil 3. 16. İl Sağlık Müdürlüğü Binası.....	41
Şekil 3. 17. Rus dönemi yapılarından balkon detayı.....	42
Şekil 3. 18. Veranda örnekleri.....	43
Şekil 3. 19. Baltık tarzı balkon ve baca.....	43
Şekil 3. 20. Rus dönemine ait yapılardan yazıt örnekleri	44
Şekil 3. 21. Rus yapılarından peç örnekleri	44
Şekil 3. 22. Rus Dönemi yapılarından kapı ve pencere detayları	45
Şekil 3. 23. Rus Kilisesi önünde yer alan meydan.....	45
Şekil 3. 24. Ardahan'da bulunan bir Rus dönemi yapısı-Ardahan Kongre ve Kent Müzesi Binası	46
Şekil 3. 25. Gümrü şehri tarihi dokusu	46
Şekil 3. 26. Rus Döneminde Havariler Kilisesi ve çan kulesi	47
Şekil 3. 27. 1957'de yıkılan Rum Ortodoks Kilisesi	48
Şekil 3. 28. 1970' te yıkılan Ermeni Kilisesi	49
Şekil 3. 29. Aleksandr Nevski Kilisesi planı	50

Şekil 3. 30. Aleksandr Nevski Kilisesi arka görünüşü.....	51
Şekil 3. 31. Aleksandr Nevski Kilisesi eski hali	52
Şekil 3. 32. Aleksandr Nevski Kilisesi-Fethiye Camii iç görünümü	53
Şekil 3. 33. Komutanlık Binası ön görünümü.....	54
Şekil 3. 34. Komutanlık Binası zemin kat planı.....	55
Şekil 3. 35. Komutanlık Binası birinci kat planı	55
Şekil 3. 36. Bölük Koğuşu görünümü	56
Şekil 3. 37. Bölük Koğuşu zemin kat planı.....	57
Şekil 3. 38. Bölük Koğuşu birinci kat planı	57
Şekil 3. 39. Tamirhane Binası görünümü.....	59
Şekil 3. 40. Tamirhane Binası planı	59
Şekil 3. 41. Günümüzdeki isimleriyle Rusların açtığı bazı caddeler	60
Şekil 3. 42. İstasyon lojmanı ve su kulesi	62
Şekil 3. 43. İstasyon Revizörlük Binası	62
Şekil 3. 44. Gümrük Binası-Kent Konseyi.....	63
Şekil 3. 45. Gümrük Binası-Kent Konseyi planı.....	63
Şekil 3. 46. Demir Köprü'yü içeren eski bir fotoğraf	64
Şekil 3. 47. Demir Köprü'den bir görünüm	64
Şekil 3. 48. Sağlık Anıtı	65
Şekil 3. 49. Rusların Kars Zafer Anıtı.....	66
Şekil 4. 1. İncelenen yapıların konumları	67
Şekil 4. 2. İl Sağlık Müdürlüğü Binası birinci kat planı	70
Şekil 4. 3. İl Sağlık Müdürlüğü Binası-1929	74
Şekil 4. 4. İl Sağlık Müdürlüğü Binası.....	74
Şekil 4. 5. İl Sağlık Müdürlüğü Binası kuzeydoğu (giriş) cephesi	75
Şekil 4. 6. Defterdarlık Binası zemin kat planı	76
Şekil 4. 7. Defterdarlık Binası genel görünümü.....	80
Şekil 4. 8. Defterdarlık Binası güneybatı (giriş) cephesi	81
Şekil 4. 9. Defterdarlık Binası eski halini gösteren bir fotoğraf	82
Şekil 4. 10. Hekimevi birinci kat planı	83
Şekil 4. 11. Hekimevi yapısına ait eski fotoğraflar	87
Şekil 4. 12. Hekimevi günümüzdeki halinden bir görünüm	88
Şekil 4. 13. Hekimevi batı (giriş) cephesi	89
Şekil 4. 14. Kars Ticaret ve Sanayi Odası zemin kat planı	91
Şekil 4. 15. Kars Ticaret ve Sanayi Odası Binası ön görünüm	94
Şekil 4. 16. Kars Ticaret ve Sanayi Odası Binası güneydoğu (giriş) cephesi.....	95
Şekil 4. 17. Kars-Ardahan Bölge Barosu Binası zemin kat planı	96
Şekil 4. 18. Kars-Ardahan Bölge Barosu Binası ön görünüm	100
Şekil 4. 19. Kars-Ardahan Bölge Barosu Binası kuzeydoğu cephesi	100
Şekil 4. 20. Eski Şehir Kulübü Binası ön görünüm	104
Şekil 4. 21. Eski Şehir Kulübü Binası kuzeydoğu cephesi	105
Şekil 4. 22. Atatürk Çocuk Kütüphanesi Binası eski bir fotoğrafı.....	109
Şekil 4. 23. Atatürk Çocuk Kütüphanesi Binası ön görünüm	109
Şekil 4. 24. Atatürk Çocuk Kütüphanesi güneybatı cephesi	110
Şekil 4. 25. Eski Rus Konsolosluğu Binası birinci kat planı	111

Şekil 4. 26. Eski Rus Konsolosluğu Binası'na ait eski bir fotoğraf	112
Şekil 4. 27. Eski Rus Konsolosluğu Binası ön görünüm	115
Şekil 4. 28. Eski Rus Konsolosluğu Binası güneybatı cephesi	115
Şekil 4. 29. Eski Öğretmen Evi Binası zemin kat planı	116
Şekil 4. 30. Eski Öğretmen Evi köşeden görünüm	120
Şekil 4. 31. Eski Öğretmen Evi Binası kuzeybatı cephesi	120
Şekil 4. 32. Kars Belediyesi Binası zemin kat planı	121
Şekil 4. 33. Kars Belediyesi Binası 1910	125
Şekil 4. 34. Kars Belediyesi Binası 1946	125
Şekil 4. 35. Kars Belediyesi Binası ön görünüm	126
Şekil 4. 36. Kars Belediyesi Binası güneydoğu cephesi	126
Şekil 4. 37. Eski Kars Anadolu Lisesi Binası Rus dönemine ait bir fotoğrafı	127
Şekil 4. 38. Eski Kars Anadolu Lisesi Binası ön görünüm	130
Şekil 4. 39. Eski Kars Anadolu Lisesi Binası güneydoğu cephesi	131
Şekil 4. 40. Fevzi Paşa Ortaokulu Binası ön görünüm	135
Şekil 4. 41. Fevzi Paşa Ortaokulu Binası güneybatı cephesi	135
Şekil 4. 42. İsmet Paşa İlkokulu Binası birinci kat planı	136
Şekil 4. 43. İsmet Paşa İlkokulu Binası'nın 1920'li yıllardaki durumunu gösteren eski fotoğrafları	139
Şekil 4. 44. İsmet Paşa İlkokulu Binası ön görünüm	140
Şekil 4. 45. İsmet Paşa İlkokulu Binası güneybatı cephesi	141
Şekil 4. 46. Gazi Kars Anadolu Lisesi Binası birinci kat planı	143
Şekil 4. 47. Gazi Kars Anadolu Lisesi ön görünüm	146
Şekil 4. 48. Gazi Kars Anadolu Lisesi kuzeydoğu cephesi	147
Şekil 4. 49. Vali Konağı zemin kat planı	148
Şekil 4. 50. Vali Konağı'na ait eski bir fotoğraf	149
Şekil 4. 51. Vali Konağı caddeden görünüm	152
Şekil 4. 52. Vali Konağı kuzeydoğu cephesi	152
Şekil 4. 53. Defterdarlık Misafirhanesi eski fotoğrafları	156
Şekil 4. 54. Defterdarlık Misafirhanesi ön görünüm	156
Şekil 4. 55. Defterdarlık Misafirhanesi güneydoğu cephesi	156
Şekil 4. 56. Tuncer Güvensoy Evi zemin kat planı	158
Şekil 4. 57. Tuncer Güvensoy Evi ön görünüm	161
Şekil 4. 58. Tuncer Güvensoy Evi güneybatı cephesi	161
Şekil 4. 59. Kemal Aksu Evi birinci kat planı	162
Şekil 4. 60. Kemal Aksu Evi ön görünüm	166
Şekil 4. 61. Kemal Aksu Evi kuzeydoğu cephesi	166
Şekil 4. 62. Resul Yıldız Evi zemin kat planı	167
Şekil 4. 63. Resul Yıldız Evi ön görünüm	170
Şekil 4. 64. Resul Yıldız Evi kuzeydoğu cephesi	171
Şekil 4. 65. Zemin kat planı	172
Şekil 4. 66. Yapıya ait eski fotoğraflar	176
Şekil 4. 67. Yapının önden görünümü	176
Şekil 4. 68. Güneybatı cephesi	176

ÇİZELGELER DİZİNİ

Sayfa

Çizelge 3. 1 Karskaya Oblast'a bağlı idari alt birimler.....	25
Çizelge 3. 2. 1879-1914 yılları arasında Kars'taki etnik grupların nüfus sayıları	27
Çizelge 3. 3. Kars'ta 1884-88 yıllarında yapılan kamulaştırma ve özelleştirmeler	33
Çizelge 4. 1. Envanter bilgileri tablosu	68
Çizelge 4. 2. Cephe özellikleri analiz tablosu	69
Çizelge 4. 3. İl Sağlık Müdürlüğü Binası genel bilgiler	71
Çizelge 4. 4. İl Sağlık Müdürlüğü Binası cephe özellikleri	72
Çizelge 4. 5. Defterdarlık Binası genel bilgiler.....	78
Çizelge 4. 6. Defterdarlık Binası cephe özellikleri	79
Çizelge 4. 7. Hekimevi genel bilgiler.....	85
Çizelge 4. 8. Hekimevi cephe özellikleri	86
Çizelge 4. 9. Kars Ticaret ve Sanayi Odası Binası genel bilgiler	92
Çizelge 4. 10. Kars Ticaret ve Sanayi Odası Binası cephe özellikleri.....	93
Çizelge 4. 11. Kars-Ardahan Bölge Barosu Binası genel bilgiler.....	98
Çizelge 4. 12. Kars-Ardahan Bölge Barosu Binası cephe özellikleri	99
Çizelge 4. 13. Eski Şehir Kulübü Binası genel bilgiler.....	102
Çizelge 4. 14. Eski Şehir Kulübü Binası cephe özellikleri	103
Çizelge 4. 15. Atatürk Çocuk Kütüphanesi Binası genel bilgiler	107
Çizelge 4. 16. Atatürk Çocuk Kütüphanesi Binası cephe özellikleri.....	108
Çizelge 4. 17. Eski Rus Konsolosluğu Binası genel bilgiler	113
Çizelge 4. 18. Eski Rus Konsolosluğu Binası cephe özellikleri	114
Çizelge 4. 19. Eski Öğretmen Evi Binası genel bilgiler	118
Çizelge 4. 20. Eski Öğretmen Evi Binası cephe özellikleri	119
Çizelge 4. 21. Kars Belediyesi Binası genel bilgiler.....	123
Çizelge 4. 22. Kars Belediyesi Binası cephe özellikleri	124
Çizelge 4. 23. Eski Kars Anadolu Lisesi Binası genel bilgiler	128
Çizelge 4. 24. Eski Kars Anadolu Lisesi Binası cephe özellikleri.....	129
Çizelge 4. 25. Fevzi Paşa Ortaokulu Binası genel bilgiler.....	133
Çizelge 4. 26. Fevzi Paşa Ortaokulu Binası cephe özellikleri	134
Çizelge 4. 27. İsmet Paşa İlkokulu Binası genel bilgiler	137
Çizelge 4. 28. İsmet Paşa İlkokulu Binası cephe özellikleri	138
Çizelge 4. 29. Gazi Kars Anadolu Lisesi genel bilgiler.....	144
Çizelge 4. 30. Gazi Kars Anadolu Lisesi cephe özellikleri.....	145
Çizelge 4. 31. Vali Konağı genel bilgiler.....	150
Çizelge 4. 32. Vali Konağı cephe özellikleri	151
Çizelge 4. 33. Defterdarlık Misafirhanesi genel bilgiler.....	154
Çizelge 4. 34. Defterdarlık Misafirhanesi cephe özellikleri	155
Çizelge 4. 35. Tuncer Güvensoy Evi genel bilgiler	159
Çizelge 4. 36. Tuncer Güvensoy Evi cephe özellikleri.....	160
Çizelge 4. 37. Kemal Aksu Evi genel bilgiler.....	164
Çizelge 4. 38. Kemal Aksu Evi cephe özellikleri	165
Çizelge 4. 39. Resul Yıldız Evi genel bilgiler.....	168

Çizelge 4. 40. Resul Yıldız Evi cephe özellikleri	169
Çizelge 4. 41. Genel bilgiler	174
Çizelge 4. 42. Cephe özellikleri	175
Çizelge 4. 43. İncelenen yapıların ortak cephe özellikleri	179

1. GİRİŞ

Cumhuriyetin ilanından önce, 1878-1918 yılları arasında geçen 40 yıllık dönemde Rus hakimiyeti altında kalan Kars'ın günümüz şehir yapısının oluşmasında bu dönemin önemli bir etkisi bulunmaktadır. Kentin mimari dokusuna bakıldığında özellikle kent merkezinde Rusların egemenliğinde geçen 1878-1918 yılları arasında gerçekleştirilen kentsel planlama ve mimari yapılaşmanın dokuya hakim olduğu görülmektedir. Kars Ruslardan geri alındıktan sonra, onlardan kalan çok sayıdaki yapı kent hayatındaki yeni kullanıcıları tarafından kullanılmaya başlanmıştır. Bu yapıların birçoğu günümüzde de farklı işlevlerle kullanılmaya devam etmektedir.

Bugünkü kent kimliğinin oluşmasında büyük paya sahip dönem ile ilgili gerçekleştirilen çalışmalar incelendiğinde, mevcut durumda sınırlı sayıda çalışma olduğu görülmektedir. Rus döneminin siyasi, sosyal, kültürel yapısı gibi farklı açılardan ele alındığı bu çalışmalar arasında, dönemin mimarisini ve kentsel alanda meydana gelen gelişmelerini inceleyen “XIX. yy. Kars Kent Dokusu Oluşumunda Meydana Gelen Değişmeler ve Gelişmeler” (Dilaver Aksoy-Yüksek Lisans Tezi), “1878-1918 Rus İşgali Dönemi Konut Mimarisi” (Asuman Çiftçi-Yüksek Lisans Tezi), “Batılılaşma Dönemi Kars'ın Şehir Dokusu ve Resmi Binalar” (Nadire Tuba Gündoğdu-Yüksek Lisans Tezi), “XIX. Yüzyıl Kars Yapılarına Baltık Mimari Üslubunun Yansıması” (Hamza Gündoğdu-Makale) gibi çalışmalar yer almaktadır. Bu çalışmaların her biri Rus dönemi mimarisini farklı yönleriyle ele alan önemli çalışmalardır. Rus dönemi mimarisinin cephe özelliklerini belgeleyen çalışmaların arttırılması gerektiği, yapılan çalışmanın bu kapsamda önemli katkı sağlayacağı düşünülerek bu doğrultuda bir çalışma ortaya konulmuştur.

Kars'ta Rus dönemine ait çok sayıda yapı bulunmakta olup bunların yaklaşık 100 tanesi 1988 yılında tescil edilmiştir (Hopancı ve ark. 2011). Kente Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü kurulmasıyla bu sayı son yıllarda giderek daha da artmıştır. Rus dönemine ait yapılardan günümüze ulaşanlar incelendiğinde, bunların çoğunun plan özgünlüğünü yitirdiği bazılarının cephelerinde de ciddi değişiklikler yapıldığı dikkat çekmektedir. Gerek bu sebeple gerekse de Baltık mimari üslubu olarak tanımlanan

mimarinin cephe ölçeğinde öne çıkması bu yapıların cephe özelliklerine yönelik bir çalışma yapılmasına yönlendiren etkenler olmuştur.

Ülkemizde kentlerin tarihi dokusu, artan nüfus, çarpık yapılaşma ve yanlış uygulanan politikalar sonucu zarar görmekte; birçok tarihi yapı yanlış uygulanan imar planları ve duyarsızlık sonucu kent dokusu içerisinde yok olmaktadır. Kars'ta Rus hakimiyeti döneminde Baltık mimari üslubu etkisinde inşa edilmiş olan tarihi yapılar büyük ölçüde korunmuş olmakla birlikte bu yapıların işlev değişikliği sebebiyle geçirdikleri değişimler sonucunda özgünlüklerini bir ölçüde yitirdikleri anlaşılmıştır. Bu sebeple yapıların eski fotoğraflarıyla birlikte özgün durumlarını belgeleyen ölçekli çizimlerini elde etmek üzere bilimsel çalışmalar incelenmiş ve arşivler taranmıştır.

Yapılan çalışma kapsamında Kars'taki Rus döneminden kalan sivil mimarlık (konut, ticaret, eğitim, kamusal vb.) örnekleri ele alınmış ve incelenmiştir. Çalışmanın amacı bu yapıların Baltık üslubu olarak tanımlanan cephe mimarisini incelemek ve buradan birtakım veriler elde etmeye çalışmak olmuştur. Bu amaç doğrultusunda, kentin Rus dönemi öncesi kentsel ve mimari gelişimi, Rus hakimiyetinde geçen dönem içerisinde gerçekleştirilen yenilikler ve oluşturulan yeni kentleşme düzeni ve Rus dönemine ait sivil mimarlık örneklerinin cephe özelliklerinin analiz edilmesi konuları üzerinde durulmuştur.

Rus dönemi sivil mimarlık yapılarının cephe düzenlerini incelemek amacıyla yapılan bu çalışma için;

- cephe kurgusunun zengin tutulduğu
- Baltık mimari üslubunun en yoğun biçimde işlendiği

eğitim, konaklama, kamusal vb. amaçlarla kullanılan yapılar ele alınmıştır. Çalışma alanının uzaklığı, süresinin kısıtlılığı, yapıların orijinal çizimlerini elde etmede yaşanan zorluklar ve alan çalışması sırasında karşılaşılan güçlükler sebebiyle incelenen örnek sayısı yirmi adet olarak belirlenmiştir. Bu yapılar şunlardır;

1. İl Sağlık Müdürlüğü Binası
2. Defterdarlık Binası

3. Hekimevi
4. Kars Ticaret ve Sanayi Odası Binası
5. Kars-Ardahan Bölge Barosu Binası
6. Eski Şehir Kulübü Binası
7. Atatürk Çocuk Kütüphanesi Binası
8. Eski Rus Konsoloslugu Binası
9. Eski Öğretmen Evi Binası
10. Kars Belediyesi Binası
11. Eski Kars Anadolu Lisesi Binası
12. Fevzi Paşa Ortaokulu Binası
13. İsmet Paşa İlkokulu Binası
14. Gazi Kars Anadolu Lisesi Binası
15. Vali Konağı
16. Defterdarlık Misafirhanesi
17. Tuncer Güvensoy Evi
18. Kemal Aksu Evi
19. Resul Yıldız Evi
20. Maliye Caddesi Üzerindeki 6 Numaralı Konut

Rus Dönemi yapılarının giriş cephelerinin diğer cephelere oranla daha özenli ve nitelikli tasarlanmış olması yapılan çalışma kapsamında özellikle bu cephelerin ele alınmasını gerekli kılmıştır. Yapıların özgün cephe özelliklerini ortaya koymak amaçlandığından eski fotoğraflardan ya da cephelerin genel düzeni ve müdahale izlerinden özgün durumları tespit edilmeye çalışılmış, cephe çizimlerinde de özgün durumları dikkate alınmıştır. Bununla birlikte yapıların günümüzdeki durumlarını gösteren fotoğraflara da yer verilmiştir.

Ele alınan örneklerin ilk olarak varsa ölçekli çizimleri elde edilmeye çalışılarak bu çizimlerden faydalanılmak istenmiştir. Bu amaçla, Kars İl Özel İdaresi, Kars Belediyesi, Kars Valiliği, Kars Müzesi, Kars Kültür ve Turizm Müdürlüğü ve Kars Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü kurumlarına gidilmiş ve konuyla ilgili kaynak ve arşiv taraması gerçekleştirilerek bazı veriler elde edilmiştir. Bu veriler arasında

İl Sağlık Müdürlüğü Binası, Defterdarlık Binası, Hekimevi, Kars Ticaret ve Sanayi Odası Binası, Kars-Ardahan Bölge Barosu Binası, Eski Şehir Kulübü Binası, Eski Rus Konsoloslugu Binası, Eski Öğretmen Evi Binası, Kars Belediyesi Binası, İsmet Paşa İlkokulu Binası, Gazi Kars Anadolu Lisesi Binası, Vali Konağı, Tuncer Güvensoy Evi, Kemal Aksu Evi, Resul Yıldız Evi ve Maliye Caddesi Üzerindeki 6 Numaralı Konut yapılarının planları bulunmaktadır. Elde edilen veriler arasında cephe çizimleri bulunmaması (Kars Belediyesi Binası hariç) sebebiyle cephe analizi yapılacak bu çalışma için öncelikle gerekli veriler (cephe çizimleri) oluşturulmuştur.

Bu doğrultuda alana gidilerek, yapıların cephe oranlarının olabildiğince gerçeğe en uygun biçimde elde edilebilmesi amacıyla cepheyi karşıdan alacak şekilde fotoğrafları çekilmiştir. Bazı yapıların cephelerinin uzunluğundan ya da önlerindeki mesafenin yetersizliğinden dolayı fotoğraf makinesinin kadrajına sığdırılması mümkün olamamıştır. Bu durumdaki cepheler birkaç parça şeklinde çekilerek bilgisayar üzerinden Adobe Photoshop programı kullanılarak birleştirilip tek parça haline getirilmiştir. Daha sonra yine aynı program aracılığıyla ilgili yapının varsa ölçekli plan ve cephe fotoğrafı aynı orana getirilerek tek düzlem üzerinde JPEG dosya formatına dönüştürülmüştür. Sonrasında bu dosyalar bir CAD (Computer Aided Design) yazılımı olan Autodesk Autocad programına aktarılarak cephe çizimleri gerçekleştirilmiştir.

Rus dönemi yapılarının cephe çizimleri yapıldıktan sonra, bu cephelerde yer alan dekoratif öğeler, boşluk elemanları (pencere-kapı), balkon, çatı, giriş saçağı, gibi elemanların tipolojik değerlendirmeye yönelik çözümlemesini gerçekleştirmek için bir tablo oluşturulmuştur. Tüm yapıların giriş cepheleri, oluşturulan bu tablo aracılığıyla analiz edilerek ortaya çıkan birtakım benzerlik ve farklılıklar üzerinden sonuçlar elde edilmiştir.

2. KARS'IN RUS DÖNEMİ ÖNCESİNDE KENTSEL VE MİMARİ GELİŞİMİ

Kars ilinin coğrafi konumuna bakıldığında; Doğu Anadolu Bölgesi'nin kuzey-doğu kesiminde yer alan bir sınır ilidir. 1992 yılına kadar 14 ilçeyi kapsayan büyük bir il olan Kars, 1992'de kuzeydeki ilçeleriyle Ardahan ili, güneydeki ilçeleriyle Iğdır ili olmak üzere üçe bölündü. Bugün, yüzölçümü 9442 km² olan ilin merkez ilçe dışında 7 ilçesi, 4 bucağı ve 378 köyü bulunmaktadır. İlin sınırlarını batıda Erzurum, güneyde Ağrı ve Iğdır, doğuda Ermenistan, kuzeyde Ardahan ili çevrelemektedir (Şekil 2.1).

Şekil 2. 1. Kars ilinin coğrafi konumu (<https://www.memrise.com/course/889122/turkiye-haritasi-no-typing/14/>, 2017)

Kars kentinin tarihsel gelişimi incelendiğinde, 1878-1918 yılları arasında kapsayan Rus hakimiyetiyle geçen dönem, bölgenin kentsel dokusu ve mimarisi açısından önemli bir dönüm noktası olmuştur. Bu sebeple Kars'ın kuruluşundan itibaren kentsel gelişimi incelenirken Rus dönemi öncesi gelişmeleri ve Rus dönemi gelişmeleri şeklinde iki ana başlık altında ele alınmıştır. Bu bölümde kentin kuruluşundan itibaren Rus dönemine kadar meydana gelen gelişimi aktarılmaktadır.

2.1. Osmanlı Dönemi Öncesi Kentsel Gelişim

Bulduğu coğrafi konumundan dolayı Kars yüzyıllar boyunca birçok farklı kültür için önemli bir kavşak noktası olmuştur. Kars ve çevresinde yapılan çalışmalar, bölgeye yerleşimlerin ilk olarak Alt Paleolitik dönemde başladığını göstermektedir. Yapılan

araştırmalar sonucunda ortaya ıkarılan Aladağ'ın doğu yamaçlarında bulunan Yazılıkaya'da insan ve hayvan figürlerine rastlanmaktadır. Hayvan figürleri içinde dağ keçileri, geyikler ve eşekler büyük yer tutmaktadır (Şekil 2.2). Akçakale Adası'ndaki taş anıtlar ve kaledeki duvar resimleri ise Neolitik Döneme aittir. Bölgeye ilk olarak MÖ.1200'lerde Hurriler' in yerleştikleri bilinmektedir.

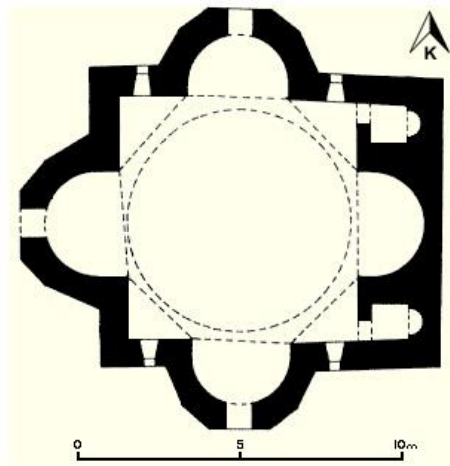

Şekil 2. 2. Kars'ta tarih öncesi döneme ait duvar resimleri (Kars İli Çevre Durum Raporu 2011)

Kars'ta yazılı tarih dönemleri, MÖ. 900 yıllarında güneyden gelen Urartularla başlamıştır. Urartular öncesinde bölgede yaşayan topluluklar dağınık bir idari yapılanmaya sahipken, bugünkü anlamda bir idari yapılanmanın Urartularla başladığı görülmektedir. Bu sayede daha hızlı imar edilen kentte MÖ. IX. yüzyıl sonlarında Urartu Kralı'nın Yazılıtaş'taki yazıtında Diauekhini ülkesini aldığı ve başkent Şaşuluni' de bir ekalu (saray) yaptırdığı belirtilmektedir. Yaklaşık 250 yıl süren Urartu hakimiyeti, MÖ. 665 yılında Kimmerlerin akınlarıyla sona ermiş böylelikle kentin hakimiyeti bu yıllarda İskitlerin eline geçmiştir (Çiftçi 2000). Medler MÖ. 560'da ele geçirdikleri Kars'ı MÖ. 550'de Perslere bırakmışlardır. Kısa süre içinde Ararat bölgesinde önemli bir hakimiyet kuran Pers İmparatoru Dara (Dareios), bölgeyi satraplık denilen 23 büyük, 127 küçük birime bölerek hepsini tek bir merkezden yönetmekteydi. Kars'ın önemli bir bölümü 18. satraplıkta yer alırken güneyde kalan küçük bir bölümü de 13. satraplık içinde

bulunuyordu. MÖ. 189'da Perslerin Romalılara yenilmesiyle Kars, Araks (Aras) Krallığının hakimiyetine geçmiştir. Roma–Part çatışmaları sonucunda Araks Krallığı MÖ. 193'de, bölgenin egemenliğini Partların Arsaklı koluna bırakmıştır. Arsakların egemen olduğu MÖ. II. yüzyıldan MS. V. yüzyıl ortalarına kadar devam eden süreç içerisinde yörede Hristiyanlık olgusu ortaya çıkmıştır. Bu durumun sonucunda bölgedeki tapınaklar ve put evleri yıkılmış, yerlerine kiliseler ve manastırlar yaptırılmıştır (Aksoy 2004).

MS. 212'de Kars'ı ele geçiren Sasaniler zamanında ortaya çıkan dini çatışmalar sırasında Kars toprakları "Ararat Eyaleti" adını almıştır. 772'de bölgeye yerleşerek krallıklar kuran Bagratlıların Kars'ı 928 yılında merkezlerinden biri yapması bölgenin gelişimine hız kazandırmıştır (Aksoy 2004). Bölgede önemli imar faaliyetleri gerçekleştiren Bagratlılar döneminde X. yy.'da Kars Kalesi ve Kaleiçi Mahallesi çevreleyen Dışkale surlarının inşa edildiği bilinmektedir. Yine aynı dönemde M.S. 929-953 yılları arasında Kars Kalesi'nin güneye bakan yamacı üzerinde Kars Kralı Abbas, İç kale altında Oniki Havari adına, merkezi planlı, kubbeli ve dört adet yan neften oluşan bir kilise yaptırmıştır. Kesme taş malzemeden inşa edilen ve günümüze kadar ulaşmış olan bu kilise Oniki Havariler Kilisesi (Kümbet Camii) olarak bilinmektedir (Şekil 2.3).

Şekil 2. 3. Havariler Kilisesi (Kümbet Camii) planı ve görünüşü (<http://www.virtualani.org/karscathedral/turkish.htm>, 2017)

Araplar döneminde önemli bir merkez haline getirilen Ani kenti, daha sonraları Gürcü Bagratların yönetiminde kalmıştır. Bu dönemde ticari ve kültürel anlamda önemli bir gelişme kaydeden Ani’de nüfusun artması sonucunda kenti çevreleyen surlar genişletilerek imar çalışmalarına önem verilmiş ve Ortaçağ boyunca teknik açıdan ileri bir taş işçiliği barındıran Gürcü ve Ermeni mimarisi ortaya konulmuştur (Şekil 2.4).

Şekil 2. 4. Ani Tarihi Kenti mimarisinden örnekler (Türkan 2016)

Ani şehrinde yaşayan tarihçi, şair ve alim Ebu-Nasr Burhan üd-Din tarafından aktarılan bilgilere göre kent, Kral Gagik Abbas döneminde, 6 Ocak 1054 tarihinde, Kutalmış Bey komutasındaki Selçuklu ordusu tarafından saldırıya uğramıştır. Ani bu baskın neticesinde yakılıp yıkılarak harap edilmiş, Selçuklu ordusu gidince Gagik Abbas Kars’ı imar ederek her tarafını yeniden tahkim ettirmiştir (Aksoy 2004).

Selçuklu Sultanı Alparslan’ın 1064’te Ani ve Kars’ı ele geçirmesi sonucunda Türkler, XI. yüzyılın ortalarında bölgede görünmeye başlamışlardır. Ani’nin ele geçirilmesiyle birlikte ilk olarak Büyük Katedral, Fethiye Camii’ne çevrilmiştir. Selçuklular kentin yönetimini Şeddadlılara vermiş ve Şeddadlı Menucehr kentte önemli imar faaliyetlerine girişmiştir. Bu sayede Ani kenti yeniden canlanmaya başlayarak nüfus olarak da artış göstermiştir. Bu yıllarda Ani’de tarihçi İbn’ül-Esir’e göre 500 kilise, Çamiçyan’a göre

ise 100 bin ev olduğu belirtilmektedir (Kırzioğlu 1953). Sonrasında da Kars ve çevresinde birtakım imar faaliyetlerinde bulunan Selçuklular döneminde, ayrıca Kars Kalesi etrafında sur dışı mahallelerin oluştuğu anlaşılmaktadır.

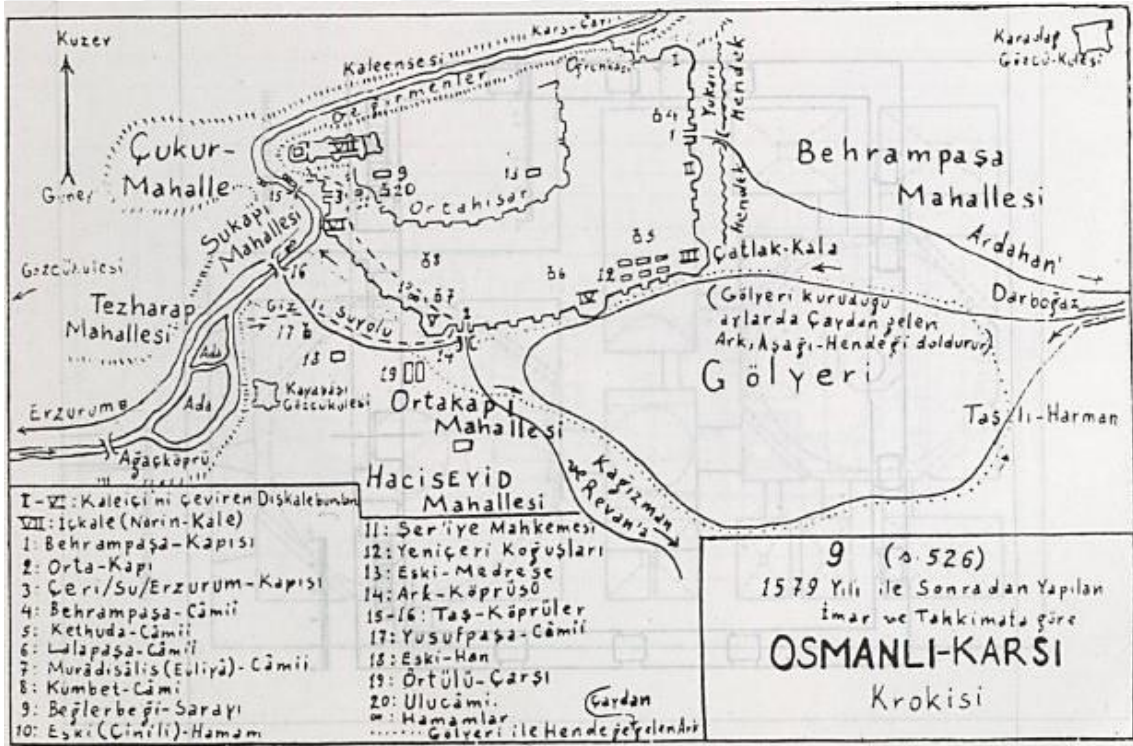
XII. yüzyıl ortalarında Kıpçak saldırıları sonucunda tahrip edilen Kars ve Bardız kalelerinin, bu yıllarda Saltuklu Sultanı Melik İzzeddin tarafından imar ettirildiği bilinmektedir. Kars kalesinin bugünkü sınırlar içerisindeki ilk yapımının 1145-1174 yılları arasında sultanın veziri olan Firuz tarafından gerçekleştirildiği, Osmanlı dönemindeki onarımlar sırasında ortaya çıkan Arapça kitabelerden anlaşılmıştır.

XIII. yüzyılda gerçekleşen yoğun Moğol istilaları kenti önemli ölçüde tahrip ederek, toplumsal yapıyı da altüst etmiş ve bölgede yaşayan halkın üzerinde dini baskılar yaratmıştır. Moğollar Anadolu'dan çekilince Kars 1406'da Karakoyunluların, 1467'de de Akkoyunluların eline geçmiştir. Bu iki beyliğin sürekli savaşları Kars ve çevresini olumsuz yönde etkilemiş, yerleşim bölgelerinin tahrip edilmesine ve nüfusun azalmasına yol açmıştır. Akkoyunlular 1473'te Otlukbeli'de Osmanlılara karşı verdikleri savaşı kaybettikten sonra giderek daha zayıf düşmüş ve bu durumun sonucunda Şah İsmail'in Safevi Devletini kurmasıyla, Kars yöresindeki topluluklar da Safevilere bağlanmışlardır (Çiftçi 2000). Yavuz Sultan Selim 1514'te Çaldıran Savaşı'nda Şah İsmail'e karşı galip gelerek bir süre Kars'ta konaklamış fakat ordudaki yorgunluk ve çıkan huzursuzluklar sebebiyle bölgenin hakimiyetini tam olarak sağlayamadan başkent İstanbul'a geri dönmüştür.

2.2. Osmanlı Döneminde Kentsel ve Mimari Gelişim

Kars, 1535 yılında Kanuni Sultan Süleyman'ın I. İran Seferi sırasında Osmanlı İmparatorluğu'na katılmıştır. 1548'te ikinci doğu seferine çıkan Kanuni Sultan Süleyman, Pasin-Kars Sancakbeyi Dulkadirli Ali Bey'e bir ferman göndermek suretiyle kentin imar edilmesini emretmiştir (Kırzioğlu 1953). Osmanlılar tarafından kentte bu dönemde başlatılan imar çalışmaları Safevi saldırıları sebebiyle yeterince başarılı olamamıştır. 1579'da Lala Mustafa Paşa Kars'ta büyük onarımlara girişmiş; halkın katılımıyla yaklaşık 50 binden fazla kişi çalışmaya başlayarak; Kars Kalesi'nin taşlarını ayıklamak, Kayabaşı ve Dereiçi gibi yerlerde faaliyette bulunan taş ocaklarından taş

çıkartıp işlemek, kireç kuyularını doldurmak, iskele ve hatıl için gereken ağaçları kesip kereste hazırlamak gibi işlerde çok önemli katkı sağlamışlardır. Kars Kalesi'nin yıkık ve bozuk durumdaki surları, bedenleri, burçları, önceki dönemlerden kalma temeller üzerine yeniden inşa edilmiştir. Bayrampaşa Mahallesi ile Kaleiçi arasında bir hendek açılarak etrafına 7 adet burç ve 3 gözetleme kulesi takviye edilmiştir. Dış-kale güneyindeki suya 1 ark, Kars Çayı üzerinde 2 taş köprü, 1 beylerbeyi sarayı, 1 medrese, 1 tabya, 3 gözcü kulesi, 1 kemerli su yolu, 1 su kulesi, hamam, türbe, 5 cami ayrıca asker karavulhaneleri (karakol), 3 demir kale kapısı, kışla, 3 demir kale kapısı, konak, evler, hanlar, dükkanlar, değirmen ve çarşılar yaptırılmıştır (Şekil 2.5). Bu sayede bir Osmanlı kenti olarak yeniden canlandırılan bölgeye, başka illerden de birçok insan yerleştirilmiştir (Uluçam 1991).

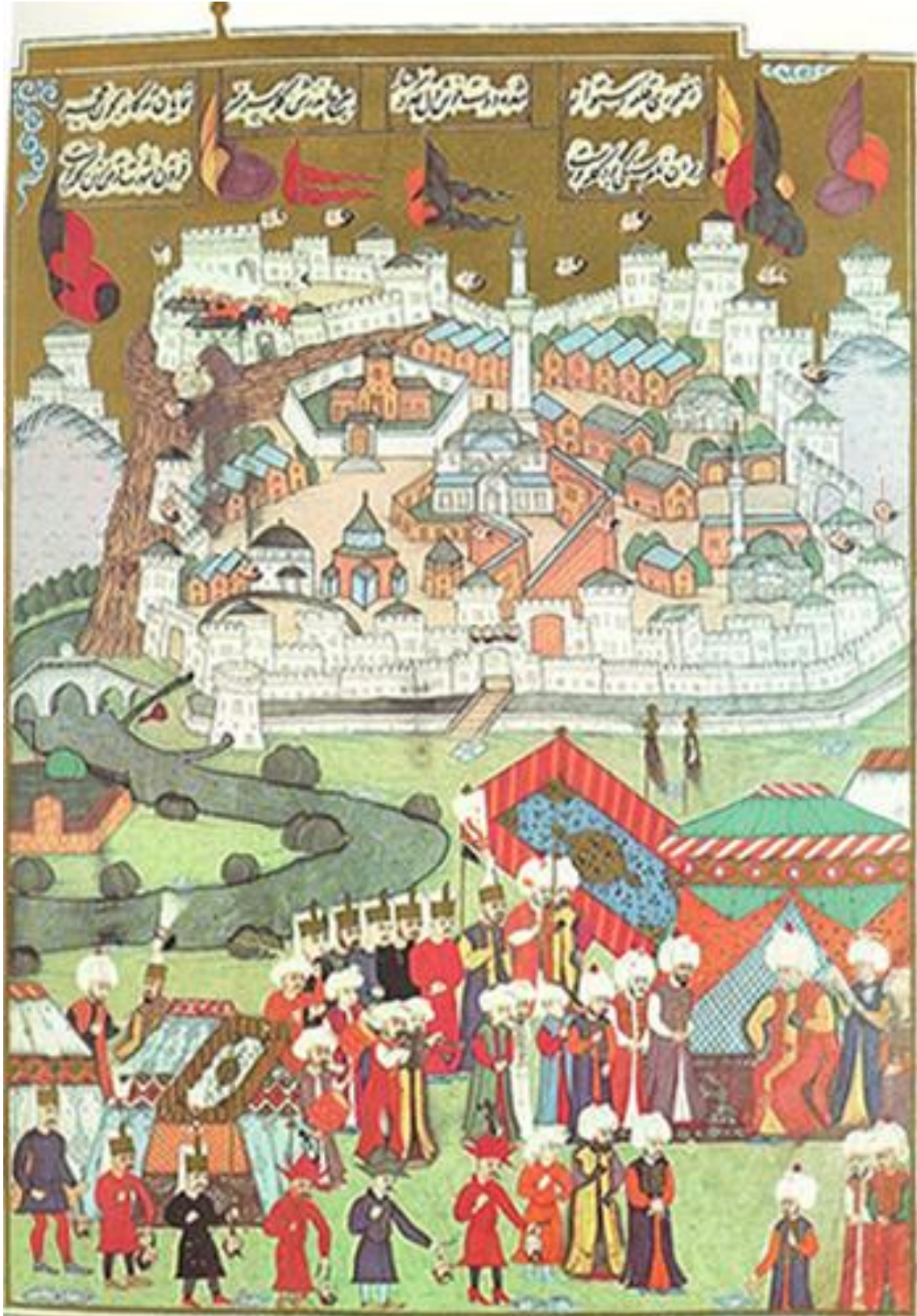

Şekil 2. 5. 1579 yılı sonrası Osmanlı Kars'ı krokisi (Kırzioğlu 1953)

Kaledeki imar faaliyetlerine bizzat katılan Kütahyalı Rahimzade, "Zafername-i Sultan Murad Han" adlı eserinde, kalenin Erzurum Kalesi'nden daha sağlam hale getirildiğinden bahsederek, askerlerin çıra ışığında geceleri de çalışarak kaleleri; "bir ay içinde itmama erişdirmeleri, makdûr-i beşer değöldür; ve kal'+a-i mezbûre bir nefis hısn-ı hasîn olmuşdur ki âb-i rûy-i serhadd olan Erzurum kafasından muhkem ve ma'mûr olmuştur"

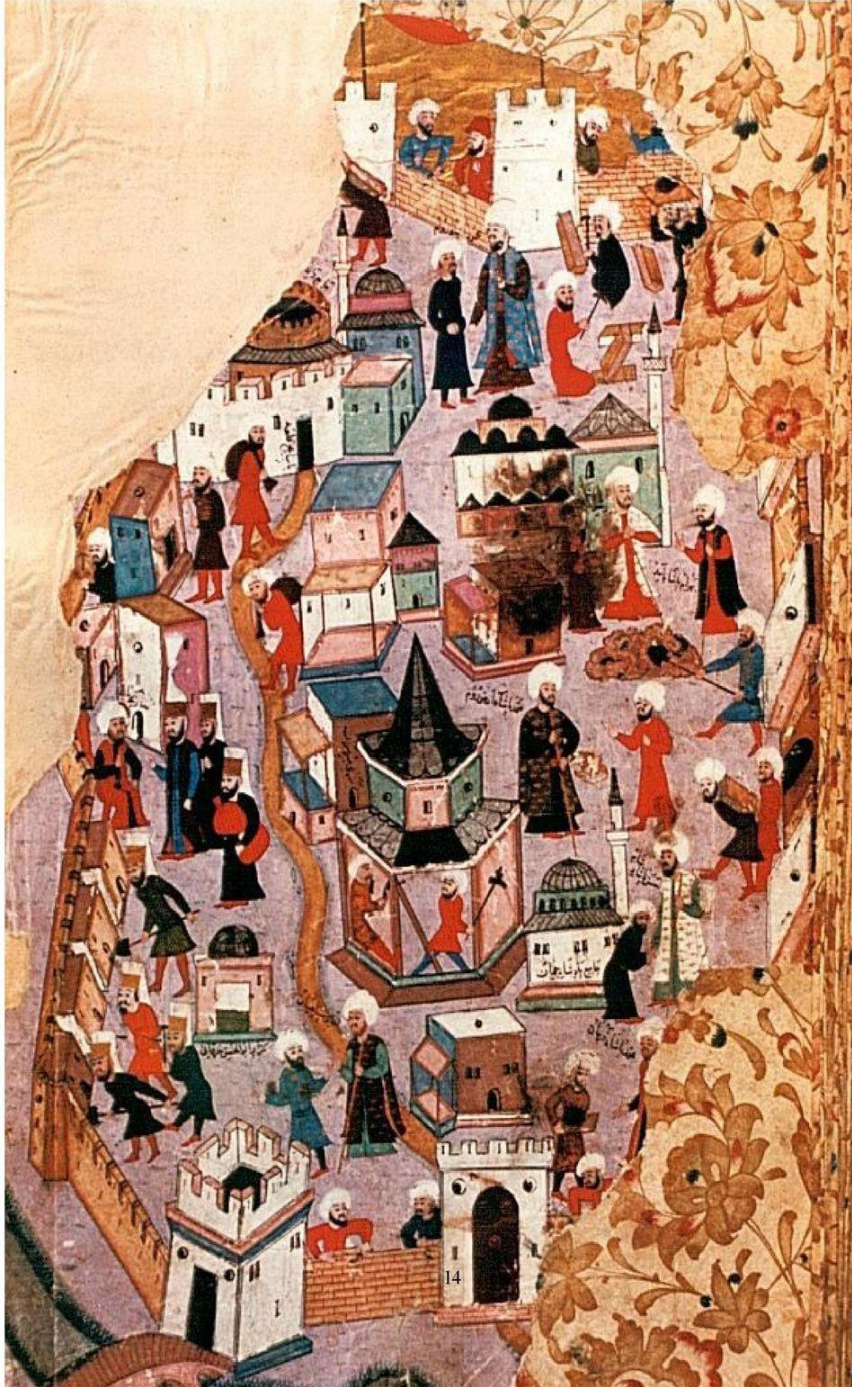
dedikten sonra, Arapça tarih kitabesinin bir taşa yazılarak İçkale duvarlarına konulduğunu belirtmektedir (Aksoy 2004).

Kaleiçi bölgesinde yapılan bu imar faaliyetleri, o dönemin minyatürlü yazmalarında da kendine yer bulmuştur. Bunlardan en önemlisi Sultan III. Murat için hazırlanan Şahinşahname'nin, 125 b sayfasında yer alan ve verilen tarihi bilgiler dikkate alındığında, yapıların gerçekçi bir biçimde işlendiğini gösteren minyatürdür (Şekil 2.6). Bu minyatürde, Kars Kalesi'nin 1580 yılındaki genel görünüşü ve Kaleiçi bölgesi içerisinde öne çıkan yapılar resmedilmektedir. Kars çayı üzerindeki köprü, hendek, dış kalenin iki kat surları, burçlar, içkale, cami ve diğer yapılar burada gösterilmektedir. Etrafındaki yüksek avlu duvarları, son cemaat yeri, yarım kubbelerle genişletilmiş merkezi kubbe örtüsü ile III. Murat Camii ve yanında yer alan Ebu'l Hasanü'l Hırkani hazretleri için yapılan kare gövdeli, kubbeli türbe bu minyatürde yer alan diğer iki önemli yapı olmuştur. İç kalenin altında beşgen biçiminde yüksek duvarlarla çevrili avlusu ile Beylerbeyi Sarayı yer almaktadır. Sağ alt taraftaki kubbeli cami Lala Mustafa Paşa'ya ait camidir. Burada dikkati çeken bir başka yapı da Kars'ın fethi ile birlikte camiye çevrilen Havariler Kilisesi'dir. Minyatürün alt kısmında ise otağında serdar ile onun etrafında toplanmış olan paşa ve askerler resmedilmiştir.

Şekil 2. 6. Şahinşahname’de yer alan 1581 Kars minyatürü (Kırzioğlu 1953)

Nusretname isimli bir başka yazmanın 187. sayfasında yer alan minyatürde kaledeki inşa faaliyetleri daha detaylı olarak işlenmiştir (Şekil 2.7). Fakat bu minyatürde resmedilen yapılar Şehinşahname'deki kadar gerçekçi bir üslupla ele alınmamıştır. Bir bölümü yırtılmış olan bu minyatürdeki en dikkat çekici detay, imar faaliyetlerinde görev alan paşaların adlarının yapıtardıkları eserlerin üzerine yazılmış olmasıdır.

Şekil 2. 7. Nusretnameden Kars minyatürü (Kars İli Çevre Durum Raporu 2011)

Safevilerin 1604'deki saldırısıyla yakılıp yıkılan kentte, Kars'ın bütün kale kapıları ile diğer önemli yapıları, hatta Hasan ül- Hırkanî Hazretleri türbesi ile Selâtin Camii de, tahrip edilmiştir. Böylece Kars şehir ve kalesinde 1579'da Lala Mustafa Paşa zamanından kalma birçok yapı yıkıntı haline gelmiştir. Bu durum karşısında, halk da evlerini boşaltarak şehri terk etmeye başlamıştır. 1580'li yılların hemen başlarında yapılan tahrirde Kars mahalleleri sadece kale içinde bulunan cami veya mescit isimleri ile kaydedilmiştir. Bunlar;

1. Cami-i Kebir,
2. Cami-i Sagir (Sagir Kale-i Ulya),
3. Cami-i Bayram Paşa (Cami-i Behram Paşa),
4. Cami-i İbrahim Paşa (Kethüda-i dergah-ı ali-i Sabık),
5. Mescid-i Musa (Miralay),
6. Mescid-i İsmail ez- Zaim,
7. Mescid-i Molla Mehmed (İmam-ı Cami-i Kebir),
8. Mescid-i Kara Bey,
9. Mescid-i Cafer Yeniçeri (der kurb-ı Bab-ı Gürce),

şeklindedir.

1616'da tekrar Osmanlı İmparatorluğunun eline geçtikten sonra kentte tekrardan onarım faaliyetleri başlatılmıştır. Sonrasında 1636'da IV. Murat'ın Revan seferi sırasında, 70 gün süren bir çalışma sonucunda yürütülen imar faaliyetinde Anadolu (Kütahya), Karaman (Konya), Sivas ve Diyarbekir eyaletlerinin paşaları ve sipahileri görev alarak 13 Eylül 1636 tarihinde tamamlamışlardır (Kırzioğlu 1953).

1568-1574 yılları arasında bir sancak merkezi olan Kars 1632'de eyalet durumuna getirilmiştir. 1639'da imzalanan Kasr-ı Şirin Antlaşması ile Kars uzun süre saldırılardan uzak kalmıştır. 1643 yılında Dilaver Paşa'nın Kars Beylerbeyliği sırasında büyük bir cami ihtiyacı ortaya çıkınca sarayın önünde çift minareli ve üzeri toprak örtülü olan Ulu Cami yaptırılmıştır (Kırzioğlu 1953).

1647'de Kars Eyaleti'ni dolaşan Evliya Çelebi Kars'ı şöyle anlatmaktadır: "Osmanlı topraklarında üç tane Kars sancağı vardır; biri Silifke 'de Kara Taşlık Kars'ı, Maraş

Kars'ı, biri de Dudman Kars'ıdır ki, bu Kars'tır. Kalenin iç kalesi bir tepe üzerine kurulmuştur. Aşağı hisar düzlük bir yerdedir. Hepsi beş kat kuvvetli surdan meydana gelir. Kale kapısı doğu tarafa bakar. Ve yukarı kale denilen orta kale kapısı, batıya açılan kuvvetli demir kapılardır. Sur içinde kale ağası evi, iki yüz nefer evleri, mükemmel cephaneler vardır. Üç yeni demir kapı var. Bu kapılardan biri batıya, Erzurum'a açılır ki, Sukapısı Çeri Kapısı derler. Biri Kağızman tarafına açılır ki, orta kapı diye anılır. Üçüncüsü doğuya, Revan tarafına bakan Behram Paşa Kapısı'dır. Kale duvarlarının üzerinde karakolhanelerde gece gündüz muhafızlar bekçilik edip, her gece karanlıkta kalenin kapı ve duvarlarını meşalelerle aydınlatırlar. Varoş hisarın yüksekliği fazla değildir. Amma çok geniş, sağlam ve taştandır. Aşağı kalenin çevresini, Behram Paşa kapısından Orta kapıya varıncaya kadar kuşatmış ab-ı hayat gibi bir su vardır. Bu taraftan kaleyi almak asla mümkün değildir. Kale çevresinde iki yüz yirmi adet kule vardır, iki bin seksen dandan-i beden vardır. Bu büyük varoşun çevresi 5700 adımdır. Bu kalede üç bin kadar ev vardır. Kırk yedi mihrap cami ve mescitleri vardır. Yalnız sekizinde Cuma namazı kılınır. En eskileri Lala Paşa yapısı olan Hazreti Şeyh Haşan Hırkani Camiidir. Bundan sonra Sukapısı tarafında Vaiz Efendi Camii, Meydan semtinde Ulu Cami, kiliseden çevrilmiş çok güzel, mübarek ve aydınlık bir cami olan Süleyman Efendi camii bulunmaktadır. Camileri, Hüseyin Kethüda Camii, Behram Paşa Kapısı'nda Kaltacıade Camii, Bayram Çelebizade Camii, Emir Yusuf Paşa Camii. On sekiz adet çocuk mektebi olup, medreseleri yoktur. Bütün ilimler camilerde okutulur. Sukapısı'nın iç yüzünde, duvar dibinde ferah, aydınlık Emir Yusuf Paşa Hamamı vardır. Suyu, havası güzel, yapısı gönül açıcı, ferah aydınlık bir hamamdır. Orta kapının iç tarafındaki eski hamam da çok güzeldir. Darülkurra ve yemek dağıtma yeri yok ise de zenginleri cömertlikleri ile tanınmış olduklarından, gelip geçenlere nimetleri boldur. Kagir bedestanı yok amma, iki yüz dükkanı var. Evler alçaktır. Ulu Cami yakınındaki Paşa Sarayı mamur olup, bu saray yakınında bir şer' iye mahkemesi vardır" (Aksoy 2004).

Evliya Çelebi Kars için yaptığı anlatımda kentin cami, hamam gibi yapılarının bazıları için "güzel" diyerek beğenisini ayrıca dile getirmiştir. Bununla beraber evlerin yükseklikleri için alçak tanımlaması dışında dokuyu oluşturan yapıların niteliğinden çok niceliği hakkında bilgiler vermiştir. Cami, hamam, okul, ev, dükkan gibi farklı yapı

tiplerinin sayıları hakkında tahmini vermiş olduğu bilgiler, konuyla ilgili araştırmacılara kentin o dönemdeki yerleşim dokusu hakkında önemli tarihi veriler sunmaktadır.

1664 yılının mayıs ayında bölgede meydana gelen deprem şehri oldukça kötü etkilemiş, birçok cami ve ev bu deprem sırasında yıkılmış ya da ciddi biçimde hasar görmüştür (Kırzioğlu 1953).

XVII. yy. Kars'ını gösteren gravüre göre kentin yerleşim dokusuna bakıldığında yapı yoğunluğunun Kaleiçi bölgesi içinde toplandığı, sur dışındaki yapılaşmaların henüz çok yoğun olmadığı görülmektedir. Kars çayının batısında ve kalenin kuzeyinden doğuya doğru akarsu çeperinde birtakım yapılaşmaların olduğu dikkat çekmektedir. Bunların dışında kale altında vadinin doğusuna doğru yerleşim alanlarının da oluşmaya başladığı söylenebilmektedir. Kale surları içinde yer alan yapı adalarının ve yol dokusunun oluşumunda bir düzen gözlemlenebilirken, sur dışında gelişen dokunun nispeten daha düzensiz biçimde oluştuğunu, dağınık ve plansız bir gelişim gösterdiğini söylemek mümkündür (Şekil 2.8).

Şekil 2. 8. XVII. yy. Kars gravürü (<http://tr.travelogues.gr/item.php?view=43547>, 2017)

Kars'ta 95 yıllık barış sürecinin ardından Safeviler 1734'te tekrar saldırıya geçerek kentte önemli tahribatlara yol açmışlardır. Ayrıca XVIII. yüzyıl ortalarında güz yağmurlarının Kars Çayı'nı taşırmasıyla dere boyundaki yapıların ve köprülerin birçoğu hasar görmüştür.

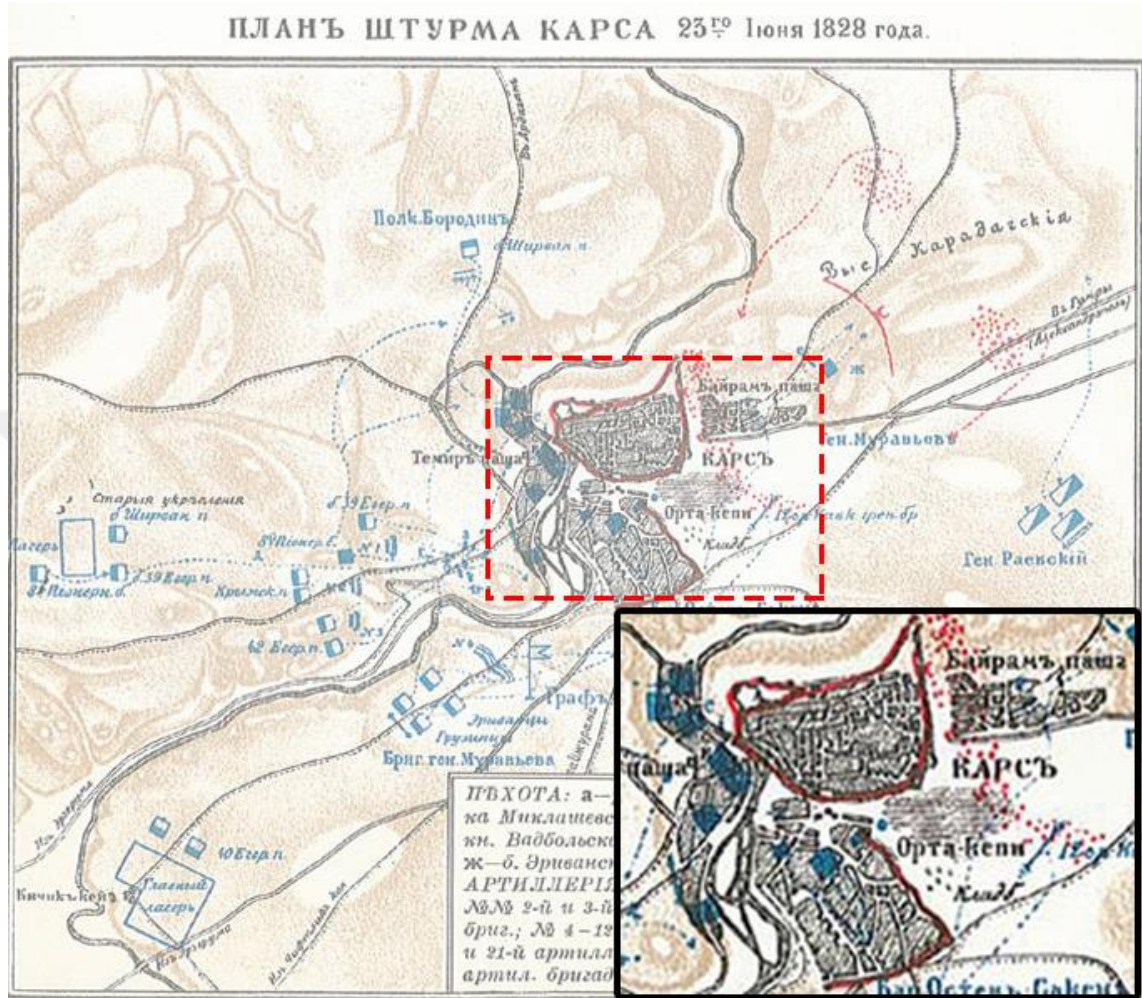
1817-1820 yılları arasında bölgeyi gezen seyyah Sir Robert Ker Porter Kars evlerinin çoğunlukla taş malzemededen az katlı yapılar olduğundan bahsetmiştir (Aksoy 2004).

XIX. yy.'dan itibaren bölgeye yoğun Rus saldırıları başlamış, 1828'de şehir neredeyse tamamen yıkılarak 72 medrese ve camiden ancak 24'ü sağlam kalmıştır. Erzurum yolu üzerinde Kars çayının solunda yer alan Yenimahalle bu yıllarda sürekli yıkılıp bozulduğundan o dönemden itibaren Tezharap Mahallesi olarak anılmaya başlanmıştır. Bu saldırılarla önceleri yaklaşık 50 bin olan kent nüfusu 12 bine kadar düşmüştür (Kırzioğlu 1953).

Aksoy (2004)'ün aktarımına göre 1828 Osmanlı-Rus savaşında Rus ordusuyla birlikte seyahat eden Puşkin'in Kars İle ilgili izlenimleri şöyledir: “Dağlarla çevrilmiş geniş bir ovada ilerliyorduk. Bu dağlardan birinin üstünde ağaran Kars'ı gördüm. Kars'a vardığımızda kılavuzuma, beni hemen bir hamama götürmesini emrettim. Dik, eğri büğrü sokaklardan geçtik. Kötü Türk kaldırımlarında atların ayağı sürçüyordu. Harap bir evin önünde durduk. Hamam burasıymış...Sabahleyin kenti dolaşmaya çıktım. Erişilmez savunma mevzilerine ve yalçın bir kaya üzerine kurulmuş kaleye baktıkça, Kars'ı nasıl ele geçirdiğimize şaşırıp kalıyordum”.

Rusların bu yıllarda Kars üzerine yaptıkları askeri saldırıya yönelik hazırladıkları kuşatma planına bakıldığında kentin bu yıllardaki yerleşim dokusu hakkında birtakım çıkarımlar yapılabilmektedir. Buna göre bu döneme kadar kentin çekirdeği konumundaki Kaleiçi bölgesinin çevresinde büyük bir gelişim söz konusudur. Dış-Kale altında yer alan yerleşim alanındaki yapılaşmanın güneye doğru önemli oranda artış gösterdiği dikkat çekmektedir. Surlarla çevrili İç kale ve Dış kale bölgelerine göre herhangi bir sınırlayıcı eleman bulunmaması bu bölgenin organik bir formda gelişim göstermesini sağlamıştır. Ayrıca Kaleiçi bölgesinin doğusunda kalan ve ismini kalenin doğu kapısının adı olan

Behram Paşa kapısından alan yerleşim alanının da XVII. yy. ile kıyaslandığında bir miktar büyüme gösterdiği görülmektedir (Şekil 2.9).

Şekil 2. 9. Rusların 1828 Kars kuşatma planı (<http://dic.academic.ru/dic.nsf/ruwiki/50127>, 2017)

1843'te şehri ziyaret eden gezginlerden Kari Koch şehrin uzaktan görünümünün güzel olduğunu belirtir: "Burada düzlük, bir iki tepe ile bozulur ve dar bir yatak içindeki Kars çayı, bu tepeler arasından akar. Ruslar tarafından 1828 yılındaki istilasından şimdiye kadar ne yazık ki hala belini doğrultamayacak kadar tahrip edilmiş geniş şehir, bu tepelerin yanında ve kısmen üzerindedir. Şehrin büyük bölümü hala harabe haldedir.

4 Ekim 1853'te başlayan Türk-Rus savaşı ile Kars'ta yeniden bir yıkım süreci başlamış bunun sonucunda 1855 yılında kent kısa süreliğine Ruslara bırakılmış, 30 Mart 1856 Paris

Antlaşması ile işgalden kurtarılarak onarım çalışmalarına girişilmiştir. 1855 tarihli Kars planı kale dibindeki Ortakapı bölgesinin ve kalenin doğusundaki yerleşimin daha da geliştiğini göstermektedir. Haritada Havariler Kilisesinin önünden geçerek iç kaleye ulaşan yol halen varlığını devam ettirmektedir. Yapılar arasında ulaşımı sağlayan yolların organik bir biçimde geliştiği görülmektedir (Şekil 2.10).

Şekil 2. 10. 1855 Kars planı (<http://www.alamy.com/stock-photo/kars-fortress.html>, 2017)

Dr. Sandwith 1855 savaşı sırasında gördüğü şehrin genel görünümü hakkında şunları söyler: “Kars şehri dik kayalardan mürekkep bir silsilenin eteğindedir. Bu tepeler silsilesi hemen hemen doğudan batıya kadar yayılır. Bu dağ zincirleri (Kaleboğazı ve Dereiçi adlı) derin bir boğazla ikiye ayrılır. Ortasından bir çay (Kars Çayı) geçiyor; bu çayın üzerinde dört beş tane köprü vardır. Kars’ın güneyindeki tatlı meyilli tepecikler silsilesi gelmeden önce millerce uzanan güzel, düz bir ova yayılır” (Kırzıoğlu 1955). Dr. Sandwith, bu

haliyle şehrin uzaktan oldukça güzel görüldüğü fikrindedir ve bu görüntünün en önemli unsuru olan Kars kalesinin, feodal yerleşimlerin, “bir resme konu olabilecek kadar”, en iyi görüntüye sahip örneklerinden biri olduğunu belirtir: “...Kale derin sel yatağının başlangıcında, aniden yükselen, sarp ve düz olmayan yalçın kayanın üzerine inşa edilmiş ve bütün şehre hakim konumda bulunmaktadır, eski ve gri duvarları üzerinde inşa edildiği sarp kayalık sırası ve uçurum ile renk uyumu içerisinde. Kayalık temellerinin ayaklan altında üzerinden eski taş köprü ile geçilen, coşkun bir dağ nehri olan Kars çayı taşlık yatağının üzerinden hızla akmaktadır. Tuhaf dairesel kule ya da türbe kalenin yanında durmaktadır ve Pers mimarisinin en güzel kalıntıları bu çamurdan kulübeler şehrinin ortasında yükselmektedir. Sokaklar dar ve kirli, insanlar çok kötü görünümüne sahip, kadınların baş görevi tezek yapımı görünmektedir” şeklindeki sözleriyle Sandwith kentteki anıtsal yapılar dışındaki mimarinin kötü bir görüntü oluşturduğu fikrindedir. Özellikle kale dibindeki kentsel doku için yapmış olduğu “dar ve kirli sokaklar” ile “çamurdan kulübeler” tanımlamalarıyla beğenmediğini açıkça ifade etmektedir.

Kırzioğlu (1955)’in 1856 yılına ait arşiv belgelerinden yapmış olduğu tespitlere göre şehirde çoğu cami adıyla anılan şu 30 mahallenin bulunduğu anlaşılmaktadır:

1. Ulucami-i/ Cami-i Kebir
2. Künbed Cami-i
3. Taş Cami (Beşik Cami)
4. Tascami (Beşik Cami batısında)
5. Eski Cami/ Cami-i Atik
6. Evliya Cami/ Muradialis
7. Büyük Abdi Ağa/ Kebir-Abdi-Ağa
8. Küçük Abdi Ağa/ Sagir- Abdi-Ağa
9. Abiçoruk/ Ab-i Çoruk
10. Vaızoğlu/ Va’ız-zade (Küçük-Kaleiçi)
11. Ömer Ağa
12. Yusuf Paşa
13. Halifeoğlu (Halefoğlu köyü bu mahalledeki camiin vakfi idi)
14. Göncüoğlu
15. Mustafa Ağa

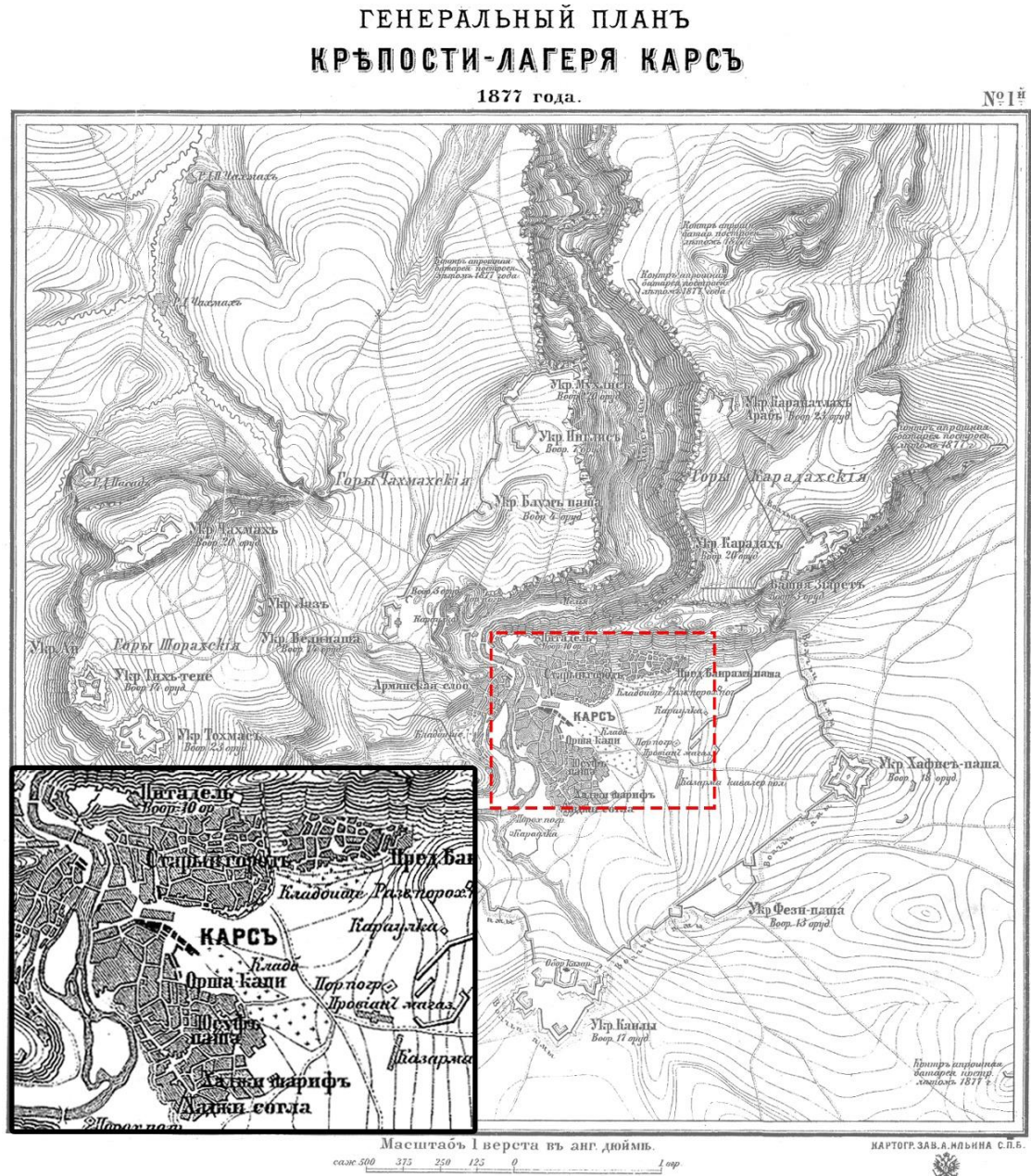
16. Hacı Said/ Hacı Seyyid (Orta Kapıda, bugünkü İbrahim Gökçe sokak üzerinde)
17. Müftioğlu
18. Hocaoğlu/ Hace- zade
19. Halil Efendi
20. Yeni Cami/ Cami-i Cedid
21. Hacı Eşref
22. Kadıoğlu
23. Takıoğlu
24. Büyük Ahmed Ağa/ Kebir Ahmed Ağa
25. Tezharab (1807 Rus hücumunda yıkılıncaya değin Yeni mahalle)
26. Ahmed Tevfik Paşaa
27. Dursun Paşaa/ Tosi Paşaa
28. Ahmed Paşaa
29. Çukurmahalle/ Deremahallesi
30. Temür Paşaa (şimdiki Sukapısı)

1580'li yıllarda kayıtlı dokuz adet mahalle bulunan kentte, aradan geöen yaklaşık 275 yıllık süre içinde mahalle sayısının ciddi miktarda artmış olması, kent nüfusunun ve kentteki yapılaşma alanının bu süreçte hızla büyüdüğünü göstermektedir.

Erzurum Vilayet Salnamelerine göre 1871 yılında Kars merkezde bulunan hane sayısı 4.208, 1875 yılında ise 4.613 olarak belirtilmiştir. Bu yıllarda merkez kazasında, 624 dükkân, 4 han, 1875 yılında ise 941 dükkân ve 6 han bulunduğu aktarılmaktadır (Aksoy 2004). 1877 tarihli Kars haritasına bakıldığında kent dokusunun önceki haritalarla kıyaslandığında çok fazla bir değişim göstermediğini söylemek mümkündür (Şekil 2.11).

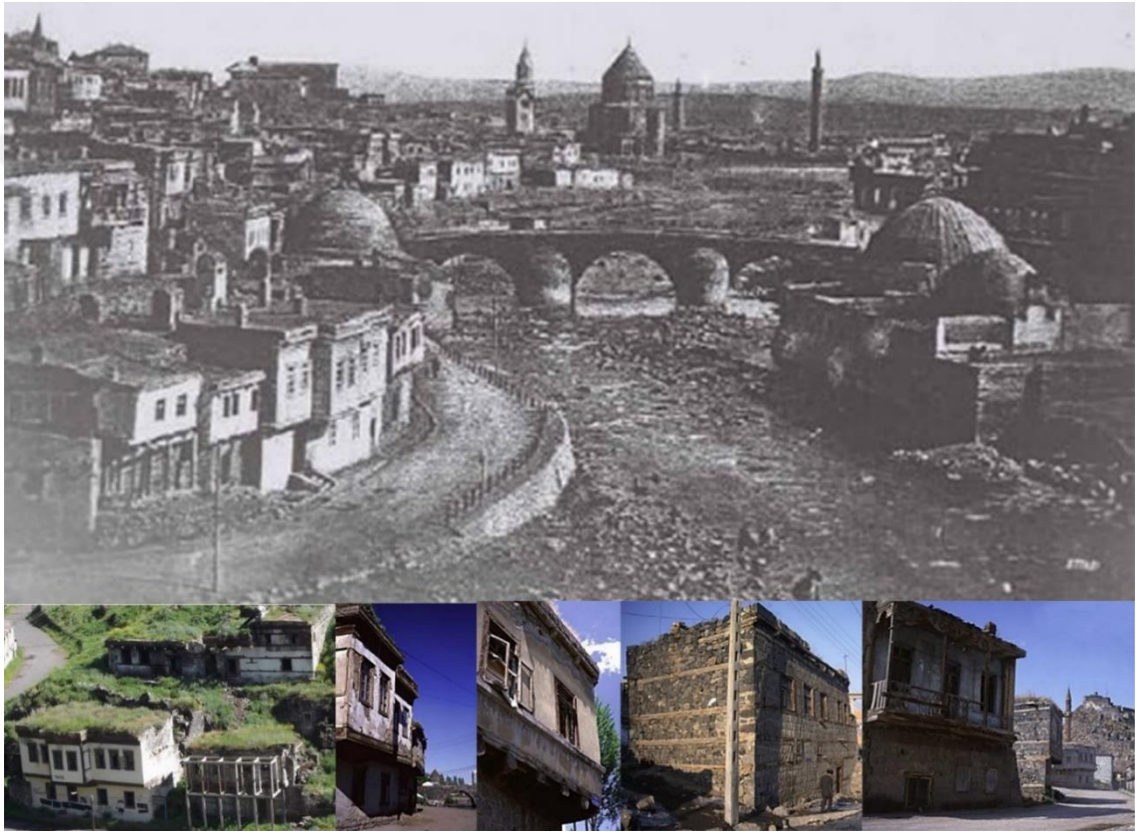
1877-1878 Osmanlı-Rus savaşından sonra imzalanan Berlin Antlaşması ile Kars yaklaşık 40 yıl süreyle Rus hakimiyeti altına girecek ve kentte hızlı bir gelişim süreci başlayacaktır.

XIX. yy. Osmanlı dönemi sivil mimarlık örneklerine bakıldığında tarihi dokuda (Kaleiçi ve Sukapı mahalleleri) dar ve organik sokaklar boyunca sıralı eski evlerden günümüze kadar gelenler incelendiğinde; bunların genel olarak çıkmalı, sofalı geleneksel Türk sivil mimarisine uygun oldukları görüldüğü gibi bu konutların geleneksel Osmanlı konutlarından farklılaşan tarafları da bulunmaktadır.

Şekil 2. 11. Ruslara ait 1877 tarihli Kars haritası (http://www.runivers.ru/mp/maps-detail.php?ID=484150&SECTION_ID=7614, 2017)

Yüksek bir tepe üzerinde bulunan Kars Kalesi dibindeki yamaçlarda, eğime uygun bir biçimde konumlandırılan konutların, teraslamalarla Kars Çayı çeperlerine kadar uzandığı görülmektedir. İklimin sertliği sebebiyle avlu (taşlık) da kapalı hale getirilmiş, zemin kattaki kışlık mekanlar küçülen sofaya göre daha önem kazanmıştır. Taş duvarların dış yüzlerinde duvarlardaki derzler, harçla dışa taşacak biçimde doldurulmuş, iç yüzeyleri ise sıvanmıştır. Bu duvarlarda belli aralıklarla taş duvar örgü arasına dışardan görülen ahşap hatıllar kullanılmıştır (Şekil 2.12).

Şekil 2. 12. XIX. yüzyılda Kars'taki Osmanlı dokusu (Türkan 2016)

Yapılarda alt katta ahır, depo, kiler gibi mekanlar bulunurken, üst kat genellikle yaşama alanıdır. Çoğunlukla evlere giriş iç avludan sağlanmaktadır. Evlerin çatıları ahşap kirişler üzerine sıkıştırılmış topraktan oluşan düz damdır. Islak mekanlar genellikle esas yapı dışında yer alır. Kapı ve pencere boyutları geleneksel Türk evi oranlarında yapılmış olup malzeme olarak da çoğunlukla ahşap kullanılmıştır.

3. KARS'TA 1878-1918 RUS DÖNEMİ VE YENİ KENTLEŞME DÜZENİ

Osmanlı idaresine girdiği 16. yüzyıldan günümüze kadar sınır şehri olma özelliği gösteren Kars, 19. yüzyıla kadar İran; bu yüzyıl ile birlikte ise Rus ve Ermeni saldırılarına karşı sürekli olarak asker ve mühimmat yönünden tahkim edilmiştir (Aygün 2007).

19. yüzyılda Osmanlılar ve Ruslar ilk kez 1806-1812 savaşlarında karşı karşıya gelirken Kars ve çevresi ilk olarak 7 Temmuz 1828'de Rusların eline geçtikten sonra 14 Eylül 1829'da imzalanan Edirne Barış Antlaşması ile Osmanlı İmparatorluğu'na geri verildi. 1855'te tekrar Rusların eline geçen Kars 30 Mart 1856'da Paris Antlaşması ile Ruslardan geri alındı.

Bu yüzyılda iki ülke arasında yapılan son savaş tarihimizde "93 Harbi" olarak bilinen 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'ydı. Loris Melikov önderliğindeki Rus ordusu 18 Kasım 1877'de Kars'ı ele geçirdi. 13 Temmuz 1878'de imzalanan Berlin Antlaşması ile de Kars, Ardahan ve Batum ile birlikte Rus İmparatorluğu'nun sınırlarına dâhil oldu (Serbest ve Demirci 2007).

Bu illerin Rusların hakimiyetine geçmesiyle beraber bu kentlerde başta idari yapılanma olmak üzere birçok alanda önemli değişiklikler yaşanmaya başlamıştır. Bölgede yaşayan Müslüman halkın göçe zorlanması ve yerlerine Hristiyan nüfusun yerleştirilmesiyle kentin sosyo-kültürel yapısı değişmiş, askeri amaçlar doğrultusunda kentsel ve mimari alanlarda da hızlı gelişmeler meydana gelmiştir.

3.1. Yeni İdari Yapılanma ve Karskaya Oblast

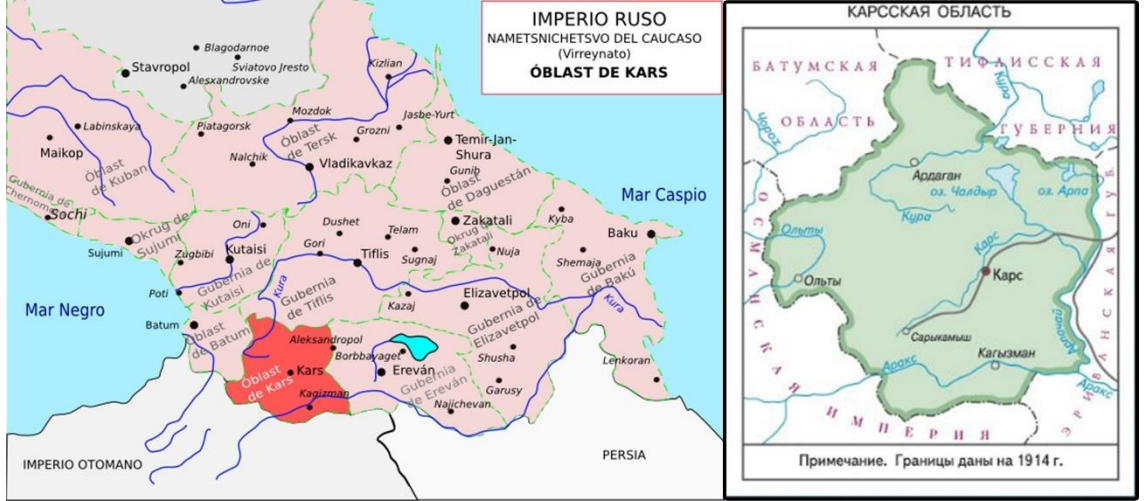
19 yy.'da çarlık rejimi ile yönetilen Rusya, idari olarak genel valiliklere ayrılmaktaydı. Rusya, bütün Kafkasya'yı bir yönetim merkezi altında toplayan Zakafkasya genel valiliği ile yönetmekteydi. Zakafkasya genel valiliğinin merkezi Tiflis olup birçok guberniyalar (vilâyet) ve oblastlardan (2. derece bölge) meydana gelmekteydi (Demirel 2008). Guberniyalar; Tiflis, Kutay, Yelizavetpol, Bakû, Erivan, Çernomorsk, Stavropol'dür. Batum ve Artvin sancakları Tiflis Guberniyası'na bağlanmışken, Kars ve çevresi Rus İmparatorluğu'na dâhil edildikten kısa süre sonra 27 Aralık 1878'de Kuban, Tersk ve

Dağıstan gibi doğrudan genel valiliğe bağlı bir oblast haline getirilmiştir (Ortaylı 1978). Kafkasya genel valisine bağlı Karskaya Oblastta; Kars, Ardahan, Zaruşad (Arpaçay), Şüreğel (Akyaka), Kağızman ve Oltu olmak üzere altı bölge ile Çıldır ve Horasan olmak üzere de iki alt bölge kuruldu. Oblastın idari yapısı yönetsel ve bölgesel değişimler paralelinde 1881’de tekrar düzenlendi ve Karskaya oblast, okrug adı verilen idari alt birimlere; Kars, Ardahan, Kağızman ve Oltu olmak üzere dört bölgeye bölünmüştür (Çizelge 3.1). Bu alt birimler gorodnişçe adı verilen idareciler tarafından yönetilmekteydi.

Çizelge 3. 1 Karskaya Oblast’a bağlı idari alt birimler (Demirel 2008)

Oblast	Okrug	Alt Birimler
Karskaya	Kars	Merkez, Salanlug (Sarıkamış), Şüreğul (Argino), Zaruşad, (Grenada), Arbahin
	Kağızman	Merkez, Horasan, Nahıçev
	Ardahan	Merkez, Poshov (Digor), Çıldır (Zarzini), Felshi
	Oltu	Merkez, Taushe (Olur)

Yaklaşık 40 yıl süren Rus yönetimi döneminde bölgede idari, politik, sosyo-ekonomik, kültürel ve demografik birçok değişim yaşanmıştır. Mali, hukuki ve toprakla ilgili önemli reformlar yapılırken yerel ekonomiye yapılan yatırımlarla bölge ekonomisi canlandırılmaya çalışılmış; kurum ve kuruluşlarda Osmanlı etkileri silinerek Rus sistemleri hayata geçirilmiştir. Bölgede yaşanan bu gelişmeler sonucunda bir Rus kenti olarak yeniden yapılandırılan Kars, kente yapılan askerî yığınaklarla birlikte Rusların Transkafkasya’da Osmanlı sınırındaki önemli bir askeri üs merkezi hâline gelmiştir (Şekil 3.1).

Şekil 3. 1. Rus Çarlığı sınırları içindeki Karskaya Oblast haritası (https://www.know.c f/enciclopedia/en/Kars_Oblast, 2017)

3.2. Göç Hareketleri ve Değişen Demografik Yapı

Karskaya Oblast'ın kurulmasından sonra bölgede önemli nüfus hareketleri yaşanmıştır. Kars ve çevresinde yaşayan Müslümanların bir kısmı Osmanlı-Rus savaşı sırasında, bir kısmı da daha sonraları Rusların Hristiyan olmayanlara uyguladığı baskılar ve Ermenilerle yaşanan çatışmalar sebebiyle Osmanlı topraklarına göç etmişlerdir. Bölgede zamanla Müslüman nüfus azalırken diğer yandan Hristiyan grupların nüfusu giderek artmaya başlamıştır. Rusların sınıra nüfus yığıma politikası neticesinde bölgeye birçok Hristiyan topluluk yerleştirilmiştir. Bu dönemde Rus yönetimi tarafından Dukhoborlar, Malakanlar, Asurîler, Ruslar ve Almanlar bölgeye iskân ettirilirken Osmanlı topraklarından, Anadolu'dan Ermeniler, Karadeniz bölgesinden de Pontus Rumları gelerek yöreye yerleşmiştir (Serbest ve Demirci 2007). Böylelikle bölgeye yeni gelenlerle beraber Dukhoborlar, Malakanlar, Ruslar, Almanlar, ve Estonlar, Ermeniler ve Rumlar, Yezidiler ve Asurîler, Türkler, Kürtler ve Kafkas Göçmenleri olmak üzere çok sayıda etnik/dini grup bir arada yaşamaya başlamıştır. Badem (2010), Kars'ta 1879-1914 yılları arasında farklı milliyetlere ait nüfus dağılımını arşiv belgelerine dayandırarak oluşturduğu tabloda göstermiştir (Çizelge 3.2).

Çizelge 3. 2. 1879-1914 yılları arasında Kars'taki etnik grupların nüfus sayıları (Badem 2010)

TABLO 3.2A : KARS VİLAYETİ NÜFUSUNUN MİLLİYETLERE DAĞILIMI (1879-1914)

Kaynaklar: Kars valilerinin yıllık raporları (Otçet ve Obzor'lar), Kars ve Kaşkas salnameleri, İKOİRGO.

	Rus*	Ermeni	Rum	Türk	Kara- papak	Türk- men	Toplam Türk ¹	Kürt**	Oset	Diğer	Toplam Nüfus
1882 daimi nüfus	7.955	31.518	15.105	39.099	21.652	7.754	68.505	21.453	382	494	145.412
	5.5%	21.7%	10.4%	26.9%	14.9%	5.3%	47.1%	14.8%	0.3%	0.3%	
1883 daimi nüfus	8.203	31.314	14.923	39.772	21.690	7.241	68.703	20.805	379	4.361	148.688
	5.5%	21.1%	10.0%	26.7%	14.6%	4.9%	46.2%	14.0%	0.3%	2.9%	
1885 daimi nüfus	9.839	36.502	23.494	42.503	22.930	9.049	74.482	26.952	412	1.165	172.846
	5.7%	21.1%	13.6%	24.6%	13.3%	5.2%	43.1%	15.6%	0.2%	0.7%	
1886 daimi nüfus	10.695	37.092	23.525	42.859	24.318	7.759	74.936	26.356	430	814	173.848
	6.2%	21.3%	13.5%	24.7%	14.0%	4.5%	43.1%	15.2%	0.2%	0.5%	
1888 daimi nüfus	11.452	40.772	25.532	44.074	25.520	9.664	79.258	28.565	468	981	187.028
	6.1%	21.8%	13.7%	23.6%	13.6%	5.2%	42.4%	15.3%	0.3%	0.5%	
1890 daimi nüfus	12.310	43.119	26.550	45.730	26.638	10.153	82.521	29.736	482	1.148	195.866
	6.3%	22.0%	13.6%	23.3%	13.6%	5.2%	42.1%	15.2%	0.2%	0.6%	
1891 daimi nüfus	12.689	44.354	27.567	46.955	27.187	10.174	84.316	27.877	429	3.636	200.868
	6.3%	22.1%	13.7%	23.4%	13.5%	5.1%	42.0%	13.9%	0.2%	1.8%	
1892 daimi nüfus	13.277	44.727	28.365	46.776	27.852	10.301	84.929	30.737	471	1.259	203.765
	6.5%	22.0%	13.9%	23.0%	13.7%	5.1%	41.7%	15.1%	0.2%	0.6%	
1894 daimi nüfus	13.586	45.788	28.975	47.196	28.366	10.470	86.032	31.248	485	1.236	207.350
	6.6%	22.1%	14.0%	22.8%	13.7%	5.1%	41.5%	15.1%	0.2%	0.6%	
1895 daimi nüfus	14.244	47.796	30.267	49.700	30.076	11.556	91.332	33.009	479	1.369	218.496
	6.5%	21.9%	13.9%	22.7%	13.8%	5.3%	41.8%	15.1%	0.2%	0.6%	
1897 daimi + geçici + asker	27.856	73.406	32.593	63.547	29.879	8.442	101.868	42.968	d.i.	11.963	290.654
	9.6%	25.3%	11.2%	21.9%	10.3%	2.9%	35.1%	14.8%	d.i.	4.1%	
1899 daimi nüfus	13.416	53.418	34.215	54.191	32.721	12.153	99.065	37.896	528	1.881	240.419
	5.6%	22.2%	14.2%	22.5%	13.6%	5.1%	41.2%	15.8%	0.2%	0.8%	
1899 geçici nüfus	1.257	19.086	1.825	3.484	868	331	4.683	4.659	d.i.	1.195	32.705
	3.8%	58.4%	5.6%	10.7%	2.7%	1.0%	14.3%	14.2%	d.i.	3.7%	
1899 daimi + geçici***	14.673	72.504	36.040	57.675	33.589	12.484	103.748	42.555	528	3.076	273.124
	5.4%	26.5%	13.2%	21.1%	12.3%	4.6%	38.0%	15.6%	0.2%	1.1%	
1903 daimi nüfus	16.148	73.407	38.581	57.300	34.701	13.604	105.605	41.721	d.i.	2.434	277.896
	5.8%	26.4%	13.9%	20.6%	12.5%	4.9%	38.0%	15.0%	d.i.	0.9%	
1910 daimi nüfus	16.469	85.717	46.085	64.982	41.265	16.064	122.311	49.010	d.i.	2.597	322.189
	5.1%	26.6%	14.3%	20.2%	12.8%	5.0%	38.0%	15.2%	d.i.	0.8%	
1914 daimi + geçici	18.350	114.500	53.700	71.400	45.700	17.100	134.200	59.400	d.i.	4.850	385.000
	4.8%	29.7%	13.9%	18.5%	11.9%	4.4%	34.9%	15.4%	d.i.	1.5%	

1) Türk+Karapapak+Türkmen. Resmi kayıtlarda olmayan bu sütunu ben ekledim.

* Maloruslar dahil. ** Yezidi Kürtler dahil. *** Askerler hariç d.i. = Diğer içinde

1878-1914 arası dönemde Rus hükümeti Kars vilayetini Rus köylülerle iskan etme hedefinde büyük ölçüde başarısızlığa uğramıştır. Kars'ın sert iklimine Rus köylüsü bile dayanamamıştır. 1914'te vilayetteki (askerler hariç) Rus nüfusunun oranı % 5 civarında idi. Bunların içinden Malakanlar ve Duhoborlar gibi heterodoks Rus köylülerinin büyük kısmı ise askerlik yapmak istemedikleri için vilayeti terk etmek zorunda kalmışlardır. Rus hükümeti Ermeni milliyetçi hareketinden dolayı Kars vilayetinde Ermeni nüfusun ciddi bir ağırlık kazanmasını istememiştir. Ancak vilayete gelen mülteci akınına da engel olamamıştır (Badem 2010).

3.3. Rus Döneminde Yaşanan Kentsel Gelişmeler

1878-1918 Rus hakimiyetindeki dönemde, kale dibindeki eski kent olduğu gibi bırakılarak, Kars Çayı'nın güneyinde geniş caddeler, çağdaş yapılarla yeni bir yerleşim yeri kuruldu. Kars kentinin ve diğer çevre merkezlerin 1878'den sonraki gelişimini yönlendiren asıl neden askeri amaçlar olmuştur. Bu amaçla kurulan garnizon kentlerin, eski kenti geleneksel dokusuyla bırakıp ayrı bir yerde kurulması, o dönemin genel bir özelliği idi (Ortaylı 1978).

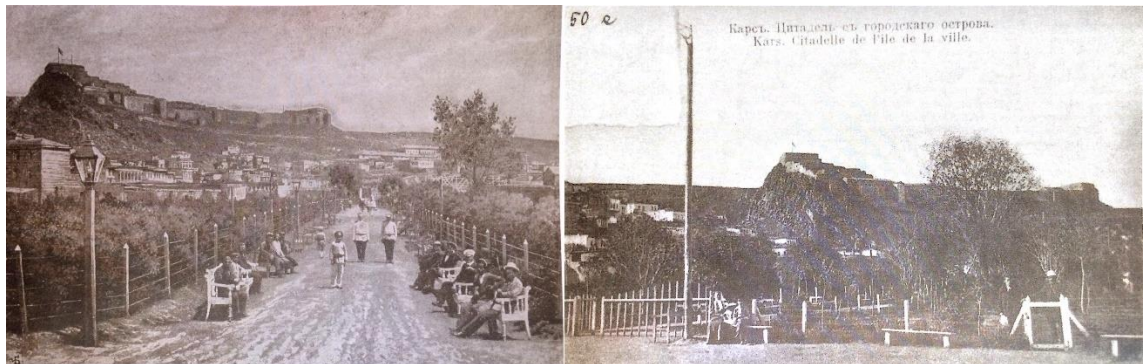
Yeni şehrin kurulacağı yerin seçiminde Kars Çayı'nın güneyindeki nispeten az eğimli bir alan tercih edilmiştir. Burası vaktiyle Kars'ın Tahtdüzü olarak anılan bölgesi olup, Osmanlı kuvvetlerinin de daha doğuya yapılan seferlerde bir toplanma ve hareket noktasıydı. Gazi Ahmet Muhtar Paşa tarafından yaptırılan iki katlı Osmanlı ordugah merkezi de aynı yerdeydi (Gündoğdu 2007).

Ruslar, Kars'ta uyguladıkları yeni yerleşim dokusunun oluşturulmasında, Çar I. Petro'nun 1703 yılında kendi adına kurdurduğu St. Petersburg şehrinin plan düzeni ve mimarisini örnek almışlardır (Şekil 3.2) (Gündoğdu 2007). St. Petersburg'ta 1703-1712 yılları arasında Petersburg'un baş mimarı olarak çalışan İsviçre doğumlu İtalyan mimar ve şehir plancısı Domenico Trezzini'nin (1670-1734) çizmiş olduğu ızgara sistemli kent planı esas alınarak Tahtdüzü'nde benzer bir planlamaya gidilmiştir. 1880'lere doğru bu bölgede, yeni şehrin inşasına başlanmıştır.

Şekil 3. 2. XVIII. yy. St. Petersburg kent planı (http://expositions.nlr.ru/ex_map/mozaika_SaintPetersburg/plans_18_century.php, 2017)

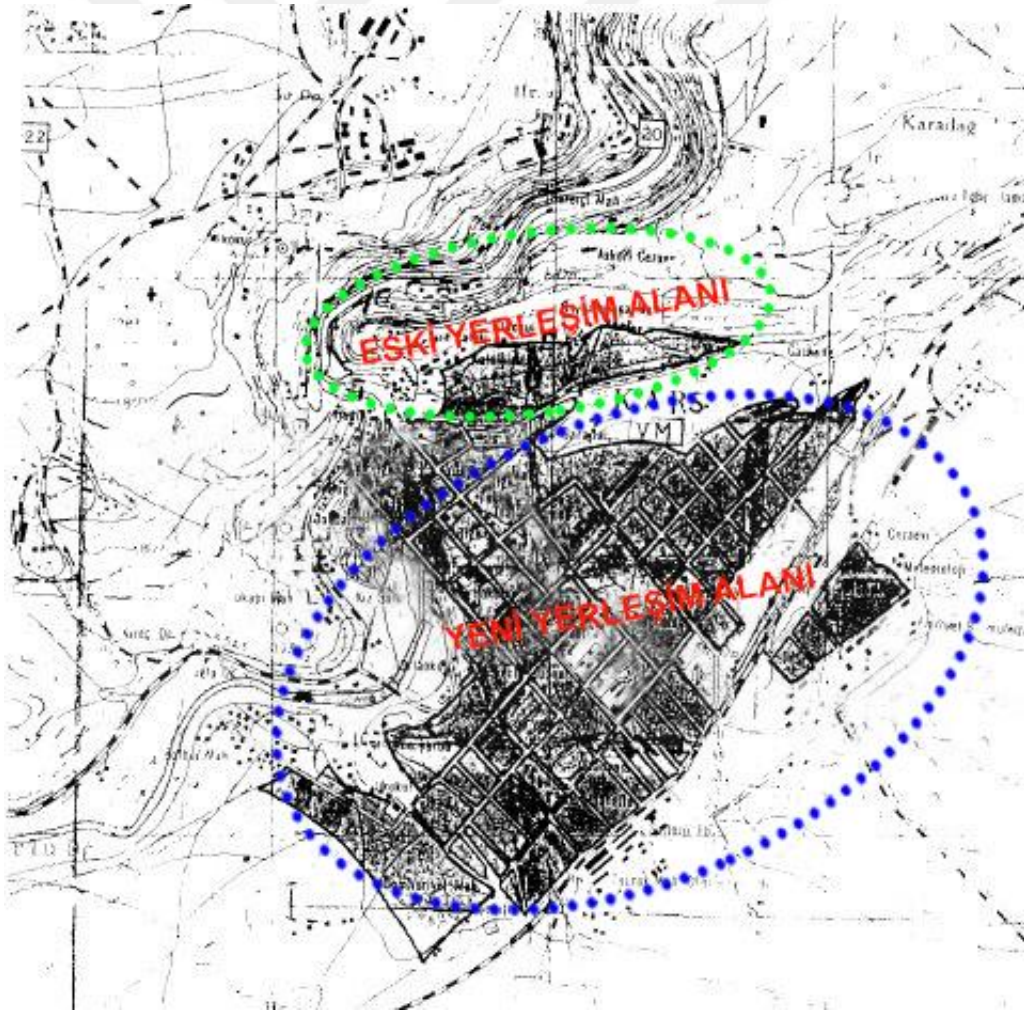
Kars'ın imarı için gerçekleştirilen süreç içinde yapılan çalışmalar sonucunda ızgara plana uygun olarak kuzeyden güneye dört ana cadde ve doğudan batıya yine dört ana cadde açılmış; bu caddeler arasında yine aynı karakterde bağlantı yolları oluşturulmuştur. Bazı kesişim noktalarında meydan düzenlemeleri gerçekleştirilmiştir. Kars çayı üzerinde birden fazla sahibi bulunan bir arsa, sahiplerinden satın alınarak arsa kamulaştırılıp şehir parkına dönüştürülmüştür (Şekil 3.3, 3.4) (Badem 2010). Tüm bu çalışmalar sonucunda birbirini dik olarak kesen geniş kaldırımli caddeleri, büyük parkları ve meydanları ile yeni bir kent düzeni ortaya çıkmıştır (Şekil 3.5, 3.6).

Şekil 3. 3. Kars Şehir Parkı Rus dönemi (Badem 2010)

Şekil 3. 4. Kars Şehir Parkı 2017 (Türkan 2017)

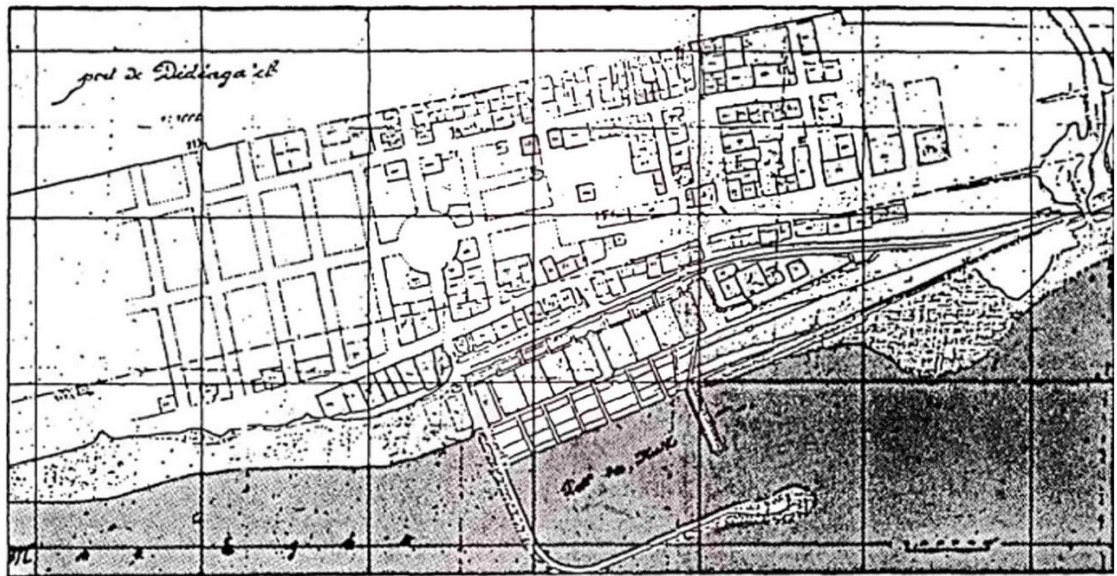

Şekil 3. 5. Rusların Kars'ta uyguladıkları ızgara kent planı (Çiftçi 2000'den değiştirilerek alınmıştır)

Şekil 3. 6. Rusların uyguladığı ızgara planının günümüz kent dokusundaki izleri (Google Earth Pro 2017'den değiştirilerek alınmıştır)

Ruslar aynı savaşın (1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı) sonunda ellerine geçirdikleri Dedeağaç'ta da Kars'ta uyguladıkları planlama ve mimariye benzer düzenlemeler gerçekleştirmişlerdir (Gündoğdu 2007) (Şekil 3.7).

Şekil 3. 7. Ruslara atfedilen 1878 tarihli Dedeağaç planı (Aksoy 2004)

Kentin kuzey-güney doğrultusunda açılan yeni caddelerden bazılarının eski kent yerleşimindeki dar ve organik yollara kadar ulaştırılmasıyla kale içi bölgesi ve yeni kurulan yerleşim alanı arasındaki bağlantı sağlanmıştır.

Güneyde kurulan bu yeni yerleşim yeri sonrasında Kars'ın kuruluşundan bu yıllara kadar kentin merkezi konumundaki kale ve çevresindeki tarihi bölge, hem fiziksel hem de işlevsel olarak merkez olma özelliğini yitirmiştir.

Ruslar oluşturdukları yeni yerleşim alanında hızlı bir şekilde imar çalışmalarına başlamışlardır. Badem (2010) bu yıllarda yapılan imar çalışmalarını şöyle anlatmaktadır: “1881 yılında Rus mimarları Kars'ın yeniden imar planını yaptılar. Plana göre düz ve geniş caddelerde taştan evler inşa edilecekti. Ana caddeler 10 sajen (21.3 metre), sokaklar ise 4-5 sajen (8,5-10,6 metre) genişliğinde olacaktı. Ancak bu planın uygulanması Kars vilayetindeki bütün arazilerin dağıtımı için genel planın bitirilmesine değin ertelendi. Bu arada kısmi izinlerle şehirde bazı yerlerde plan uygulandı. 1883-88 yılları arasında sadece birkaç kilometrelik yeni cadde, 50 kadar yeni konut ve 90 kadar atölye ve dükkan yapılabildi. Bundan sonra da şehir bütçesinin darlığı yüzünden çalışmalar çok yavaş ilerlemiş, her yıl ancak dört-beş yüz metre uzunluğunda cadde döşenmiş ve düzene sokulabilmişti. Şehir merkezinde yeni imar planına göre ev arsası için gerekli alan minimum 120 sajenkare (546 metrekare) olduğundan plana tabi yerlerde kamulaştırma çalışmaları da çok yavaş ilerliyordu” (Çizelge 3.3).

1878 yılından itibaren şehrin aydınlatılması için cadde ve sokaklara aydınlatma elemanları yerleştirilmiştir. 1879 yılında Kağızman, Ardahan ve Ahıska'dan ağaçlar getirilerek şehir parkı ağaçlandırılmıştır. Kars çayının 1887'de taşması sonucu yıkılan ahşap köprü'nün yerine 1889'da demirden yeni bir köprü inşa edilmiştir. Bu yıllarda içme suyu ve kanalizasyon şebekesinin henüz bulunmadığı kentte içme suyu şebekesinin yapımı ancak 1907 yılında tamamlanabilmiştir. Yapımı önceki yıllarda tamamlanan caddelere 1910-14 yılları arasında parke taşı döşenmiştir (Badem 2010).

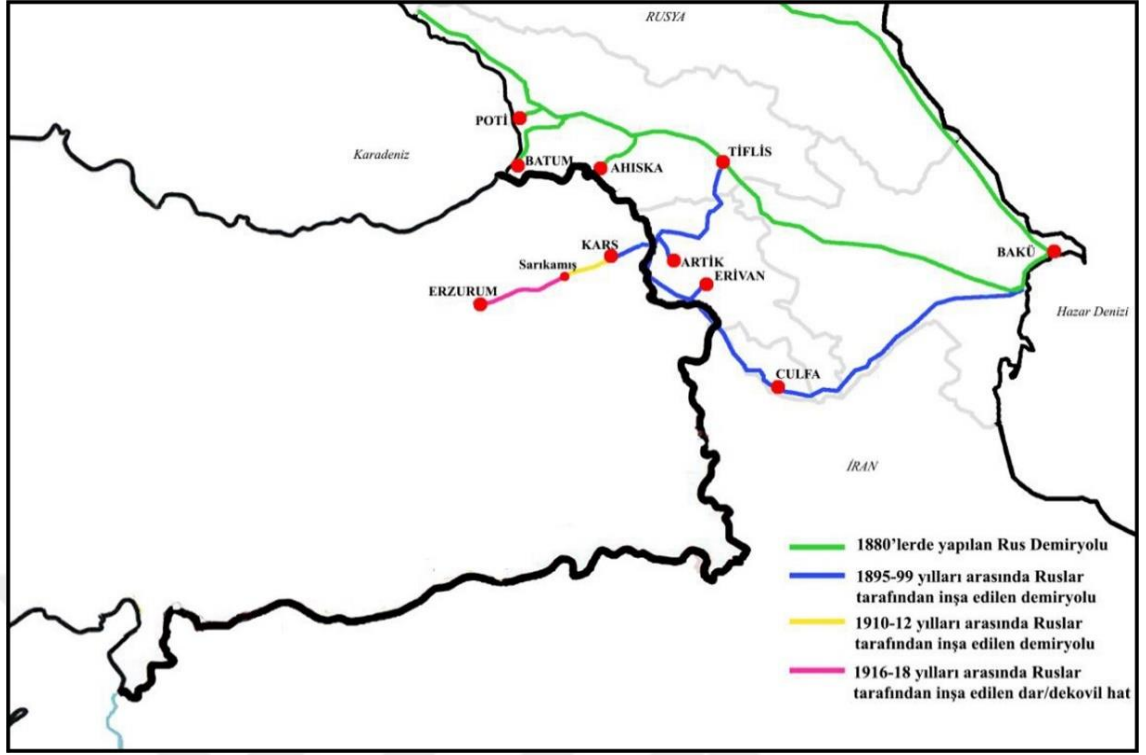
Çizelge 3. 3. Kars'ta 1884-88 yıllarında yapılan kamulaştırma ve özelleştirmeler (Badem 2010)

Ne amaçla satın alındığı	1884		1885		1886		1887		1888	
	A	B	A	B	A	B	A	B	A	B
Yeni açılan caddeler için	3.476		4.873		7.089		6.015		2.716	
Konut arsalarının düzenlenmesinde	2.712	16.940	1.606	10.588	3.290	5.574	5.114	2.707	21.253	7.166
Konut ve atölyeler için		7.444		12.795		47.093		157.362		5.651
Dükkanların düzenlenmesinde							1.647	1.784	15.420	17.572
Bütün bu operasyonlar için kale çevresinden	2.216		628		2.489		2.002		1.097	
Şehir okulları önündeki meydanlar ve Ermeni Gregoryen kilisesi için						4.323		1.729		
Toplam (m ²)	8.404	24.383	7.107	23.382	12.867	56.989	14.778	163.582	40.486	30.389

A: Hazinesinin satın aldığı özel arazi (m²) **B:** Hazine arazisinden verilen arazi (m²)

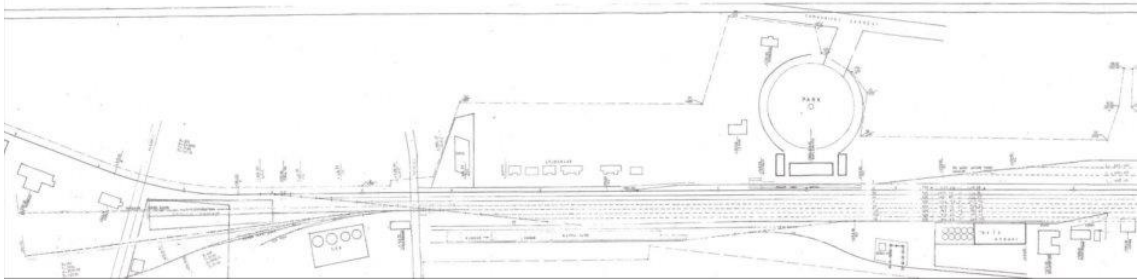
Kars'ta Osmanlı döneminde şose yol bulunmamaktaydı. Ruslar ilk olarak 89 kilometrelik Gümrü-Kars şose yoluyla beraber 77 kilometrelik Kars-Kağızman stabilize yolunu yaptırmışlardır. Şose yolların genişliği 2,5 sajen (5,32 metre) olarak belirlenmiştir. Vali Frankini şose yol çalışmalarına sonraki yıllarda da önem vermiş, Erivan, Ardahan, Batum, Sarıkamış, Oltu, Iğdır gibi yerleşimlerle bağlantı sağlayan yollar yaptırılmıştır.

Kars, Rusya ile Osmanlı Devleti arasında sınır kenti olmasından dolayı Rusya açısından sonraki dönemlerde yapılacak savaflara yönelik stratejik bir bölge olmuştur. Bu sebeple bölgeye Ruslar tarafından askeri amaçlarla Doğukapı-Akyaka-Kars-Sarıkamış-Erzurum demiryolu hattı; Rusya'nın Transkafkasya demiryollarına bağlı ve Batum-Tiflis-Gümrü demiryolunun devamı olarak yaptırılmıştır. Bu demiryolu hattı Anadolu topraklarında Osmanlı iradesi dışında yapılmış tek demiryolu hattı olmuştur (Yavuz ve Tavukçu 2012). Demiryolu hattı sırasıyla Gümrü-Kars (1899), Kars-Sarıkamış (1910-13) ve Sarıkamış-Erzurum (1916-18) bölümleri şeklinde üç aşamalı olarak inşa edilmiştir (Şekil 3.8).

Şekil 3. 8. Rusların aşamalı olarak yaptıkları demiryolu hattı (Arslan 2015)

Demiryolu İşletmeleri içinde; başta istasyon binası olmak üzere, revizörlük binası, su kuleleri, gümrük binaları, ambarlar, depolar ve çok sayıda lojmanı barındıran yerleşim birimlerden oluşmaktaydı (Şekil 3.9, 3.10, 3.11). Bunların yapımında daha güneye inmek için politik bakımdan stratejik bir yapılaşmanın esas alındığı günümüzde daha iyi anlaşılmaktadır (Gündoğdu 2007).

Şekil 3. 9. Kars İstasyonu vaziyet planı (Yavuz ve Tavukçu 2012)

Rusların Kars'ta uyguladıkları mimari biçim incelendiğinde ise hem kentleşme düzeni hem de mimari üslup açısından St. Petersburg kentinin esas alındığı görülmektedir (Gündoğdu 2007). Bu bakımdan Kars'ın bu dönem mimarisini incelerken XVIII. yy. başlarında kurulan Petersburg kentinin mimarisine değinmek gerekmektedir.

1703 yılında kurulan Petersburg kentini ilk yıllarda şekillendirenler evlerinden koparılıp buraya işçi olarak getirilen askerler, tutsak İsveçliler, çiftçiler ve köle köylüler olmuştur. Bu işçiler, verilen emir doğrultusunda, öncelikle kestikleri ağaç kütükleri toprağa çakarak balçık zemini sağlamlaştırmışlardır. Bataklıklar kurutularak, kanallar döşenmiş, gür ormanlara arasından yollar açılmış, nehir yatağını güçlendirip ana yol hattının yapımına başlamışlardır (Çetin 2015).

Rusya'nın Kuzey Savaşları'ndaki başarılarından biri olan 1709 Poltova Zaferi'nden sonra St. Petersburg şehrinin inşası hız kazanmıştır. 1710 yılında I. Petro, şehri "ölümsüz bir anıta" dönüştürme hayali doğrultusunda ülkenin dört bir yanından yaklaşık 4800 usta Petersburg'a getirilmiştir. Bunlar, alanlarında oldukça ünlü taş ve kerpiç ustaları, marangozlar, demirciler, çömlekçiler, bakırcılar ve ışıklandırma işi ile uğraşan zanaatkârlardır. Kalıcı olarak yerleştirildikleri kentte kendileri için ham kerpiçten evler yapmış ve sonraki dönemlerde göçmen bölgesi olarak anılan yerleşimi kurmuşlardır.

1712 yılında çarlık sarayı, bir sonraki yıl ise senatonun Petersburg'a taşınmasıyla şehirde soyluların ve yüksek rütbeli askerlerin sayısı artmaya başlamıştır. Böylelikle kentte yeni saraylar ve soyluların yaşayacakları daha nitelikli evler yapılmaya başlanmıştır. 1715'de başkent yapılan kentte 1725 yılında yaklaşık 6.000 hane mevcuttur ve ortalama 40.000 şehir sakini yaşamaktadır. Rus göçmenlerin yanı sıra İngiliz gemi mühendisleri, Hollandalı subaylar, Alman bilim adamları ve daha birçok Avrupalı mimar, ressam davet edilmiştir (Çetin 2015).

Bu dönemde kente gelen İsviçre doğumlu İtalyan mimar ve şehir plancısı Domenico Trezini'nin (1670-1734) Trezini, Petersburg'un baş mimarı olarak çalışmalar yapmış ve "Andrey Treziny" adını almıştır. Petersburg'un ilk şehir planını çizen Trezini Petropavlovsk Kalesi tadilatını gerçekleştirmiş, kalede bulunan Petro Kapıları'yla

Petropavlovsk Kilisesi; Yazlık Saray, Aleksandro-Nevskiy Manastırı, Gostiny Dvor ve Vasilyevski Adası'ndaki Dvenadtsat Kollegiy Binası gibi örnek yapılara imzasını atmıştır. İsviçre kökenli mimarın en çok dikkat çeken özelliği Avrupa'daki farklı kültürlerle ve tekniklere ait mimariyi bir arada kullanarak iyi bir sentez yapmış olmasıdır. Bu dönemde Petersburg' ta Trezini'yle beraber aralarında öğrencisi Mihail Grigoryeviç Zemtsov (1688-1743)'un da olduğu Rus mimarlar ve Fransız mimar Jan Batist Leblon (1679-1719) ortaya koydukları tasarımlarla "Petro tarzı Barok Mimari" olarak adlandırılan bir üslup yaratmışlardır (Çetin 2015). Petersburg'da 18. yy.'da ortaya çıkan bu mimari, kentin coğrafi konumu sebebiyle "Baltık Mimarisi" olarak da anılmaktadır.

Darinskiy (1995) Petersburg'un mimarisini şöyle anlatmaktadır; "Sayısız kilisenin bulunduğu, evlerin ahşaptan yapıldığı, şehirlerin etrafını yüksek surların çevirdiği Moskova ve diğer Rus şehirlerinden farklı olarak I. Petro'nun Petersburg'u, dümdüz bir hat şeklinde uzanan geniş ve ferah caddeleri, peyzajıyla dikkat çeken yemyeşil parkları, irili ufaklı köprülerle birleşen sokakları, bu sokakları aydınlatan fenerlerle bezenmiş kaldırım taşlarıyla yepyeni bir oluşumdur" (Çetin 2015).

Petro Tarzı Barok Mimari'de simetri ve yapıların boyutlarında eşitlik dengesi büyük önem taşımaktadır. 1697-1730 yıllarında şekillenen Petro Tarzı Barok Mimari'de İtalyan Barok'u, erken dönem Fransız klasisizmi, Hollanda, Alman ve Rus mimarisinin kolajı dikkat çeker. Ancak derinlemesine bakıldığında kopyalanmış bir Avrupa mimarisi değil, Avrupa mimarisinden temellerini alarak kendine has özelliklere kavuşmuş yeni bir stil öne çıkar. Simetrik olarak birbirine paralel uzanan binalar şehrin merkezinde birleşir. Birbirine bitişik olarak inşa edilen bu binaları heykeller, revaklar, köşelerinden genişleyen zarif pervazlar, kendine has stiliyle açılan dörtgen ya da kemerli köprü şeklinde pencereler süsler. Ön cephelerde gömme sütunlar bulunurken kenarlarda rustik işlemler yer alır. Genellikle binalarda yeşil, kırmızı ya da mavi tek renk olarak kullanılır, beyaz kullanılarak yapılan süslemeler ise binanın fonundan net bir şekilde ayrılır. O dönemde dış cephe için hazır tuğla bulmak kolay olmadığından binaların yüzlerinde sıva ve boya kullanılır (Çetin 2015). Süslemeler Avrupa Barok üslubuna göre daha sade ve yalındır, simetri ve yapıların boyutlarında eşitlik dengesi büyük önem taşır (Şekil 3.12, 3.13).

Şekil 3. 12. Mikhail Makarov'un tasarladığı konut yapısı, Petersburg 1870 (Brumfield 1991)

Şekil 3. 13. Tupikov apartmanı, Petersburg 1876-1877 (Brumfield 1991)

Rusların St. Petersburg kentini esas alarak Kars'ta uyguladıkları mimariye bakıldığında; yeni oluşturulan ızgara planlı kent düzeninin karakterine uygun olarak yapıların da dikdörtgen formlarla tasarlanmış olduğu dikkat çekmektedir. Yapıların biçimlenmesinde Orta Rusya ve Avrupa mimarisiyle beraber yerli taş işçiliğinin etkileri hakim olmuştur. St. Petersburg'ta olduğu gibi, binalar genellikle caddeye ve sokağa paralel şekilde konumlandırılarak, tek, iki ya da üç katlı düzenlemeyle, cadde ve sokakların kenarlarındaki geniş kaldırımları kitlesel açıdan kesintisiz bir hat oluşturacak biçimde sınırlarlar. Önemli binalar dışında çoğunun caddeye ya da sokağa göre bitişik nizamda oldukları görülmektedir. Bu şekilde yol boyunca oluşturulan düzgün cephe hattını bozacak kitle parçalanmaları yerine, cephe yüzeyinde dekoratif amaçlarla yapılan küçük çaplı hareketlilikler, doluluk-boşluklar ve süsleme sanatı ile cephelere belli bir dinamiklik getirilmiştir (Şekil 3.14).

Şekil 3. 14. Kars Hekimevi (Türkan 2013)

Ana caddeler üzerinde özellikle resmi, dini ve ticari yapılar ile Kars'a yerleştirilen Rus soylu sınıfının ihtiyaçlarına göre düzenlenen yeni yapı tipleri inşa edilmiş, yolların kesişim noktalarına da çoğunlukla büyük anıtsal yapılar yapılmıştır. Genellikle yolların kesişim noktalarına denk gelen yapılar her iki yola da cephe verecek formlarda tasarlanmıştır (Şekil 3.15) (Türkan ve Durak 2016).

Şekil 3. 15. Cadde kesişim noktalarındaki yapılardan örnekler (Türkan ve Durak 2016)

Şehrin imarında ve dokusunda halkın feodal yapısı da dikkate alınmıştır. Örneğin şehrin yüksek konumlu ve manzaraya açık kısımlarına soylu sınıfa ait konak, konut ve resmi binalar inşa edilirken, ikinci derecede önemli şahıslara ve din adamlarına ait ikametgahlar, yine önemli kavşak noktalarına inşa edilmişlerdir (Gündoğdu 2007).

Binaların giriş cepheleri özel olarak yontulmuş kesme taşlardan inşa edilirken arka ve yan cephelerin köşelerinde düzgün kesme taşlar ve aralarda moloz taşlı harçtan yığma malzeme kullanılmıştır (Gündoğdu 2007). Yine ön cepheler yalancı sütunlar ve bordür kabartma taşlarla süslenmiştir (Şekil 3.16).

Şekil 3. 16. İl Sağlık Müdürlüğü Binası (Türkan 2016)

Binaların arka cephesinin çoğu zaman ahşap kolon ve oyma ahşap yapraksı süsü olan verandası vardır. Binalar iyi ışık alır; Kars'ın aşırı soğuşundan dolayı hepsinde çift cam vardır. Soğuk iklim sebebi ile pencereler dar olup, birbirini tekrarlayan formlarla sıralanır. Bu pencereler, yuvarlak ya da prizmal kesitli silmelerle çerçevenirken genellikle üç parçadan oluşan kilit taşları cephedeki kabartma değerlerini artırıcı unsurlar olarak görülür (Gündoğdu 2007). Çatılar, genellikle saç kaplı olup, kırma veya beşik çatıdır.

Rus dönemi Kars yapılarının ortak özelliklerinden bir diğeri de demir payandalarla veya ray profillerle taşınan balkonlardır. Döşemesi ahşap kaplamalı olan ve zengin bir demir

süsleme sanatının sergilendiği bitkisel motifli korkuluklara sahip bu balkonlar ağır taş cepheler üzerinde hafifliğiyle dikkat çeken önemli cephe elemanlarıdır (Şekil 3.17) (Çiftçi 2000).

Şekil 3. 17. Rus dönemi yapılarından balkon detayı (Türkan 2016)

Bazı binaların arka cephesinde hayata açılan ve ahşap dikmeler ile taşınan verandaları bulunmaktadır. Dikmeleri birbirine bağlayan kirişlerden sarkan oyma ahşap yapraksı süslemeler bu cephelere estetik değer katmaktadır (Şekil 3.18) (Türkan ve Durak 2016).

Şekil 3. 18. Veranda örnekleri (Türkan ve Durak 2016)

Cephelerin biçimlenmesinde daha çok Batılı neoklasik, eklektik özellikler karşımıza çıkmaktadır. Rus dönemi binalarında ayrıca yerli taş işçiliğinin de katkısı büyüktür. Gündoğdu (2007) bu dönem yapılarının çatı ve baca özelliklerini “Rus dönemi yapılarının çatı ve baca şekillerinde “Baltık Stili” dediğimiz mimari öğeler, yapıların belirleyici unsurları olmuştur” şeklinde ifade etmektedir (Şekil 3.19).

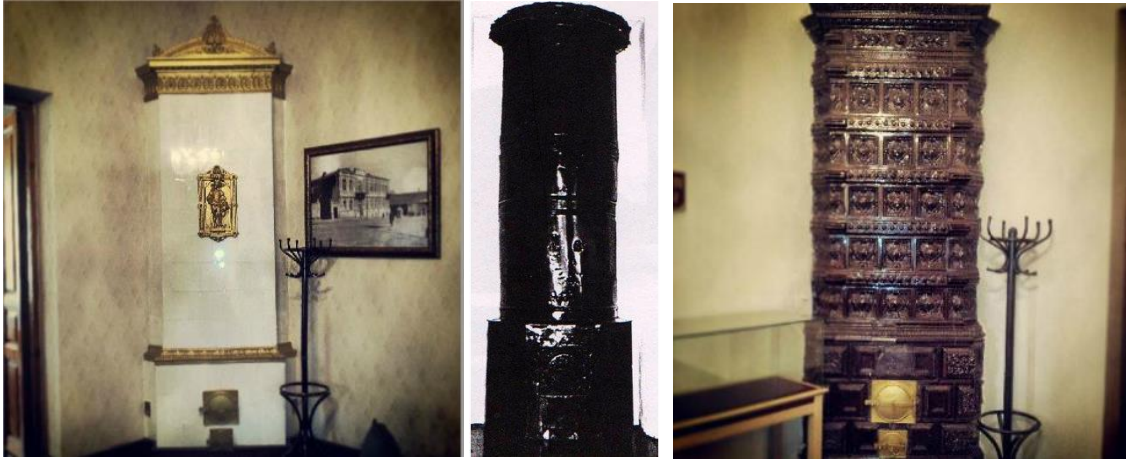
Şekil 3. 19. Baltık tarzı balkon ve baca (Türkan 2016)

Yapıların bazılarında yazıtlar bulunmaktadır. Bu yazıtlarda çoğunlukla Ermenice dili hakimken, bazıları ise Rumca veya Rusçadır (Şekil 3.20).

Şekil 3. 20. Rus dönemine ait yapılardan yazıt örnekleri (Türkan 2016)

Kent dokusunu meydana getiren ve özellikle soylu sınıfa ait yapılar ve resmi binaların çoğunda, ısıtma sistemleri gelişmiş soba ile kalorifer arasındaki “peç” adı verilen sisteme dayandırılmıştır. O dönemde Avrupa’da kalorifer sisteminin yapılarda kullanılmasına karşın, Ruslar tüm yapılarda daha ucuz olan ve yapının büyüklüğüne göre birden fazla oda ve salona yerleştirilen peçi tercih etmişlerdir (Şekil 3.21) (Gündoğdu 2007).

Şekil 3. 21. Rus yapılarından peç örnekleri (Gündoğdu 2007)

Bu döneme ait yapıların kapı ve pencere gibi cephe elemanları da çift katmandan oluşmaktadır. Bu sayede bölgenin sert iklimine önlem alınarak hava sirkülasyonunun daha iyi kontrol edilebilmesi sağlanmıştır (Şekil 3.22).

Şekil 3. 22. Rus Dönemi yapılarından kapı ve pencere detayları (<https://prezi.com/mybzibmekf4m/kars-ticaret-ve-sanayi-odas-binasnn-koruma-sorunlar/>, 2017)

Bu dönemde inşa edilen kilise, şapel ve katedral gibi dini yapıların mimarisinde de yine geç Baltık stili ve Rus üslubu öne çıkmış, çevrelerinde etrafı açık, geniş meydan düzenlemeleri gerçekleştirilmiştir (Şekil 3.23).

Şekil 3. 23. Rus Kilisesi önünde yer alan meydan (<http://sobory.ru/photo/260376>, 2017)

O tarihlerde Ruslar'ın eline geçen Elviye-i Selâse (üç liva) adı verilen Kars, Ardahan ve Batum gibi Osmanlı şehirleri ile Sarıkamış, Kağızman, Susuz gibi ilçelerde ve Tiflis, Gümrü gibi sınırlarımız dışındaki kentlerde de benzer yapı tipleri uygulanmıştır (Şekil 3.24, 3.25) (Gündoğdu 2007).

Şekil 3. 24. Ardahan'da bulunan bir Rus dönemi yapısı-Ardahan Kongre ve Kent Müzesi Binası (Türkan 2016)

Şekil 3. 25. Gümrü şehri tarihi dokusu (http://www.yapi.com.tr/haberler/iki-bolge-iki-sehir-ve-tastan-yapilar_105212.html, 2017)

3.4.1.Dini Mimari

Kars'ın Rusların eline geçmesiyle kentte dini yapı bağlamında yeni kilise yapıları inşa edilirken, camilerin ise genelde tahrip edildiği veya bu amaç dışında kullanıldığı bilinmektedir.

1579 yılında, Osmanlılar tarafından kiliseden camiye çevrilen Havariler Kilisesi bu dönemde Rus Ortodoks kilisesine çevrilmiştir. Yapı Ruslar tarafından “Kale Başkilisesi” olarak anılmıştır. 1878 yılında, başta çatısı olmak üzere, iyi bir onarımdan geçirilen yapının kuzey, güney ve batı girişlerinin önüne küçük revaklar ve de doğu duvarına bir ‘sacristy’ (kiliseye ait eşyanın tutulduğu yer) yaptırılmıştır. Kilisenin içindeyse, apside süslü taş oyması ‘iconostasis’ yaptırılmış ve duvarlar boyanıp onlara yıldızlı boyayla süs yapılmış ve Kiril yazıları yazılmıştır. Daha sonra, katedralin hemen kuzeyine, 1890 yılında, ince işli bir çan kulesi ve metropol lojmanı yapılmıştır (Şekil 3.26). Bu çan kulesi Hagbat Ermeni manastırının XIII. yy.’da yapılmış çan kulesinin bir benzeridir. Kars'ın 1920'de yeniden Türk himayesine geçmesiyle kilise tekrar camiye dönüştürülmüş ve Rusların yaptırdığı çan kulesi yıkılmıştır (Aksoy 2004).

Şekil 3. 26. Rus Döneminde Havariler Kilisesi ve çan kulesi (<http://kromni.livejournal.com /45738.html>, 2017)

Rus döneminde inşa edilen ve 1957 yılında yıkılarak yerine bugünkü Merkez Camii'nin yapılmış olduğu Rum Ortodoks Kilisesi, eski fotoğraflardan anlaşıldığı kadarı ile, üç nefli, transept planlıdır. Orta nef yan neflere göre yüksek tutulmuş olup, beşik çatı ile örtülmüştür. Orta mekan yüksek bir kasnak üzerine oturan bir kubbe ile örtülüdür. Kubbe kasnağı yüksek tutulmuş olup, yuvarlak kemerli pencere açıklıkları ile hareketlendirilmiştir. Ayrıca yan haç kolları da beşik çatı örtüsüne sahiptir. Güney cephedeki giriş kısmı orta nef yüksekliğine kadar yükselmekte olup dışa taşan bir konuma sahiptir. Yapıya giriş yuvarlak kemerli bir kapı ile sağlanmıştır. Kapının hemen üzerinde yuvarlak kemerli bir açıklığa yer verilmiştir. Giriş kapısı ve bu açıklığı dıştan yuvarlak kemer şeklindeki bir bordür çevrelemektedir. Güney cephede, girişin her iki yanında yer alan kısımlarda yuvarlak kemerli ikişerden, dört adet pencereye yer verilmiştir. Kilisenin apsisi kademeli bir şekilde dışa taşmış olarak inşa edilmiştir. Bu kilisenin hemen batısında yer alan küçük ölçekli bir yapı görünmekle birlikte işlevi tam olarak anlaşılamamıştır (Şekil 3.27).

Şekil 3. 27. 1957'de yıkılan Rum Ortodoks Kilisesi (Badem 2010)

Yine eski fotoğraflar ile Karşlıların anlatımlarına dayandırılarak bugünkü Faikbey Caddesi üzerinde, Atatürk Caddesi ile Kazım Karabekir Caddeleri arasında kalan yapı

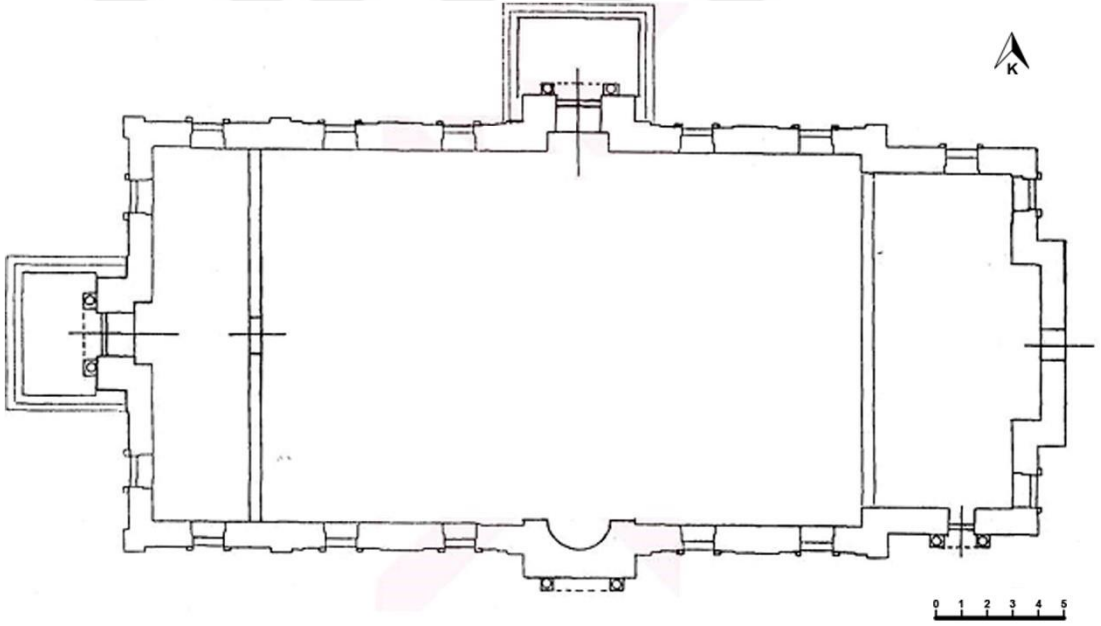
adası üzerinde 1970 yılında yıkılmış olan bir Ermeni kilisesinin olduğu bilinmektedir. Giriş cephesine ait olduğu anlaşılan fotoğrafta, Rum Ortodoks Kilisesi ile yaklaşık aynı plan anlayışına sahip olduğu tahmin edilmektedir. Giriş kapısının yer aldığı kısım biraz dışa taşan ve beşik çatı örtüsüne sahip olarak inşa edilmiştir. Giriş kapısının üzerinde yuvarlak kemerli bir açıklık ile, yine giriş kapısının her iki yanında, kapıdan daha yüksek, yuvarlak kemerli iki açıklık görülmektedir. Giriş kısmının yanlarındaki kısımlarda ise ikişer adet, üçerli yuvarlak kemer açıklığına sahip pencere grupları ile yine bu pencere gruplarının hemen üstünde, tam ortalarına gelecek şekilde birer dairesel açıklık dikkat çekmektedir (Şekil 3.28).

Şekil 3. 28. 1970' te yıkılan Ermeni Kilisesi (<http://www.virtualani.org/kars/turkish.htm>, 2017)

Bu dönemde yeni inşa edilen kilise yapılarının en önemlisi bugün Fethiye Camisine dönüştürülen ve Ruslar tarafından yeni inşa edilen kentin güney kısmında, bugünkü Ordu caddesi, Gazi Ahmet Muhtar Paşa Caddesi ve Cumhuriyet Caddesi arasında kalan yapı adası üzerinde yer alan, Aleksandr Nevski Kilisesi, Rus dini mimarisinin tipik özelliklerini taşımaktadır.

Kilise, doğu-batı doğrultusunda, dikdörtgen planlı üç nefli bazilikal planlı bir yapıya sahiptir (Şekil 3.29). Kiliseye, bugün güneydeki mihraba dönüştürüldüğü için kapatılmış olan, güney, kuzey ve batı cephesindeki üç giriş kapısı ile girilir. Asıl giriş batı yönündedir. Bu kapıdan narteks kısmına geçilir. Girişin hemen iki yanında birer bölüm yer alır. Ortadaki giriş kısmından bir kapı aracılığı ile naos kısmına geçilir. Doğuda yer alan apsis kısmı bugün yıkılmış olup sadece bunun her iki yanında yer alan postoforium hücreleri bulunmaktadır. Yapılan onarımlar sonucunda bu hücrelerin naos ile bağlantısı kaldırılmış ve özgünlüklerini yitirmişlerdir. Bu kısma, güneydoğuda yer alan bir kapı ile girilmektedir. Ayrıca yıkılan apsis kısmına sonradan açıldığı belli olan bir kapı açılarak bu kısım lojmana çevrilmiştir.

Şekil 3. 29. Aleksandr Nevski Kilisesi planı (Aksoy 2004)

Bu dönem yapılarında görüldüğü üzere, kentin ızgara planına uygun olarak, düzgün hattı parçalayıcı kitle hareketleri yerine, cephe yüzeyindeki hareketlilikler, doluluk ve boşluklar ile süsleme sanatı aracılığı ile yapıya bir dinamiklik kazandırma anlayışı bu yapıda da kendini göstermektedir.

Süslemeler ile hareketlendirilmeye çalışılan cephelerden güney ve kuzey cepheler birbirinin simetriği şeklinde düzenlenmiştir. Genel olarak cephelerde, silmeler ve düzgün taşlardan yapılmış, üzerlerinde birer haç bulunan, yarım payeler bir hareketlilik sağladıkları gibi yatayla dikey arasında bir denge unsuru oluşturmaktadırlar. Cephelerde bir başka hareketlilik unsuru olarak, pencere ve kapılar iki yanlarında birer sütunce ile sınırlandırılmış yuvarlak kör kemer açıklığı içinde yer almaktadırlar. Pencere altlarında ve bunların hemen üstünde tüm cepheyi dönen silmeler bulunmaktadır. Pencereilerin üzerinde, giriş seviyesindeki, niş sıraları ile üst örtü sistemine geçilir (Şekil 3.30).

Şekil 3. 30. Aleksandr Nevski Kilisesi arka görünüşü (Türkan 2016)

Üst örtüsü bugün tamamen kırma çatılı olan kilisenin, eski bir fotoğrafından, apsisin üst kısmının yüksek bir kasmağa oturmuş, soğan kubbe biçiminde olduğu, narteks kısmının üzerinde ise bir çan kulesinin yer aldığı görülmektedir (Şekil 3.31).

Şekil 3. 31. Aleksandr Nevski Kilisesi eski hali (<http://www.kars.bel.tr/galeri-detay/resimlerle-kars/290>, 2017)

Kiriş seviyesindeki bu niş sırası, pencere aralarında yer alan payelerin hizasında yuvarlak kemer haline dönüşmektedir. Kapıların yer aldığı kademeli olarak dışa taşıntı yapan kısım en dışta, kapı kemerlerinden itibaren iki yana doğru kırılarak yükselmektedir. Güney ve kuzey cephesinde bu giriş kısımlarının üst bölümünde üçlü yonca yaprağı şeklinde iç içe geçmiş silmeler bulunurken batı cephesinde, bu kısmın her iki yanında yan yana dört adet iç içe geçmiş silme şeklinde yuvarlak kör kemer sırası yer alır. Benzer uygulama yapının doğu cephesinde de görülür.

Yapının içi bugün tamamen boyanmış bir halde bulunduğundan burada bulunması muhtemel süslemeler günümüze ulaşmamakla birlikte, geniş tabanlı ters bir “V” şeklindeki tavanıyla birleşme yerlerinde geometrik süslemeler halen varlıklarını korumaktadırlar (Şekil 3.32).

Şekil 3. 32. Aleksandr Nevski Kilisesi-Fethiye Camii iç görünümü (Türkan 2016)

3.4.2. Askeri Mimari

Ruslar tarafından bir ‘Garnizon Kent’ olarak kurulan yeni kentte askeri yapılara da oldukça önem verilmiştir. Bu yapıların kent merkezinde dağılımları incelendiğinde bunların, bugünde askeri bölge olarak kullanılan ve Şehit Yusuf Bey Caddesinden başlayarak kentin güneyinde yer alan Kazım Karabekir Kışlası içinde ve güneye doğru yayılmış halde buldukları, dini ve sivil mimarlık yapılarıyla karşılaştırıldığında daha sade bir mimari dile sahip oldukları anlaşılmaktadır.

Kent merkezinde bulunan Rus dönemi askeri yapıları günümüzde de askeri bölge içerisinde yer aldığından bu yapıları inceleme olanağı bulunamamıştır. Bu yüzden benzer özellikler gösteren Kaleiçi Mahallesi, Dereiçi mevkiinde yer alan ve bugün Kafkas Üniversitesi’ne tahsis edilmiş olan yapılar incelenmeye çalışılmıştır. Ancak bunlarda da yeni kullanımlarına bağlı olarak, yapıların iç kısımlarında bazı değişiklikler meydana gelmiştir.

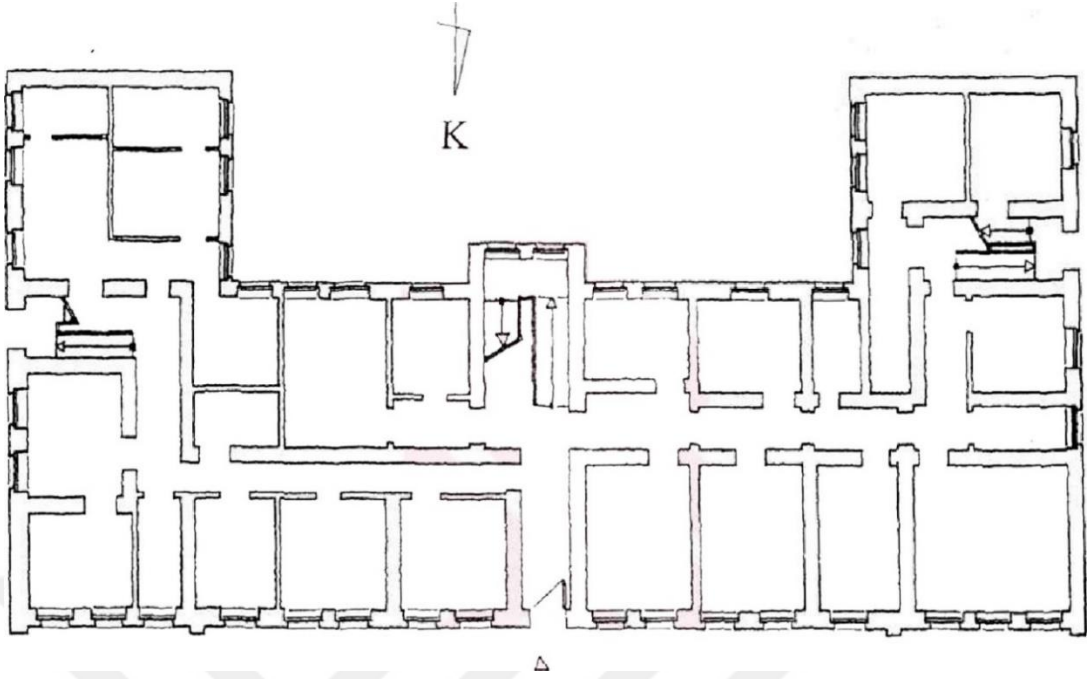
Komutanlık Binası

Bugün Dekanlık Binası olarak kullanılan yapı, kuzey-güney yönünde iki katlı ve ‘U’ biçiminde düzgün kesme bazalt taştan inşa edilmiştir (Şekil 3.33). Bina esas girişi batı yönündendir. Bundan ayrı olarak kuzey ve güney cephelerinde birer giriş daha bulunmaktadır. İç kısmı büyük oranda değişen yapının ‘U’ yapan kollarından kuzey uçta yer alanı, binanın genelinin aksine, tek katlıdır. Binada biri doğu cephesinde, girişin karşısında, diğerleri kuzey ve güney uçta olmak üzere toplam üç adet merdiven bulunmaktadır. Binanın esas girişinin yer aldığı batı cephesinde her iki katta on üçer pencere bulunmaktadır. Ayrıca birinci katta bir balkon ve ona açılan bir kapı bulunmaktadır. Kuzey cephesinde zemin katta beş adet pencere ile bir giriş kapısı, birinci katta ise üç adet pencere bulunmaktadır. Güney cephesinde zemin katta üç adet pencere ile bir giriş kapısı, birinci katta ise dört adet pencere bulunmaktadır. Doğru cephesinde her iki katta onar adet pencere bulunmaktadır. U yapan kolların kuzeyde olanında zemin katta üç, kolların güneyde olanında ise her iki katta üçer pencere bulunmaktadır (Şekil 3.34, 3.35).

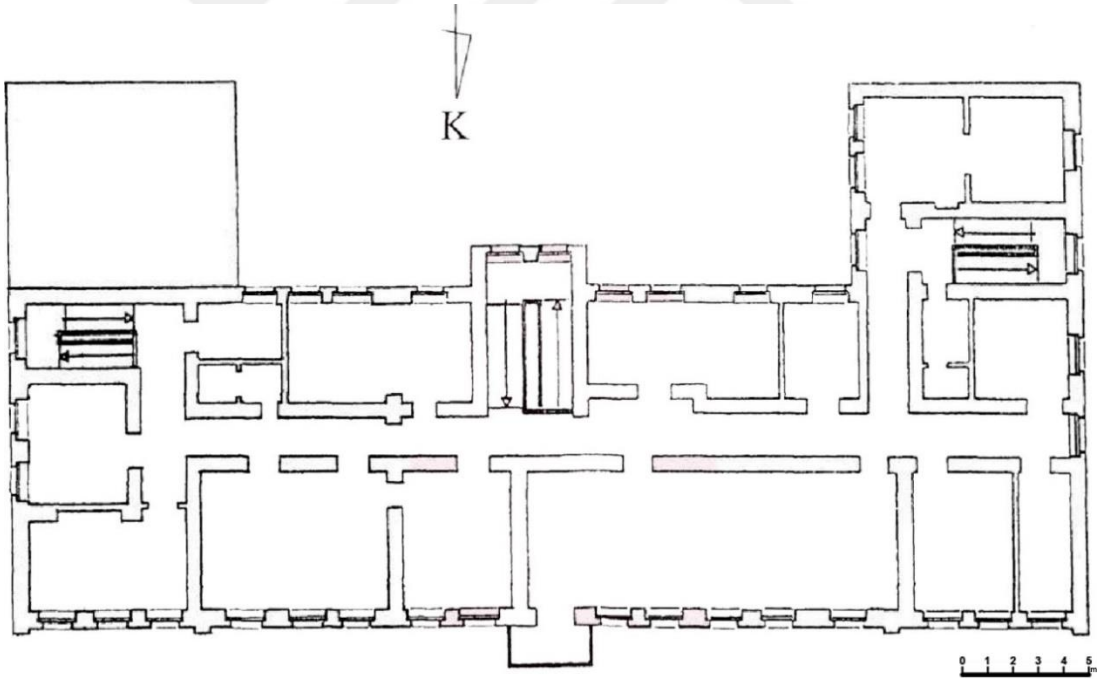
Kırma çatılı olan yapıda, süsleme olarak nitelendirilebilecek iki kat arasında döşeme seviyesindeki dışa taşkın yuvarlak silme ile bordür süslemeli yarım kemer şeklindeki pencere üstleridir.

Şekil 3. 33. Komutanlık Binası ön görünümü (Türkan 2017)

Şekil 3. 34. Komutanlık Binası zemin kat planı (Aksoy 2004)

Şekil 3. 35. Komutanlık Binası birinci kat planı (Aksoy 2004)

Bölük Koğuşu

Doğu-batı yönünde dikdörtgen planlı ve iki katlı olarak düzgün kesme bazalt taşından yapılmıştır (Şekil 3.36). Bina esas girişi güney yönünde olup, giriş bu kısımda yer alan

merdiven sahanlığının altından sağlanmaktadır. Bu merdiven kısmı iki kat boyunca ana binadan yaklaşık olarak 80 cm kadar öne çıkarılarak belirginlik kazanmıştır.

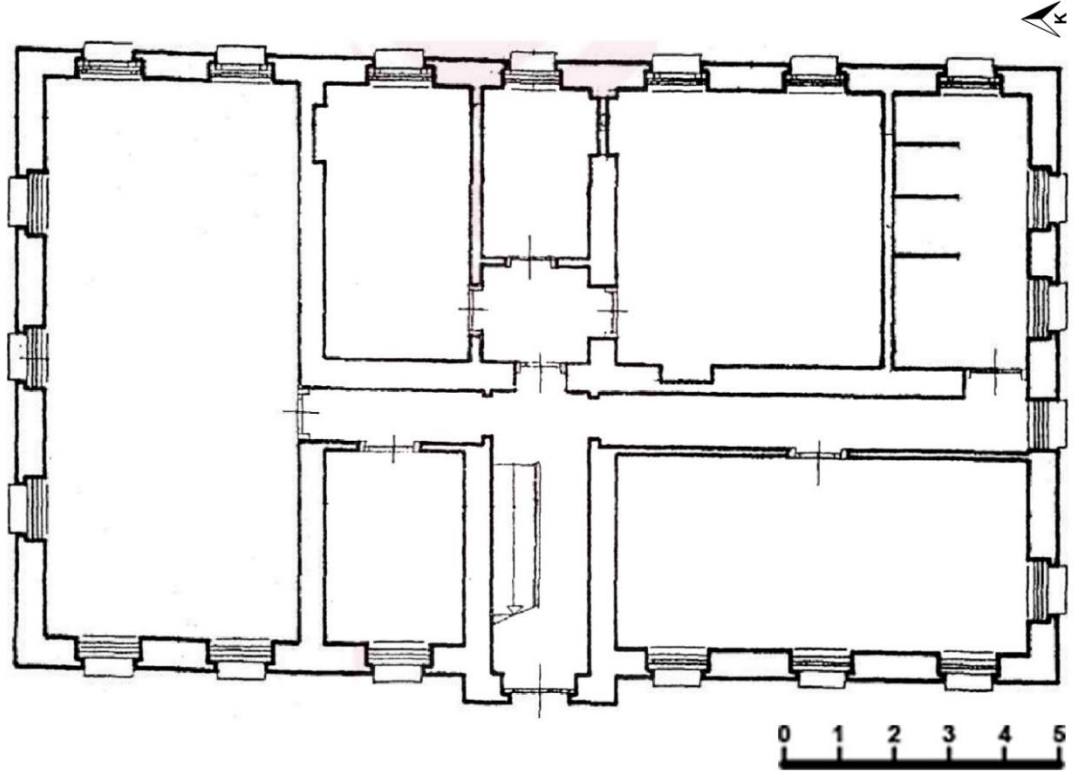

Şekil 3. 36. Bölük Koğuşu görünümü (Türkan 2017)

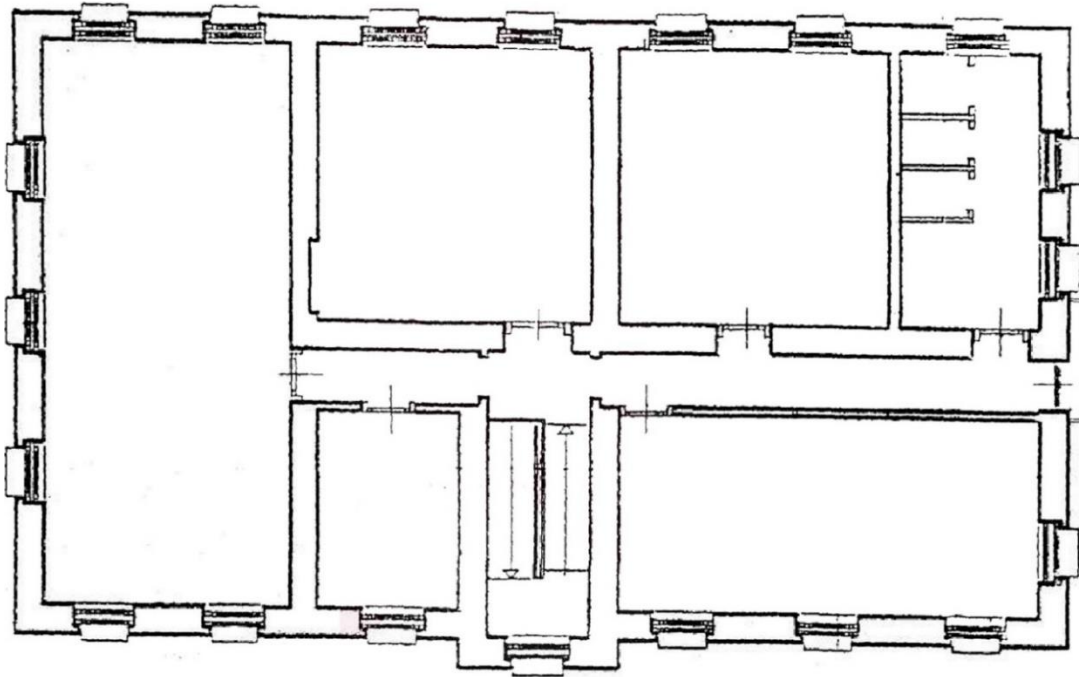
İç kısım yeni fonksiyonuna uygun olarak bazı onarımlar görse de kalınlıkları itibarı ile orijinal olduğu anlaşılan duvarlardan ve yine özgün kullanım fonksiyonuna da uygun olması bakımından her iki katta da bir koridor etrafına sıralanmış mekanlardan oluştuğu anlaşılmaktadır. Binanın batı kısmında ise, her iki katta yer alan, geniş iki adet mekan binanın bu cephesini boydan boya kaplamaktadır (Şekil 3.37, 3.38).

Esas girişin yer aldığı güney cephesinde zemin katta, merdiven kovalasına göre simetrik olarak, altı adet pencere, birinci katta ise giriş kapısının üzerindeki pencere ile birlikte yedi pencere bulunmaktadır. Kuzey cephesinde her katta yedi adet pencere bulunmakta olup, zemin katta ortada ye alan pencere kapıya dönüştürülmüştür. Batı cephesinde her iki katta üç, doğu cephesinde ise zemin katta dört adet pencere, birinci katta ise üç pencere ve bir balkona açılan balkon kapısı bulunmaktadır (Şekil 3.37, 3.38). Ancak bu kapıda

daha sonra pencereye dönüştürülmüştür. Kıрма çatılı olan bu yapıda da komutanlık binasının benzeri süslemeler kullanılmıştır.

Şekil 3. 37. Bölük Koğuşu zemin kat planı (Aksoy 2004)

Şekil 3. 38. Bölük Koğuşu birinci kat planı (Aksoy 2004)

Lojman Binası

Bir kolu doğu-batı, diğer kolu kuzey-güney yönünde olmak üzere 'T' biçiminde, kesme bazalt taşından iki katlı olarak inşa edilmiştir. Üst örtüsü kırma çatılıdır.

Binanın iç mekanı bu dönemde yapılan mimari tarza uygun olarak iç içe açılan oda ve salonlardan oluşmaktadır. Binanın giriş cephesi batı yönünde olup, kuzey güney yönünde uzanan bölümde, zemin katta sekiz adet pencere ve bir giriş kapısı, birinci katta ise dokuz pencere bulunmaktadır. Doğu-batı yönünde ulaşan kısımda ise her iki katta ikişer pencere bulunmaktadır. Bundan başka binada birçok pencere iptal edilmiştir. Ayrıca dışardan, iki kat arasında, birinci kat döşeme seviyesinde yapıyı boydan boya çevreleyen dışa taşkın yuvarlak silme mevcuttur.

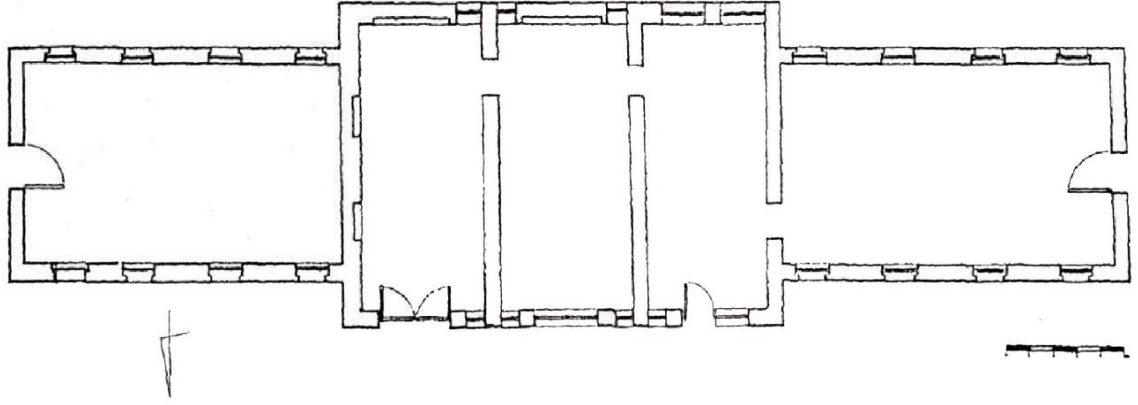
Tamirhane Binası

Kuzey-güney yönünde inşa edilmiş olan yapı, üç bölümden oluşmaktadır. Ortada yer alan kare şeklindeki ana binanın her iki yanına dikdörtgen şeklinde ince ve uzun iki yapı daha eklenmiştir. İç mekanı üç bölümden oluşan ortadaki bu ana binanın batıya bakan esas cephesinde üç adet geniş kemer açıklığı bulunmaktadır (Şekil 3.39). Bunlardan ortadaki giriş kapısı sonradan kapatılmış olup, giriş iki yandaki açıklıkların kapı haline getirilmesi ile sağlanmaktadır. Ortadaki açıklığın her iki yanında, soldaki açıklığın sağında ve sağdaki açıklığın solunda birer ince pencere açıklığı bulunmaktadır. Yapının doğu cephesi batı cephesi ile benzer özellik göstermekle birlikte yapılan tadilat neticesinde bu özgün niteliğini kaybetmiştir (Şekil 3.40).

Bu ana binanın her iki yanında yer alan dikdörtgen biçimli salonların batı ve doğu cephesinde dörder pencere bulunmaktadır. Ayrıca bunların kuzey ve güney cephelerinde birer giriş kapısı ve bunların üzerinde yarım daire şeklinde birer pencere bulunmaktadır. Bu kısımlarda yer alan pencerelerin üzerinde de bordür süslemeler mevcuttur.

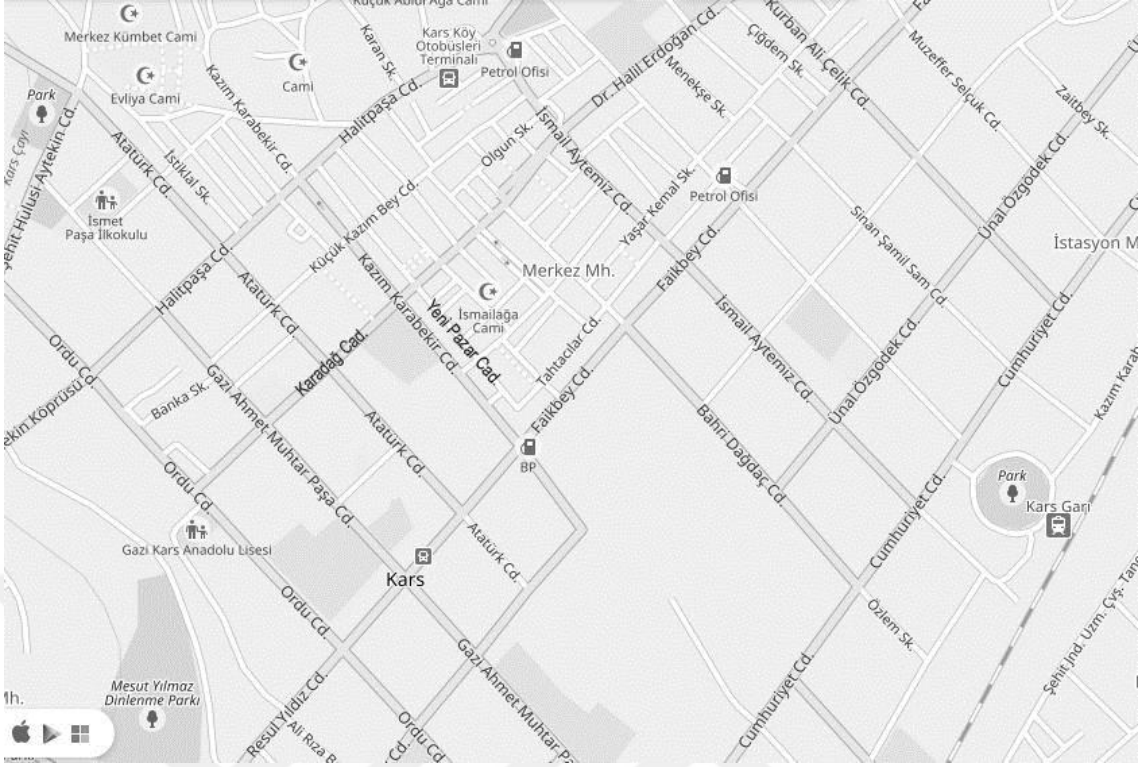
Şekil 3. 39. Tamirhane Binası görünümü (Türkan 2017)

Şekil 3. 40. Tamirhane Binası planı (Aksoy 2004)

3.4.3. Sivil Mimari

Rus dönemine ait sivil mimarlık yapılarına bakıldığında bu kapsamda günümüze kadar ayakta kalabilen yapı stoğunun çoğunluğunu konut yapıları oluşturmaktadır. Konutların kent içindeki konumları dikkate alındığında, çoğunlukla Ordu Caddesi ile Gazi Muhtar Paşa Caddesi üzerinde yer aldıkları görülmektedir. Bununla birlikte Atatürk Caddesi'nin ise ticaret alanı ile konut alanı arasında bir geçiş bölgesi olduğu anlaşılmaktadır (Şekil 3.41). Bu caddenin Karadağ Caddesi ile kesiştiği yerden güneye doğru olan kısmında konut yapılarının, kuzeye doğru olan kısmında ise ticari yapıların çoğunlukta olduğu görülmektedir.

Şekil 3. 41. Günümüzdeki isimleriyle Rusların açtığı bazı caddeler (<https://www.google.com/maps/@40.6070334,43.0967002,16.5z>, 2017)

Bu dönemde inşa edilen ticari yapılar, tek ya da iki katlı düzenlemeye sahiptirler. İki katlı yapıların bir kısmının yapıldıkları dönemde ikinci katları konut olarak kiraya verilmiş, alt katları ise ticari amaçlı kullanılmıştır. Buralarda kullanılan kapı ve pencereler, bu ticari faaliyete uygun olarak genellikle daha geniş ve büyük olarak yapılmışlardır. Lynch, şehrin dükkanlarının tek katlı fakat geniş ve iyi donatılmış olduğundan bahseder. 1898 sayımına göre Kars'ta vergi ödeyen, dolayısıyla pazar için üretim yapan yaklaşık 758 adet işyeri bulunmaktaydı (Ortaylı 1978). Daha sonraki dönemlere ait bir veri bulunmasa da sonraki yıllarda artan ticari faaliyetlere bağlı olarak, bu sayının artmış olması tahmin edilmektedir. Ancak 1918 yılında Ermenilerin kenti boşaltırken yakıp tahrip ettikleri yerlerden biri de kentin çarşısı olma özelliklerini gösteren bölgeler olduğundan, o dönemden bugüne tam anlamı ile ulaşılmış bir ticari alanın varlığından bahsetmek mümkün değildir. Buna rağmen ayakta kalmayı başaran yapıların konumuna ve kentlilerin anlatımlarına dayandırılarak bakıldığında, Kazım Karabekir ile Atatürk Caddesi'nin ticari alan olma özelliği gösterdiği anlaşılmaktadır. Yine Kazım Karabekir Caddesi'nin hemen doğu paralelinde yer alan Yeni Pazar Caddesi üzerinde de bu dönemden kalma ticari yapıların varlığı tespit edilmiştir (Aksoy 2004).

Günümüze ulaşan ticari yapıların kent üzerindeki konumları incelendiğinde: tek katlı ticari yapıların genelde Kazım Paşa Caddesi ile Atatürk Caddesi'nin Halit Paşa Caddesi ile kesiştiği noktadan kuzeye doğru olan kısımları üzerinde, iki katlı ticari yapıların ise yine Atatürk Caddesi'nin, Halit Paşa Caddesi ve Karadağ Caddesi ile kesiştiği yerler arasında kalan bölge ile Halit Paşa Caddesi'nin, Atatürk Caddesi ve Kazım Karabekir Caddesi ile kesiştiği yerler arasında kalan bölgede konumlandığı görülmektedir. Ancak tek katlı ticari yapılara kentin kuzeyinde rastlanacağı gibi Kazım Karabekir Caddesi'nin güneyinde de rastlanmaktadır.

Konutlar dışında, kentin bu dönemde inşa edilmiş diğer sivil yapıları hakkında pek fazla bilgiye ulaşmak mümkün olmasa da bugünkü Kazım Paşa Caddesi'nde o dönem kentin çarşısının olduğu ve burada tiyatro ve sinema gibi yapıların da yer aldığı belirtilmektedir. Ancak bunların hiçbiri günümüze ulaşamamıştır. Kentin bu döneminde inşa edilen yapılarının orijinal kullanımını hakkında çok net bilgilerin bulunmaması, kentsel doku özelliklerinin tam anlamıyla tespit edilmesini güçleştirmektedir. Bu bağlamda kamusal yapıların kent merkezi içinde dağılımı hakkında da bir şey söylemek güç olmaktadır. Bununla birlikte, bazı yapıların görünüşleri ve plan yapıları itibarıyla kamusal amaçla inşa edildikleri çıkarımı yapılabilmektedir. Bu yapıların genelde yapı adalarının köşelerinde yer aldıkları görülmektedir. Halit Paşa Caddesi ile Gazi Muhtar Paşa Caddesi'nin birleştiği köşede yer alan Eski Öğretmen Evi Binası, Karadağ Caddesi ile Atatürk Caddesi'nin birleştiği köşede yer alan Belediye Binası, Karadağ Caddesi ile Ordu Caddesi'nin birleştiği köşede yer alan Defterdarlık Binası, Ordu Caddesi'nin kuzeybatı kısmında yer alan Jandarma Komutanlığı Binası ve onuna bitişik Gazi İlköğretim Okulu ile bunların kuzeyinde yer alan Sağlık Müdürlüğü Binası, Ordu Caddesi'nin en güney ucunda yer alan Anadolu Lisesi Binası'nın kamusal yapılar grubuna dahil yapılar oldukları düşünülmektedir.

Şehrin güneyinde yer alan demiryolu hattı civarında inşa edilen yapıların demiryolu hattı ile ilgili kamusal yapılar olduğu düşünülmektedir (Şekil 3.42, 3.43). Ancak bu yapılar mimari üslup bakımından şehrin ana merkezindeki kamusal yapılardan çok yakın çevrelerinde yer alan askeri yapıları andırmaktadır. Bu yapıların en özgün örneği uzun yıllar Gümrük Binası olarak kullanılan, bugün Kent Konseyi Binası'na dönüştürülen

yapıdır (Şekil 3.44, 3.45). Bu çerçevede yapılmış eski gar binası da günümüze ulaşamayan yapılardandır.

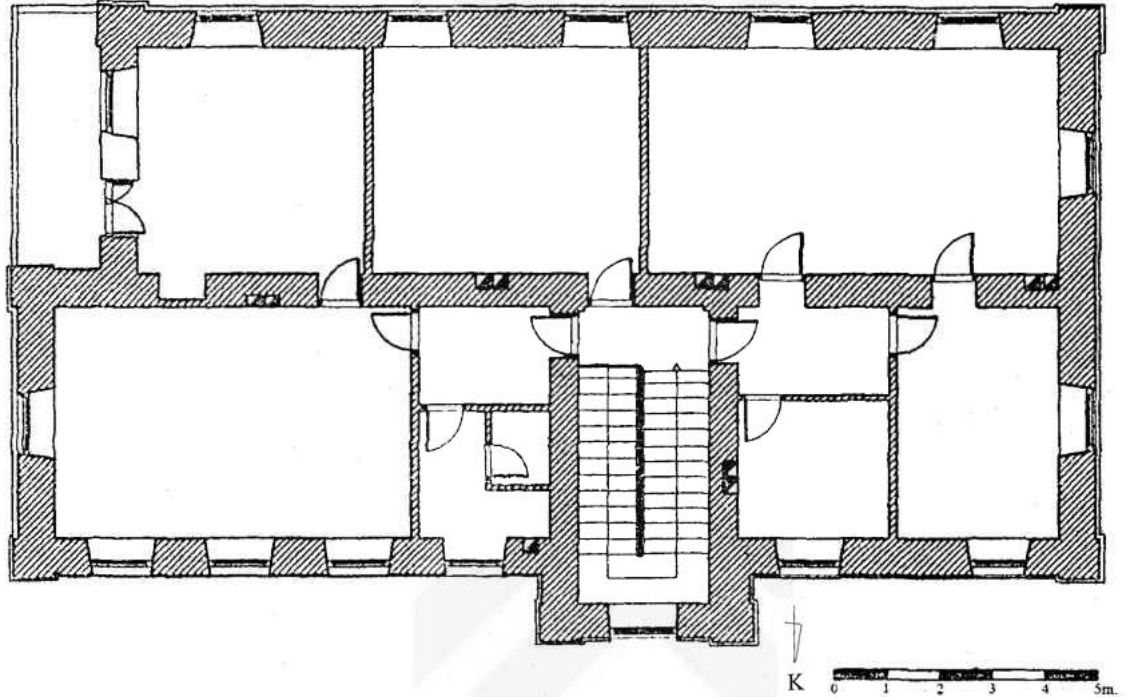
Şekil 3. 42. İstasyon lojmanı ve su kulesi (Türkan 2017)

Şekil 3. 43. İstasyon Revizörlük Binası (Türkan 2016)

Şekil 3. 44. Gümrük Binası-Kent Konseyi (Türkan 2017)

Şekil 3. 45. Gümrük Binası-Kent Konseyi planı (Aksoy 2004)

Kente, Rus dönemi sivil mimarisine ait konutlar, ticaret yapıları, okullar, çeşitli kamusal yapılar ve istasyon yapılarının yanında köprü, anıt gibi yapılardan da söz edilebilmektedir.

Çamçavuş mevkiinde, Kars çayı üzerine bulunan ve günümüze kadar ulaşabilen ‘Demir Köprü’ bu yapılardan birisidir. Köprü çelik profillerden inşa edilmiş olup, 22.54 metre uzunluğa ve 7.33 metre genişliğe sahiptir. Köprünün özgün bir mimari özelliği bulunmamaktadır (Şekil 3.47, 3.48).

Şekil 3. 46. Demir Köprü’yü içeren eski bir fotoğraf (Badem 2010)

Şekil 3. 47. Demir Köprü’den bir görünüm (<http://mapio.net/pic/p-6133036/>, 2017)

Bu dönemin sivil mimarlık örnekleri arasında günümüze ulaşamamış, ancak eski fotoğraflardan varlıklarını öğrendiğimiz iki adet anıt yapısından da bahsetmek mümkündür.

Eski fotoğraflara bakılarak tespit edilebilen yapılardan biri Sağlık Anıtı'dır. Buna göre fotoğrafta anıtın arkasında görülen yapının bir sağlık yapısı olduğu düşünülmektedir. Dikdörtgen bir platform üzerinde yukarıya doğru daralan kare planlı bu anıtın üst tarafı tekrar genişleyerek onun da üstünde daha küçük bir kaideye oturan heykel yer alır. Fotoğrafta görülen her iki cephesinde de elips biçimindeki birer pano üzerine iki sıra halinde yazılmış kitabeler bulunmaktadır. Ayrıca kaide bölümünde bir levhaya yazılmış bir başka yazı göze çarpmaktadır. Anıtın köşeleri yaklaşık cephelerde yer alan kitabe yüksekliğinde kırılarak pah yapılmıştır. Kitabenin üst kısmında yer alan ve yatayda anıtın etrafını çevreleyen silme ile üstte heykelin üzerinde yer aldığı geniş kısmın altında yer alan silme dizilerinin arasında ortası madalyon şeklini almış bitkisel motiflerin yer almaktadır. Yeri tespit edilemeyen bu anıt günümüze ulaşamamıştır (Şekil 3.48).

Şekil 3. 48. Sağlık Anıtı (Aksoy 2004)

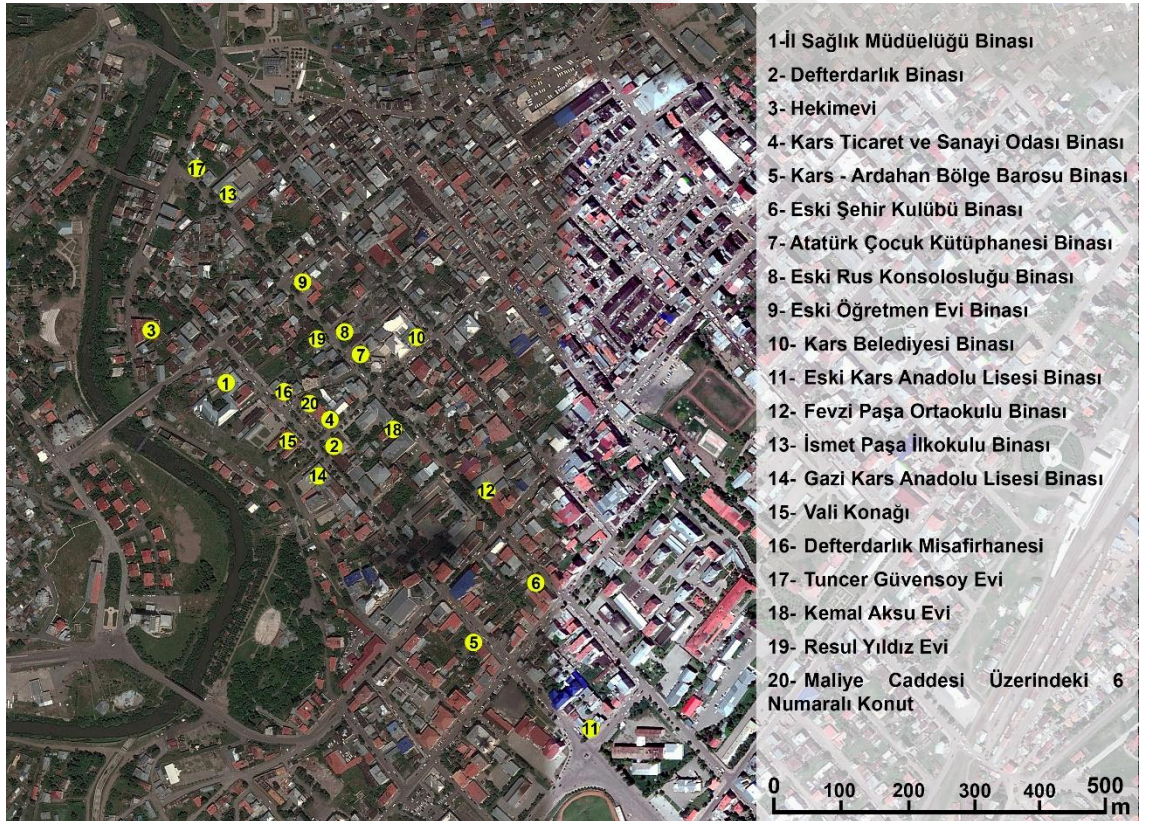
Bir başka anıt ise, bugün ‘Fethiye Camii’ne dönüştürülen Aleksander Nevski Kilisesi yakınlarına yapılmış olan Zafer Anıtı’dır. Osmanlı Ordusunun Kars’a girmesi sonucu bu anıt tahrip edilmiştir. Altınay (2001)’ in anlatımlarından edinilen bilgiye göre; elinde Rus bayrağı olan, bir kayanın üzerindeki, Rus askerinin ayakları altında ve bir kartal tarafından parçalanan Osmanlı sancağı şeklindeki bu heykelin dört köşeli kaidesinin her bir köşesine Osmanlılardan alınma birer tunç top, yazıları ve tuğları dışarı gelmek şartıyla, dik bir şekilde yapıştırılmış ve kaidenin dört köşesine Rusların en tanınmış generallerinin resimleri madalyon halinde işlenmiştir. Ayrıca 93 Harbi sırasında üstün hizmetleri görülen Rus birliklerinin adları ve numaraları birer tunç levhaya çakılmıştır. Heykelin dört tarafına Osmanlılardan alınma toplar dizilmiş ve bunların arası ağır zincirlerle kapatılmıştır. Her köşeye ikişer top, üzerlerine de iri çifte kartallar konulmuştur (Şekil 3.49).

Şekil 3. 49. Rusların Kars Zafer Anıtı (<http://kromni.livejournal.com/45738.html>, 2017)

4. RUS DÖNEMİ YAPILARININ CEPHE MİMARİSİNİN ANALİZİ

Çalışmanın bu bölümünde Kars'taki Rus dönemi sivil mimarisinin incelenen örnek yapılar üzerinden cephe düzenlerinin tipolojik unsurları belirlenmeye çalışılmıştır. Seçilen örnekler resmi kurum, eğitim, konaklama gibi farklı işlevlerle kullanılan İl Sağlık Müdürlüğü Binası, Defterdarlık Binası, Hekimevi, Kars Ticaret ve Sanayi Odası Binası, Kars-Ardahan Bölge Barosu Binası, Eski Şehir Kulübü Binası, Atatürk Çocuk Kütüphanesi, Eski Rus Konsolosluğu Binası, Eski Öğretmen Evi Binası, Kars Belediyesi Binası, Eski Kars Anadolu Lisesi Binası, Fevzi Paşa Ortaokulu Binası, İsmet Paşa İlkokulu Binası, Gazi Kars Anadolu Lisesi Binası, Vali Konağı, Defterdarlık Misafirhanesi, Tuncer Güvensoy Evi, Kemal Aksu Evi, Resul Yıldız Evi, Maliye Caddesi Üzerindeki 6 Numaralı Konut yapılarıdır. Çoğunlukla bugünkü Ordu Caddesi ve Gazi Ahmet Muhtar Paşa Caddesi üzerinde yer alan bu yapılar kentin kuzeybatı-güneydoğu doğrultusu üzerinde konumlandırılmıştır (Şekil 4.1).

Şekil 4. 1. İncelenen yapıların konumları (Google Earth Pro 2017'den değiştirilerek alınmıştır)

İncelenen yapıların cephe çizimleri bilgisayar programları (Autodesk Autocad, Adobe Photoshop) kullanılarak cephelerin karşıdan çekilen güncel fotoğrafları üzerinden oluşturulmuştur. Fakat eski fotoğraflardan ve cephede gerçekleştirilen müdahale izlerinden yola çıkılarak, değiştirildiği tespit edilen kısımlar özgün durumları dikkate alınarak çizimlere yansıtılmıştır.

Yapıların cephe düzenlerinin analizi için hazırlanan tablolardan biri yapıların yeri, kadastral bilgileri, kullanım şekli, tescil durumu, çizimleri ve görselleri gibi bilgilerini içeren envanter fişi niteliğindedir (Çizelge 4.1).

Çizelge 4. 1. Envanter bilgileri tablosu

YAPI NO		YAPI ADI						
ADRES	KADASTRO BİLGİLERİ			MÜLKİYET DURUMU	KULLANIM TÜRÜ		YAPIM YILI	TESCİL KARARI
	PAFTA NO	ADA NO	PARSEL NO		ÖZGÜN KULLANIM	BUGÜNKÜ KULLANIM		
GENEL TANIM	YAPININ KONUMU		YAPIYA AİT ÇİZİMLER		YAPIYA AİT GÖRSEL			
			PLAN	CEPHE				

Oluşturulan diğer tablo aracılığıyla yapıların cephe düzenlerini oluşturan bileşenler giriş saçağı, üst yapı (çatı), çıkma, boşluk elemanları (kapı-pencere), dekoratif elemanlar gibi başlıklar altında gruplandırılarak analiz edilmeye çalışılmıştır (Çizelge 4.2).

Ele alınan yapı örneklerinin her biri tablo üzerinden ayrı ayrı çözümlenerek, sahip oldukları cephe özelliklerinin tespiti sağlanmıştır. Böylelikle bu yapıların cephe düzenlerinde ne tür benzerliklerin ya da farklılıkların bulunduğu, bu yapılarda en çok hangi bileşenlerin kullanıldığı, çoğunlukla hangi bileşen tiplerinin tercih edildiği saptanmıştır.

Çizelge 4. 2. Cephe özellikleri analiz tablosu

YAPI NO		YAPI ADI																	
GİRİŞ SAÇAKI	SAÇAK ÖRTÜSÜ							SAÇAK KONSTRÜKSİYONU											
	FORMU	MALZEMESİ		TÜRÜ		MALZEMESİ		BEŞİK	TONGUZ	DİĞER	METAL	AHŞAP	DİĞER	PAYANDA	DİKME	DİĞER	METAL	AHŞAP	DİĞER
ÜST YAPI	FORM				KAPLAMA MALZEMESİ				PARAPET TÜRÜ		BAÇA TIPI								
	DÜZ	BESİK ÇATI	KIRMA ÇATI	DİĞER	METAL	DİĞER	TAŞ	METAL	KLASİK	BALTIK									
ÇIKMA	ÇIKMA TIPI	KONUMU				DÜZENİ			KONSOL ELEMANI										
		SOL	ORTA	SAG	KÖŞE	TEKLI	İKİLİ - ÜÇLÜ	CEPHE BOYU	PAYANDA		DİKME								
BALKON		KAPALI ÇIKMA						AHŞAP PAYANDA	METAL PAYANDA	AHŞAP DİKME	METAL DİKME								
BOŞLUK ELEMANLARI	PENCERE	FORM																	
		X (ENBOY) ORANI	MALZEME																
		X≤1	X>1													AHŞAP	METAL	DİĞER	
		BODRUM KAT																	
		ZEMİN KAT																	
		1. KAT																	
KAPI	BOŞLUK ELEMANLARI	FORM																	
		KONUMU	MALZEME																
		KÖŞE ORTA													AHŞAP	METAL	DİĞER		
		AVLU																	
		GİRİŞ																	
		BALKON																	
DEKORATİF ELEMANLAR	KİTÂBE		SİLME - KORNİŞ				PLASTER - SÜTUN				PENCERE - KAPI ELEMANLARI				PANO		ALINLIK		SEMBOOLİK ELEMAN
	YAZI	TARİH	KAT SİLİMESİ DÜZ	DIŞLI	ÇATI SİLİMESİ DÜZ	DIŞLI	KAIDE	GÖVDE	BASLIK	SÜTUNCE	SÖVE	KİLİT TAŞI DÜZ	MOTİFLİ	GEO.-BİTK. MOTİF	YATAY	DÜSEY	ÜÇGEN	EĞRİSEL	DİĞER

4.1. İl Sağlık Müdürlüğü Binası

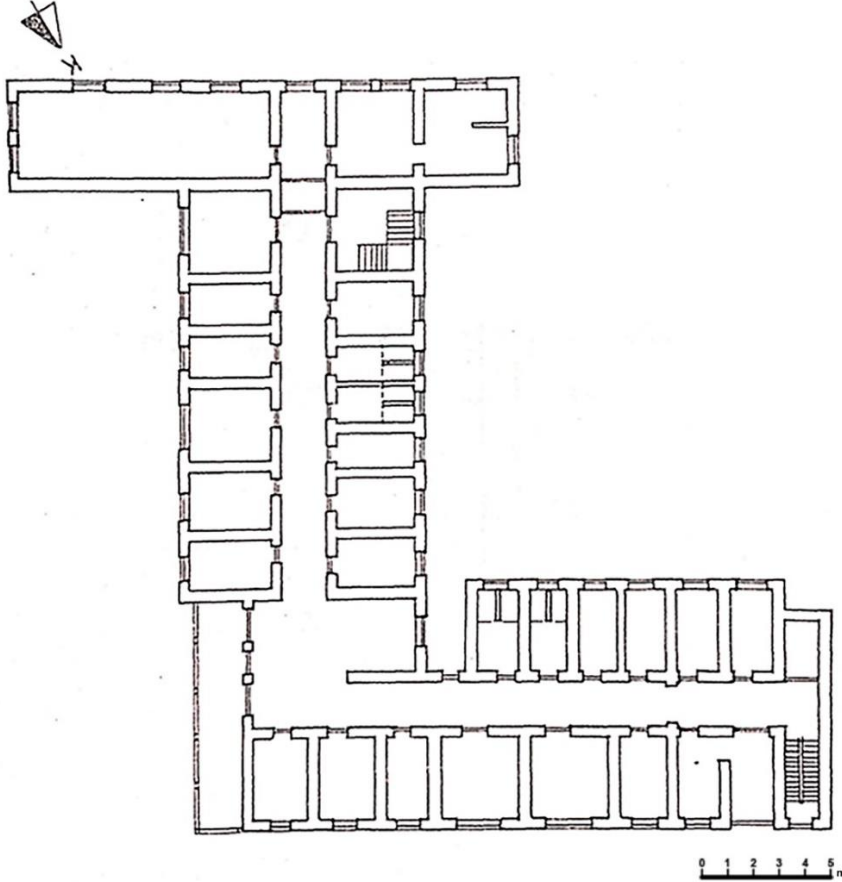
Tarihçesi

1907 yılında yapıldığı belirtilen yapının Rus döneminde ne amaçla kullanıldığı tam olarak bilinmemektedir. Cumhuriyetin ilanından sonra Kars Devlet Hastanesi olarak kullanılan yapı, 1980 yılında restore edilerek İl Sağlık Müdürlüğü olarak hizmet vermeye başlamıştır (Alp ve ark. 2009). Günümüzde de aynı işlevle kullanılmaya devam etmektedir.

Plan Tipi ve Cephe Özellikleri

Ana girişi kuzeydoğu cephesinden, yol kotundan bir miktar yükseltilerek sağlanan yapı, Ordu Caddesi'ne paralel uzanan bölüme, bu bölüme dik biçimde ikinci bir kolun eklenmesiyle "L" plan şemasına sahiptir (Şekil 4.2). Bodrum katıyla beraber üç katlıdır. Yapının duvarları yığma tekniğiyle kaba yonu moloz taş, siyah kesme taş ve andezit taşı kullanılarak inşa edilmiştir. Kuzeydoğu cephesinde cephe hattından bir miktar öne taşırılmış bölümlerde, zemin katta yer alan dikdörtgen formlu ana girişin dışında bodrum

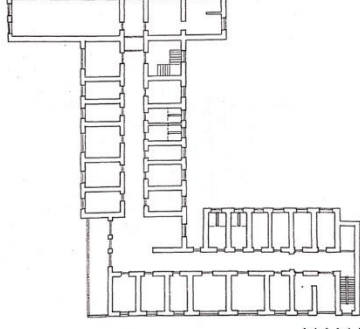
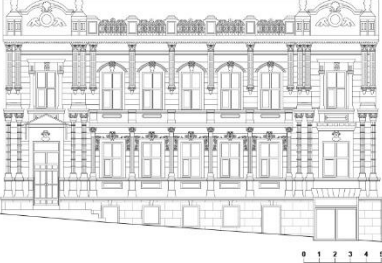

kotunda araç girişine de olanak sağlayan yine dikdörtgen formlu geniş bir servis girişi bulunmaktadır. Bu giriş ile yapının avlusuna da ulaşılmaktadır. Bodrum girişinin sağ tarafında bulunan çift kollu merdiven ile üst katlara bağlantı sağlanmaktadır. Yapının iki kolunun ekseninde uzanan dar koridorlar ile bu koridorların her iki tarafında yer alan ve cephelere yaslanan mekanlara ulaşım sağlanmaktadır.

Şekil 4. 2. İl Sağlık Müdürlüğü Binası birinci kat planı (Gündoğdu 2005)

Çalışma kapsamında yapının en nitelikli cephesi olan kuzeydoğu cephesi incelenmiştir (Çizelge 4.3, 4.4). Bu cephedeki tüm kapı ve pencere boşlukları dikdörtgen formludur. Ana giriş kapısı metal payandalarla taşınan sac kaplamalı giriş saçağına sahiptir. Kapının üzerinde natüralist bitki ve böcek karışımı bir rozet yer almaktadır (Gündoğdu 2005). Ayrıca kapının iki tarafında da korint başlıklı yivli çifte sütunlar bulunmaktadır. Bodrum kat pencereleri diğer katlardakilere oranla daha küçük boyutludur. Bu kat üst katlara göre daha sade görünümlü olup, pencere boşluklarının üstlerinde dekoratif kilit taşları bulunmaktadır.

Çizelge 4. 3. İl Sağlık Müdürlüğü Binası genel bilgiler

YAPI NO	YAPI ADI							
1	İL SAĞLIK MÜDÜRLÜĞÜ BİNASI							
ADRES	KADASTRO BİLGİLERİ			MÜLKİYET DURUMU	KULLANIM TÜRÜ		YAPIM YILI	TESCİL KARARI
YUSUFPAŞA MAH. ORDU CAD. KARS/MERKEZ	PAFTA NO	ADA NO	PARSEL NO	KAMUSAL	ÖZGÜN KULLANIM	BUGÜNKÜ KULLANIM	1907	23.06.1988/88
5	371	10	BİLİNMİYOR		SAĞLIK YAPISI			
GENEL TANIM	YAPININ KONUMU	YAPIYA AİT ÇİZİMLER				YAPIYA AİT GÖRSEL		
Bodrum kat, zemin kat ve birinci kat olmak üzere üç katlı olarak inşa edilen İl Sağlık Müdürlüğü yapısı, Rus Dönemine ait en önemli yapılardan biridir. "L" plan şemasına sahip yapının giriş cephesinde yer alan zengin kabartma süslemeler oldukça dikkat çekicidir.								
		İL SAĞLIK MÜDÜRLÜĞÜ BİNASI BİRİNCİ KAT PLANI		İL SAĞLIK MÜDÜRLÜĞÜ BİNASI KUZEYDOĞU (GİRİŞ) CEPHESİ				

Çizelge 4. 4. İl Sağlık Müdürlüğü Binası cephe özellikleri

YAPI NO		YAPI ADI																						
1		İL SAĞLIK MÜDÜRLÜĞÜ BİNASI																						
GİRİŞ SAÇAĞI	SAÇAK ÖRTÜSÜ									SAÇAK KONSTRÜKSİYONU														
	FORMU			MALZEMESİ						TÜRÜ			MALZEMESİ											
	BEŞİK	TONOZ	DİĞER	METAL	AHŞAP	DİĞER	PAYANDA	DİKME	DİĞER	METAL	AHŞAP	DİĞER												
	✓			✓			✓			✓			✓											
ÜST YAPI	FORM				KAPLAMA MALZEMESİ				PARAPET TÜRÜ				BACA TİPİ											
	DÜZ	BEŞİK ÇATI	KIRMA ÇATI	DİĞER	METAL	DİĞER	TAŞ	METAL	KLASİK	BALTIK														
		✓			✓		✓	✓	✓															
ÇIKMA	ÇIKMA TİPİ	KONUMU				DÜZENİ			KONSOL ELEMANI															
		SOL	ORTA	SAĞ	KÖŞE	TEKLI	İKİLİ - ÜÇLÜ	CEPHE BOYU	PAYANDA		DİKME													
	BALKON KAPALI ÇIKMA		✓			✓				AHŞAP PAYANDA	METAL PAYANDA	AHŞAP DİKME	METAL DİKME											
BOŞLUK ELEMANLARI	PENCERE	X (EN/BOY) ORANI	FORM															MALZEME						
			X≤1	X>1																AHŞAP	METAL	DİĞER		
		BODRUM KAT	✓																					
		ZEMİN KAT	✓																					
		1. KAT	✓																					
	2. KAT	✓																						
	KAPI	KONUMU	FORM															MALZEME						
			KÖŞE	ORTA																	AHŞAP	METAL	DİĞER	
		AVLU	✓																					
		GİRİŞ	✓																					
BALKON		✓																						
BODRUM	✓																							
DEKORATİF ELEMANLAR	KİTİBE		SİLME - KORNİŞ				PLASTER - SÜTUN				PENCERE - KAPI ELEMANLARI				PANO		ALINLIK			SEMBO LİK ELEMAN				
	YAZI	TARİH	KAT SİLMESİ		ÇATI SİLMESİ		KAİDE	GÖVDE	BAŞLIK	SÜTUNCE	SÖVE	KİLİT TAŞI		GEO.-BITK. MOTİF	YATAY	DÜŞEY	ÜÇGEN	EĞRİSEL	DİĞER	✓				
			DÜZ	DIŞLI	DÜZ	DIŞLI						DÜZ	MOTİFLİ											
		✓			✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓		✓				✓						

Üst kat pencereleri bodrum kattakilerle aynı eksendedir. Fakat bu pencereler daha süslemeli olup; aradaki pencerelerin üstleri bitkisel motifli sövelerle çevrelenmiş, üstlerinde (sövelerin ortasında) bitkisel motifli kilit taşları, pencere aralarında korint başlıklı yivli sütunceler ya da plasterler (zemin katta sütünce, birinci katta plaster) ve pencere altlarında ise yatay panolar bulunmaktadır. Zemin kattaki pencere söveleri düz, birinci kattakiler eğriseldir. Bu iki katta kullanılan pencere kilit taşı motifleri birbirinden farklıdır. Zemin kattaki son pencere hem boyut hem de süsleme açısından bu kattaki diğer pencerelerden farklıdır. Ana giriş kapısı üzerinde bulunan rozetin aynısı bu pencere üzerinde de bulunmakta olup, kapıdaki gibi iki tarafında da aynı tipte yivli çifte sütunlar mevcuttur. Bu pencerenin altında pano bulunmamaktadır. Birinci kattaki son pencerenin sonradan genişletilerek özgünlüğünü yitirdiği tespit edilmiştir. Özgün durumda ilk ve son pencerelerin aynı düzene sahip olduğu tahmin edilmektedir. Bu pencereler diğer pencerelerle aynı boyutta olup, iki taraflarında dorik sütunceler, üstlerinde eğrisel söve ve kilit taşları ile süslemede farklılık göstermektedir. Bu pencerelerin iki tarafında saçak seviyesinden başlayıp pencere boyunun yarısına kadar inen korint başlıklı yivli çifte plasterler zemin kattaki sütunlarla aynı eksende yer almaktadır. Yapının eski bir fotoğrafından ve genel cephe karakterine bakılarak yapılan tespitlerde birinci katta ortada yer alan pencerenin özgün durumda balkon kapısı olduğu tahmin edilmektedir (Şekil 4.3). Cephede kat silmelerinin yanı sıra zemin ve birinci kattaki pencere altlarında cephe boyunca uzanan silmeler ile bunlara oranla daha çok katmana sahip olan dişli çatı silmesi bulunmaktadır (Şekil 4.4, 4.5).

Cephede çatı seviyesinde, giriş bölümlerini vurgulayan eğrisel alınlıklar bulunmaktadır. Bu alınlıkların tablasında eksendeki dairesel açıklığı saran oyuk silmelerle, stilize edilmiş bitkisel motifler ve açıklığın üstünde palmet motifler yer almaktadır. Alınlıkların iki yanında kaidelere oturan kandil biçimli dekoratif elemanlar mevcuttur. Saçak seviyesinin üstünde, üzerinde panolar ve bitkisel motifler bulunan, plasterlerin devamı biçiminde taş elemanlar yükselmektedir. Bu elemanlar kıvrık dal motifli metal korkuluklar ile birbirine bağlanmaktadır (Şekil 4.4, 4.5).

Şekil 4. 3. İl Sağlık Müdürlüğü Binası-1929 (Akçayöz ve Öztürkkan 2013)

Şekil 4. 4. İl Sağlık Müdürlüğü Binası (Türkan 2016)

Şekil 4. 5. İl Sağlık Müdürlüğü Binası kuzeydoğu (giriş) cephesi

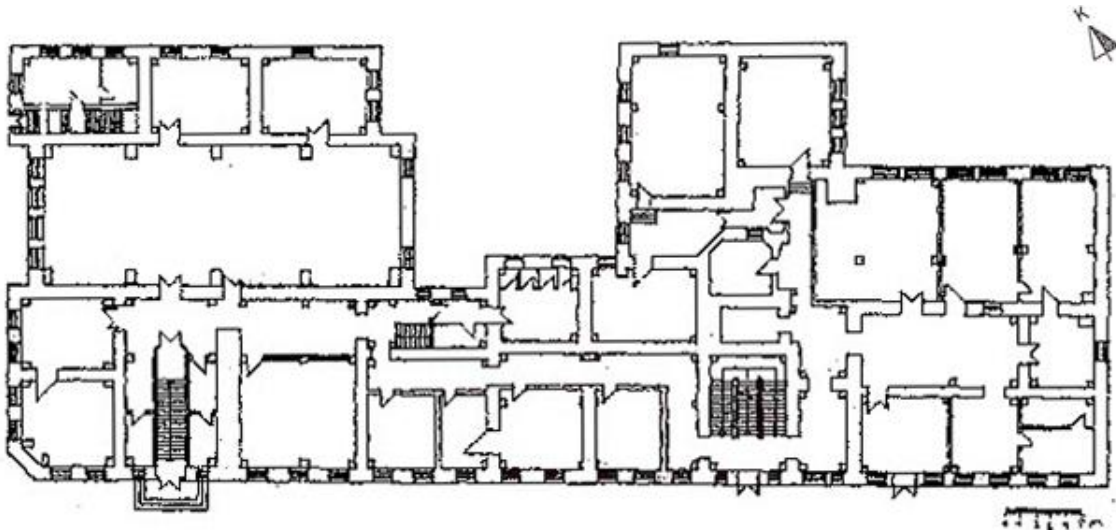
4.2. Defterdarlık Binası

Tarihçesi

XIX. yüzyılın sonlarında, bugünkü adlarıyla Ordu Caddesi ve Prof. Dr. Metin Sözen Caddesi'nin kesiştiği köşe parsel üzerinde inşa edilen yapının bazı kaynaklarda tiyatro yapısı olarak inşa edildiği belirtilmektedir. Cumhuriyetin ilanından sonra 1980 yılına kadar hükümet konağı olarak kullanılmıştır. 1983'te restorasyonu gerçekleştirilen yapının planı, onarımlar sonrasında özgünlüğünü yitirmiştir (Gündoğdu 2009). Restorasyondan sonra defterdarlık binası olarak hizmet vermeye başlayan yapı günümüzde de aynı işlevini devam ettirmektedir.

Plan Tipi ve Cephe Özellikleri

Yapı "U" plan şemasına yakın bir plan düzenine sahiptir (Şekil 4.6). Yığma tekniğiyle bodrum kat, zemin kat ve birinci kat olmak üzere üç katlı olarak tasarlanmıştır. Ordu Caddesi'ne paralel, kuzeybatı-güneydoğu doğrultusunda konumlandırılan yapının birinci katı, diğer katlara oranla güneydoğu yönünde bir miktar daha kısa tutulmuştur. Ana girişi güneybatı cephesinde yer alan yapının bu cephesi ile Prof. Dr Metin Sözen Caddesi'ne bakan kuzeybatı cephesinde düzgün kesme andezit taşı, diğer cephelerde ise siyah kesme taş ve kaba yonu moloz taş malzeme kullanılmıştır.

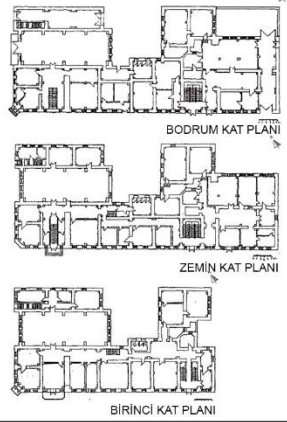
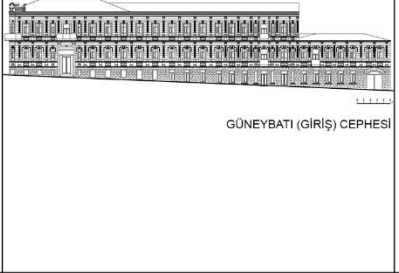

Şekil 4. 6. Defterdarlık Binası zemin kat planı (Aksoy 2004)

Yapının ana girişinin sağlandığı ve en dikkat çekici cephesi olan güneybatı cephesi incelenmiş ve analiz edilmeye çalışılmıştır (Çizelge 4.5, 4.6). Yapıda kullanılan bosajlı duvar tekniği cepheye estetik değer katmıştır. Cephede yer alan tüm kapı ve pencere boşlukları farklı katlarda aynı eksene oturmaktadır. Bunların tümü dikdörtgen formlu olup, bodrum kattaki kapı ve pencerelerin üzeri basık kemerlidir. Bodrum kat üst katlara göre daha sade bırakılmıştır. Kemerlerdeki kilit taşlarında uygulanan kabartma tekniği estetik görünüm oluşturmuştur. Bu katta servis girişi olarak kullanılan geniş kemerli kapı ve batı köşesinin pahlanmasıyla oluşturulan bölümde yer alan kapıyla beraber dört adet kapı mevcuttur. Bodrumdaki kapılarda ve pencerelerde metal malzeme kullanılmıştır. Genel olarak üst kattaki pencerelere oranla pencere boyutları daha küçük tutulmuş, özellikle de ortadaki kapıların kenarlarında bulunan pencere boşlukları oldukça dar bırakılmıştır. Cadde eğiminden dolayı kuzeybatı yönüne doğru gittikçe cephe yüzeyinin azalması da boyutların küçülmesinde diğer bir etkidir (Şekil 4.7, 4.8).

Zemin katta yol kotundan yükseltilerek basamaklarla ulaşılan iki kanatlı ana giriş kapısı bulunmaktadır. Giriş saçağı metal kaplamalı sundurma çatı örtüsüyle caddeye doğru uzanmakta ve geometrik süslemelere sahip demir dikmelerle taşınmaktadır. Kapının iki tarafında cephedeki diğer sütunlara oranla devasa görünümlü birer sütun yer almaktadır. Bu katta giriş kapısının dışında balkon bölümlerinin sonradan yıkıldığı tahmin edilen iki adet balkon kapısı mevcuttur. Bu katta farklı boyutlarda 4 tip pencere yer almaktadır. Çoğunlukla kapı kenarlarındaki pencere boşlukları daha dar bırakılmıştır. Geniş pencerelerin ve kapıların üstlerinde dekoratif amaçlı, iki yanında L formunda kabartma taşları olan ve üzerinde bitkisel motifler bulunan dekoratif sarkıtma kilit taşları kullanılmıştır. Dar olan pencerelerde ise sadece aynı kilit taşı elemanı bulunmaktadır. Tüm boşluk elemanlarının üstleri sövelerle çevrelenmiştir. Bu söveler iki katmanlı olup alttaki düz ve diğerine oranla daha kalın üstteki ise çapraz oluklu, daha dar ve kısa tutulmuştur. Tüm kapı ve pencere altlarında genişlikleri bunlarla orantılı olacak şekilde yatay panolar yer almaktadır. Kapı ve pencere aralarında dekoratif amaçlı, kat yüksekliğinde, kaidelere oturan, gövde bölümleri yivli, dorik gömme sütunlar mevcuttur. Bu sütunların çoğu aynı tipte olup, sadece soldaki balkon kapısının iki yanında bulunan sütunlarla balkonlar arasında ortada yer alan sütun daha incedir.

Çizelge 4. 5. Defterdarlık Binası genel bilgileri

YAPI NO		YAPI ADI							
2		DEFTERDARLIK BİNASI							
ADRES	KADASTRO BİLGİLERİ			MÜLKİYET DURUMU	KULLANIM TÜRÜ		YAPIM YILI	TESCİL KARARI	
	PAFTA NO	ADA NO	PARSEL NO		ÖZGÜN KULLANIM	BUGÜNKÜ KULLANIM			
ORTAKAPI MAH. ORDU CAD. KARS/MERKEZ	8	324	4	KAMUSAL	TİYATRO YAPISI (?)	RESMİ KURUM	BİLİNMIYOR	23.06.1988/88	
GENEL TANIM	YAPININ KONUMU		YAPIYA AİT ÇİZİMLER			YAPIYA AİT GÖRSEL			
Bodrum kat, zemin kat ve birinci kat olmak üzere üç katlı olarak inşa edilen Defterdarlık yapısı, Rus Dönemi mimarisini en iyi yansıtan binaların başında gelmektedir. "U" plan şemasına yakın bir plana sahip yapının giriş cephesinde yer alan zengin kabartma süslemeler ve köşesinde yükselen eğrisel alınlığı oldukça dikkat çekicidir.			<p>PLAN</p> 			<p>CEPHE</p> 			

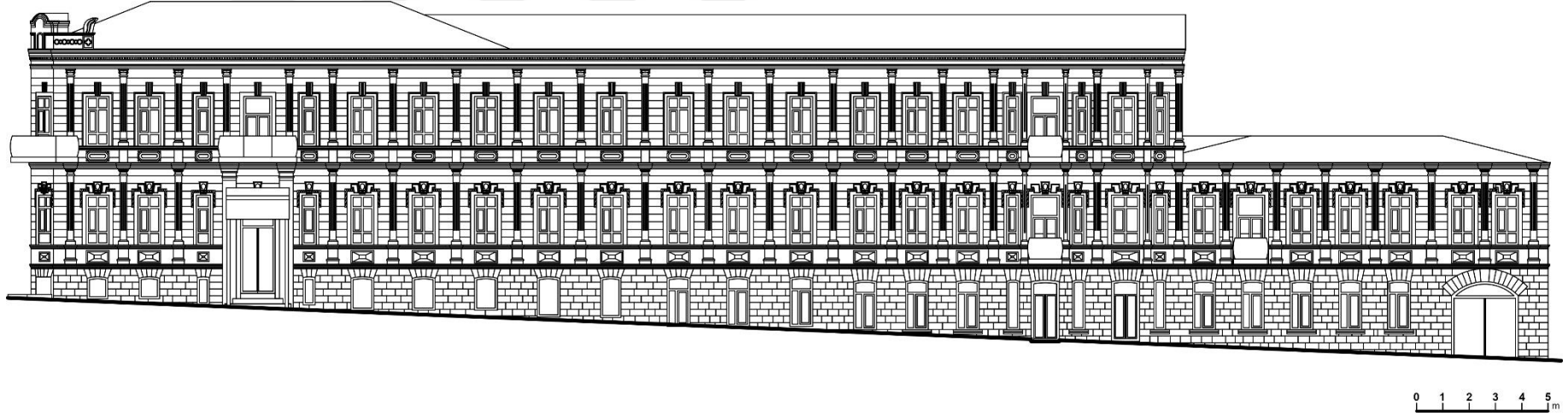
Çizelge 4. 6. Defterdarlık Binası cephe özellikleri

YAPI NO		YAPI ADI																							
2		DEFTERDARLIK BİNASI																							
GİRİŞ SAÇAĞI	SAÇAK ÖRTÜSÜ						SAÇAK KONSTRÜKSİYONU																		
	FORMU			MALZEMESİ			TÜRÜ			MALZEMESİ															
	BEŞİK	TONOZ	DİĞER	METAL	AHŞAP	DİĞER	PAYANDA	DİKME	DİĞER	METAL	AHŞAP	DİĞER													
			✓	✓				✓		✓															
ÜST YAPI	FORM				KAPLAMA MALZEMESİ		PARAPET TÜRÜ		BACA TİPİ																
	DÜZ	BEŞİK ÇATI	KIRMA ÇATI	DİĞER	METAL	DİĞER	TAŞ	METAL	KLASİK	BALTİK															
			✓		✓		✓		✓																
ÇIKMA	ÇIKMA TİPİ	KONUMU				DÜZENİ			KONSOL ELEMANI																
		SOL	ORTA	SAĞ	KÖŞE	TEKLİ	İKİLİ - ÜÇLÜ	CEPHE BOYU	PAYANDA		DİKME														
	BALKON	✓	✓	✓	✓	✓	✓		AHŞAP PAYANDA	METAL PAYANDA	AHŞAP DİKME	METAL DİKME													
	KAPALI ÇIKMA									✓															
BOŞLUK ELEMANLARI	PENCERE	X (EN/BOY) ORANI	FORM																MALZEME						
			X≤1	X>1																	AHŞAP	METAL	DİĞER		
		BODRUM KAT	✓		✓	✓	✓																		
		ZEMİN KAT	✓							✓												✓	✓		
		1. KAT	✓																			✓			
	2. KAT	✓																			✓				
	KAPI	KONUMU	FORM																MALZEME						
			KÖŞE	ORTA																	AHŞAP	METAL	DİĞER		
		AVLU	✓																						
		GİRİŞ	✓																			✓			
BALKON		✓	✓																		✓				
BODRUM	✓																			✓			✓		
DEKORATİF ELEMANLAR	KİTABE		SİLME - KORNIŞ				PLASTER - SÜTUN				PENCERE - KAPI ELEMANLARI				PANO		ALINLIK			SEMBOOLİK ELEMAN					
	YAZI	TARİH	KAT SİLMESİ		ÇATI SİLMESİ		KAİDE	GÖVDE	BAŞLIK	SÜTUNCE	SÖVE	KİLİT TAŞI		GEO.-BITK. MOTİF	YATAY	DÜŞEY	ÜÇGEN	EĞRİSEL	DİĞER						
			DÜZ	DIŞLI	DÜZ	DIŞLI						DÜZ	MOTİFLİ												
		✓			✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓		✓				✓							

Şekil 4. 7. Deftardarlık Binası genel görünümü (Türkan 2016)

Birinci katta biri giriş kapısının üstünde, biri yapının batı köşesinde, biri de bu katın güneydoğu ucunda olup eski fotoğrafından ve müdahale izlerinden tespit ile sonradan yıkıldığı tahmin edilen üç adet balkon bölümü vardır (Şekil 4.9). Zemini ahşap olan ve metal payandalarla desteklenen bu balkonların metal malzemedeki iç bükey olarak imal edilmiş süslemeli şebekeleri bulunmaktadır. Bu kattaki kapı ve pencereler form ve boyut olarak zemin kattakilerin tekrarı gibi olsa da dekoratif elemanların farklılığı dikkat çekmektedir. Söveler tek katmanlı olup zemin kattakilerden biçim olarak farklıdır. Tüm boşlukların üstünde sadece kilit taşı bulunurken, kilit taşının volütlü motifi ve panoların formu da farklılık unsurlarıdır. Sütunların gövde bölümleri zemin kat cephesindekilerle aynı, kaide ve başlıkları (iyonik) onlardan farklı biçime sahiptir.

Şekil 4. 8. Deftardarlık Binası güneybatı (giriş) cephesi

Şekil 4. 9. Defterdarlık Binası eski halini gösteren bir fotoğraf (<http://www.apn-spb.ru/publications/article7254.htm>, 2017)

Saçaksız olan yapının cephe bütününde kat silmeleriyle beraber zemin kat ve birinci kat boşluklarının alt seviyesini sınırlayan silmeler ve çatı seviyesini çevreleyen dişli çatı silmesi cephedeki yatay etkiyi arttıran elemanlardır. Batı köşesinin çatı seviyesinden yükselen eğrisel alınlık bölümü, içerisindeki eğrisel açıklığı, geometrik motifli panoları, silmeleri ve diğer plastik süslemeleriyle cephenin estetik değerini zenginleştirmektedir. Yapı metal sac kaplamalı kırma çatı örtüsüne sahiptir.

4.3. Hekimevi

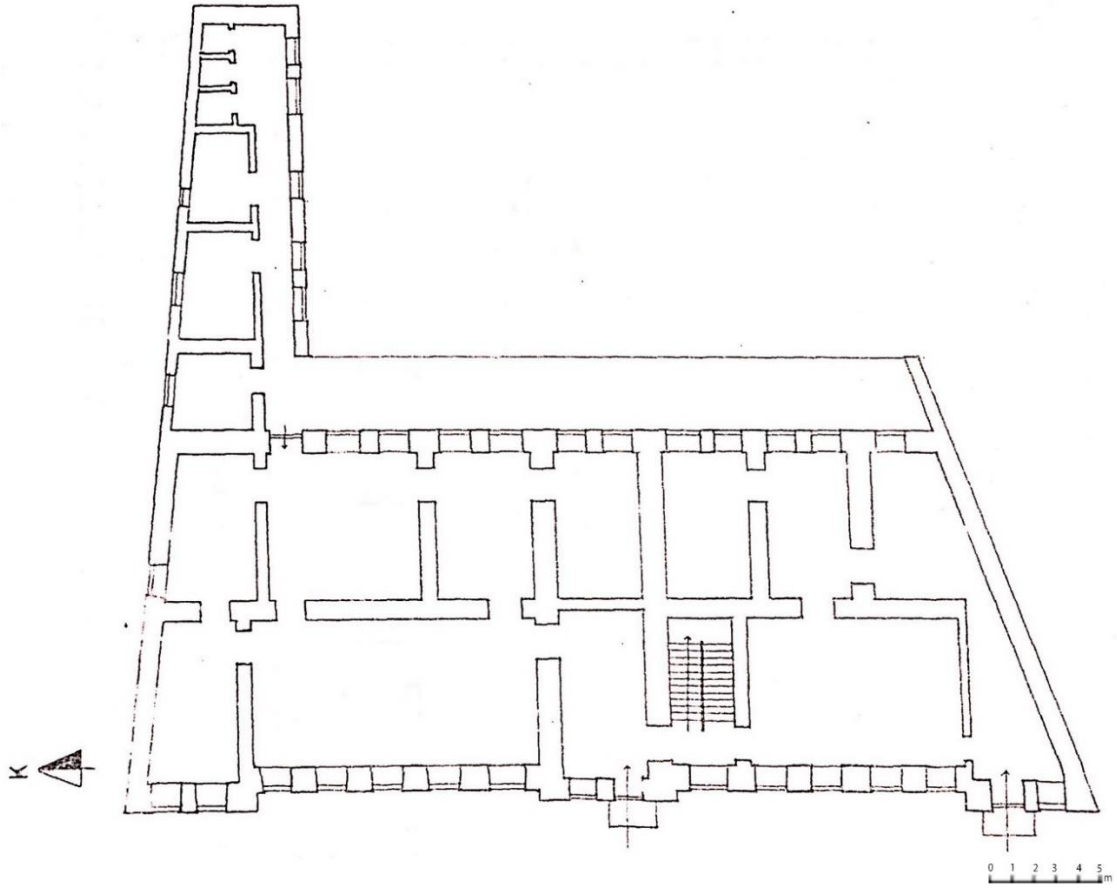
Tarihçesi

XIX. yüzyılın son çeyreğinde inşa edilmiş olan yapının Rus döneminde devlet görevlilerinin ikametgahı olarak kullanıldığı belirtilmektedir. Cumhuriyet sonrası yatılı ilköğretim okulu, Veteriner Müdürlüğü lojmanı, zirai donatım binası olarak kullanılan yapı uzun yıllar hekim evi olarak hizmet vermiştir (Gündoğdu 2009). Bu yapının bazı kaynaklarda Rus döneminde konservatuvar olarak da hizmet verdiği, Cumhuriyet sonrasında diğer belirtilen işlevlerin yanı sıra Kars Doğumevi olduğu aktarılmaktadır

(Alp ve ark. 2009). Yapı 2013 yılında restore edilerek butik otele dönüştürülmüş ve günümüzde de aynı işlevini devam ettirmektedir.

Plan Tipi ve Cephe Özellikleri

Yapının kuzey-güney doğrultusunda Şehit Hulusi Aytekin Caddesi'ne paralel konumlandırılan geniş bölümüne doğu yönünde uzanan daha dar bir bölümün eklenmesiyle "L" biçiminde bir plan şeması ortaya çıkmıştır (Şekil 4.10). Arkada formu ile tariflenen bir avlusu bulunan yapının ön taraftaki birimleri cadde yönünden arkada kalan birimleri ise avludan ışık almaktadır. Yapının restorasyonu yapılırken iç duvarları yıkılarak plan özgünlüğü kaybedilmiştir. Zemin kat, birinci kat ve orta bölümdeki ikinci katla birlikte üç katlı olarak, düzgün kesme taş ve kaba yonu taş malzeme kullanılarak yığma tekniğiyle inşa edilmiştir.

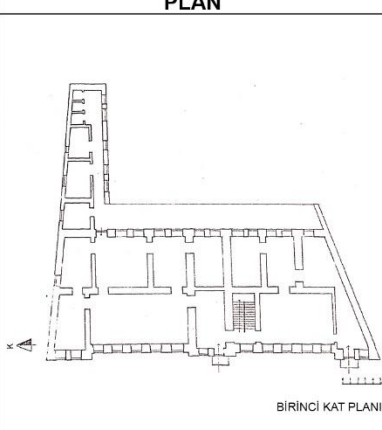
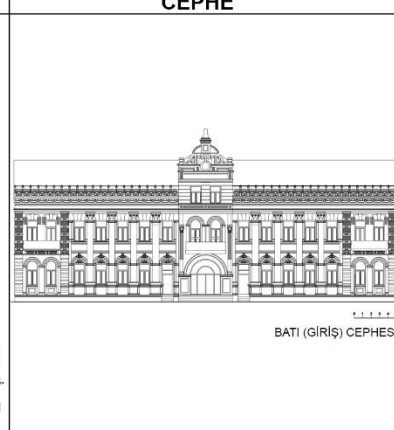
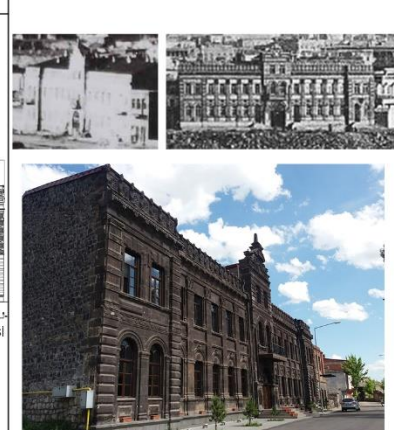

Şekil 4. 10. Hekimevi birinci kat planı (Gündoğdu 2005)

Yapının batı cephesindeki yan kanat bölümleriyle ana giriş kapısı bulunan orta bölümün cephe hattından bir miktar öne çıkmasıyla bu cephede kitle hareketi oluşturulmuştur. Bu özelliğiyle beraber simetrik bir düzenlemeyle yoğun süsleme öğeleri kullanılarak yapının en özellikli cephesi olmasından dolayı yapılan çalışma kapsamında batı cephesi ele alınmıştır (Çizelge 4.9, 4.10).

Yapının eski fotoğraflarına bakılarak özgün durumda zemin katta, orta kısımda yer alan geniş kemerli çift kanatlı ana giriş kapısının her iki yanında sonradan kapatıldığı anlaşılan kapılarla beraber üç adet kapı bulunduğu günümüz durumundaki güney ucundaki kapının sonradan açıldığı anlaşılmaktadır (Şekil 4.11). Cephe mimarisindeki simetrik etki ile kapı ve pencerelerin süsleme elemanları dikkate alınarak bakıldığında bu kapılardan güneyde yer alan kemerli kapının özgün durumda yanındaki pencereyle aynı tipte bir pencere olduğu ilerleyen dönemlerde ise kapıya dönüştürüldüğü tahmin edilmektedir. Yol kotundan bir miktar yükseltiyle basamaklarla ulaşılan geniş kemerli ve çift kanatlı ana giriş kapısının iki yanında, kapı kanadı yüksekliğindeki ağır görünümlü kaidelerin kenarına oturan ve birinci kat seviyesinin yaklaşık üçte ikisi seviyesine kadar çıkan sütunlar bulunur. Gövdesinin üst bölümü yivli olan bu sütunlarda korint başlıklar kullanılmıştır. Kapının üzerindeki birisi sarkıtma olan farklı iki tip taş dizisinin tekrarı ile oluşan kemer ve üzerindeki sövesi, kenarından sütunların yükseldiği kaidelere oturmaktadır. Ana girişin iki yanında bulunan ve sonradan kapatılmış olan giriş kapıları dikdörtgen formludur. Süslemeleri yanlarındaki sıralı dörder pencereyle benzer olan bu kapıların kenarlarında dorik sütunceler ve üstlerinde bu sütuncelere oturan dairesel söveler bulunmaktadır. Bu sövelerin ortasında bitkisel yaprak motifleri ve dekoratif kilit taşları mevcuttur. Alınlıklarında da kabartma tekniğinde istiridye kabuğu motifi yer alır. Bu katta biri dikdörtgen diğeri yuvarlak kemerli olmak üzere iki tip pencere kullanılmıştır. Yuvarlak kemerli olanlar en dışta simetrik düzendeki ikiz pencerelerdir. Bu pencereler diğer pencerelerde olduğu gibi dairesel sövelere ve yarım sütuncelere sahiptir. Bunlarda diğer pencerelerdeki dekoratif öğeler ve pencere aralarından birinci kat üst seviyesine kadar yükselen korint başlıklı plasterler kullanılmamıştır. Fakat pencere altlarında geometrik panoları bulunur ve kenarları bosajlı duvar görünümündedir (Şekil 4.12, 4.13).

Çizelge 4. 7. Hekimevi genel bilgiler

YAPI NO	YAPI ADI							
3	HEKİMEVİ							
ADRES	KADASTRO BİLGİLERİ			MÜLKİYET DURUMU	KULLANIM TÜRÜ		YAPIM YILI	TESCİL KARARI
SUKAPI MAH. ŞHT. HULUSİ AYTEKİN CADESİ KARS/MERKEZ	PAFTA NO	ADA NO	PARSEL NO	ÖZEL	ÖZGÜN KULLANIM	BUGÜNKÜ KULLANIM	BİLİNMIYOR	28.04.1988/196
	4	346	4		RESMİ YAPI	BUTİK OTEL		
GENEL TANIM	YAPININ KONUMU		YAPIYA AİT ÇİZİMLER			YAPIYA AİT GÖRSEL		
<p>Zemin kat, birinci kat ve orta bölümdeki çatı katıyla beraber üç katlı olarak inşa edilen yapı, Rus Dönemine ait en önemli yapılardan biridir. "L" plan şemasına sahip yapının girişinin yer aldığı batı cephesinde bulunan kabartma ya da oyma tekniğiyle yapılmış yoğun geometrik ve bitkisel süslemeler oldukça dikkat çekicidir.</p>			<p>PLAN</p> <p>BİRİNCİ KAT PLANI</p>	<p>CEPHE</p> <p>BATI (GİRİŞ) CEPHESİ</p>				
								

Çizelge 4. 8. Hekimevi cephe özellikleri

YAPI NO		YAPI ADI																						
3		HEKİMEVİ																						
GİRİŞ SAÇAĞI	SAÇAK ÖRTÜSÜ						SAÇAK KONSTRÜKSİYONU																	
	FORMU			MALZEMESİ			TÜRÜ			MALZEMESİ														
	BEŞİK	TONOZ	DİĞER	METAL	AHŞAP	DİĞER	PAYANDA	DİKME	DİĞER	METAL	AHŞAP	DİĞER												
ÜST YAPI	FORM				KAPLAMA MALZEMESİ		PARAPET TÜRÜ		BACA TİPİ															
	DÜZ	BEŞİK ÇATI	KIRMA ÇATI	DİĞER	METAL	DİĞER	TAŞ	METAL	KLASİK	BALTİK														
		✓			✓		✓		✓															
ÇIKMA	ÇIKMA TİPİ	KONUMU				DÜZENİ			KONSOL ELEMANI															
		SOL	ORTA	SAĞ	KÖŞE	TEKLİ	İKİLİ - ÜÇLÜ	CEPHE BOYU	PAYANDA		DİKME													
	BALKON KAPALI ÇIKMA	✓	✓	✓			✓		AHŞAP PAYANDA	METAL PAYANDA	AHŞAP DİKME	METAL DİKME												
BOŞLUK ELEMANLARI	PENCERE	X (EN/BOY) ORANI	FORM																MALZEME					
			X≤1	X>1																	AHŞAP	METAL	DİĞER	
		BODRUM KAT																						
		ZEMİN KAT	✓							✓												✓		
		1. KAT	✓																			✓		
	2. KAT	✓																			✓			
	KAPI	KONUMU	FORM																MALZEME					
			KÖŞE	ORTA																	AHŞAP	METAL	DİĞER	
		AVLU																						
		GİRİŞ		✓						✓												✓		
BALKON		✓	✓						✓												✓			
BODRUM																								
DEKORATİF ELEMANLAR	KİTABE		SİLME - KORNİŞ				PLASTER - SÜTUN				PENCERE - KAPI ELEMANLARI				PANO		ALINLIK			SEMBOLİK ELEMAN				
	YAZI	TARİH	KAT SİLMESİ		ÇATI SİLMESİ		KAİDE	GÖVDE	BAŞLIK	SÜTUNCE	SÖVE	KİLİT TAŞI		GEO.-BITK. MOTİF	YATAY	DÜŞEY	ÜÇGEN	EĞRİSEL	DİĞER	✓				
			DÜZ	DIŞLI	DÜZ	DIŞLI						DÜZ	MOTİFLİ											
		✓			✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓			✓							

Birinci kat cephesinde ana girişin üstünde bulunan ahşap zeminli, metal korkuluklu balkon bölümünde yuvarlak kemerli ve zemin kattaki ikiz pencereler ile aynı düzene sahip balkon kapıları bulunmaktadır. Eski fotoğraflarından ve müdahale izlerinden cephenin yan taraflarında öne çıkan kısımlarda da balkon bölümlerinin olduğu çıkarımı yapılabilmektedir (Şekil 4.11). Tek farkı pencerelerde kemer üstü sövelerin ortada aynı sütunceye, burada ise ayrı sütunculere oturuyor olmasıdır. Pencereler incelendiğinde boyutsal olarak alttakilerle aynı tipte ve aynı ekseninde tekrar edildikleri, yanlardaki ikişer pencerenin dışındakilerin sövelerinin bulunmadığı görülmektedir. Zemin kattaki pencere kenarlarında kullanılan yarım sütünce dizisinin bu katta da aynı şekilde tekrarlandığı, pencere aralarından zemin kattan gelen plasterlerin yükseldiği, pencere üstlerinde ise üçlü kesme taştan oluşan lentoların kullanıldığı dikkat çekmektedir. Yanlardaki ikişer pencere üstlerinde çapraz oluklu söveler ve hafif dışa taşkın biçimde iki yanında L formunda kesme taşları olan motifsiz kilit taşları ile oluşturulan lentoları bulunmaktadır. Bu bölümlerde yan duvarların üst üste gelen geometrik desenli panolarla estetik açıdan zenginleştirildiği görülmektedir (Şekil 4.12, 4.13).

Şekil 4. 11. Hekimevi yapısına ait eski fotoğraflar (Kars K.V.K.B.K.M. Arşivi 2017)

Yapının orta bölümünde yükselen ikinci katında alttakilerle aynı boyutlarda iki adet pencere bulunmaktadır. Onlara göre oldukça sade olan bu pencerelerin altında yatay olarak uzayan ince panolar ve aralarında dairesel elemanlar mevcuttur. Bu katın duvarı ise bosajlı görünüme sahiptir (Şekil 4.12, 4.13).

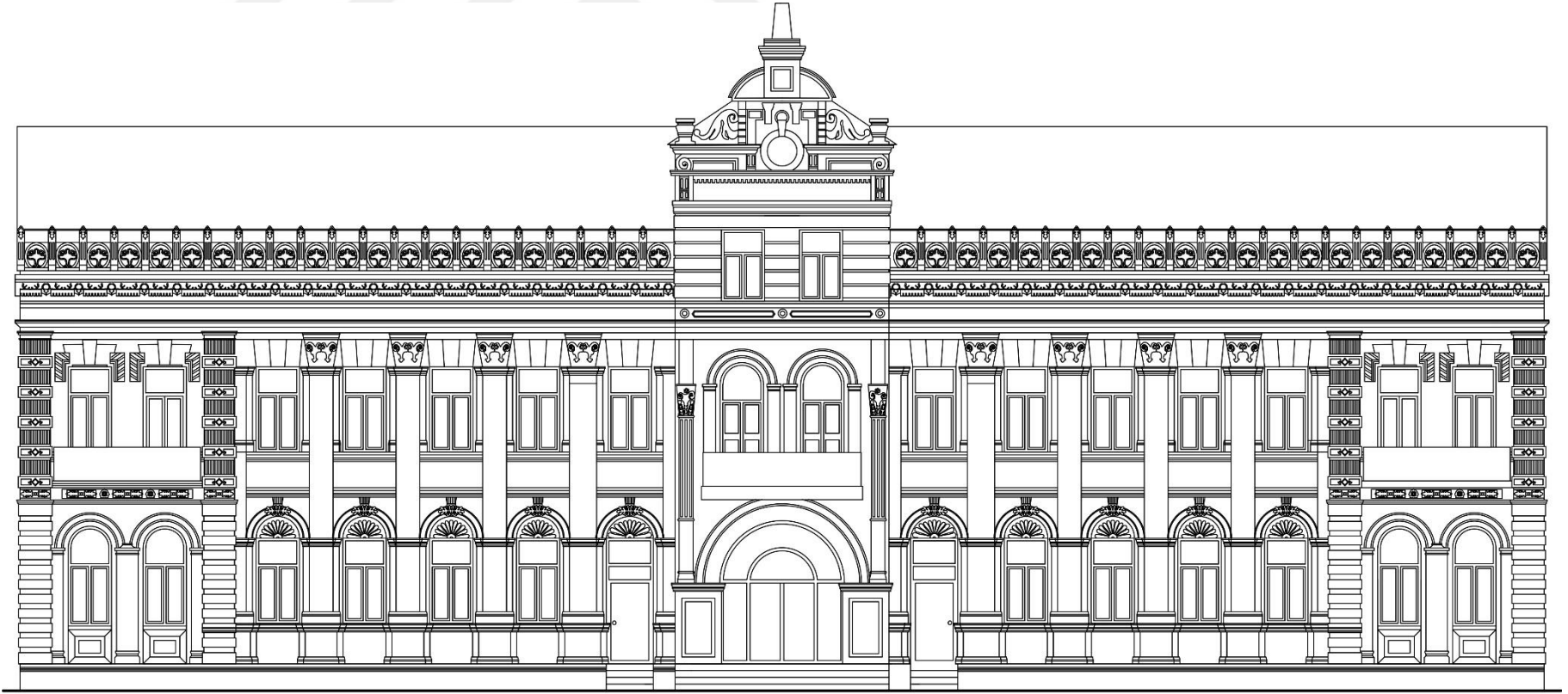
Cephe bütününe bakıldığında öne çıkan kitleler dışında kalan bölümlerde plasterler ile kesintilere uğrayan zemin kat silmesiyle pencere altı silmelerin ve kesintisiz olarak devam eden birinci kat silmesinin kullanıldığı görülmektedir. Öne çıkan yan bölümlerin

zemin kat silmeleri aralarında natüralist bitkisel ve geometrik motiflerin kullanıldığı iki kuşaktan oluşmaktadır. Çatı saçağı bulunmayan yapının dişli çatı silmesinin üstünde üzeri birtakım natüralist bitkisel motiflerle hareketlendirilmiş, diş aralıkları ve boyutları daha büyük ikinci bir kuşak dönmektedir. Kanat bölümlerinde çatı seviyesinden yükselen parapette bulunan sivri uçlu, gövdesi oluklu dikmelerin araları oyma tekniğiyle oluşturulmuş istiridye kabuğu motifi ile süslenmiştir (Şekil 4.12, 4.13).

Yapının üçgen alınlığı oldukça dikkat çekicidir. Simetrik olarak yerleştirilen stilize edilmiş bitkisel motiflerin yanı sıra zafer takı ile sonlandırılmış orta bölümde birçok kültürde zafer sembolü olarak kullanılan soyutlaştırılmış burnu halkalı boğa başı figürü bulunmaktadır (Gündoğdu 2009). Çatıda kat farklılıkları olmasından dolayı farklı bölümleri örten metal sac levha kaplamalı parçalı beşik çatı formu uygulanmıştır.

Şekil 4. 12. Hekimevi günümüzdeki halinden bir görünüm (Türkan 2016)

Şekil 4. 13. Hekimevi batı (giriş) cephesi

4.4. Kars Ticaret ve Sanayi Odası Binası

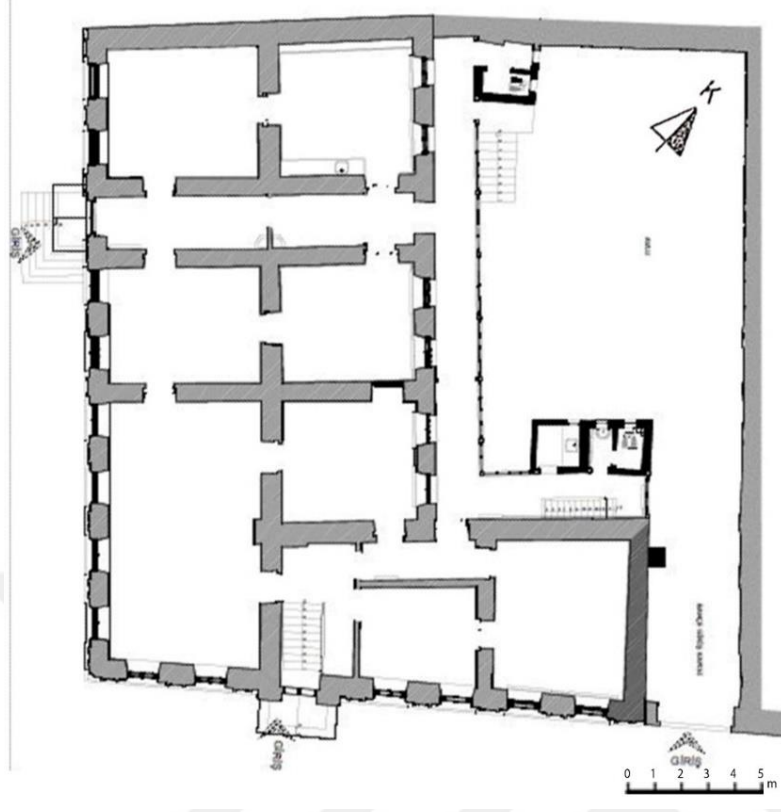
Tarihçesi

Rus hakimiyeti döneminde, XIX. yüzyılın sonlarında yapıldığı bilinen yapının kışlık konak olarak inşa edildiği belirtilmektedir (Alp ve ark. 2009). Cumhuriyetin ilanından sonra Kars Ticaret ve Sanayi Odası Binası olarak kullanılmaya başlanan yapı bu işlevini günümüzde de devam ettirmektedir.

Kars Ticaret ve Sanayi Odası Binası, 6 Ekim 1924 tarihinde Atatürk'ün Kars'ı ziyareti sırasında uğramış olduğu yapılardan biri olduğu için kentliler için ayrıca bir önem taşımaktadır (Alp ve ark. 2009).

Plan Tipi ve Cephe Özellikleri

Prof. Dr. Metin Sözen Caddesi'nin Maliye Sokak ile kesiştiği köşe parsel üzerinde konumlandırılmış olan yapı, "L" plan şemasına sahiptir (Şekil 4.14). Düzgün kesme bazalt ve andezit taşı kullanılarak inşa edilmiştir. Bitişik nizamda, bodrum kat ve zemin kat ile iki katlı düzenlemeye sahip yapının arka tarafta geniş bir avlusu ve bu avluya ilişkilendirilen camekan verandası bulunmaktadır. Yapının avlu girişinin dışında, iç mekanlara ulaşımı sağlayan ve biri caddeden, diğeri de yandaki sokaktan sağlanan iki adet girişi mevcuttur. İç mekanda sonraki dönemlerde kullanıma bağlı olarak, bazı mekanların duvarlarının yıkılması, odalar arasında geçişi sağlayan bazı kapıların kapatılıp yenilerinin açılması, yeni duvarların eklenmesi gibi bir takım değişiklikler gerçekleştirilmiştir. Yapılan bu tür değişiklikler sonucunda yapı plan özgünlüğünü yitirmiştir.

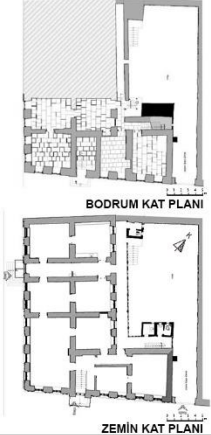
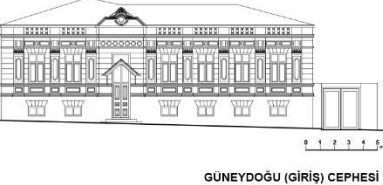

Şekil 4. 14. Kars Ticaret ve Sanayi Odası zemin kat planı (<https://prezi.com/mybzibmek-f4m/kars-ticaret-ve-sanayi-odas-binasnn-koruma-sorunlar/>, 2017)

Çalışmada yapının ana caddeye (Prof. Dr Metin Sözen Caddesi) bakan güneydoğu cephesi ele alınmıştır (Çizelge 4.9, 4.10). Yapının ana girişinin de yer aldığı üçgen alınlıklı orta bölümü cephe hattından yaklaşık 20 cm öne çıkarılmıştır. Cadde eğiminden dolayı basamaklarla ulaşılan dikdörtgen formlu ana giriş kapısı, bodrum katın yol kotunu yakalayan orta seviyesinden başlatılarak yüksek tutulmuştur. Bu kapının üzerinde, üstü iki yana eğimli, metal sac kaplamalı olan ve giriş algısını arttıran saçağı bulunmaktadır. Kenarları bitkisel metal süslemelerle çevrili giriş saçağını metal payandalar desteklemektedir. Cephedeki diğer kapı, kuzeydoğu ucunda yer alan geniş avlu kapısıdır (Şekil 4.15, 4.16).

Bodrum kat yol kotundan bir miktar yükseltilerek bu sayede ışık alması sağlanmıştır. Kuzeydoğu yönüne gidildikçe cephe yüzeyi genişlerken, yukarıdakilerle aynı genişlikte olan fakat yüksekliği düşük tutulan metal şebekeli pencereler kullanılmıştır. Pencerelerin üzerinde verev biçimde yerleştirilmiş düzgün kesme taşlardan lentoları bulunmaktadır (Şekil 4.15, 4.16).

Çizelge 4. 9. Kars Ticaret ve Sanayi Odası Binası genel bilgiler

YAPI NO	YAPI ADI								
4	KARS TİCARET VE SANAYİ ODASI BİNASI								
ADRES	KADASTRO BİLGİLERİ			MÜLKİYET DURUMU	KULLANIM TÜRÜ		YAPIM YILI	TESCİL KARARI	
	PAFTA NO	ADA NO	PARSEL NO		ÖZGÜN KULLANIM	BUGÜNKÜ KULLANIM			
YUSUFPAŞA MAH. PROF. DR. METİN SÖZEN CAD. KARS/MERKEZ	5	369	17	KAMUSAL	KONAK	RESMİ KURUM	BİLİNİYOR	23.06.1988/88	
GENEL TANIM	YAPININ KONUMU		YAPIYA AİT ÇİZİMLER			YAPIYA AİT GÖRSEL			
Bodrum kat ve zemin kat olmak üzere iki katlı düzenlemeye sahip Kars Ticaret ve Sanayi Odası yapısı, Rus Dönemi mimarisinin en önemli örneklerinden biridir. "L" plan şemasına sahip yapının yola bakan cephelerinde yer alan geometrik ve bitkisel süslemeler dikkat çekicidir.	 <p style="text-align: center;">KARS TİCARET VE SANAYİ ODASI BİNASI</p> <p style="text-align: center;">MALİYE CADDESİ</p> <p style="text-align: center;">PROF. DR. METİN SÖZEN CADDESİ</p> <p style="text-align: center;">0 10 20 30 40 50 m</p>		<p style="text-align: center;">PLAN</p> <p style="text-align: center;">BODRUM KAT PLANI</p> <p style="text-align: center;">ZEMİN KAT PLANI</p>			<p style="text-align: center;">CEPHE</p> <p style="text-align: center;">GÜNEYDOĞU (GİRİŞ) CEPHESİ</p>			

Çizelge 4. 10. Kars Ticaret ve Sanayi Odası Binası cephe özellikleri

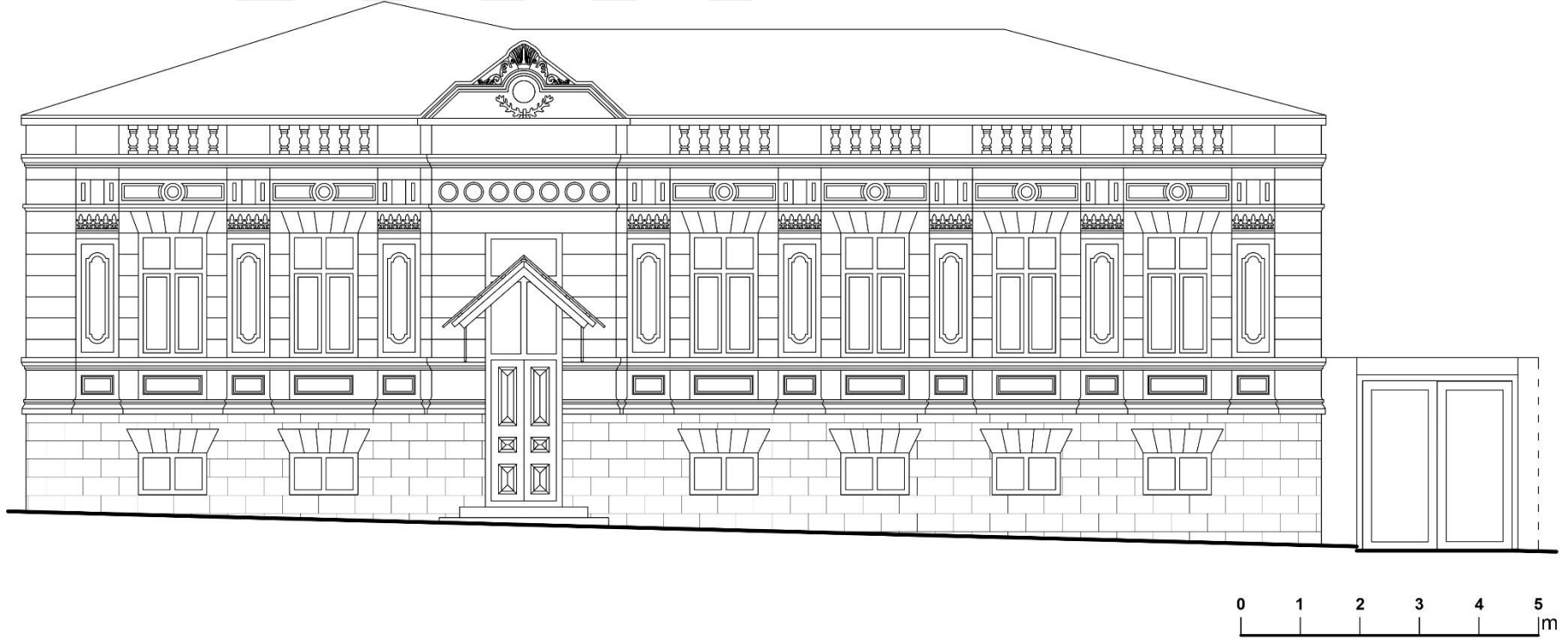
YAPI NO		YAPI ADI																							
4		KARS TİCARET VE SANAYİ ODASI BİNASI																							
GİRİŞ SAÇAĞI	SAÇAK ÖRTÜSÜ							SAÇAK KONSTRÜKSİYONU																	
	FORMU			MALZEMESİ				TÜRÜ			MALZEMESİ														
	BEŞİK	TONOZ	DİĞER	METAL	AHŞAP	DİĞER	PAYANDA	DİKME	DİĞER	METAL	AHŞAP	DİĞER													
	✓			✓			✓			✓															
ÜST YAPI	FORM				KAPLAMA MALZEMESİ		PARAPET TÜRÜ		BACA TİPİ																
	DÜZ	BEŞİK ÇATI	KIRMA ÇATI	DİĞER	METAL	DİĞER	TAŞ	METAL	KLASİK	BALTIK															
			✓		✓		✓		✓																
ÇIKMA	ÇIKMA TİPİ	KONUMU				DÜZENİ			KONSOL ELEMANI																
		SOL	ORTA	SAĞ	KÖŞE	TEKLİ	İKİLİ - ÜÇLÜ	CEPHE BOYU	PAYANDA		DİKME														
	BALKON KAPALI ÇIKMA								AHŞAP PAYANDA	METAL PAYANDA	AHŞAP DİKME	METAL DİKME													
BOŞLUK ELEMANLARI	PENCERE	X (EN/BOY) ORANI	FORM														MALZEME								
			X≤1	X>1															AHŞAP	METAL	DİĞER				
		BODRUM KAT		✓																			✓		
		ZEMİN KAT	✓									✓											✓	✓	
		1. KAT																							
		2. KAT																							
BOŞLUK ELEMANLARI	KAPI	KONUMU	FORM														MALZEME								
			KÖŞE	ORTA														AHŞAP	METAL	DİĞER					
		AVLU	✓																				✓		
		GİRİŞ		✓																			✓		
		BALKON																							
BODRUM																									
DEKORATİF ELEMANLAR	KİTABE		SİLME - KORNİŞ				PLASTER - SÜTUN				PENCERE - KAPI ELEMANLARI				PANO		ALINLIK			SEMBOLİK ELEMAN					
	YAZI	TARİH	KAT SİLMESİ		ÇATI SİLMESİ		KAİDE	GÖVDE	BAŞLIK	SÜTUNCE	SÖVE	KİLİT TAŞI		GEO.-BİTK. MOTİF	YATAY	DÜŞEY	ÜÇGEN	EĞRİSEL	DİĞER	✓					
			DÜZ	DIŞLI	DÜZ	DIŞLI						DÜZ	MOTİFLİ												
		✓		✓			✓	✓	✓		✓			✓	✓	✓									

Zemin kat bölümüne bakıldığında buradaki tüm pencerelerin dikdörtgen formda çift kanatlı olarak yapıldığı görülmektedir. Pencere üstlerinde alttakilerde de kullanılmış olan lento taşlarına ayrıca kabartma tekniği uygulanmıştır. Aynı tekniğin bu katın duvarlarında da uygulandığı görülmektedir. Pencere altlarında yatay panolar bulunurken, kenarlarında cephenin düşey etkisini arttıran, kaideli plaster elemanları bulunmaktadır. Kaidelerinde yatay, gövdelerinde düşey panolar kullanılan plasterlerin başlıklarında beşli düzende geometrik figürler yer alır. Pencere üstlerinde ayrıca kabartma tekniğinde, ortasında dairesel elemanlar bulunan yatay panolar kullanılmıştır. Bu dairesel elemanlar giriş kapısının üzerinde yedili düzende tekrar edilmiştir (Şekil 4.15, 4.16).

Yapının cephesindeki kat silmeleri, zemin kat pencerelerinin altında yer alan silme ve çatı silmesi cephenin yataylığını vurgulayan elemanlar olmuştur. Plasterlerin çatı seviyesinden yükselen kısımlarının arasında yer alan geometrik formlu kabartma dikmeler çatı parapetine estetik değer katmaktadır. Cephenin üst bölümünde kalın bir bant biçiminde uzayan bu elemanlar cepheye zenginlik katmaktadır. Cephede en çok dikkat çeken dekoratif elemanlardan biri de giriş bölümünü vurgulayan üçgen alınlık kısmıdır. Ortasında dairesel açıklığı, üzerinde ise natüralist bitkisel motifleri bulunan alınlık, istiridye kabuğu motifi ile sonlandırılmıştır. Kırmızı tuğladan örülmüş bacaları bulunan yapının çatı kısmında metal sac levhalarla kaplanan kırma çatı uygulaması gerçekleştirilmiştir (Şekil 4.15, 4.16).

Şekil 4. 15. Kars Ticaret ve Sanayi Odası Binası ön görünüm (Türkan 2017)

Şekil 4. 16. Kars Ticaret ve Sanayi Odası Binası güneydoğu (giriş) cephesi

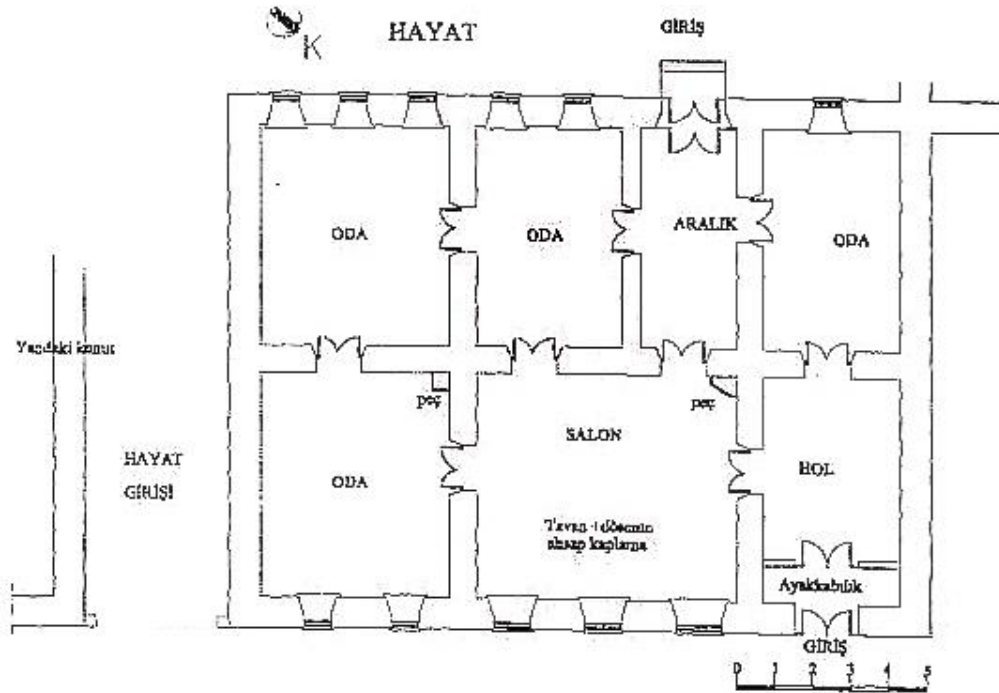
4.5. Kars-Ardahan Bölge Barosu Binası

Tarihçesi

Yapımı XIX. yüzyılın sonlarına tarihlenen yapının o dönem konak olarak kullanıldığı belirtilmektedir (Alp ve ark. 2009). Ruslar Kars'ı terk ettikten sonra yıllarca konut olarak kullanılan yapı bir dönem Milli Emlak'a ait lojman olarak değerlendirilmiştir. Sonrasında bir süre boş bırakılan yapı daha sonra Kars-Ardahan Bölge Barosu Binası olarak hizmet vermeye başlamıştır. Günümüzde de aynı işlevini sürdürmektedir.

Plan Tipi ve Cephe Özellikleri

Tek katlı olarak bugünkü Ordu Caddesi üzerinde inşa edilen yapı dikdörtgen plan şemasına sahiptir (Şekil 4.17). Yapı sonraki kullanımlarından dolayı plan özgünlüğünü kaybetmiştir. Giriş bölümüyle güneydoğu ucunda avlu girişinin yanındaki iki pencerenin bulunduğu kısım cephe hattından hafif öne çıkmaktadır. Moloz taş ve düzgün kesme taşlardan inşa edilmiş yapının caddeye bakan cephesinde kaplama malzemesi olarak volkanik tüf taşı kullanılmıştır.

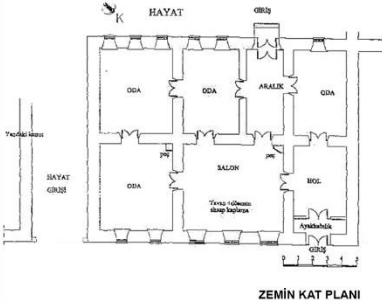
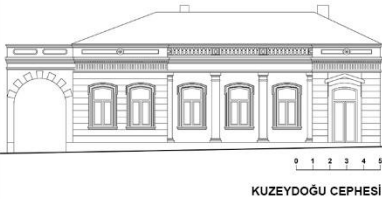

Şekil 4. 17. Kars-Ardahan Bölge Barosu Binası zemin kat planı (Çiftçi 2000)

Çalışmada, caddeye paralel biçimde konumlandırılmış olan yapının en nitelikli cephesi olan kuzeydoğu cephesi incelenmiştir (Çizelge 4.11, 4.12). Cephede biri avluya diğeri iç mekanlara açılan iki adet giriş bulunur. Cephenin kuzeybatı ucunda bulunan basık kemerli ana giriş kapısının üzerinde, sac kaplamalı, iki yana eğimli ve metal payandalarla taşınan giriş saçağı yer almaktadır. Yol kotundan bir basamak yüksekliğinde bulunan kapı çift kanatlı olup, 25-30 cm'lik söve ile çevrelenmiştir. Bu girişin olduğu bölümün duvarları bosajlı görünüme sahiptir. Yuvarlak kemerli geniş avlu girişinin kemerini biri dışa taşkın iki sıra kesme taş dizisi oluşturmaktadır. Bu iki giriş arasında basık kemerli dikdörtgen formda beş adet pencere yer almaktadır. Bu pencerelerden güneydoğu tarafında yer alan iki pencerenin kenarında ve aralarında bosajlı duvar tekniği uygulanmıştır. Diğer üç pencerenin aralarında dorik plasterler bulunurken kenar kısımlarında ise bunların yarım biçimde kullanıldıkları görülmektedir. Tüm pencerelerin çevresinde yukarıdan inerken içe doğru kırık yapan iki katmanlı söve uygulaması yapılmıştır (Şekil 4.18, 4.19).

Cephede kat seviyesini kuşatan kat silmesiyle birlikte bu silmenin yaklaşık üç katı kalınlığında çok katmanlı çatı silmesi bulunmaktadır. Çatı silmesi cephenin öne çıkan kısımlarında dişli olarak uygulanmıştır. Bu kısımlarda kat silmesiyle çatı silmesi arasında çubuk biçiminde boşlukları bulunan yatay bantlar bulunmaktadır. Yapının taş malzeme kullanılarak yükseltilecek çatı parapetinde cephe hattından öne taşan kısımlarının üstüne denk gelen bölümlerde aynı tip; ortasında dairesel rozet bulunan yatayda uzanan panolar bulunmaktadır. Ayrıca avlu girişinin üstüne denk gelen bölümde de iki adet yatay pano kullanılmıştır. Çatı parapetinde, ana girişin yanındaki ilk üç pencerenin bulunduğu kısmın üstüne denk gelen bölümünde plasterlerin ekseninde düşey panolar ve aralarında Kars Ticaret ve Sanayi Odası Binası'nın çatı parapetinde kullanılanlara benzer geometrik formlu taş dikmeler yer almaktadır. Yapının çatısında sonradan uygulandığı düşünülen metal (çinko) sac levha kaplamalı kırma çatı uygulaması gerçekleştirilmiştir (Şekil 4.18, 4.19).

Çizelge 4. 11. Kars-Ardahan Bölge Barosu Binası genel bilgiler

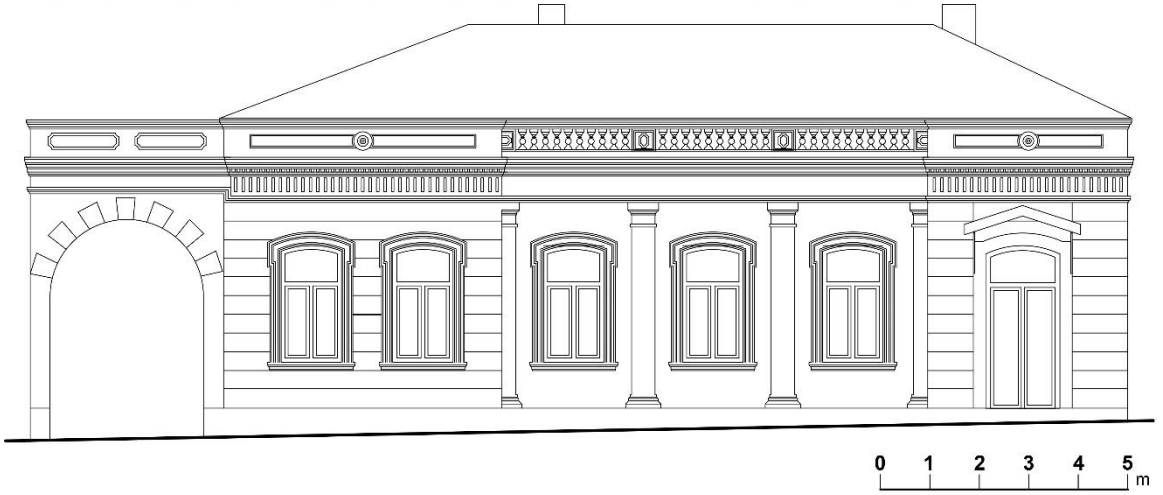
YAPI NO		YAPI ADI										
5		KARS-ARDAHAN BÖLGE BAROSU BİNASI										
ADRES		KADASTRO BİLGİLERİ			MÜLKİYET DURUMU	KULLANIM TÜRÜ		YAPIM YILI	TESCİL KARARI			
ORTAKAPI MAH. ORDU CAD. KARS/MERKEZ		PAFTA NO	ADA NO	PARSEL NO	KAMUSAL	ÖZGÜN KULLANIM	BUGÜNKÜ KULLANIM	BİLİNMIYOR	23.06.1988/88			
		14	333	14		KONAK	RESMİ KURUM					
GENEL TANIM		YAPININ KONUMU			YAPIYA AİT ÇİZİMLER			YAPIYA AİT GÖRSEL				
<p>Tek katlı bir düzenlemeyle inşa edilmiş olan bu yapı, kentin Rus Dönemi mimarisine ait önemli örnekleri arasındadır. Dikdörtgen plan şemasına sahip yapının yola bakan cephesinde özellikle çatı saçağında yer alan geometrik süslemeler cepheye hareket katmıştır</p>					<p>PLAN</p> <p>ZEMİN KAT PLANI</p>			<p>CEPHE</p> <p>KUZEYDOĞU CEPHESİ</p>				

Çizelge 4. 12. Kars-Ardahan Bölge Barosu Binası cephe özellikleri

YAPI NO		YAPI ADI																							
5		KARS-ARDAHAN BÖLGE BAROSU BİNASI																							
GİRİŞ SAÇAĞI	SAÇAK ÖRTÜSÜ						SAÇAK KONSTRÜKSİYONU																		
	FORMU			MALZEMESİ			TÜRÜ			MALZEMESİ															
	BEŞİK	TONOZ	DİĞER	METAL	AHŞAP	DİĞER	PAYANDA	DİKME	DİĞER	METAL	AHŞAP	DİĞER													
	✓			✓			✓			✓															
ÜST YAPI	FORM				KAPLAMA MALZEMESİ		PARAPET TÜRÜ		BACA TİPİ																
	DÜZ	BEŞİK ÇATI	KIRMA ÇATI	DİĞER	METAL	DİĞER	TAŞ	METAL	KLASİK	BALTIK															
			✓		✓		✓		✓																
ÇIKMA	ÇIKMA TİPİ	KONUMU				DÜZENİ			KONSOL ELEMANI																
		SOL	ORTA	SAĞ	KÖŞE	TEKLİ	İKİLİ - ÜÇLÜ	CEPHE BOYU	PAYANDA		DİKME														
	BALKON	KAPALI ÇIKMA							AHŞAP PAYANDA	METAL PAYANDA	AHŞAP DİKME	METAL DİKME													
BOŞLUK ELEMANLARI	PENCERE	X (EN/BOY) ORANI	FORM																MALZEME						
			X≤1	X>1																		AHŞAP	METAL	DİĞER	
		BODRUM KAT																							
		ZEMİN KAT	✓																						
		1. KAT																							
	2. KAT																								
	KAPI	KONUMU	FORM																MALZEME						
			KÖŞE	ORTA																		AHŞAP	METAL	DİĞER	
		AVLU	✓																						
		GİRİŞ	✓																						
BALKON																									
BODRUM																									
DEKORATİF ELEMANLAR	KİTABE		SİLME - KORNİŞ				PLASTER - SÜTUN				PENCERE - KAPI ELEMANLARI				PANO		ALINLIK			SEMBOOLİK ELEMAN					
	YAZI	TARİH	KAT SİLMESİ		ÇATI SİLMESİ		KAİDE	GÖVDE	BAŞLIK	SÜTUNCE	SÖVE	KİLİT TAŞI		GEO.-BİTK. MOTİF	YATAY	DÜŞEY	ÜÇGEN	EĞRİSEL	DİĞER						
			DÜZ	DİŞLİ	DÜZ	DİŞLİ						DÜZ	MOTİFLİ												

Şekil 4. 18. Kars-Ardahan Bölge Barosu Binası ön görünüm (Türkan 2017)

Şekil 4. 19. Kars-Ardahan Bölge Barosu Binası kuzeydoğu cephesi

4.6. Eski Şehir Kulübü Binası

Tarihçesi

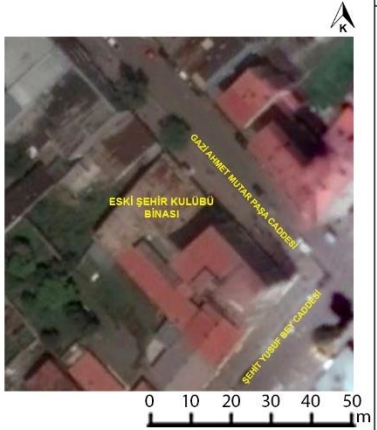

Yapı, Rus döneminde kışlık konak olarak inşa edilmiştir. Cumhuriyet sonrası farklı kullanıcılar tarafından kullanılan yapı 1960-1970 yılları arasında Kars Spor Kulübü Binası olarak kullanıldığından bu isimle anılmaktadır. 1983 yılında yapılan onarımdan sonra İsmet Aslan'ın mülkiyetine geçmiştir (Gündoğdu 2005). Yapı uğradığı dönüşümler sonrasında günümüzde üç ayrı birime bölünmüş, kuzeybatı ucundaki bölümü konut olarak kullanılırken güneydoğu ucunda ve ortada kalan bölümleri ise işyeri olarak hizmet vermektedir.

Plan Tipi ve Cephe Özellikleri

Bugünkü Gazi Ahmet Muhtar Paşa Caddesi üzerinde kuzeybatı-güneydoğu ekseninde tek katlı olarak inşa edilmiştir. Yapı dikdörtgen plan şemasına sahiptir. Döneminin mimari özelliklerinin taşıyan bu önemli yapının bilimsel ve akademik destek alınmadan, uzman olmayan kişiler tarafından gerçekleştirilen onarımlar neticesinde iç mekanda yapılan değişikliklerle plan özgünlüğünü yitirmiştir. Yapının giriş cephesinde de orijinal durumuna aykırı bazı müdahaleler gerçekleştirilmiştir.

Çalışmada yapının caddeye bakan ve girişinin de yer aldığı kuzeydoğu cephesi incelenmiştir (Çizelge 4.13-4.14). Onarımlar sonucunda yapının cephe düzeninde bazı değişikliklerin yapıldığı tespit edilmiştir. İşyerine dönüştürülen güneydoğu ucundaki bölümde yer alan iki pencere boşluğu birleştirilmiş, aynı işlem orta bölümde bulunan işyerindeki üç pencereye de uygulanmıştır. Pencere boşluklarının zemin yönünde yüksekliği artırılarak bir bölümü kapıya dönüştürülmüştür. Fakat cephedeki dekoratif öğelerin birçoğunun korunmuş olması ve cephe tasarımındaki simetrik etkiden yapının özgün cephe düzeni okunabilmektedir (Şekil 4.20, 4.21).

Çizelge 4. 13. Eski Şehir Kulübü Binası genel bilgiler

YAPI NO	YAPI ADI							
6	ESKİ ŞEHİR KULÜBÜ BİNASI							
ADRES	KADASTRO BİLGİLERİ			MÜLKİYET DURUMU	KULLANIM TÜRÜ		YAPIM YILI	TESCİL KARARI
	PAFTA NO	ADA NO	PARSEL NO		ÖZGÜN KULLANIM	BUGÜNKÜ KULLANIM		
ORTAKAPI MAH. G.A.M.P. CAD. KARS/MERKEZ	14	332	12	ÖZEL	KONAK	TİCARET + KONUT	BİLİNMIYOR	23.06.1988/88
GENEL TANIM	YAPININ KONUMU		YAPIYA AİT ÇİZİMLER			YAPIYA AİT GÖRSEL		
<p>Bugünkü Gazi Ahmet Muhtar Paşa Caddesi üzerinde tek katlı olarak inşa edilmiş olan yapı, Rus Dönemi mimarisinin tipik özelliklerini taşır. Dikdörtgen plan şeması ile tasarlanan yapının giriş cephesindeki kabartma süslemeleri ve girişin üzerinde yer alan üçgen alınlığı oldukça dikkat çekicidir.</p>			PLAN	CEPHE				
			<p>Yapının planına ulaşılammıştır.</p>					

Çizelge 4. 14. Eski Şehir Kulübü Binası cephe özellikleri

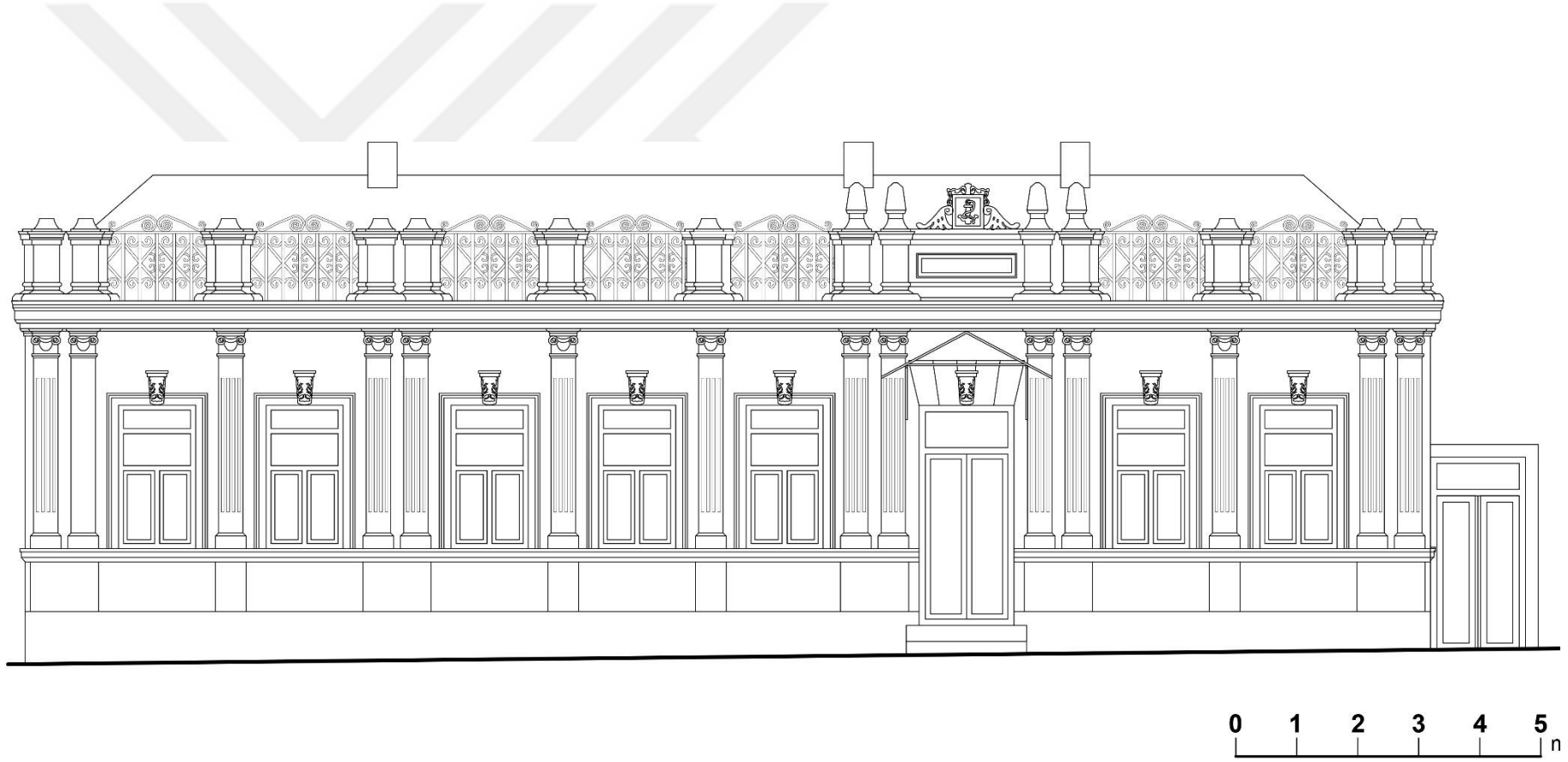
YAPI NO		YAPI ADI																						
6		ESKİ ŞEHİR KULÜBÜ Binası																						
GİRİŞ SAÇAĞI	SAÇAK ÖRTÜSÜ								SAÇAK KONSTRÜKSİYONU															
	FORMU				MALZEMESİ				TÜRÜ				MALZEMESİ											
	BEŞİK	TONOZ	DİĞER	METAL	AHŞAP	DİĞER	PAYANDA	DİKME	DİĞER	METAL	AHŞAP	DİĞER												
	✓			✓			✓			✓			✓											
ÜST YAPI	FORM				KAPLAMA MALZEMESİ				PARAPET TÜRÜ				BACA TİPİ											
	DÜZ	BEŞİK ÇATI	KIRMA ÇATI	DİĞER	METAL	DİĞER	TAŞ	METAL	KLASİK	BALTİK														
			✓		✓		✓	✓	✓															
ÇIKMA	ÇIKMA TİPİ	KONUMU				DÜZENİ			KONSOL ELEMANI															
		SOL	ORTA	SAĞ	KÖŞE	TEKLİ	İKİLİ - ÜÇLÜ	CEPHE BOYU	PAYANDA		DİKME													
	BALKON	KAPALI ÇIKMA							AHŞAP PAYANDA	METAL PAYANDA	AHŞAP DİKME	METAL DİKME												
BOŞLUK ELEMANLARI	PENCERE	X (EN/BOY) ORANI	FORM																MALZEME					
			X≤1	X>1																	AHŞAP	METAL	DİĞER	
		BODRUM KAT																						
		ZEMİN KAT	✓																			✓		
		1. KAT																						
	2. KAT																							
	KAPI	KONUMU	FORM																MALZEME					
			KÖŞE	ORTA																AHŞAP	METAL	DİĞER		
		AVLU	✓																					
		GİRİŞ	✓																			✓		
BALKON																					✓			
BODRUM																								
DEKORATİF ELEMANLAR	KİTABE		SİLME - KORNİŞ				PLASTER - SÜTUN				PENCERE - KAPI ELEMANLARI			PANO		ALINLIK			SEMBOLİK ELEMAN					
	YAZI	TARİH	KAT SİLMESİ		ÇATI SİLMESİ		KAİDE	GÖVDE	BAŞLIK	SÜTUNCE	SÖVE	KİLİT TAŞI		GEO.-BİTK. MOTİF	YATAY	DÜŞEY	ÜÇGEN	EĞRİSEL	DİĞER	✓				
			DÜZ	DİŞLİ	DÜZ	DİŞLİ						DÜZ	MOTİFLİ											
					✓		✓	✓	✓	✓		✓		✓		✓								

Cephenin kuzeybatı ucunda dikdörtgen formlu çift kanatlı ahşap avlu kapısı bulunmaktadır. Özgün durumda yapının iç mekanına ulaşımı sağlayan ana girişi ise yine kuzeybatı tarafında günümüzde de konut girişi olarak kullanılan kapıdandır. Yol kotundan yaklaşık 35-40 cm yüksekliğindeki dikdörtgen formlu ve çift kanatlı kapının üstünde giriş saçağı bulunmaktadır. Metal sac levha kaplamalı iki yana eğimli saçak örtüsünü kıvrık dal motifli metal payandalar taşımaktadır. Kapı boşluğunun üstünde dışa taşkın, beşli düzgün kesme taş dizisinin sağa-sola verev biçimde yerleştirilmesiyle oluşan lentosu bulunmaktadır. Ortada ise üzerinde bitkisel motif bulunan kilit taşı vardır. Girişin yanlarında kaidelere oturan, iyon başlıklı ve gövdesi yivli çifte plasterler yer almaktadır. Cephenin iki kenarında da kullanılan çifte plasterler girişin solundaki beş pencereyi kenardakileri ikili içte kalanları üçlü düzende olacak şekilde bölmüştür. Bu plasterler tekli olarak pencere aralarında da tekrar etmiştir. Tüm pencereler aynı ve dikdörtgen formlu olup, söveyle çevrelenmiş ve üstlerinde de bitkisel motifli dekoratif kilit taşları kullanılmıştır (Şekil 4.20, 4.21).

Şekil 4. 20. Eski Şehir Kulübü Binası ön görünüm (Türkan 2017)

Yapının pencere alt seviyesinde kullanılan silmelerle beraber çatı seviyesinde kaval silmesi bulunmaktadır. Çatı seviyesinden yaklaşık 110 cm yükselerek plasterlerin devamı şeklinde olan büyük boyutlu taştan dikmeler, onları birbirine bağlayan kıvrık dal motifli metal korkuluklarla birlikte çatı parapetini oluşturmaktadır. Cephenin en dikkat çekici elemanlarından biri de giriş bölümünün üstünde yer alan üçgen alınlığıdır. Altta yatayda uzanan dikdörtgen panosu bulunan alınlığın, kenarlarda dikmelerin üstünde yükselen taştan fenerleri bulunmaktadır. Alınlığın üst bölümü kenarlarda bitkisel motiflerin, ortada ise halatlı gemi çapası sembolünün olduğu kısımla sonlandırılmıştır. Saçağı bulunmayan yapının üstü metal sac levha kaplamalı kırma çatı ile örtülüdür (Şekil 4.20, 4.21)

Şekil 4. 21. Eski Şehir Kulübü Binası kuzeydoğu cephesi

4.7. Atatürk Çocuk Kütüphanesi Binası

Tarihçesi

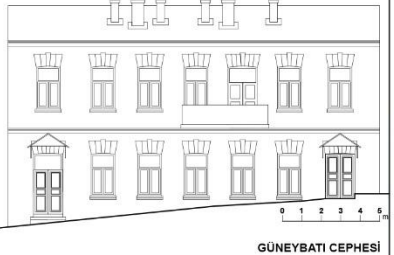

Yapım tarihi tam olarak bilinmeyen yapının XIX. yüzyıl sonları ya da XX. yüzyıl başında inşa edildiği tahmin edilmektedir. Ruslar zamanında ne amaçlı kullanılmayan yapı Cumhuriyetin ilanından sonra kız mektebi olarak kullanılmıştır. Daha sonra 1970 yılında Atatürk Çocuk Kütüphanesi olarak hizmet vermeye başlayan yapı, günümüzde de aynı işlevini devam ettirmektedir. Atatürk'ün 6 Ekim 1924'te Kars gezisi sırasında ziyaret ettiği yapılardan biri olması yapıyı kentliler için ayrıca önemli kılmıştır (Alp ve ark. 2009).

Plan Tipi ve Cephe Özellikleri

Bugünkü Gazi Ahmet Muhtar Paşa Caddesi üzerinde kuzeybatı-güneydoğu doğrultusunda konumlandırılmıştır. Dikdörtgen plan şeması ile inşa edilen yapı iki katlı düzenlemeye sahiptir.

Çalışma kapsamında yapının caddeye bakan ve girişinin sağlandığı güneybatı cephesi incelenmiştir (Çizelge 4.15, 4.16). Yapının eski fotoğrafından ve cephe karakterinden yola çıkılarak özgün durumunda pek bir değişikliğe uğramadığı tahmin edilmektedir (Şekil 4.22). Zemin katta iki adet giriş bölümü bulunmaktadır. Yanlarda bulunan bu girişlerin üzerinde iki yana eğimli sac kaplamalı örtüsünü metal payandaların taşıdığı giriş saçakları yer almaktadır. Eğimden dolayı farklı kotlarda bulunan kapılar dikdörtgen formlu olup kuzeybatı ucundaki kapı daha yüksek tutulmuştur. Basık kemerli pencerelerin üzerinde hafif dışa taşırılmış olarak simetrik biçimde verev yerleştirilen beşli kesme taştan lentoları bulunmaktadır. Kilit taşları bu taşlardan bir miktar daha yükseltilmiştir. Lento taşları benzer şekilde kapıların üzerinde de yedili düzende yerleştirilmiştir (Şekil 4.23, 4.24).

Çizelge 4. 15. Atatürk Çocuk Kütüphanesi Binası genel bilgiler

YAPI NO	YAPI ADI							
7	ATATÜRK ÇOCUK KÜTÜPHANESİ BİNASI							
ADRES	KADASTRO BİLGİLERİ			MÜLKİYET DURUMU	KULLANIM TÜRÜ		YAPIM YILI	TESCİL KARARI
	PAFTA NO	ADA NO	PARSEL NO		ÖZGÜN KULLANIM	BUGÜNKÜ KULLANIM		
YUSUFPAŞA MAH. G.A.M.P. CAD. KARS/MERKEZ	3	365	6	KAMUSAL	BİLİNMIYOR	KAMUSAL	BİLİNMIYOR	23.06.1988/88
GENEL TANIM	YAPININ KONUMU	YAPIYA AİT ÇİZİMLER				YAPIYA AİT GÖRSEL		
		PLAN	CEPHE					
Bugünkü Gazi Ahmet Muhtar Paşa Caddesi üzerinde dikdörtgen plan düzenlemesiyle iki katlı olarak inşa edilmiş olan yapı, Rus Dönemi mimarisinin özelliklerini yansıtır. Yapının giriş cephesindeki saçığı, balkon bölümü ve kapı-pencere üstlerindeki kesme taş dizisinden oluşma lentoları cepheyi özellikli kılmaktadır.		Yapının planına ulaşamamıştır.						

Çizelge 4. 16. Atatürk Çocuk Kütüphanesi Binası cephe özellikleri

YAPI NO		YAPI ADI																								
7		ATATÜRK ÇOCUK KÜTÜPHANESİ BİNASI																								
GİRİŞ SAÇAĞI	SAÇAK ÖRTÜSÜ						SAÇAK KONSTRÜKSİYONU																			
	FORMU			MALZEMESİ			TÜRÜ			MALZEMESİ																
	BEŞİK	TONOZ	DİĞER	METAL	AHŞAP	DİĞER	PAYANDA	DİKME	DİĞER	METAL	AHŞAP	DİĞER														
	✓			✓			✓			✓																
ÜST YAPI	FORM				KAPLAMA MALZEMESİ		PARAPET TÜRÜ		BACA TİPİ																	
	DÜZ	BEŞİK ÇATI	KIRMA ÇATI	DİĞER	METAL	DİĞER	TAŞ	METAL	KLASİK	BALTİK																
		✓			✓				✓																	
ÇIKMA	ÇIKMA TİPİ	KONUMU				DÜZENİ		KONSOL ELEMANI																		
		SOL	ORTA	SAĞ	KÖŞE	TEKLİ	İKİLİ - ÜÇLÜ	CEPHE BOYU	PAYANDA		DİKME															
	BALKON KAPALI ÇIKMA		✓			✓			AHŞAP PAYANDA	METAL PAYANDA	AHŞAP DİKME	METAL DİKME														
BOŞLUK ELEMANLARI	PENCERE	X (EN/BOY) ORANI	FORM																MALZEME							
			X≤1	X>1																		AHŞAP	METAL	DİĞER		
		BODRUM KAT																								
		ZEMİN KAT	✓																							
	1. KAT	✓																								
	2. KAT																									
BOŞLUK ELEMANLARI	KAPI	KONUMU	FORM																MALZEME							
			KÖŞE	ORTA																		AHŞAP	METAL	DİĞER		
	AVLU																									
	GİRİŞ	✓																								
	BALKON		✓																							
BODRUM																										
DEKORATİF ELEMANLAR	KİTABE		SİLME - KORNİŞ				PLASTER - SÜTUN				PENCERE - KAPI ELEMANLARI				PANO		ALINLIK			SEMBOLİK ELEMAN						
	YAZI	TARİH	KAT SİLMESİ		ÇATI SİLMESİ		KAİDE	GÖVDE	BAŞLIK	SÜTUNCE	SÖVE	KİLİT TAŞI		GEO.-BİTK. MOTİF	YATAY	DÜŞEY	ÜÇGEN	EĞRİSEL	DİĞER							
			DÜZ	DIŞLI	DÜZ	DIŞLI						DÜZ	MOTİFLİ													
		✓		✓								✓														

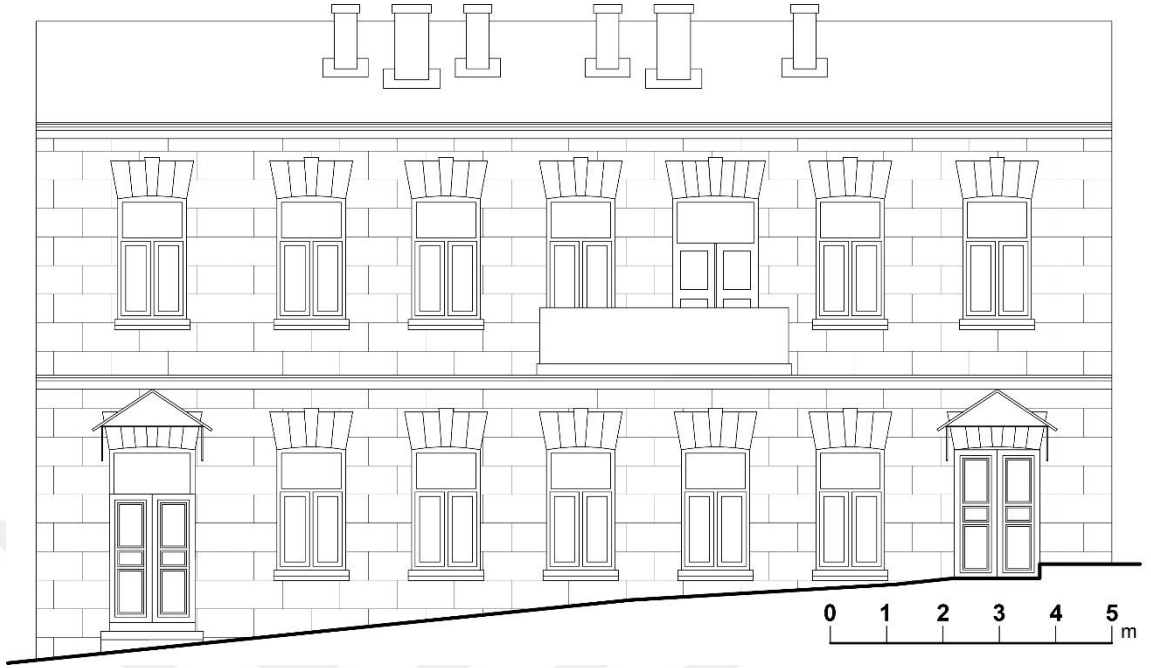
Birinci katta, ortada metal şebekeli balkon bölümü bulunmaktadır. Kapı ve pencereler aşağıdakilerin ekseninde benzer düzende tekrar etmektedir. Cephede katları ayıran kat silmesinin yanı sıra beşik formlu ve saçaksız olarak uygulanan çatı sınırını çevreleyen çatı silmesi bulunmaktadır (Şekil 4.23, 4.24).

Şekil 4. 22. Atatürk Çocuk Kütüphanesi Binası eski bir fotoğrafı (<https://www.tarihtarih.com/?Syf=4&Fa=2&Id=224124>, 2017)

Şekil 4. 23. Atatürk Çocuk Kütüphanesi Binası ön görünüm (Türkan 2017)

Şekil 4. 24. Atatürk Çocuk Kütüphanesi güneybatı cephesi

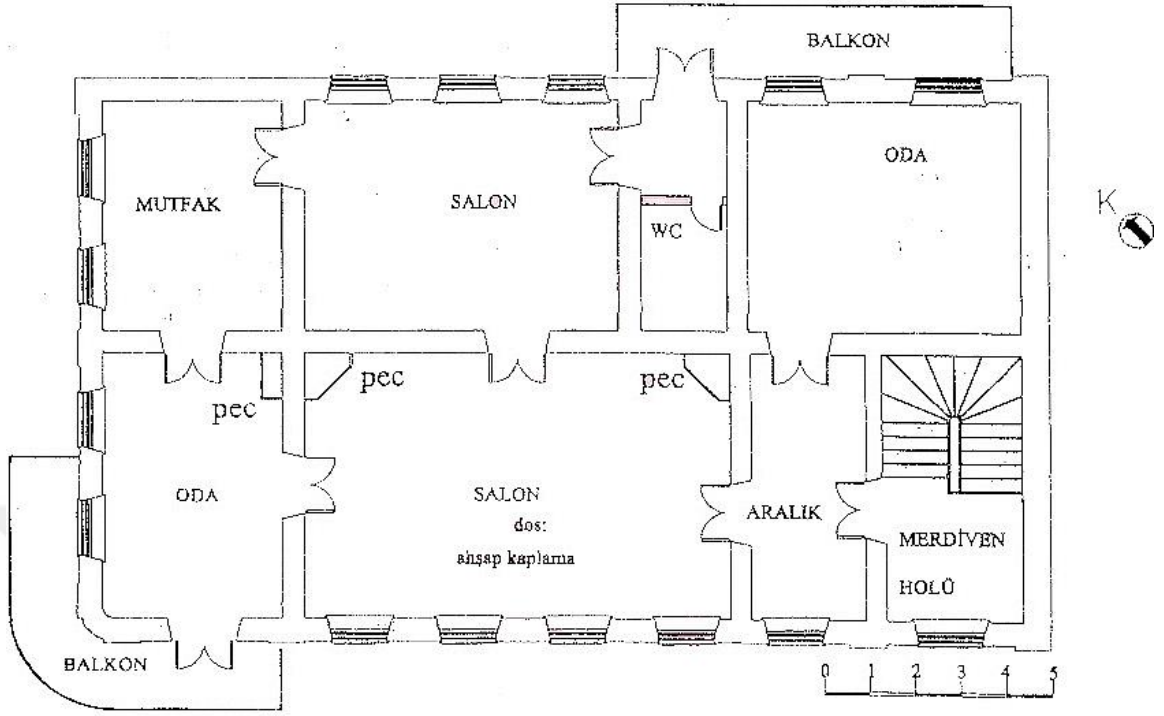
4.8. Eski Rus Konsolosluğu Binası

Tarihçesi

Yapının XIX. yüzyılın sonlarında vali konağı olarak inşa edildiği belirtilmektedir (Aksoy 2004). Kars, Ruslardan geri alındıktan sonra uzun yıllar boyunca Sovyetler Birliği Kars Konsolosluğu olarak hizmet vermiştir. 1970 yılından sonra özel mülkiyete geçmiş ve o tarihten sonra konut olarak kullanılmaya başlamıştır. Günümüzde de aynı şekilde kullanılmaktadır.

Plan Tipi ve Cephe Özellikleri

Yapı, caddeye paralel olacak şekilde konumlandırılmış ve dikdörtgen plan şemasıyla iki katlı olarak inşa edilmiştir. İç mekanda bazı değişiklikler yapılmış olsa da iç duvarların çoğu korunmuştur. Odalar arası geçişler ve mekanları ısıtmada kullanılan peçler işlevini yitirmiş olmasına rağmen varlığını sürdürmeye devam etmektedir (Şekil 4.25).

Şekil 4. 25. Eski Rus Konsolosluğu Binası birinci kat planı (Çiftçi 2000)

Yapılan çalışma kapsamında yapının girişinin de yer aldığı güneybatı cephesi incelenmiştir (Çizelge 4.17, 4.18). Yapının eski fotoğrafına ve cephe karakterine bakılarak cephe özgünlüğünü koruduğu düşünülmektedir (Şekil 4.26). Yapının girişi, cephenin güneydoğu ucundaki yuvarlak kemerli kapıdan sağlanmaktadır. Kapının üzerinde, sac kaplamalı tonoz örtüsünü metal dikmelerin taşıdığı metal işlemeli giriş saçağı bulunmaktadır. Bu kattaki tüm pencereler aynı tipte olup, yuvarlak kemerlidir. Pencere üstlerinde çok katmanlı kemer formunda söveleri bulunmaktadır. Bu sövelerin üst kısmındaki kilit taşları simetrik verev taşlarla desteklenmiştir. Pencere altlarında cepheyi çevreleyen silmeyle beraber pencere eksenlerinde yatay dikdörtgen panolar kullanılmıştır. Girişin ve kuzeybatı ucundaki son pencerenin kenarlarında iki kat boyunca yükselen dor başlıklı plasterler yer almaktadır (Şekil 4.27, 4.28).

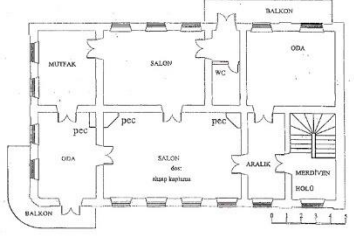
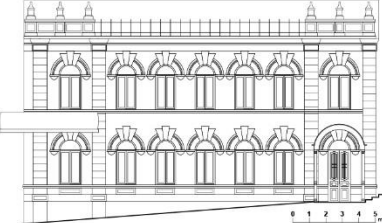
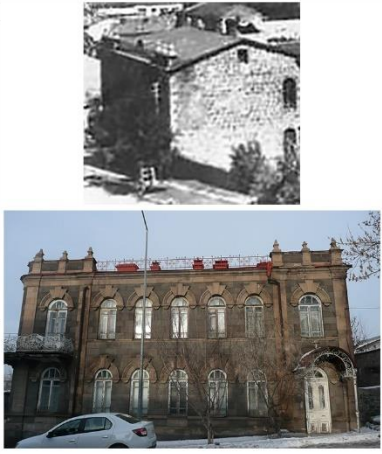

Şekil 4. 26. Eski Rus Konsolosluğu Binası'na ait eski bir fotoğraf (<https://www.tarihtarih.com/?Syf=4&Fa=2&Id=224124>, 2017)

Birinci katta en dikkat çekici kısım kuzeybatı ucunda yer alan köşe balkonu bölümüdür. Metal işlemeli iç bükey balkon şebekesi Defterdarlık Binası'ndakilerle benzer nitelikte uygulanmıştır. Bu kattaki pencereler ve süsleme elemanları zemin kattakilerin tekrarı biçimindedir (Şekil 4.27, 4.28).

Yapının çatı seviyesini kuşatan çatı silmesi sade bir görünüme sahiptir. Giriş ve balkon bölümlerinin üzerinde sivri uçlu taş dikmelerin yükseldiği parapet düzenlemesi yapılmıştır. Bu bölümler aralarda kullanılan metal elemanlarla birleştirilerek çatı parapeti sürekliliği sağlanmıştır. Yapının üstü metal sac kaplamalı kırma çatı ile örtülüdür (Şekil 4.27, 4.28).

Çizelge 4. 17. Eski Rus Konsolosluğu Binası genel bilgiler

YAPI NO	YAPI ADI								
8	ESKİ RUS KONSOLOSLUK BİNASI								
ADRES	KADASTRO BİLGİLERİ			MÜLKİYET DURUMU	KULLANIM TÜRÜ		YAPIM YILI	TESCİL KARARI	
YUSUFFAŞA MAH. G.A.M.P. CAD. KARS/MERKEZ	PAFTA NO	ADA NO	PARSEL NO	ÖZEL	ÖZGÜN KULLANIM	BUGÜNKÜ KULLANIM	BİLİNMIYOR	23.06.1988/88	
4	366	8	RESMİ KONAK		KONUT				
GENEL TANIM	YAPININ KONUMU		YAPIYA AİT ÇİZİMLER			YAPIYA AİT GÖRSEL			
Yapı Gazi Ahmet Muhtar Paşa Caddesi üzerinde caddeye paralel ve iki katlı düzenlemeyle inşa edilmiştir. Dikdörtgen plan şemasına sahip yapı, Rus Döneminin en önemli mimari eserlerindendir. Yapının özellikle pencere süslemeleri, köşe balkon ve çatı parapetindeki süsleme elemanları dikkat çekicidir.	 <p>0 10 20 30 40 50 m</p>		<p>PLAN</p> <p>BİRİNCİ KAT PLANI</p>			<p>CEPHE</p> <p>GÜNEYBATI CEPHESİ</p>			

Çizelge 4. 18. Eski Rus Konsolosluğu Binası cephe özellikleri

YAPI NO		YAPI ADI																									
8		ESKİ RUS KONSOLSLUK Binası																									
GİRİŞ SAÇAĞI	SAÇAK ÖRTÜSÜ						SAÇAK KONSTRÜKSİYONU																				
	FORMU			MALZEMESİ			TÜRÜ			MALZEMESİ																	
	BEŞİK	TONOZ	DİĞER	METAL	AHŞAP	DİĞER	PAYANDA	DİKME	DİĞER	METAL	AHŞAP	DİĞER															
		✓		✓				✓		✓																	
ÜST YAPI	FORM				KAPLAMA MALZEMESİ		PARAPET TÜRÜ		BACA TİPİ																		
	DÜZ	BEŞİK ÇATI	KIRMA ÇATI	DİĞER	METAL	DİĞER	TAŞ	METAL	KLASİK	BALTİK																	
		✓			✓		✓	✓	✓																		
ÇIKMA	ÇIKMA TİPİ	KONUMU			DÜZENİ			KONSOL ELEMANI																			
		SOL	ORTA	SAĞ	KÖŞE	TEKLİ	İKİLİ - ÜÇLÜ	CEPHE BOYU	PAYANDA		DİKME																
	BALKON				✓	✓			AHŞAP PAYANDA	METAL PAYANDA	AHŞAP DİKME	METAL DİKME															
	KAPALI ÇIKMA								✓																		
BOŞLUK ELEMANLARI	PENCERE	X (EN/BOY) ORANI	FORM																MALZEME								
			X≤1	X>1																		AHŞAP	METAL	DİĞER			
		BODRUM KAT	✓																								
		ZEMİN KAT	✓																								
		1. KAT																									
	2. KAT																										
	KAPI	KONUMU	FORM																MALZEME								
			KÖŞE	ORTA																						AHŞAP	METAL
		AVLU																									
		GİRİŞ	✓																								
BALKON		✓																									
BODRUM																											
DEKORATİF ELEMANLAR	KİTABE		SİLME - KORNİŞ				PLASTER - SÜTUN				PENCERE - KAPI ELEMANLARI				PANO		ALINLIK			SEMBOLİK ELEMAN							
	YAZI	TARİH	KAT SİLMESİ		ÇATI SİLMESİ		KAİDE	GÖVDE	BAŞLIK	SÜTUNCE	SÖVE	KİLİT TAŞI		GEO.-BİTK. MOTİF	YATAY	DÜŞEY	ÜÇGEN	EĞRİSEL	DİĞER								
			DÜZ	DIŞLI	DÜZ	DIŞLI						DÜZ	MOTİFLİ														
					✓		✓	✓	✓		✓	✓			✓												

Şekil 4. 27. Eski Rus Konsolosluğu Binası ön görünüm (Türkan 2017)

Şekil 4. 28. Eski Rus Konsolosluğu Binası güneybatı cephesi

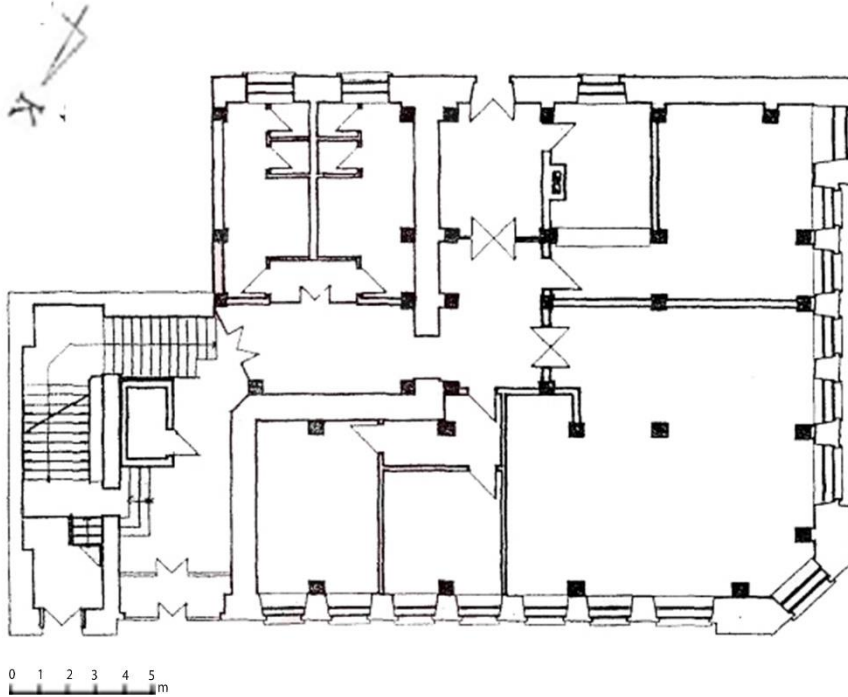
4.9. Eski Öğretmen Evi Binası

Tarihçesi

Ruslar döneminde XIX. yüzyılın son çeyreğinde inşa edilen yapının kesin yapım tarihi bilinmemektedir. Rus döneminde ne amaçlı kullanıldığı bilinmemekle beraber gerek mimarisi gerekse de konumu itibarıyla resmi yapı olarak hizmet verdiği tahmin edilmektedir. Yapı Cumhuriyetin ilanı sonrasında Ziraat Bankası Binası olarak kullanılmış, 1985'te restorasyonu yapılarak öğretmen evi olarak işlevlendirilmiştir. Sonrasında bir süre Kafkas Üniversitesi Konservatuvarı olarak kullanılan yapı günümüzde kültürel amaçlı değerlendirilmektedir.

Plan Tipi ve Cephe Özellikleri

Gazi Ahmet Muhtar Paşa ve Halitpaşa Caddesi'nin kesişiminde, köşe parsel üzerinde, bodrum, zemin ve birinci kattan oluşan düzenlemeyle inşa edilen yapı, dikdörtgene yakın bir plan düzenine sahiptir (Şekil 4.29). Yapı restorasyon sonrasında bazı duvarlarının yıkılması, eklenen yeni duvar ve betonarme taşıyıcılar ile plan özgünlüğünü kaybetmiştir.

Şekil 4. 29. Eski Öğretmen Evi Binası zemin kat planı (Aksoy 2004)

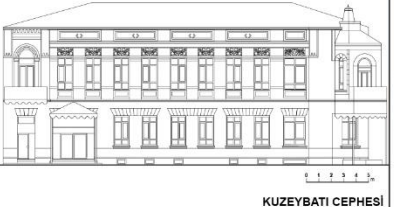

Yapının girişinin de sağlandığı en özellikli cephesi olan kuzeybatı cephesi ele alınmıştır (Çizelge 4.19, 4.20). Yapı incelenen örnekler arasında kapalı çıkmaya sahip tek örnek olması bakımından diğer örneklerden ayrılmaktadır. Bodrum kat, yol kotundan yaklaşık 60-70 cm yükseltilmiş, bodruma giriş yapının güneybatı köşesinden basamaklarla aşağıya doğru inilerek ulaşılan kapıyla sağlanmaktadır. Bu kat cephe yüzeyinin dar olması sebebiyle yatay aydınlık pencereleri açılarak ışık almakta ve sade bir görünüme sahiptir.

Kaplama malzemesi bulunmayan zemin kat cephesinde düzgün kesme taşlar sade bırakılmıştır. Bu katta biri daha geniş ve üzerinde iki yana eğimli ahşap örtüsü ahşap dikmelerle taşınan giriş saçağı bulunan ana giriş ile birlikte dikdörtgen formlu yan yana iki adet kapı bulunmaktadır. Üçer basamak ile ulaşılan bu kapılar oldukça yüksek tutulmuştur. Kapıların ve pencerelerin üstlerinde verev yerleştirilmiş düzgün kesme taş dizili lentoları bulunmaktadır. Tüm pencereler dikdörtgen formlu, ahşap malzemedan imal edilmiş ve lentoları ikişer pencereyi birleştiren bir düzende uygulanmıştır. Yalnızca güneybatı ucundaki pencere bu düzenin dışındadır ve boyut olarak da diğerlerinden büyük tutulmuştur (Şekil 4.30, 4.31).

Birinci katta biri kuzeydoğu ucunda diğeri ise güneybatı köşesinde bulunan iki adet balkon bölümü bulunmaktadır. Bunlar yuvarlak kemerli ve çift kanatlı ahşap kapılara sahiptir. Kuzeydoğu ucundaki balkon kapsının yanlarda dorik sütuncelere oturan çok katmanlı kemer sövesi ile üstte ve kapının kenar bölümlerinde yukarıdan kemer seviyesine kadar inen geometrik kabartmalar dikkat çekicidir. Güneybatı köşesindeki balkon bölümü, sac malzemedan yukarıya doğru daralarak yükselen bacası ile Baltık tarzında yapılmış olması sebebiyle yapının en dikkat çekici bölümü olmaktadır. Yanlarda yuvarlak kemerli pencereleri kapının kenarlarındaki geometrik kabartmalar buradaki diğer dekoratif unsurlardır. Alt kattakileri ekseninde yer alan pencereler onlarla aynı formda ve boyutta olup altlarında panolar üstlerinde ise bitkisel motifler yer almaktadır (Şekil 4.30, 4.31).

Çatı parapeti üzerinde ortasında geometrik kabartmaları bulunan yatay panolar kullanılmıştır. Cephenin yatay etkisini arttıran kat silmeleri ve çatı silmesi kullanılmıştır. Yapı sac kaplamalı kırma çatı ile örtülüdür (Şekil 4.30, 4.31).

Çizelge 4. 19. Eski Öğretmen Evi Binası genel bilgiler

YAPI NO		YAPI ADI						
9		ESKİ ÖĞRETMEN EVİ BİNASI						
ADRES	KADASTRO BİLGİLERİ			MÜLKİYET DURUMU	KULLANIM TÜRÜ		YAPIM YILI	TESCİL KARARI
	PAFTA NO	ADA NO	PARSEL NO		ÖZGÜN KULLANIM	BUGÜNKÜ KULLANIM		
YUSUFPAŞA MAH. HALİTPAŞA CAD. KARS/MERKEZ	4	366	8	VAKIF	BİLİNMIYOR	KAMUSAL	BİLİNMIYOR	23.06.1988/88
GENEL TANIM	YAPININ KONUMU		YAPIYA AİT ÇİZİMLER			YAPIYA AİT GÖRSEL		
Yapı Gazi Ahmet Muhtar Paşa Caddesi ile Halitpaşa Caddesinin kesişti köşede bodrum, zemin ve birinci kat düzenlemesiyle, yaklaşık olarak dikdörtgen plana sahiptir. Taşıdığı cephe özellikleriyle Rus Döneminin en önemli mimari eserlerinden biridir. Cephesinde yer alan yoğun dekoratif süslemelerin yanı sıra baltık tipi köşe balkonu ve bacası tamamen bu yapıya özgüdür.			<p>PLAN</p> 			<p>CEPHE</p> 		

Çizelge 4. 20. Eski Öğretmen Evi Binası cephe özellikleri

YAPI NO		YAPI ADI																						
9		ESKİ ÖĞRETMEN EVİ Binası																						
GİRİŞ SAÇAĞI	SAÇAK ÖRTÜSÜ						SAÇAK KONSTRÜKSİYONU																	
	FORMU			MALZEMESİ			TÜRÜ			MALZEMESİ														
	BEŞİK	TONOZ	DİĞER	METAL	AHŞAP	DİĞER	PAYANDA	DİKME	DİĞER	METAL	AHŞAP	DİĞER												
	✓				✓			✓			✓													
ÜST YAPI	FORM				KAPLAMA MALZEMESİ		PARAPET TÜRÜ		BACA TİPİ															
	DÜZ	BEŞİK ÇATI	KIRMA ÇATI	DİĞER	METAL	DİĞER	TAŞ	METAL	KLASİK	BALTİK														
			✓		✓		✓			✓														
ÇIKMA	ÇIKMA TİPİ	KONUMU			DÜZENİ			KONSOL ELEMANI																
		SOL	ORTA	SAĞ	KÖŞE	TEKLİ	İKİLİ - ÜÇLÜ	CEPHE BOYU	PAYANDA		DİKME													
	BALKON KAPALI ÇIKMA	✓			✓	✓	✓		✓		✓													
BOŞLUK ELEMANLARI	PENCERE	X (EN/BOY) ORANI	FORM																MALZEME					
			X≤1	X>1	○	□	□	□	□	□	□	□	□	□	□	□	□	□	□	AHŞAP	METAL	DİĞER		
		BODRUM KAT																						
		ZEMİN KAT	✓																					
		1. KAT	✓																					
	2. KAT																							
	KAPI	KONUMU	FORM																MALZEME					
			KÖŞE	ORTA	□	□	□	□	□	□	□	□	□	□	□	□	□	□	□	AHŞAP	METAL	DİĞER		
		AVLU																						
		GİRİŞ	✓	✓																				
BODRUM		✓																						
DEKORATİF ELEMANLAR	KİTABE		SİLME - KORNİŞ				PLASTER - SÜTUN				PENCERE - KAPI ELEMANLARI				PANO		ALINLIK			SEMBOLİK ELEMAN				
	YAZI	TARİH	KAT SİLMESİ		ÇATI SİLMESİ		KAİDE	GÖVDE	BAŞLIK	SÜTUNCE	SÖVE	KİLİT TAŞI		GEO.-BİTK. MOTİF	YATAY	DÜŞEY	ÜÇGEN	EĞRİSEL	DİĞER					
			DÜZ	DIŞLI	DÜZ	DIŞLI						DÜZ	MOTİFLİ											
		✓		✓							✓		✓	✓										

Şekil 4. 30. Eski Öğretmen Evi köşeden görünüm (Türkan 2016)

Şekil 4. 31. Eski Öğretmen Evi Binası kuzeybatı cephesi

4.10. Kars Belediyesi Binası

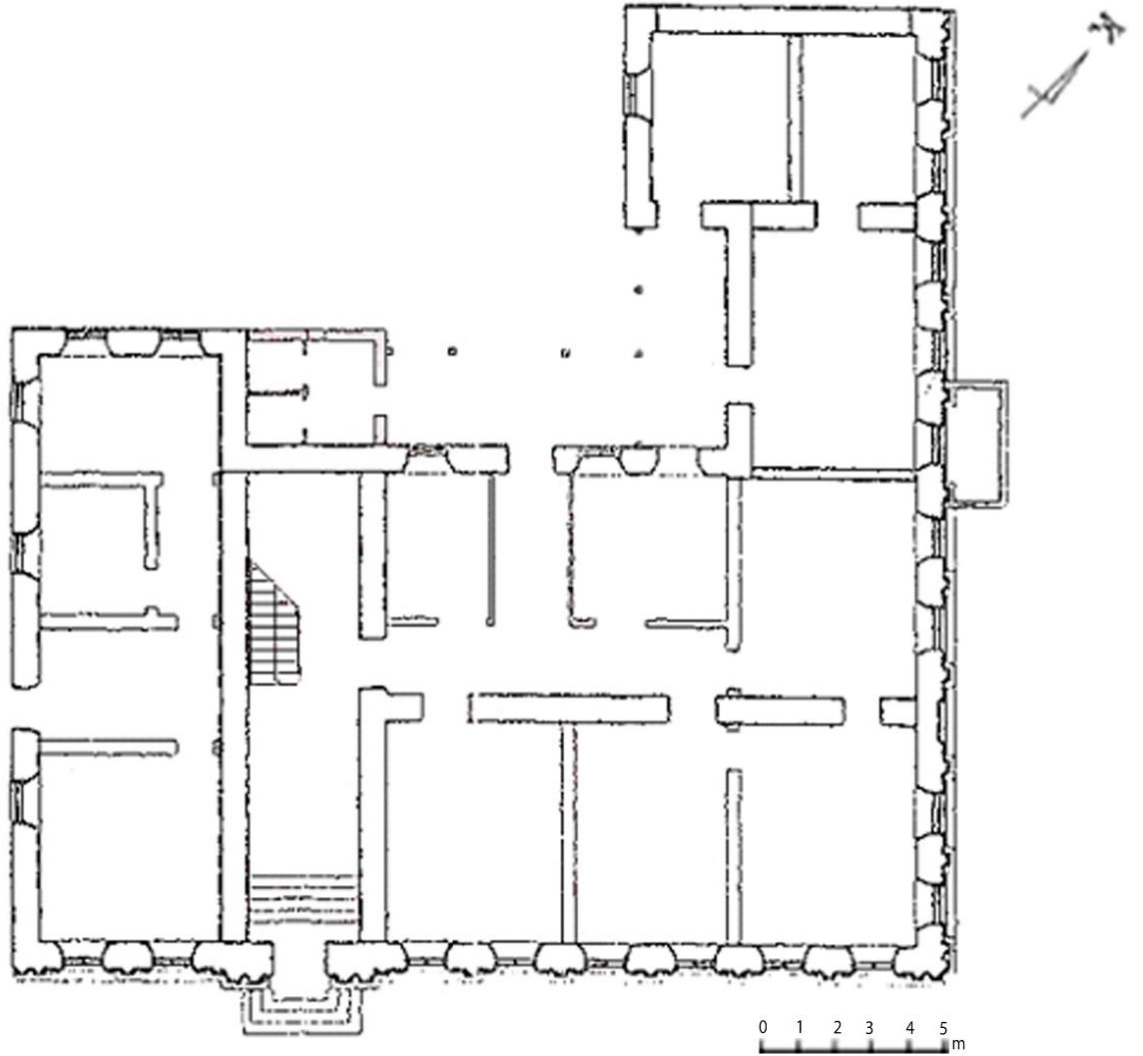
Tarihçesi

Yapının XIX. yüzyıl sonlarında kız lisesi olarak inşa edildiği bilinmektedir. Cumhuriyet, n ilanından sonra Kars Belediyesi Binası olarak kullanılmaya başlandıktan sonra 2005

yılında restorasyonu gerçekleştirilmiştir. Restorasyonu tamamlandıktan sonra yine aynı şekilde hizmet vermeye başlamış ve günümüzde de belediye hizmet binası olarak kullanılmaya devam etmektedir.

Plan Tipi ve Cephe Özellikleri

Kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda caddeye paralel biçimde konumlandırılmış yapı ilk aşamada bodrum üzeri zemin kat olarak inşa edilmiş, sonradan XX. yüzyılın başlarında birinci katı eklenmiştir. ‘L’ plan şemasına sahiptir (Şekil 4.32).

Şekil 4. 32. Kars Belediyesi Binası zemin kat planı (Aksoy 2004)

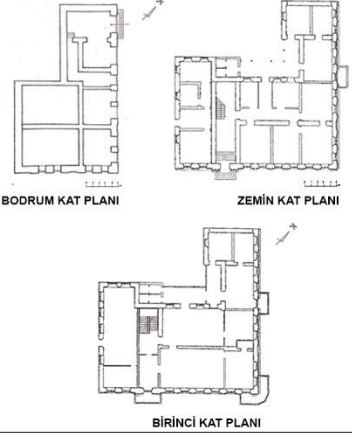
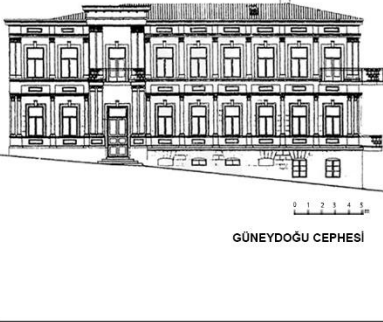

Çalışmada yapının en nitelikli iki cephesinden biri olan ve ana giriş bölümünün yer aldığı güneydoğu cephesi incelenmiştir (Çizelge 4.21, 4.22). Yapının eski fotoğrafları ve cephe düzeni dikkate alındığında cephe karakterini bozacak bir düzenleme yapılmadığı düşünülmektedir (Şekil 4.33, 4.34). Bodrum kat düzgün kesme taşlardan sade bir görünüme sahip olup, kuzeydoğu yönüne doğru cephe yüzeyi arttığından basık kemerli pencere boyutları da büyüme göstermiştir. Pencere üstlerinde beşli kesme taş dizisinden lentoları bulunmaktadır.

Zemin kata giriş, ortada güneybatı ucuna yakın konumda yoldan dört basamak kadar yükseltilmiş olan dikdörtgen formlu çift kanatlı ahşap kapı ile sağlanmaktadır. Kapının kenarlarında ağır kaidelere oturan iyon başlıklı, gövdesi yivli çifte sütunlar yer almaktadır. Bu katta sekiz adet aynı boyutta ve dikdörtgen formda çift kanatlı ahşap pencere bulunmaktadır. Pencere aralarında, ortada pencere tabanı seviyesinden kat silmesine kadar yükselen kaideli, gövdesi yivli, iyonik sütunceler yer almaktadır. Bu sütunceler cephenin kenarlarını sınırlandırırken çifte biçimde kullanılmıştır. Pencere üstlerinde katmanlı söveler ve ortada bitkisel palmet motifli dekoratif kilit taşları mevcuttur. Pencere altlarında ise yatay panolara yer verilmiştir (Şekil 4.35, 4.36).

Birinci katta biri kuzeydoğu köşesinde biri de girişin üstünde bulunan iki adet balkön bölümü mevcuttur. Metal payandalarla taşınan bu balkonlar metal şebekeye ve ahşaptan zemin kaplamasına sahiptir. Girişin üstündeki balkon kapısının kenarlarında alttakilerle aynı eksen ve düzende çifte plasterler yükselmektedir. Tüm pencereler alttakilerle aynı eksen ve boyutta olup söveleri de aynı şekildedir. Bunlarda kullanılan kilit taşı motifleri farklı biçime sahiptir. Pencere aralarında ve cephe kenarlarında aşağıdaki sütuncelerle aynı düzende gövdesi yivli, stilize edilmiş çelenk motifli başlıklara sahip plasterler ve pencere altlarında yatay panolar kullanılmıştır (Şekil 4.35, 4.36).

Yapının katlarını birbirinden ayıran kat silmeleri dışında çatı silmesi yataylık etkisini arttıran diğer bir unsur olmuştur. Çatı parapetinde yatay panolar kullanılmıştır. Giriş bölümünün üstünde dendan motifli dikdörtgen alınlık bulunmaktadır. Alınlık bölümü silme ile sonlandırılmıştır. Yapı sac kaplamalı kırma çatı ile örtülüdür (Şekil 4.35, 4.36).

Çizelge 4. 21. Kars Belediyesi Binası genel bilgiler

YAPI NO		YAPI ADI									
10		KARS BELEDİYESİ BİNASI									
ADRES		KADASTRO BİLGİLERİ			MÜLKİYET DURUMU	KULLANIM TÜRÜ		YAPIM YILI	TESCİL KARARI		
YUSUFPAŞA MAH. PROF. DR. METİN SÖZEN CAD. KARS/MERKEZ		PAFTA NO	ADA NO	PARSEL NO	KAMUSAL	ÖZGÜN KULLANIM	BUGÜNKÜ KULLANIM	BİLİNMIYOR	23.06.1988/88		
		3	365	3		OKUL	RESMİ KURUM				
GENEL TANIM		YAPININ KONUMU			YAPIYA AİT ÇİZİMLER			YAPIYA AİT GÖRSEL			
<p>Yapı Prof. Dr. Metin Sözen Caddesi ile Atatürk Caddesi'nin keiştği köşe parsel üzerinde caddeye paralel bodrum üzeri iki katlı olarak inşa edilmiştir. "L" plan şemasına sahip bu önemli yapı, cephesindeki gömme sütunlar, bitkisel ve geometrik motifler, balkon çıkmaları gibi özellikleriyle Rus döneminin en dikkat çekici mimari eserlerinden biridir.</p>		 <p>0 10 20 30 40 50 m</p>			<p>PLAN</p> <p>BODRUM KAT PLANI ZEMİN KAT PLANI BİRİNCİ KAT PLANI</p>			<p>CEPHE</p> <p>GÜNEYDOĞU CEPHESİ</p>			

Cizelge 4. 22. Kars Belediyesi Binası cephe özellikleri

YAPI NO		YAPI ADI																					
10		KARS BELEDİYESİ BİNASI																					
GİRİŞ SAÇAĞI	SAÇAK ÖRTÜSÜ						SAÇAK KONSTRÜKSİYONU																
	FORMU			MALZEMESİ			TÜRÜ			MALZEMESİ													
	BEŞİK	TONOZ	DİĞER	METAL	AHŞAP	DİĞER	PAYANDA	DİKME	DİĞER	METAL	AHŞAP	DİĞER											
ÜST YAPI	FORM				KAPLAMA MALZEMESİ		PARAPET TÜRÜ		BACA TİPİ														
	DÜZ	BEŞİK ÇATI	KIRMA ÇATI	DİĞER	METAL	DİĞER	TAŞ	METAL	KLASİK	BALTİK													
ÇIKMA	ÇIKMA TİPİ	KONUMU				DÜZENİ			KONSOL ELEMANI														
		SOL	ORTA	SAĞ	KÖŞE	TEKLİ	İKİLİ - ÜÇLÜ	CEPHE BOYU	PAYANDA		DİKME												
	BALKON							AHŞAP PAYANDA	METAL PAYANDA	AHŞAP DİKME	METAL DİKME												
	KAPALI ÇIKMA																						
BOŞLUK ELEMANLARI	PENCERE	DOLULUK BOŞLUK ORANI	FORM																MALZEME				
			BODRUM KAT																		AHŞAP	METAL	DİĞER
			ZEMİN KAT																				
			1. KAT																				
			2. KAT																				
BOŞLUK ELEMANLARI	KAPI	DOLULUK BOŞLUK ORANI	FORM																MALZEME				
			AVLU																				
			GİRİŞ																				
			BALKON																				
			BODRUM																				
DEKORATİF ELEMANLAR	KİTİBE		SİLME - KORNİŞ				PLASTER - SÜTUN				PENCERE - KAPI ELEMANLARI				PANO		ALINLIK		SEMBOLİK ELEMAN	DİĞER			
	YAZI	TARİH	KAT SİLMESİ		ÇATI SİLMESİ		KAİDE	GÖVDE	BAŞLIK	SÜTUNCE	SÖVE	KİLİT TAŞI		GEO.-BİTK. MOTİF	YATAY	DÜŞEY	ÜÇGEN	EĞRİSEL					
			DÜZ	DIŞLI	DÜZ	DIŞLI						DÜZ	MOTİFLİ										

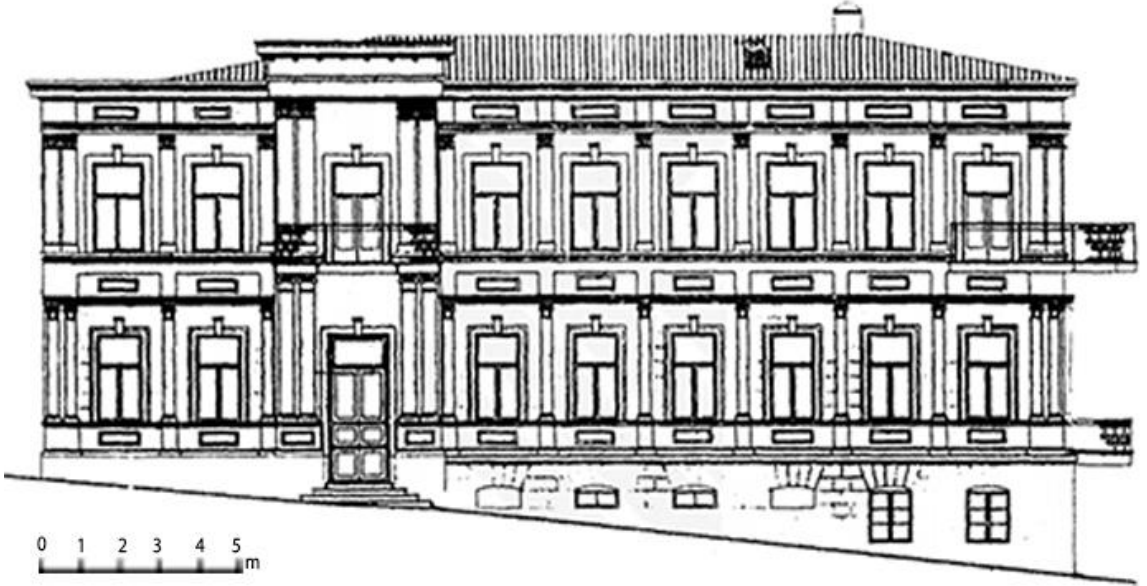
Şekil 4. 33. Kars Belediyesi Binası-1910 (Akçayöz ve Öztürkkan 2013)

Şekil 4. 34. Kars Belediyesi Binası-1946 (Kars K.V.K.B.K.M. Arşivi 2017)

Şekil 4. 35. Kars Belediyesi Binası ön görünüm (Türkan 2017)

Şekil 4. 36. Kars Belediyesi Binası güneydoğu cephesi (Aksoy 2004)

4.11. Eski Kars Anadolu Lisesi Binası

Tarihçesi

Kars'taki XIX. yüzyıla ait en önemli yapılardan biri kabul edilen bu yapının Rus döneminde tam olarak ne amaçla kullanıldığı bilinmemektedir. Kent Ruslardan geri alındıktan sonra bir süre banka olarak değerlendirilen yapı 1984 yılında restore edilerek Kars Anadolu Lisesi olmuştur. Sonraki dönemlerde İl Özel İdaresi Binası olarak kullanılmış, günümüzde ise Kars Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü tarafından kullanılmaktadır.

Plan Tipi ve Cephe Özellikleri

Ordu Caddesi ile İnönü Caddesi'nin kesiştiği bölgede kuzeydoğu-güneybatı ekseninde caddeye paralel biçimde konumlandırılmış olan yapı, iki katlı bir düzenlemeye sahiptir. "L" plan şemasıyla inşa edilen yapının geçirdiği restorasyon sonucu iç mekanının değiştirilmesiyle plan özgünlüğü kaybedilmiştir.

Çalışmada yapının İnönü Caddesi'ne bakan ve girişinin yer aldığı güneydoğu cephesi değerlendirmeye alınmıştır (Çizelge 4.23, 4.24). Yapının eski fotoğrafına ve cephe düzenine bakılarak yapılan değerlendirmede özgün cephe karakterini bozacak bir müdahalenin yapılmadığı tahmin edilmektedir (Şekil 4.37).

Şekil 4. 37. Eski Kars Anadolu Lisesi Binası Rus dönemine ait bir fotoğrafı (Badem 2010)

Çizelge 4. 23. Eski Kars Anadolu Lisesi Binası genel bilgiler

YAPI NO		YAPI ADI							
11		ESKİ KARS ANADOLU LİSESİ BİNASI							
ADRES		KADASTRO BİLGİLERİ			MÜLKİYET DURUMU	KULLANIM TÜRÜ		YAPIM YILI	TESCİL KARARI
CUMHURİYET MAH. İNÖNÜ CAD. KARS/MERKEZ		PAFTA NO	ADA NO	PARSEL NO	KAMUSAL	ÖZGÜN KULLANIM	BUGÜNKÜ KULLANIM	BİLİNMİYOR	23.06.1988/88
		24	331	13		BİLİNMİYOR	RESMİ KURUM		
GENEL TANIM		YAPININ KONUMU			YAPIYA AİT ÇİZİMLER			YAPIYA AİT GÖRSEL	
<p>Ordu Caddesi ile İnönü Caddesi'nin kesiştiği köşe parselde caddeye paralel şekilde iki katlı olarak inşa edilmiştir. Dikdörtgen planlı bu önemli yapı, özellikle birinci katındaki pencere formu ve oranlarıyla diğer yapılardan farklı özellikler taşımaktadır. Bununla beraber yapının eğrisel alınlığı ve cephedeki diğer dekoratif elemanlar cephe mimarisine estetik değer katmaktadır.</p>					PLAN	CEPHE			
					Yapının planına ulaşamamıştır.				

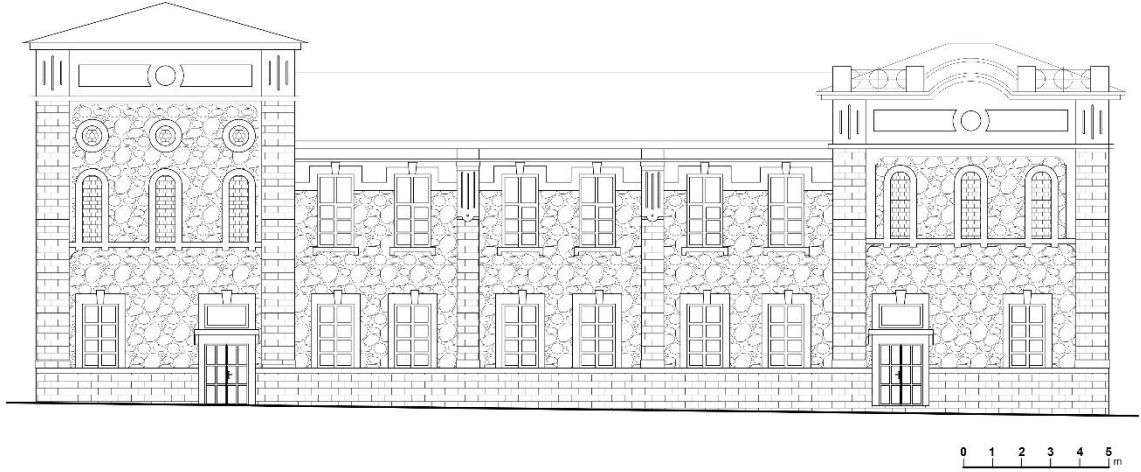
Çizelge 4. 24. Eski Kars Anadolu Lisesi Binası cephe özellikleri

YAPI NO		YAPI ADI																									
11		ESKİ KARS ANADOLU LİSESİ BİNASI																									
GİRİŞ SAÇAĞI	SAÇAK ÖRTÜSÜ						SAÇAK KONSTRÜKSİYONU																				
	FORMU		MALZEMESİ		TÜRÜ		MALZEMESİ		MALZEMESİ		MALZEMESİ																
	BEŞİK	TONOZ	DİĞER	METAL	AHŞAP	DİĞER	PAYANDA	DİKME	DİĞER	METAL	AHŞAP	DİĞER															
			✓	✓			✓			✓																	
ÜST YAPI	FORM				KAPLAMA MALZEMESİ		PARAPET TÜRÜ		BACA TİPİ																		
	DÜZ	BEŞİK ÇATI	KIRMA ÇATI	DİĞER	METAL	DİĞER	TAŞ	METAL	KLASİK	BALTİK																	
			✓		✓		✓	✓	✓																		
ÇIKMA	ÇIKMA TİPİ	KONUMU				DÜZENİ		KONSOL ELEMANI																			
		SOL	ORTA	SAĞ	KÖŞE	TEKLİ	İKİLİ - ÜÇLÜ	CEPHE BOYU	PAYANDA		DİKME																
	BALKON KAPALI ÇIKMA								AHŞAP PAYANDA	METAL PAYANDA	AHŞAP DİKME	METAL DİKME															
BOŞLUK ELEMANLARI	PENCERE	X (EN/BOY) ORANI	FORM																		MALZEME						
			X≤1	X>1																		AHŞAP	METAL	DİĞER			
		BODRUM KAT																									
		ZEMİN KAT	✓	✓										✓	✓									✓			
		1. KAT	✓		✓		✓																		✓	✓	
2. KAT																											
BOŞLUK ELEMANLARI	KAPI	KONUMU	FORM																		MALZEME						
			KÖŞE	ORTA																		AHŞAP	METAL	DİĞER			
		AVLU																									
		GİRİŞ	✓										✓												✓		
		BALKON																									
BODRUM																											
DEKORATİF ELEMANLAR	KİTİBE		SİLME - KORNİŞ				PLASTER - SÜTUN				PENCERE - KAPI ELEMANLARI				PANO		ALINLIK			SEMBOLİK ELEMAN							
	YAZI	TARİH	KAT SİLMESİ		ÇATI SİLMESİ		KAİDE	GÖVDE	BAŞLIK	SÜTUNCE	SÖVE	KİLİT TAŞI		GEO.-BİTK. MOTİF	YATAY	DÜŞEY	ÜÇGEN	EĞRİSEL	DİĞER								
			DÜZ	DIŞLI	DÜZ	DIŞLI						DÜZ	MOTİFLİ														
					✓	✓		✓	✓		✓	✓			✓			✓									

Üç bölümden oluşan yapı kitlesinin dikdörtgen formlu orta bölümü yoldan bir miktar içeri çekilmiştir. Bu sayede giriş bölümlerinin algısı arttırılmıştır. Yapının kare planlı yan bölümlerinde yer alan iki adet girişi mevcuttur. Üzerinde metal sundurma giriş saçağı bulunan, dikdörtgen formlu ve aynı boyuttaki bu girişlerde çift kanatlı ahşap kapılar kullanılmıştır. Kapıların hemen üstünde yatay dikdörtgen pencereler bulunmaktadır. Bu katta birer tanesi kapıların yan tarafında, altı tanesi de orta bölümde olmak üzere sekiz adet düşey dikdörtgen formlu pencere mevcuttur. Pencere ve kapıların üstünde, ortada kilit taşı olan kesme taştan lentoları bulunmakta olup kenarlarında da söveler kullanılmıştır. Pencere alt seviyesinde kullanılan silme ile altta kalan kısım ayrılmış ve bosajlı düzgün kesme taş duvar örgüsü ile yatayda geniş bir bant oluşturmuştur. Üst kısımlarda ise mozaik görümlü moloz taş duvar örgüsü uygulanmıştır. Yan bölümlerin kenar kısımlarında çatıya kadar yükselen düzgün kesme taştan geniş plaster düzenlemeleri yapılmıştır. Bu plasterler parapet seviyesinde geometrik süslemeler ile hareketlendirilmiştir. Orta bölümde yine çatıya kadar yükselen, üst kısımlarında geometrik süslemelerin yer aldığı ve buradaki pencereleri ikişerli olarak ayıran farklı tipte plasterler kullanılmıştır (Şekil 4.38, 4.39).

Şekil 4. 38. Eski Kars Anadolu Lisesi Binasi ön görünüm (Türkan 2017)

Şekil 4. 39. Eski Kars Anadolu Lisesi Binası güneydoğu cephesi

Birinci katta yan bölümlerde yuvarlak kemerli dar pencerelerle güneybatı ucundaki bölümde aydınlatma amaçlı dairesel pencereler de kullanılmıştır. Dairesel pencere tipi incelenen örnekler arasında sadece bu yapıda mevcuttur. Orta bölümde ise alttakilere göre daha yüksek dikdörtgen pencereler tercih edilmiştir. Plasterler ile ikili olarak gruplanan pencerelerin söveleri de kesintisiz olarak plasterlerle birleşmektedir. Üstlerinde dekoratif kilit taşları bulunan pencerelerin denizliklerinde de söveler kullanılmıştır (Şekil 4.38, 4.39).

Yan bölümlerin parapet kısımlarında ortasında dairesel madalyon bulunan geniş yatay panolar bulunmaktadır. Kuzeydoğu ucundaki bölümünde yer alan eğrisel alınlığı ile dikkat çeken yapının üstü metal sac kaplamalı kırma çatı ile örtülmüştür (Şekil 4.38, 4.39).

4.12. Fevzi Paşa Ortaokulu Binası

Tarihçesi

Kentin Rus egemenliğine geçtiği XIX. yüzyılın son çeyreğinde yapıldığı bilinen bu yapının kesin olarak ne zaman yapıldığıyla ilgili net bir bilgi bulunmamaktadır. Rus döneminde ne amaçla hizmet verdiği bilinmese de hem köşe parsele yakın konumu hem de büyük ölçekli bir yapı olması sebebiyle kamusal amaçlı olarak kullanıldığı tahmin

edilmektedir. 1989 yılında büyük onarım geçiren yapı sonrasında okul olarak değerlendirilen yapı, günümüzde de Fevzi Paşa Ortaokulu adıyla eğitim yapısı niteliğini devam ettirmektedir.

Plan Tipi ve Cephe Özellikleri

Gazi Ahmet Muhtar Paşa Caddesi'ne paralel biçimde kuzeybatı-güneydoğu ekseninde inşa edilen yapı dikdörtgen planlıdır. 1989'daki onarımlar sırasında iç mekandaki duvarların bazılarının ortadan kaldırılması sonucu plan özgünlüğünü kaybetmiştir. Zemin kat ve birinci kattan oluşacak şekilde iki katlı bir düzenlemeye sahiptir.

Yapının girişinin sağlandığı ve en özellikli cephesi olan güneybatı cephesi ele alınmıştır (Çizelge 4.25, 4.26). Düzgün kesme taş duvar örgüsüyle inşa edilen bodrum kat yol kotundan bir miktar yükseltılarak açılan yatay pencerelerle ışık alması sağlanmıştır. Pencerelerin üstünde beşli kesme taş dizisinden lentoları bulunmaktadır (Şekil 4.40, 4.41).

Zemin katta yuvarlak kemerli geniş ve yüksek bir avlu girişi bulunan bu cephede ayrıca iç mekanlara ulaşımı sağlayan ve avlu girişiyle aynı yükseklikte, üç adet basamak ile ulaşılan dikdörtgen formlu ana giriş kapısı bulunmaktadır. Birbirinin tekrarı biçiminde aynı formda ve boyutta yedi adet pencere bulunmaktadır. Pencerelerin üstünde ortada stilize edilmiş bitkisel motifli kilit taşları ve onları bodrum kat seviyesine kadar çevreleyen 25-30 cm kalınlığında söveler kullanılmıştır (Şekil 4.40, 4.41).

Birinci katta giriş kapısının üstünde metal konsollarla taşınan balkon bölümü yer almaktadır. Balkon kapısı giriş kapısıyla aynı genişlikte ve ahşap malzemedен çift kanatlı düzenlemeye sahiptir. Avlu girişinin üzerindeki pencere boyutu diğerlerine göre daha büyük olup diğer pencereler ve süslemeleri alttakilerin tekrarı biçiminde uygulanmıştır. Yapıda katları birbirinden ayıran kaval silmelerle beraber dişli saçak silmesi kullanılmıştır. Üzeri beşik çatı ile örtülü olup çatıda metal sac malzeme tercih edilmiştir (Şekil 4.40, 4.41).

Çizelge 4. 25. Fevzi Paşa Ortaokulu Binası genel bilgiler

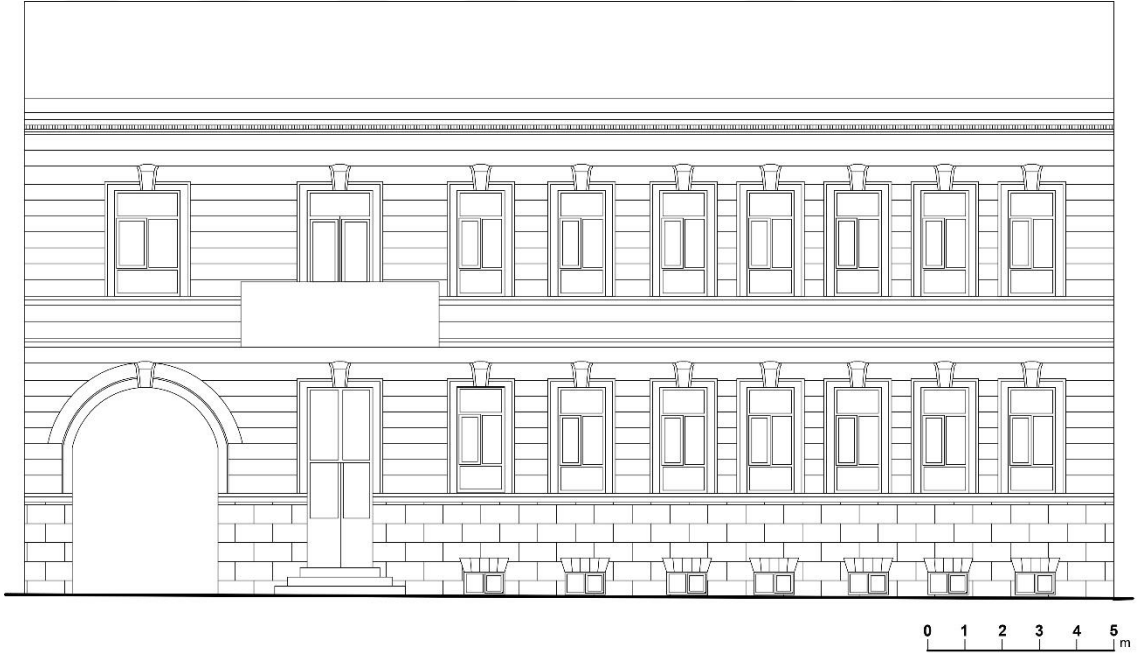
YAPI NO	YAPI ADI							
12	FEVZİ PAŞA ORTAOKULU BİNASI							
ADRES	KADASTRO BİLGİLERİ			MÜLKİYET DURUMU	KULLANIM TÜRÜ		YAPIM YILI	TESCİL KARARI
	PAFTA NO	ADA NO	PARSEL NO		ÖZGÜN KULLANIM	BUGÜNKÜ KULLANIM		
ORTAKAPI MAH. G.A.M.P. CAD. KARS/MERKEZ	9	412	15	KAMUSAL	BİLİNMIYOR	EĞİTİM YAPISI	BİLİNMIYOR	23.06.1988/88
GENEL TANIM	YAPININ KONUMU	YAPIYA AİT ÇİZİMLER				YAPIYA AİT GÖRSEL		
		PLAN	CEPHE					
Bugünkü Gazi Ahmet Muhtar Paşa Caddesi üzerinde bodrum üzeri iki katlı olarak inşa edilmiştir. Dikdörtgen plan şemasına sahip yapı, geniş yuvarlak kemeri ve diğer süsleme elemanlarıyla döneminin özelliklerini yansıtır. Diğer Rus dönemi yapılarının yanında nispeten daha sade bir cephe mimarisine sahiptir.		<p>Yapının planına ulaşamamıştır.</p>	 <p>GÜNEYBATI CEPHESİ</p>					

Çizelge 4. 26. Fevzi Paşa Ortaokulu Binası cephe özellikleri

YAPI NO		YAPI ADI																						
12		FEVZİ PAŞA ORTAOKULU BİNASI																						
GİRİŞ SAÇAĞI	SAÇAK ÖRTÜSÜ						SAÇAK KONSTRÜKSİYONU																	
	FORMU		MALZEMESİ				TÜRÜ			MALZEMESİ														
	BEŞİK	TONOZ	DİĞER	METAL	AHŞAP	DİĞER	PAYANDA	DİKME	DİĞER	METAL	AHŞAP	DİĞER												
ÜST YAPI	FORM				KAPLAMA MALZEMESİ		PARAPET TÜRÜ		BACA TİPİ															
	DÜZ	BEŞİK ÇATI	KIRMA ÇATI	DİĞER	METAL	DİĞER	TAŞ	METAL	KLASİK	BALTİK														
		✓			✓				✓															
ÇIKMA	ÇIKMA TİPİ	KONUMU				DÜZENİ			KONSOL ELEMANI															
		SOL	ORTA	SAĞ	KÖŞE	TEKLİ	İKİLİ - ÜÇLÜ	CEPHE BOYU	PAYANDA		DİKME													
	BALKON KAPALI ÇIKMA		✓			✓			AHŞAP PAYANDA	METAL PAYANDA	AHŞAP DİKME	METAL DİKME												
BOŞLUK ELEMANLARI	PENCERE	X (EN/BOY) ORANI	FORM																MALZEME					
			X≤1	X>1																AHŞAP	METAL	DİĞER		
		BODRUM KAT		✓																	✓	✓		
		ZEMİN KAT	✓																			✓		
		1. KAT	✓																			✓		
2. KAT																								
BOŞLUK ELEMANLARI	KAPI	KONUMU	FORM																MALZEME					
			KÖŞE	ORTA																		AHŞAP	METAL	DİĞER
		AVLU	✓																					
		GİRİŞ		✓																			✓	
		BALKON		✓																		✓		
BODRUM																								
DEKORATİF ELEMANLAR	KİTABE		SİLME - KORNİŞ				PLASTER - SÜTUN				PENCERE - KAPI ELEMANLARI				PANO		ALINLIK			SEMBOLİK ELEMAN				
	YAZI	TARİH	KAT SİLMESİ		ÇATI SİLMESİ		KAİDE	GÖVDE	BAŞLIK	SÜTUNCE	SÖVE	KİLİT TAŞI		GEO.-BİTK. MOTİF	YATAY	DÜŞEY	ÜÇGEN	EĞRİSEL	DİĞER					
			DÜZ	DIŞLI	DÜZ	DIŞLI						DÜZ	MOTİFLİ											
		✓			✓					✓		✓												

Şekil 4. 40. Fevzi Paşa Ortaokulu Binası ön görünüm (Türkan 2017)

Şekil 4. 41. Fevzi Paşa Ortaokulu Binası güneybatı cephesi

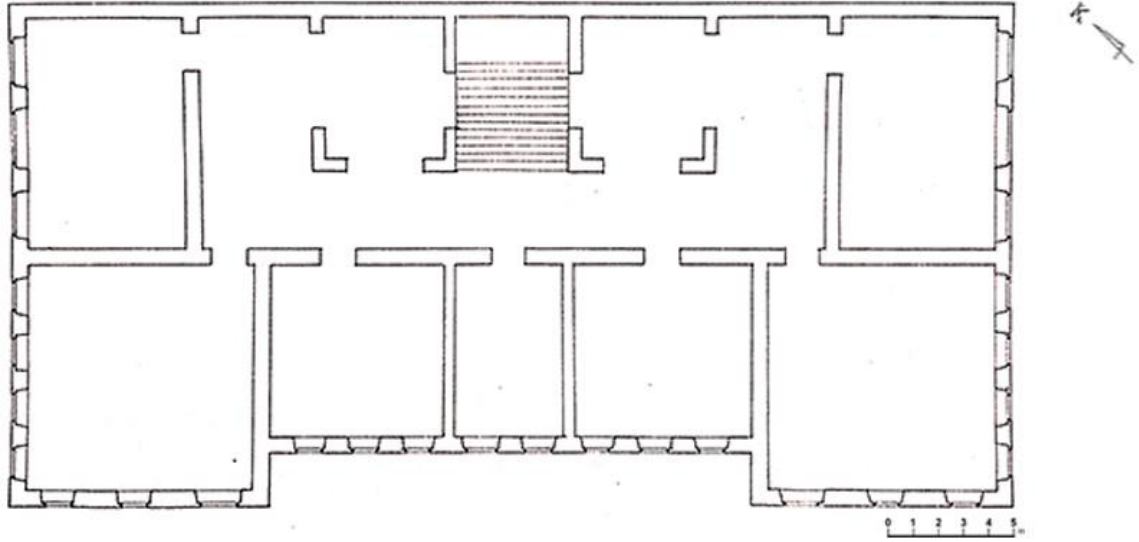
4.13. İsmet Paşa İlkokulu Binası

Tarihçesi

Yapının inşa edildiği Rus döneminde ne amaçla kullanıldığı tam olarak bilinmese de bazı kaynaklarda bir dönem askeri amaçlarla kullanıldığı belirtilmektedir (Alp ve ark. 2009). Cumhuriyetin ilanından sonra onarılarak okul yapısına dönüştürülmüş, halen aynı işlevini İsmet Paşa İlkokulu olarak sürdürmektedir.

Plan Tipi ve Cephe Özellikleri

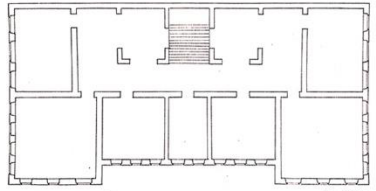
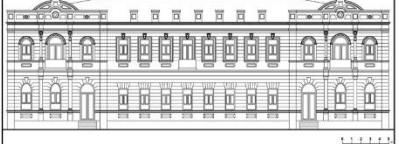

Kuzeybatı-güneydoğu ekseninde caddeye paralel olarak dikdörtgen formda inşa edilmiştir (Şekil 4.42). Zemin kat ve birinci kat olmak üzere iki katlı düzene sahip yapı Rus dönemi yapılarının giriş cephelerinde çok rastlanmayan hafif “U” biçiminde kitle hareketi göstermektedir.

Şekil 4. 42. İsmet Paşa İlkokulu Binası birinci kat planı (Gündoğdu 2005)

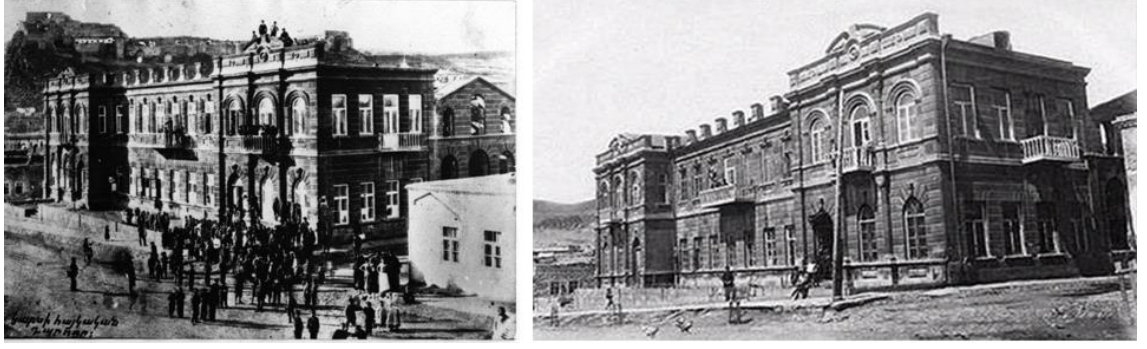
Çalışma kapsamında yapının güneybatı cephesi incelenmeye çalışılmıştır (Çizelge 4.25, 4.26). Yapının eski fotoğraflarından ve gerçekleştirilen müdahale izlerinden yola çıkılarak yapılan değerlendirmede cephede bazı değişikliklerin yapıldığı anlaşılmaktadır (Şekil 4.43).

Çizelge 4. 27. İsmet Paşa İlkokulu Binası genel bilgiler

YAPI NO		YAPI ADI										
13		İSMET PAŞA İLKOKULU BİNASI										
ADRES		KADASTRO BİLGİLERİ			MÜLKİYET DURUMU	KULLANIM TÜRÜ		YAPIM YILI	TESCİL KARARI			
YUSUFPAŞA MAH. G.A.M.P. CAD. KARS/MERKEZ		PAFTA NO	ADA NO	PARSEL NO	KAMUSAL	ÖZGÜN KULLANIM	BUGÜNKÜ KULLANIM	BİLİNMIYOR	23.06.1988/88			
		1	376	27		BİLİNMIYOR	EĞİTİM YAPISI					
GENEL TANIM		YAPININ KONUMU		YAPIYA AİT ÇİZİMLER			YAPIYA AİT GÖRSEL					
<p>Yapı üzerinde bulunduğu Gazi Ahmet Muhtar Paşa Caddesine paralel şekilde zemin kat ve birinci kat olarak iki katlı bir düzenlemeye sahiptir. Dikdörtgen plan şemasıyla inşa edilen Rus döneminin en önemli eserlerinden biri olan yapının, yola bakan cephesindeki gömme sütunlar, bitkisel ve geometrik motifler, kapı-pemcere söveleri, balkon çıkmaları ve eğrisel alınlığı dikkat çekicidir.</p>				<p>PLAN</p> <p>BİRİNCİ KAT PLANI</p>			<p>CEPHE</p> <p>GÜNEYBATI CEPHESİ</p>					

Cizelge 4. 28. İsmet Paşa İlkokulu Binası cephe özellikleri

YAPI NO		YAPI ADI																					
13		İSMET PAŞA İLKOKULU Binası																					
GİRİŞ SAÇAĞI	SAÇAK ÖRTÜSÜ						SAÇAK KONSTRÜKSİYONU																
	FORMU			MALZEMESİ			TÜRÜ			MALZEMESİ													
	BEŞİK	TONOZ	DİĞER	METAL	AHŞAP	DİĞER	PAYANDA	DİKME	DİĞER	METAL	AHŞAP	DİĞER											
ÜST YAPI	FORM				KAPLAMA MALZEMESİ		PARAPET TÜRÜ		BACA TİPİ														
	DÜZ	BEŞİK ÇATI	KIRMA ÇATI	DİĞER	METAL	DİĞER	TAŞ	METAL	KLASİK	BALTİK													
			✓		✓		✓		✓														
ÇIKMA	ÇIKMA TİPİ	KONUMU				DÜZENİ			KONSOL ELEMANI														
		SOL	ORTA	SAĞ	KÖŞE	TEKLİ	İKİLİ - ÜÇLÜ	CEPHE BOYU	PAYANDA		DİKME												
									AHŞAP PAYANDA	METAL PAYANDA	AHŞAP DİKME	METAL DİKME											
	BALKON	✓	✓	✓			✓																
	KAPALI ÇIKMA																						
BOŞLUK ELEMANLARI	PENCERE	X (EN/BOY) ORANI	FORM																MALZEME				
			X≤1	X>1															AHŞAP	METAL	DİĞER		
		BODRUM KAT																					
		ZEMİN KAT	✓						✓												✓		
		1. KAT	✓																		✓		
		2. KAT																					
BOŞLUK ELEMANLARI	KAPI	KONUMU	FORM																MALZEME				
			KÖŞE	ORTA															AHŞAP	METAL	DİĞER		
		AVLU																					
		GİRİŞ	✓																		✓		
		BALKON	✓	✓																	✓		
		BODRUM																					
DEKORATİF ELEMANLAR	KİTİBE		SİLME - KORNİŞ				PLASTER - SÜTUN				PENCERE - KAPI ELEMANLARI				PANO		ALINLIK			SEMBOLİK ELEMAN			
	YAZI	TARİH	KAT SİLMESİ		ÇATI SİLMESİ		KAİDE	GÖVDE	BAŞLIK	SÜTUNCE	SÖVE	KİLİT TAŞI		GEO.-BİTK. MOTİF	YATAY	DÜŞEY	ÜÇGEN	EĞRİSEL	DİĞER				
			DÜZ	DİŞLİ	DÜZ	DİŞLİ						DÜZ	MOTİFLİ										
			✓			✓	✓	✓	✓		✓		✓		✓				✓				

Şekil 4. 43. İsmet Paşa İlkokulu Binası'nın 1920'li yıllardaki durumunu gösteren eski fotoğrafları (Kars K.V.K.B.K.M. Arşivi 2017)

Yapının tasarımı simetrik bir kurguyla ele alınmış, yanlardaki caddeye bitişik olan dikdörtgen bölümlerle, bu bölümleri birleştiren ve caddeden yaklaşık 2,5 metre geriye çekilmiş olan geniş dikdörtgen bölümden oluşan üç bölümlü bir düzenlemeden oluşmaktadır. Özgün durumda yapıya giriş yan kanatlarda orta bölüme en yakın konumda olan ve günümüzde pencereye dönüştürülmüş yuvarlak kemerli çift kanatlı kapılardan sağlanmaktadır. Girişler zeminden yaklaşık 1 metre yüksekliğinde olup kapılara beşer basamakla ulaşılmaktadır. Yanlarındaki ikişer pencere sivri kemerli olup ortadakinin kenarlarında, kaideli, korint gömme sütunlar yükselmektedir. Bu bölümlerdeki kapı ve pencerelerin üstünde ortada kilit taşlarının olduğu üçlü kesme taş dizisi bulunmaktadır. Orta bölümde yer alan tüm pencereler dikdörtgen formda ve aynı boyuttadır. Bu pencerelerin üstünde beşli kesme taş dizisinden lentoları mevcuttur. Bu kattaki tüm pencerelerin altında yatay panolar kullanılmıştır (Şekil 4.44, 4.45).

Birinci katta yan bölümlerin ve aradaki bölümün ortasında sonradan yıkılarak günümüzde pencereye dönüştürülmüş olan üç adet balkon düzenlemesi bulunmaktadır. Yan bölümlerde bulunanların yuvarlak kemerli kapıları olup konsollarla taşınan bu balkonlar ortadakinine göre daha geniş tutulmuştur. Çift kanatlı olan balkon kapılarının kemerlerinde çok katmanlı söveleri mevcuttur. Bu söve düzenlemesi yanlarda bulunan yuvarlak kemerli pencerelerde de tekrar edilmiştir. Bu balkonların kenarlarında alt kattakilere göre daha ince ve başlık kısmı akantus yapraklarıyla süslenmiş olan korint başlıklı sütunlar bulunmaktadır. Orta bölümdeki balkonun dikdörtgen formu ve çift kanatlı kapısının üzerinde iç içe geçmiş katmanlı söveleri ve ortada bitkisel motifli dekoratif kilit taşları mevcuttur. Benzer dekoratif düzen bu bölümdeki birbirini tekrar eden pencerelere de

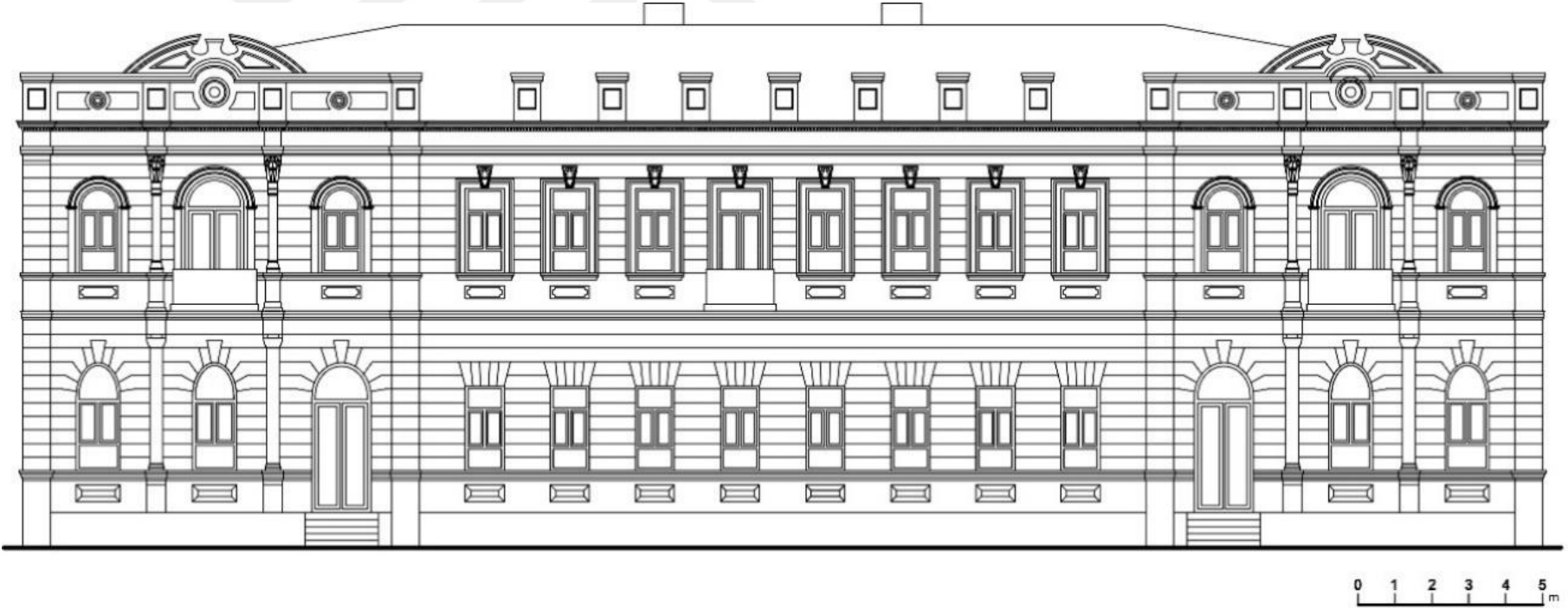
uygulanmıştır. Bu kattaki tüm pencere altlarında zemin kattakilerden farklı geometriye sahip yatay panolar kullanılmıştır (Şekil 4.44, 4.45).

Kanat bölümlerinin üstünde eğrisel alınlıkları mevcuttur. Bu alınlıkların tablasının üzerinde ortada iç içe dairesel sövelerden oluşan kabartmaların yer aldığı üçer adet yatay pano bulunmaktadır. Alınlıklar soyutlaştırılmış kanatları açık kartal figürüyle sonlandırılmıştır (Şekil 4.44, 4.45).

Yapının orta bölümde birinci kat pencere aralıkları genişliğinde taş panolar yükselmektedir. Yapıda kat silmeleriyle beraber dışı çatı silmesi cephenin yataylık etkisini arttıran dekoratif elemanlardır. Yapının üzeri metal sac kaplamalı kırma çatı ile örtülmüştür.

Şekil 4. 44. İsmet Paşa İlkokulu Binası ön görünüm (Türkan 2016)

Şekil 4. 45. İsmet Paşa İlkokulu Binası güneybatı cephesi

4.14. Gazi Kars Anadolu Lisesi

Tarihçesi

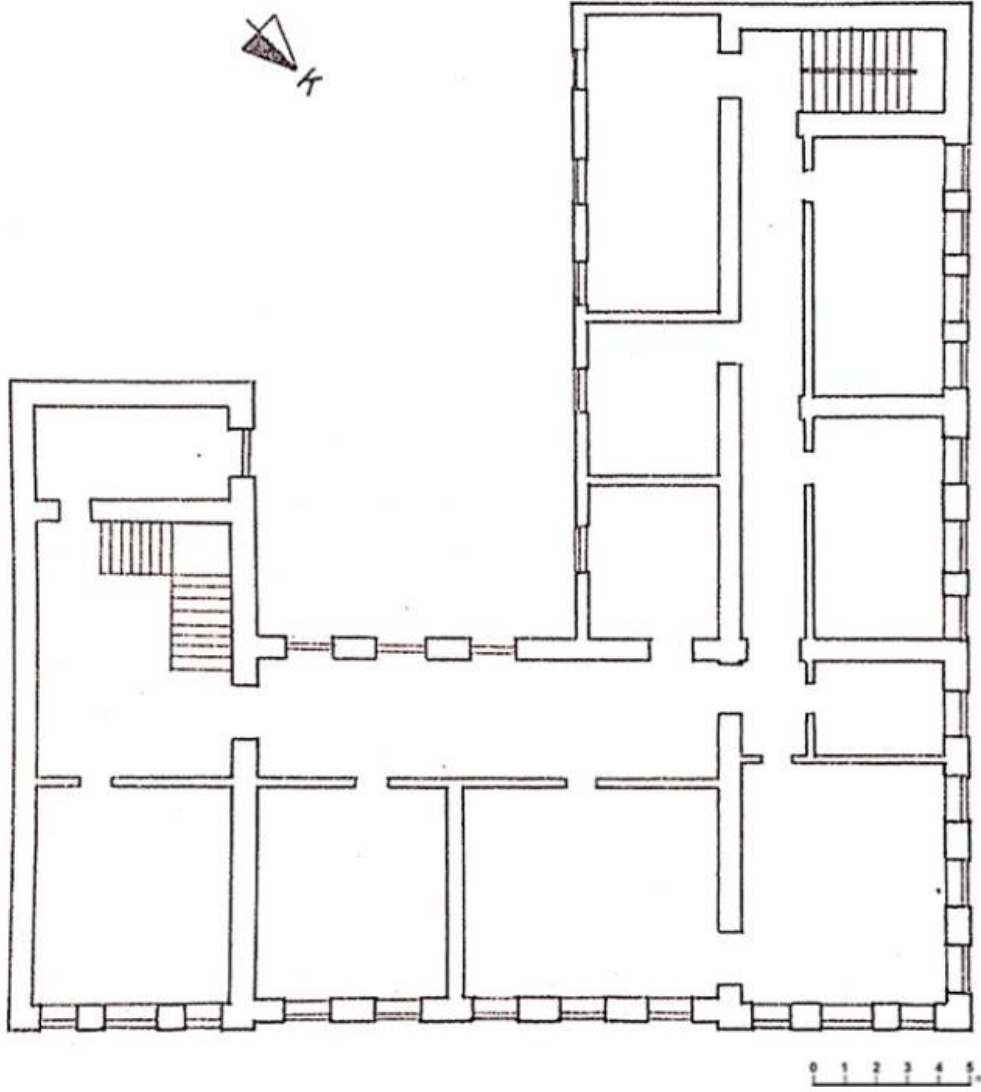
XIX. yüzyıla tarihlenen yapının özgün kullanımı hakkında kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Cumhuriyetten sonra uzun yıllar Kız Sanat Okulu olarak kullanılmıştır. 1975'ten sonra bir süre Cumhuriyet Lisesi binası olmuş, daha sonra da Gazi Kars İlköğretim Okulu olarak kullanılmaya başlanmıştır (Gündoğdu 2005). Günümüzde Gazi Kars Anadolu Lisesi adıyla eğitim yapısı olarak hizmet vermeye devam etmektedir.

Plan Tipi ve Cephe Özellikleri

Yapı caddeye paralel biçimde, iki katlı bir düzenlemeyle 'L' plan şemasına uygun olarak inşa edilmiştir (Şekil 4.37). Geçirdiği onarımlar sonrasında günümüzde iç mekandaki özgünlük kaybolmuştur.

Yapının girişinin yer aldığı kuzeydoğu cephesi incelenmiştir (Çizelge 4.27, 4.28). Simetrik biçimde tasarlanmış olan genel cephe düzenine bakıldığında cephe karakterini bozacak önemli bir müdahalenin olmadığı düşünülmektedir.

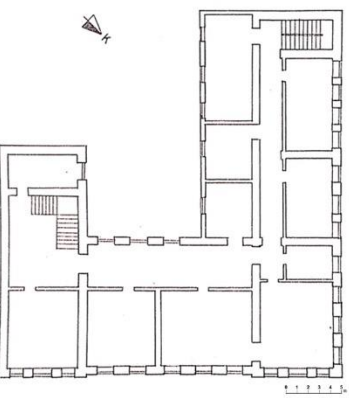
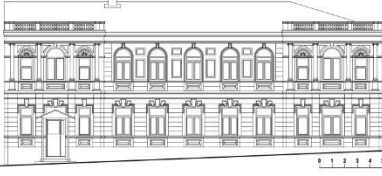

Yapının girişi cephenin güneydoğu ucunda yer alan üç basamak yüksekliğindeki dikdörtgen formlu kapı ile sağlanmaktadır. Kapının üzerinde, iki yana eğimli metal sac levha kaplamalı örtüsünü metal dikmelerin taşıdığı giriş saçağı bulunmaktadır. Zemin katta üç farklı boyutta dikdörtgen formlu pencere tipi mevcuttur. Bunlardan girişin yanlarında bulunanlar ve simetriğindeki kuzeybatı ucunda bulunan pencereler diğerlerine göre daha dar tutulmuştur. Kapı ve pencereler sövelerle çevrelenmiştir. Bu söveler üst bölümlerde çapraz oluklu olarak düzenlenmiştir. Dar olan pencerelerin üstünde yer alan dekoratif sarkma kilit taşları diğer pencerelerde ve kapıda ters L formlu kabartma taşlarla desteklenmiştir. Pencerelerin altlarında yatay panolara yer verilmiştir (Şekil 4.47, 4.48).

Şekil 4. 46. Gazi Kars Anadolu Lisesi Binası birinci kat planı (Gündoğdu 2005)

Birinci katta giriş bölümünün üstünde ve simetriğindeki bölümlerde ortada yuvarlak kemerli yanlarda dikdörtgen formlu pencereler bulunmaktadır. Kenarlarında kaideli, gövdesi yivli, iyonik gömme plasterler kullanılmıştır. Pencereler yanlardaki dorik sütüncelere oturan sövelerle çevrelenmiştir. Üstlerinde üçgen biçimli dekoratif elemanlar bulunan bu pencerelerden dikdörtgen formlu olanların alınlıklarında istiridye kabuğu motifi kullanılmıştır. Cephenin orta bölümünde birbirinin tekrarı biçiminde yuvarlak kemerli beş adet pencere mevcuttur. Çok katmanlı sövelerle çevrelenen pencerelerin üstünde bitkisel motifli dekoratif kilit taşları kullanılmıştır. Pencere araları altta düşey üstte kare panolarla dekore edilmiştir. Bu kattaki tüm pencere altlarında alttakilerle benzer yatay panolar bulunmaktadır (Şekil 4.47, 4.48).

Çizelge 4. 29. Gazi Kars Anadolu Lisesi genel bilgiler

YAPI NO		YAPI ADI							
14		GAZİ KARS ANADOLU LİSESİ BİNASI							
ADRES	KADASTRO BİLGİLERİ			MÜLKİYET DURUMU	KULLANIM TÜRÜ		YAPIM YILI	TESCİL KARARI	
	PAFTA NO	ADA NO	PARSEL NO		ÖZGÜN KULLANIM	BUGÜNKÜ KULLANIM			
ORTAKAPI MAH. ORDU CAD. KARS/MERKEZ	8	323	5	KAMUSAL	BİLİNMIYOR	EĞİTİM YAPISI	BİLİNMIYOR	23.06.1988/88	
GENEL TANIM	YAPININ KONUMU		YAPIYA AİT ÇİZİMLER			YAPIYA AİT GÖRSEL			
Yapı "L" tipi plan şemasıyla bugünkü Ordu Caddesi'ne paralel bir şekilde konumlandırılarak inşa edilmiştir. Rus döneminin önemli eserlerinden biri olan yapının, yola bakan cephesindeki gömme sütunlar, kabartma ya da byma tekniğiyle oluşturulan bitkisel ve geometrik motifler, kapı-pencere söveleri cepheye estetik görünüm kazandırmıştır.									

Çizelge 4. 30. Gazi Kars Anadolu Lisesi cephe özellikleri

YAPI NO		YAPI ADI																								
14		GAZİ KARS ANADOLU LİSESİ BİNASI																								
GİRİŞ SAÇAĞI	SAÇAK ÖRTÜSÜ							SAÇAK KONSTRÜKSİYONU																		
	FORMU			MALZEMESİ				TÜRÜ			MALZEMESİ															
	BEŞİK	TONOZ	DİĞER	METAL	AHŞAP	DİĞER	PAYANDA	DİKME	DİĞER	METAL	AHŞAP	DİĞER														
	✓			✓				✓		✓																
ÜST YAPI	FORM				KAPLAMA MALZEMESİ		PARAPET TÜRÜ		BACA TİPİ																	
	DÜZ	BEŞİK ÇATI	KIRMA ÇATI	DİĞER	METAL	DİĞER	TAŞ	METAL	KLASİK	BALTİK																
			✓		✓		✓		✓																	
ÇIKMA	ÇIKMA TİPİ	KONUMU				DÜZENİ			KONSOL ELEMANI																	
		SOL	ORTA	SAĞ	KÖŞE	TEKLİ	İKİLİ - ÜÇLÜ	CEPHE BOYU	PAYANDA		DİKME															
	BALKON KAPALI ÇIKMA								AHŞAP PAYANDA	METAL PAYANDA	AHŞAP DİKME	METAL DİKME														
BOŞLUK ELEMANLARI	PENCERE	X (EN/BOY) ORANI	FORM																	MALZEME						
			X≤1	X>1																		AHŞAP	METAL	DİĞER		
		BODRUM KAT																								
		ZEMİN KAT	✓																					✓		
		1. KAT	✓																						✓	
2. KAT																										
BOŞLUK ELEMANLARI	KAPI	KONUMU	FORM																	MALZEME						
			KÖŞE ORTA																				AHŞAP	METAL	DİĞER	
		AVLU																								
		GİRİŞ	✓																						✓	
		BALKON																								
BODRUM																										
DEKORATİF ELEMANLAR	KİTABE		SİLME - KORNİŞ				PLASTER - SÜTUN				PENCERE - KAPI ELEMANLARI				PANO		ALINLIK			SEMBOOLİK ELEMAN						
	YAZI	TARİH	KAT SİLMESİ		ÇATI SİLMESİ		KAİDE	GÖVDE	BAŞLIK	SÜTUNCE	SÖVE	KİLİT TAŞI		GEO.-BİTK. MOTİF	YATAY	DÜŞEY	ÜÇGEN	EĞRİSEL	DİĞER							
			DÜZ	DİŞLİ	DÜZ	DİŞLİ						DÜZ	MOTİFLİ													
		✓		✓			✓	✓	✓		✓	✓	✓	✓	✓											

Yapının girişinin yer aldığı kısmın ve simetriğindeki bölümün üstünde çatı seviyesinden yükselen düzenlemede alttaki plasterlerin ekseninde panolara ve Kars Ticaret ve Sanayi Odası Binası ile Kars-Ardahan Bölge Barosu Binası'ndakine benzer geometrik taş dikmelere yer verilmiştir. Yapılan bu düzenleme sayesinde bu bölümlerin algısı arttırılmıştır. Saçaksız olan yapının üzeri sac kaplamalı kırma çatı ile örtülmüştür (Şekil 4.47, 4.48).

Şekil 4. 47. Gazi Kars Anadolu Lisesi ön görünüm (Türkan 2017)

Şekil 4. 48. Gazi Kars Anadolu Lisesi kuzeydoğu cephesi

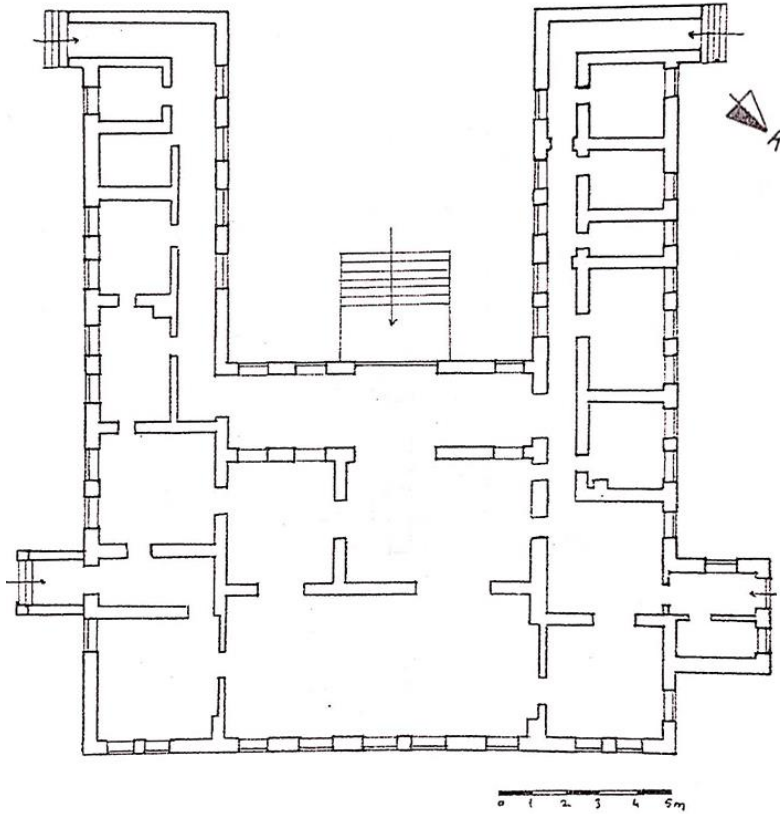
4.15. Vali Konağı

Tarihçesi

Yapının 1883 yılında kışlık konak inşa edildiği belirtilmektedir (Alp ve ark. 2009). Cumhuriyetin ilanından sonra vali konağı olarak hizmet vermeye başlayan yapı 2009'da restorasyonu gerçekteştirildikten sonra aynı işlevle kullanılmaya devam etmektedir. Bu yapı aynı zamanda 13 Ekim 1921'de Kars Antlaşması'nın imzalandığı yapı olma özelliğini de taşımaktadır.

Plan Tipi ve Cephe Özellikleri

Bodrum ve zemin kat ile iki katlı düzenlemeye sahip yapı "U" formu olarak tasarlanmıştır (şekil 4.49). İç mekanda gerçekteştirilen onarımlar ile plan özgülüğü yitirilmiştir.

şekil 4. 49. Vali Konağı zemin kat planı (Gündoğdu 2005)

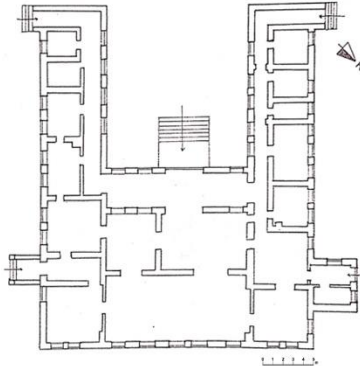
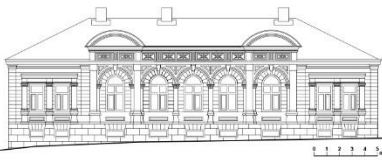

Çalışmada yapının en özellikli cephesi olan kuzeydoğu cephesi ele alınmıştır (Çizelge 4.31, 4.32). Vali Konağı yapısının incelenen diğer örneklerden farklı olarak en nitelikli cephesinde giriş bölümü bulunmamaktadır. Düzgün kesme taş malzemeyle inşa edilen ve cadde kotundan bir miktar yükseltilmiş olan bodrum katta, eski fotoğrafından ve müdahale izlerinden sonradan kapatıldığı düşünülen dokuz adet yatay pencere bulunmaktadır (Şekil 4.50). Pencere üstünde beşli kesme taş dizisinden oluşan lentoları mevcuttur.

Şekil 4. 50. Vali Konağı'na ait eski bir fotoğraf (<https://compute.info/tag/kars>, 2017)

Zemin katta cephe simetrik bir düzenleme ile üç bölüme ayrılmıştır. Yanlarda bulunan bölümlerde dikdörtgen formlu ikiz pencereler kullanılmıştır. Pencere alınlıkları altışar kabartma çerçeve ile dekore edilmiş, kenarlarındaki yivli plasterler üstteki söve ile taçlandırılarak birleştirilmiştir. Orta bölümde beş adet aynı form ve boyutta yuvarlak kemerli pencere bulunmaktadır. Bu bölümdeki pencereler de kendi içinde yanlarda tekil ortada üçlü şekilde aralarda kullanılan iyonik yivli plasterler ile gruplandırılmıştır. Pencere üstü, ortada bitkisel motifli dekoratif kilit taşları bulunan ve kenarlarındaki yivli plasterlere oturan dört katmanlı sövelerle çevrelenmiştir. Yuvarlak kemer biçimindeki sövelerin üstünde köşelerde dekoratif üçgen elemanlara yer verilmiştir. Cephede yer alan tüm pencerelerin altında yatay panolar kullanılmıştır (Şekil 4.51, 4.52).

Çizelge 4. 31. Vali Konağı genel bilgiler

YAPI NO	YAPI ADI							
15	VALİ KONAĞI							
ADRES	KADASTRO BİLGİLERİ			MÜLKİYET DURUMU	KULLANIM TÜRÜ		YAPIM YILI	TESCİL KARARI
YUSUFPAŞA MAH. ORDU CAD. KARS/MERKEZ	PAFTA NO	ADA NO	PARSEL NO	KAMUSAL	ÖZGÜN KULLANIM	BUGÜNKÜ KULLANIM	1883	23.06.1988/88
5	371	12	KONAK		RESMİ KONAK			
GENEL TANIM	YAPININ KONUMU		YAPIYA AİT ÇİZİMLER			YAPIYA AİT GÖRSEL		
Yapı "U" tipi plan şemasıyla bugünkü Ordu Caddesi'ne paralel bir şekilde konumlandırılmış ve tek katlı olarak inşa edilmiştir. Rus döneminin önemli eserlerinden biri olan yapının, diğer yapılardan farklı olarak girişi arkaya alınmıştır. En nitelikli cephesi yola bakan kuzeydoğu cephesi olup, yoğun dekoratif süslemeler içermektedir.			<p>PLAN</p> <p>ZEMİN KAT PLANI</p>			<p>CEPHE</p> <p>KUZEYDOĞU CEPHESİ</p>		

Çizelge 4. 32. Vali Konağı cephe özellikleri

YAPI NO		YAPI ADI																								
15		VALİ KONAĞI																								
GİRİŞ SAÇAĞI	SAÇAK ÖRTÜSÜ						SAÇAK KONSTRÜKSİYONU																			
	FORMU			MALZEMESİ			TÜRÜ			MALZEMESİ																
	BEŞİK	TONOZ	DİĞER	METAL	AHŞAP	DİĞER	PAYANDA	DİKME	DİĞER	METAL	AHŞAP	DİĞER														
ÜST YAPI	FORM				KAPLAMA MALZEMESİ		PARAPET TÜRÜ		BACA TİPİ																	
	DÜZ	BEŞİK ÇATI	KIRMA ÇATI	DİĞER	METAL	DİĞER	TAŞ	METAL	KLASİK	BALTİK																
			✓		✓		✓		✓																	
ÇIKMA	ÇIKMA TİPİ	KONUMU				DÜZENİ			KONSOL ELEMANI																	
		SOL	ORTA	SAG	KÖŞE	TEKLİ	İKİLİ - ÜÇLÜ	CEPHE BOYU	PAYANDA		DİKME															
	BALKON								AHŞAP PAYANDA	METAL PAYANDA	AHŞAP DİKME	METAL DİKME														
	KAPALI ÇIKMA																									
BOŞLUK ELEMANLARI	PENCERE	X (EN/BOY) ORANI	FORM																MALZEME							
			X≤1	X>1																		AHŞAP	METAL	DİĞER		
	BODRUM KAT																									
	ZEMİN KAT	✓				✓																	✓			
	1. KAT																									
	2. KAT																									
KAPI	KONUMU	FORM																MALZEME								
		KÖŞE	ORTA																			AHŞAP	METAL	DİĞER		
	AVLU																									
	GİRİŞ																									
	BALKON																									
BODRUM																										
DEKORATİF ELEMANLAR	KİTABE		SİLME - KORNİŞ				PLASTER - SÜTUN				PENCERE - KAPI ELEMANLARI				PANO		ALINLIK			SEMBOİLİK ELEMAN						
	YAZI	TARİH	KAT SİLMESİ		ÇATI SİLMESİ		KAİDE	GÖVDE	BAŞLIK	SÜTUNCE	SÖVE	KİLİT TAŞI		GEO.-BITK. MOTİF	YATAY	DÜŞEY	ÜÇGEN	EĞRİSEL	DİĞER							
			DÜZ	DİŞLİ	DÜZ	DİŞLİ						DÜZ	MOTİFLİ													
						✓			✓	✓	✓	✓				✓			✓							

Cephede pencere alt seviyesini çevreleyen silmeyle birlikte kat silmesi ve orta bölümdeki dişli çatı silmesi yataylık etkisini arttıran elemanlardır. Orta bölümün çatı parapeti üzerinde farklı şekilde dekore edilmiş yatay panolar mevcuttur. Yanlardaki tekil pencerelerin üstünde, ortada çapraz kare kabartmaların olduğu ikişer pano, üçlü pencerenin üstünde ise ortada kabartma yıldız motifinin yer aldığı panolar kullanılmıştır. Orta bölümün yan taraflarında bulunan eğrisel alınlıklar cephe estetiğine zenginlik katmaktadır. Yapının üstünde sac kaplamalı kırma çatı uygulaması gerçekleştirilmiştir (Şekil 4.51, 4.52).

Şekil 4. 51. Vali Konağı caddeden görünüm (Türkan 2017)

Şekil 4. 52. Vali Konağı kuzeydoğu cephesi

4.16. Defterdarlık Misafirhanesi

Tarihçesi

Giriş bölümünün üzerine 1897 yılı işlenmiş olsa da Rus döneminde yapının ne amaçla kullanıldığına dair herhangi bir bilgiye rastlanmamaktadır. Cumhuriyetin ilanı sonrasında yeniden işlevlendirilen yapı, 1980 yılına kadar Adliye Binası olarak hizmet vermiştir. Sonrasında bir süre Defterdarlık Hizmet Binası olan yapının 1986 yılında restorasyonu gerçekleştirilmiştir (Gündoğdu 2005). Yapı restorasyon sonrasında Defterdarlık Misafirhanesi olarak kullanılmaya başlanmış, günümüzde de aynı işlevini devam ettirmektedir.

Plan Tipi ve Cephe Özellikleri

Yapı, bugünkü Maliye Caddesi ile Ordu Caddesi'nin kesiştiği köşe parsel üzerinde yola paralel olarak konumlandırılmıştır. Yapılan restorasyon sonrasında plan özgünlüğünü kaybeden yapı, dikdörtgen düzenlemeyle inşa edilmiştir. Bodrum kat, zemin kat ve birinci kat olmak üzere üç katlıdır.

Köşe parselde konumlandırılmış olması sebebiyle iki caddeye birden cephe veren yapının giriş cephesi olan güneydoğu cephesi değerlendirmeye alınmıştır (Çizelge 4.33, 4.34). Eski fotoğrafları ve cephe düzeni incelendiğinde yüzeysel müdahalelerin yapıldığı, cephe karakterini bozacak önemli bir müdahale olmadığı düşünülmektedir (Şekil 4.53). Düzgün kesme taşlardan inşa edilen yapının bodrum katı bir miktar yükseltilmiştir. Girişi kuzeydoğu ucuna yakın konumlandırılmış ve üç adet basamak ile ulaşılan dikdörtgen formlu kapı ile sağlanmaktadır. Çift kanatlı kapının malzemesi ahşaptan olup, söve ile çevrelenmiş ve üzerinde 1897 yılı işlenmiştir. Zemin katta dokuz adet aynı boyutta dikdörtgen pencere mevcuttur. Pencereler üç katmanlı söveler ile çevrelenmiş, üstlerinde de defne yaprağı motifi kullanılmıştır. Defne yaprağı motifi, üstündeki katlanmış kurdele biçiminde kabartmalarla desteklenmiştir. Pencereler aralarda kullanılan plasterler ile ikişerli olarak ayrılmıştır. Plasterler dor başlıklı olup kaideleri üzerinde yatay dikdörtgen panolar kullanılmıştır. Pencerelerin üzerinde ve altlarında da uzun yatay panolara yer verilmiştir (Şekil 4.54, 4.55).

Çizelge 4. 33. Defterdarlık Misafirhanesi genel bilgiler

YAPI NO	YAPI ADI							
15	DEFTERDARLIK MİSAFİRHANESİ							
ADRES	KADASTRO BİLGİLERİ			MÜLKİYET DURUMU	KULLANIM TÜRÜ		YAPIM YILI	TESCİL KARARI
	PAFTA NO	ADA NO	PARSEL NO		ÖZGÜN KULLANIM	BUGÜNKÜ KULLANIM		
YUSUFPAŞA MAH. MALİYE CAD. KARS/MERKEZ	5	369	20	KAMUSAL	BİLİNMIYOR	RESMİ KONAK	1897	23.06.1988/88
GENEL TANIM	YAPININ KONUMU		YAPIYA AİT ÇİZİMLER			YAPIYA AİT GÖRSEL		
<p>Bugünkü Ordu Caddesi ile Maliye Caddesi'nin keşitği köşe parsel üzerinde bodrum kat üzeri iki katlı olarak inşa edilmiştir. Rus döneminin önemli eserlerinden biri olan yapının, birinci katının güneydoğu ucundaki süslemeler dikkat çekicidir. Giriş kapısının üstünde 1897 yılı ve defne yaprağı motifi yer almaktadır.</p>			PLAN	CEPHE				
			Yapının planına ulaşılammıştır.					 <p>GÜNEYDOĞU CEPHESİ</p>

Çizelge 4. 34. Defterdarlık Misafirhanesi cephe özellikleri

YAPI NO		YAPI ADI																							
16		DEFTERDARLIK MİSAFİRHANESİ																							
GİRİŞ SAÇAĞI	SAÇAK ÖRTÜSÜ						SAÇAK KONSTRÜKSİYONU																		
	FORMU			MALZEMESİ			TÜRÜ			MALZEMESİ															
	BEŞİK	TONOZ	DİĞER	METAL	AHŞAP	DİĞER	PAYANDA	DİKME	DİĞER	METAL	AHŞAP	DİĞER													
ÜST YAPI	FORM				KAPLAMA MALZEMESİ		PARAPET TÜRÜ		BACA TİPİ																
	DÜZ	BEŞİK ÇATI	KIRMA ÇATI	DİĞER	METAL	DİĞER	TAŞ	METAL	KLASİK	BALTIK															
			✓		✓		✓		✓																
ÇIKMA	ÇIKMA TİPİ	KONUMU				DÜZENİ			KONSOL ELEMANI																
		SOL	ORTA	SAĞ	KÖŞE	TEKLİ	İKİLİ - ÜÇLÜ	CEPHE BOYU	PAYANDA		DİKME														
	BALKON KAPALI ÇIKMA								AHŞAP PAYANDA	METAL PAYANDA	AHŞAP DİKME	METAL DİKME													
BOŞLUK ELEMANLARI	PENCERE	X (EN/BOY) ORANI	X≤1	X>1	FORM														MALZEME						
																					AHŞAP	METAL	DİĞER		
		BODRUM KAT																							
		ZEMİN KAT	✓																						
		1. KAT	✓																						
	2. KAT																								
	KAPI	KONUMU	FORM														MALZEME								
		AVLU																							
		GİRİŞ		✓																					
BALKON																									
BODRUM																									
DEKORATİF ELEMANLAR	KİTABE		SİLME - KORNİŞ				PLASTER - SÜTUN				PENCERE - KAPI ELEMANLARI				PANO		ALINLIK			SEMBOLİK ELEMAN					
	YAZI	TARİH	KAT SİLMESİ		ÇATI SİLMESİ		KAİDE	GÖVDE	BAŞLIK	SÜTUNCE	SÖVE	KİLİT TAŞI		GEO.-BİTK. MOTİF	YATAY	DÜŞEY	ÜÇGEN	EĞRİSEL	DİĞER						
			DÜZ	DIŞLI	DÜZ	DIŞLI						DÜZ	MOTİFLİ												
	✓	✓		✓		✓	✓	✓	✓	✓				✓	✓										

Şekil 4. 53. Defterdarlık Misafirhanesi eski fotoğrafları (Akçayöz ve Öztürkkan 2013)

Şekil 4. 54. Defterdarlık Misafirhanesi ön görünüm (Türkan 2017)

Şekil 4. 55. Defterdarlık Misafirhanesi güneydoğu cephesi

Birinci katta, sekiz tanesi alttakilerin ekseninde olan, sadece güneybatı ucundakinin bu düzenin dışına çıktığı toplam dokuz adet aynı boyutta dikdörtgen pencere bulunmaktadır. Aynı düzene sahip sekiz pencere aşağıdakilerde olduğu gibi üç katmanlı sövelerle çevrelenmiştir. Bunların üzerinde alt kattakilerden farklı olarak ayırık ve pencere genişliğinde üç katmanlı söveler mevcuttur. Bu sekizli pencere yine aradaki plasterler ile ikişerli olarak gruplandırılmıştır. Dorik plasterlerin gövde bölümünde uzun düşey dikdörtgen panolar kullanılmıştır. Güneydoğu ucundaki pencerenin bulunduğu bölüm uygulanmış olan kabartma süslemeler ile genel cephe karakterine aykırı bir düzende dekore edilmiştir. Eski fotoğraflarda da yer alan bu süslemelerin özgün durumda var olup olmadığı konusunda net bir yargıda bulunmak mümkün olmamaktadır. Bu bölümde dört adet kaideli dorik sütünce ve üstlerinde ajur tekniğinde işlenmiş olan süslemeler yer almaktadır. Bu süslemelerde ahşap malzeme kullanılmış olması ise o dönem yapıları için istisnai bir durum teşkil etmektedir (Şekil 4.54, 4.55).

Yapının cephesinde kat silmeleri ve çatı silmesi kullanılmıştır. Bu silmeler birinci katın güneybatı köşesinde farklı dekore edilmiş bölümde kesintiye uğramaktadır. Bu bölümde üstte dairesel süslemelere yer verilmiştir. Çatı parapetinde plasterlerin devamında yatay panolar mevcuttur. Yapının çatı uygulamasında sac kaplamalı kırma çatı sistemi tercih edilmiştir (Şekil 4.54, 4.55).

4.17. Tuncer Güvensoy Evi

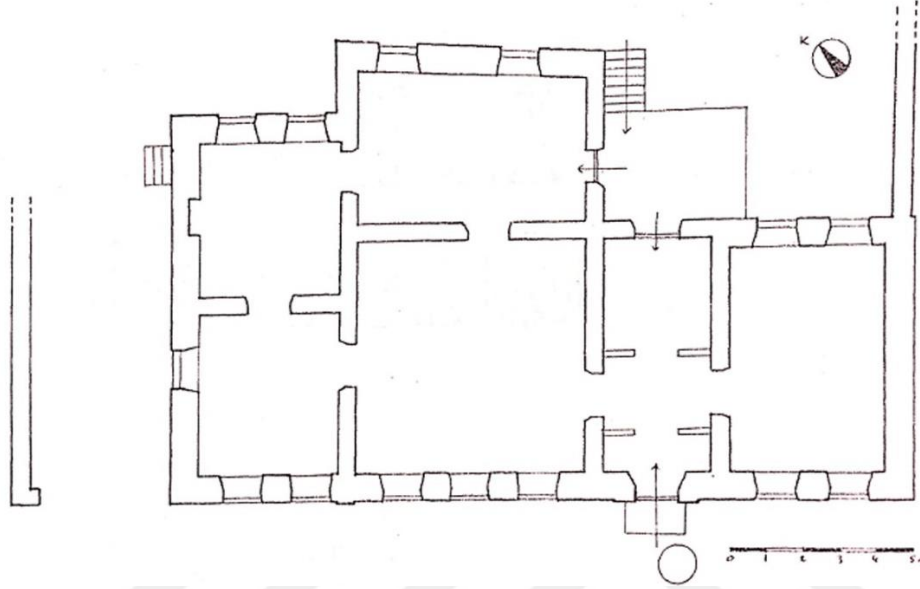
Tarihçesi

Giriş alınlığındaki kitabesine bakılarak 1890 yılında inşa edildiği anlaşılan yapının o dönem kışlık konak olarak kullanıldığı belirtilmektedir. Cumhuriyetin ilanından sonra bir süre Ticaret Borsası Binası olarak kullanıldıktan sonra şahıs mülkiyetine geçmiştir. Yapı günümüzde konak olarak kullanılmaktadır.

Plan Tipi ve Cephe Özellikleri

Bodrum üzeri zemin kattan oluşan yapı, dikdörtgen plan düzeni ile inşa edilmiştir. Odalar arasındaki ara geçişler sayesinde mekanlar arası akışkanlık gösteren plan düzenlemesi,

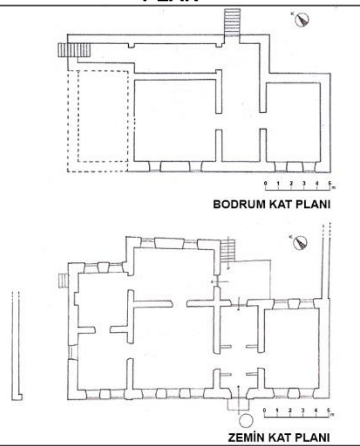
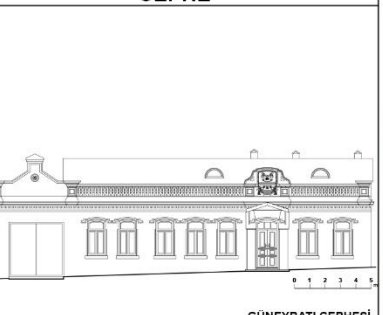

Rus dönemi konut yapılarının tipik özelliğini taşımaktadır. İklimin sertliği sebebiyle yapının dış duvarları yaklaşık 1 m kalınlığında inşa edilmişken iç duvarlar daha ince tutulmuştur. Yapının ayrıca arka tarafında avlu ile ilişkili verandası mevcuttur (Şekil 4.56).

Şekil 4. 56. Tuncer Güvensoy Evi zemin kat planı (Gündoğdu 2005)

Rus dönemi yapıları arasında önemli bir yeri olan yapının girişinin sağlandığı güneybatı cephesi incelenmiştir (Çizelge 4.35,4.36). Yapının bodrum katı diğer örneklerden farklı olarak tamamen yer altında bırakılmıştır. Zemin katta biri kuzeybatı ucunda bulunan ve avluya girişin sağlandığı, diğeri ise ortaya yakın konumda ve iç mekana ulaşımı sağlayan ana giriş olmak üzere iki adet giriş bölümü bulunmaktadır. Dikdörtgen formlu avlu girişinin ahşap malzemedeki çift kanatlı oldukça geniş bir kapısı bulunmaktadır. Basık kemerli ana giriş kapısının üstünde, iki yana eğimli sac malzemedeki örtüsü bulunan ve metal payandalarla taşınan giriş saçağı mevcuttur. Çift kanatlı ahşap malzemedeki olan kapının üstünde kemer formunda ve köşe bitiminde 10-15 cm kırık yaparak yanlara doğru yaklaşık 30-35 cm uzayan iç içe üç katmanlı söve kullanılmıştır. Ana giriş kapısı, üstteki eğrisel alınlığıyla bütünleşen yanlarda yaklaşık 50-60 cm kalınlığında ve cepheden 10 cm kadar taşma yapan kabartma düzenlemeyle ayrıca vurgulanmak istenmiştir. Cephede birbirinin tekrarı biçiminde yedi adet basık kemerli pencere mevcuttur. Pencerelelerin üzeri giriş kapısındaki benzer sövelerle dekore edilmiştir. Cephenin güneydoğu ucu yaklaşık 50 cm'lik plaster ile sınırlandırılmıştır (Şekil 4.57, 4.58).

Çizelge 4. 35. Tuncer Güvensoy Evi genel bilgiler

YAPI NO	YAPI ADI										
17	TUNCER GÜVENSOY EVİ										
ADRES	KADASTRO BİLGİLERİ			MÜLKİYET DURUMU	KULLANIM TÜRÜ		YAPIM YILI	TESCİL KARARI			
	PAFTA NO	ADA NO	PARSEL NO		ÖZGÜN KULLANIM	BUGÜNKÜ KULLANIM					
YUSUFPAŞA MAH. G.A.M.P. CAD. KARS/MERKEZ	1	349	20	ÖZEL	BİLİNMIYOR	KONAK	1890	23.06.1988/88			
GENEL TANIM	YAPININ KONUMU		YAPIYA AİT ÇİZİMLER			YAPIYA AİT GÖRSEL					
<p>Gazi Ahmet Muhtar Paşa Caddesi'nin kuzeybatı ucunda bulunan yapı bodrum ve zemin kat olarak iki katlı düzenleme ile inşa edilmiştir. Rus dönemine ait önemli eserlerinden biri olarak kabul edilen yapının, giriş cephesinde biri üçgen diğeri eğrisel olan alınlık bölümleri, çok katmanlı kat silmesi kuşağı ve girişin üzerindeki alınlıkta yer alan dekoratif süslemeler oldukça dikkat çekicidir.</p>			<p>PLAN</p> 			<p>CEPHE</p> 					

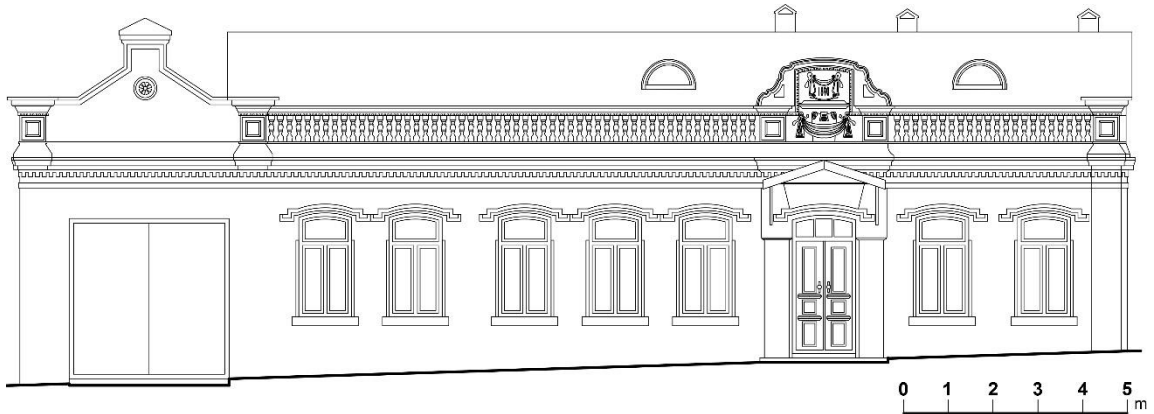
Çizelge 4. 36. Tuncer Güvensoy Evi cephe özellikleri

YAPI NO		YAPI ADI																										
17		TUNCER GÜVENSOY EVİ																										
GİRİŞ SAÇAĞI	SAÇAK ÖRTÜSÜ						SAÇAK KONSTRÜKSİYONU																					
	FORMU			MALZEMESİ			TÜRÜ			MALZEMESİ																		
	BEŞİK	TONOZ	DİĞER	METAL	AHŞAP	DİĞER	PAYANDA	DİKME	DİĞER	METAL	AHŞAP	DİĞER																
	✓			✓			✓			✓																		
ÜST YAPI	FORM				KAPLAMA MALZEMESİ		PARAPET TÜRÜ		BACA TİPİ																			
	DÜZ	BEŞİK ÇATI	KIRMA ÇATI	DİĞER	METAL	DİĞER	TAŞ	METAL	KLASİK	BALTIK																		
		✓			✓		✓		✓																			
ÇIKMA	ÇIKMA TİPİ	KONUMU				DÜZENİ		KONSOL ELEMANI																				
		SOL	ORTA	SAĞ	KÖŞE	TEKLİ	İKİLİ - ÜÇLÜ	CEPHE BOYU	PAYANDA		DİKME																	
		AHŞAP PAYANDA		METAL PAYANDA		AHŞAP DİKME		METAL DİKME																				
	BALKON KAPALI ÇIKMA																											
BOŞLUK ELEMANLARI	PENCERE	X (EN/BOY) ORANI	FORM																MALZEME									
			X≤1	X>1																		AHŞAP	METAL	DİĞER				
		BODRUM KAT																										
		ZEMİN KAT	✓							✓														✓				
		1. KAT																										
2. KAT																												
BOŞLUK ELEMANLARI	KAPI	KONUMU	FORM																MALZEME									
			KÖŞE	ORTA																		AHŞAP	METAL	DİĞER				
		AVLU	✓																							✓		
		GİRİŞ	✓																							✓		
		BALKON																										
BODRUM																												
DEKORATİF ELEMANLAR	KİTABE		SİLME - KORNİŞ				PLASTER - SÜTUN				PENCERE - KAPI ELEMANLARI				PANO		ALINLIK			SEMBOLİK ELEMAN								
	YAZI	TARİH	KAT SİLMESİ		ÇATI SİLMESİ		KAİDE	GÖVDE	BAŞLIK	SÜTUNCE	SÖVE	KİLİT TAŞI		GEO.-BİTK. MOTİF	YATAY	DÜŞEY	ÜÇGEN	EĞRİSEL	DİĞER	✓								
		✓	DÜZ	DIŞLI	DÜZ	DIŞLI		✓	✓		✓	DÜZ	MOTİFLİ			✓	✓	✓										

Zemin kat üst seviyesini kuşatan ve oldukça kalın olan çok katmanlı dışli kat silmesi ve dışli çatı silmesi cephenin yataylık etkisini arttıran elemanlar olmuştur. Çatı parapetinde avlu girişinin üstünde sonlandırılmış, önceki bazı örneklerde de kullanılmış olan geometrik motifli taş dikmeler kullanılmıştır. Cephenin en dikkat çekici elemanları ise giriş bölümlerinin üzerinde yer alan biri üçgen diğeri eğrisel olan alınlıkları olmaktadır. Avlu girişinin üzerindeki alınlık üçgen formda olup yanlarında kare panolar ve ortada papatya motifli bir rozet kullanılmış ve üstte üçgen bir taç ile sonlandırılmıştır. Ana girişin üstündeki alınlık eğrisel formda tasarlanmıştır. Yanlarda kare panolar kullanılmış, alt kısımda kıvrımlı perde biçimindeki dekoru volütlü süslemelerin tamamladığı bir kompozisyon bulunmaktadır. Üst bölümde ise ortasında 1890 yazılı kıvrımlı perde dekoru kullanılmıştır. Bunlar arasında ayırıcı yatay bir söve mevcuttur. Yapının üzeri sac kaplamalı beşik çatı ile örtülüdür. Çatıda yarım daire biçiminde ışıklıklara yer verilmiştir. (Şekil 4.57, 4.58).

Şekil 4. 57. Tuncer Güvensoy Evi ön görünüm (Türkan 2017)

Şekil 4. 58. Tuncer Güvensoy Evi güneybatı cephesi

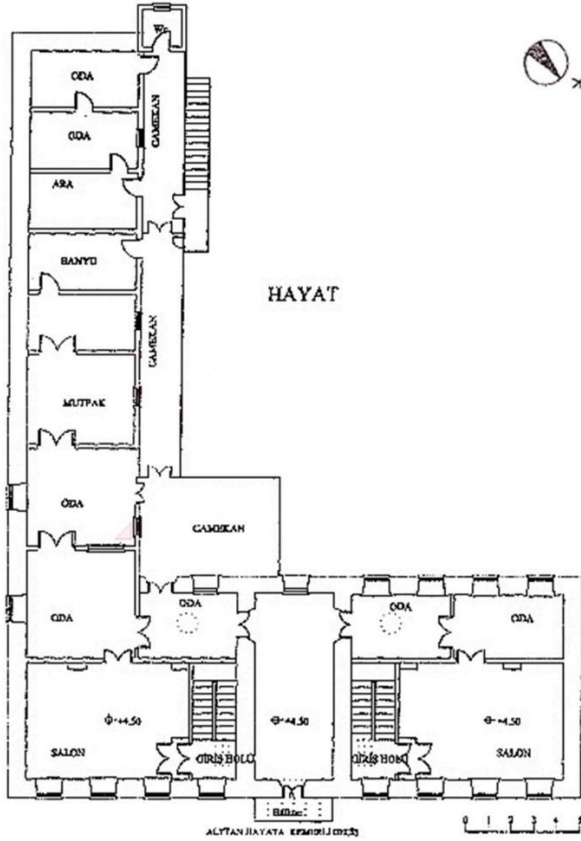
4.18. Kemal Aksu Evi

Tarihçesi

XIX. yüzyılın sonlarında inşa edilmiş olan yapının Rus döneminde devlet yöneticileri için konak olarak yaptırıldığı belirtilmektedir (Çiftçi 2000). Yapı günümüzde şahıs mülkiyetinde olup, bölünerek farklı kullanıcılar tarafından konut amaçlı kullanılmaktadır.

Plan Tipi ve Cephe Özellikleri

Gazi Ahmet Muhtar Paşa Caddesi üzerinde kuzeybatı-güneydoğu eksenine dik biçimde konumlandırılmış olan yapı “L” plan şeması ile yığma sistemli olarak inşa edilmiştir. Rus dönemi sonrasında iç mekanda yapılan değişiklikler sonucunda plan özgünlüğü kaybolan yapının, özgün durumda odalar arasındaki geçişlerle akışkan bir iç mekan düzeni ve avluya bakan camekan verandaları bulunmaktadır (Şekil 4.59).

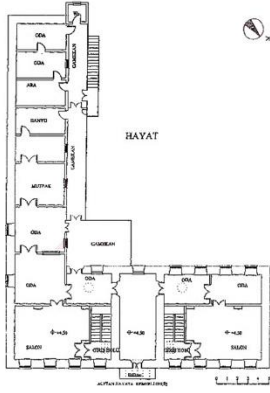

Şekil 4. 59. Kemal Aksu Evi birinci kat planı (Çiftçi 2000)

İki katlı düzenlemeye sahip yapının girişinin de sağlandığı, Gazi Ahmet Muhtar Paşa Caddesine bakan kuzeydoğu cephesi incelenmiştir (Çizelge 4.37, 4.38). Zemin katta biri avlu girişi olan üç adet giriş bölümü bulunmaktadır. Avluya geçişi sağlayan ve basık kemerli olarak düzenlenen giriş boşluğu avluya doğru tonoz biçiminde devam etmektedir. Girişin üzeri iç içe çok katmanlı sövelerle çevrelenmiş, ortasında ise dekoratif kilit taşı kullanılmıştır. Cephede iç mekana ulaşımı sağlayan iki adet giriş mevcuttur. Avlu girişine göre simetrik olarak konumlandırılmış olan bu girişler dikdörtgen formlu olup kuzeybatı yönüne doğru artan cadde eğiminden dolayı basamaklarla yükseltilmiştir. Bu girişlerin üzerinde de aynı şekilde söveler ve kilit taşları kullanılmıştır. Girişlerin yanlarında üçer adet aynı boyutta ve dikdörtgen formda pencere yer almaktadır. Pencere kapılarında kullanılanlara benzer dekoratif elemanlar kullanılmıştır. Pencere ve kapı aralarında kaideli, gövdesi yivli dorik plasterler bulunmaktadır. Cephenin kenar kısımları ise bosajlı kabartmalarla sonlandırılmıştır (Şekil 4.60, 4.61).

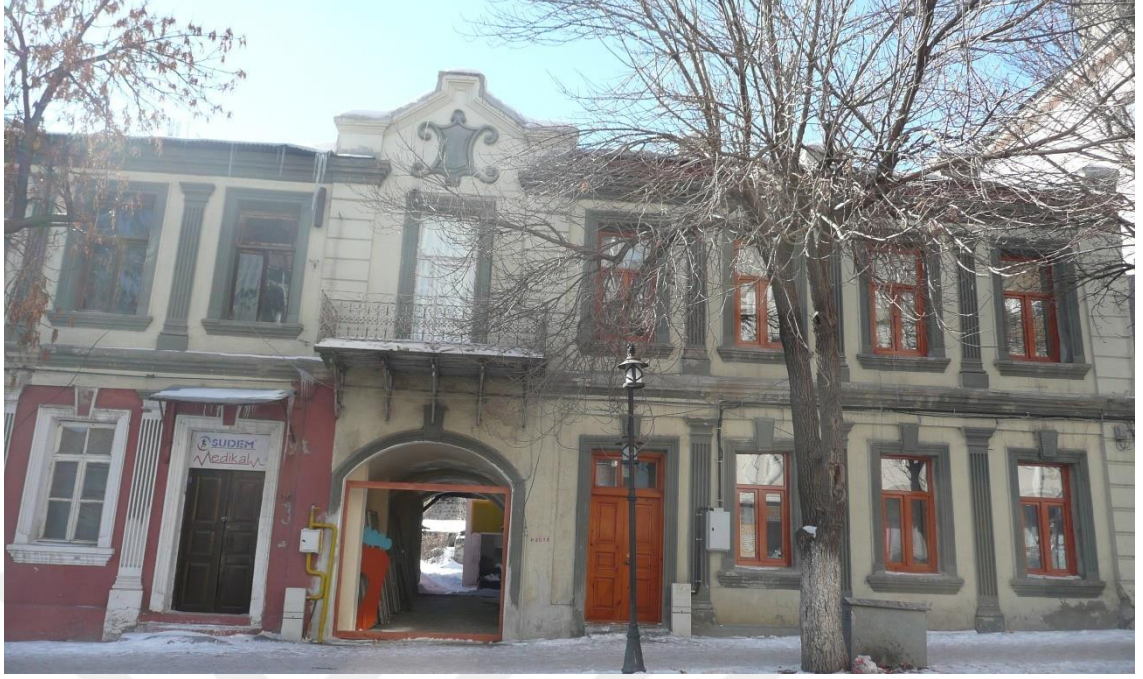
Birinci katta, avlu girişinin üzerinde metal payandalarla taşınan, metal korkuluklu, ahşap zeminli balkon düzenlemesi mevcuttur. Dikdörtgen formlu balkon kapısı iç içe sövelerle çevrelenmiştir. Cephenin kenar kısımlarında kullanılmış olan bosajlı kabartmalar balkon bölümünün kenarlarına daha geniş olarak uygulanmıştır. Bu katta alttakilerin ekseninde simetrik şekilde dörder adet dikdörtgen pencere yer almaktadır. Söveleri alttakilerle benzer olan bu pencerelerde kilit taşı tercih edilmemiştir. Alt kattakilerle aynı düzene sahip plasterler bu katta daha kısa tutulmuş olup, pencere boyutunda uygulanmıştır. Kat silmeleriyle kuşatılmış olan cephenin en dikkat çekici ögesi avlu ve balkon bölümlerinin üstüne denk gelen üçgen alınlığıdır. İç içe katmanlı sövelerle sonlandırılmış olan alınlık tablasının üzerinde oldukça plastik biçimde işlenmiş bir süsleme elemanı yer almaktadır. Yapının çatı örtüsünde sac levha kaplamalı kırma çatı uygulaması gerçekleştirilmiştir (Şekil 4.60, 4.61).

Çizelge 4. 37. Kemal Aksu Evi genel bilgiler

YAPI NO		YAPI ADI									
18		KEMAL AKSU EVİ									
ADRES	KADASTRO BİLGİLERİ			MÜLKİYET DURUMU	KULLANIM TÜRÜ		YAPIM YILI	TESCİL KARARI			
	PAFTA NO	ADA NO	PARSEL NO		ÖZGÜN KULLANIM	BUGÜNKÜ KULLANIM					
ORTAKAPI MAH. G.A.M.P. CAD. KARS/MERKEZ	8	324	6	ÖZEL	BİLİNMIYOR	KONUT	BİLİNMIYOR	23.06.1988/88			
GENEL TANIM	YAPININ KONUMU		YAPIYA AİT ÇİZİMLER			YAPIYA AİT GÖRSEL					
Gazi Ahmet Muhtar Paşa Caddesinin üzerinde yola paralel konumlandırılan yapı " L " plan şemasına sahiptir. İki katlı olarak tasarlan yapı kemerli avlu girişi, plasterleri, balkonu ve diğer süsleme elemanlarıyla Rus döneminin önemli mimari eserlerinden biridir. Yapının, girişinin üzerinde yer alan üçgen alınlığı dikkat çekicidir.	 <p style="text-align: center;">0 10 20 30 40 50 m</p>		<p style="text-align: center;">PLAN</p> <p style="text-align: center;">BİRİNCİ KAT PLANI</p>			<p style="text-align: center;">CEPHE</p> <p style="text-align: center;">KUZEYDOĞU CEPHESİ</p>					

Cizelge 4. 38. Kemal Aksu Evi cephe özellikleri

YAPI NO		YAPI ADI																				
18		KEMAL AKSU EVİ																				
GİRİŞ SAÇAĞI	SAÇAK ÖRTÜSÜ						SAÇAK KONSTRÜKSİYONU															
	FORMU		MALZEMESİ		TÜRÜ		MALZEMESİ															
	BEŞİK	TONOZ	DİĞER	METAL	AHŞAP	DİĞER	PAYANDA	DİKME	DİĞER	METAL	AHŞAP	DİĞER										
ÜST YAPI	FORM				KAPLAMA MALZEMESİ		PARAPET TÜRÜ		BACA TİPİ													
	DÜZ	BEŞİK ÇATI	KIRMA ÇATI	DİĞER	METAL	DİĞER	TAŞ	METAL	KLASİK	BALTİK												
ÇIKMA	KONUMU				DÜZENİ			KONSOL ELEMANI														
	ÇIKMA TİPİ	SOL	ORTA	SAĞ	KÖŞE	TEKLİ	İKİLİ - ÜÇLÜ	CEPHE BOYU	PAYANDA		DİKME											
		BALKON	✓				✓		AHŞAP PAYANDA	METAL PAYANDA	AHŞAP DİKME	METAL DİKME										
KAPALI ÇIKMA									✓													
BOŞLUK ELEMANLARI	PENCERE	X (EN/BOY) ORANI	FORM														MALZEME					
			X≤1	X>1																AHŞAP	METAL	DİĞER
		BODRUM KAT																				
	ZEMİN KAT	✓																		✓		
	1. KAT	✓																		✓		
	2. KAT																					
KAPI	KONUMU	FORM														MALZEME						
		KÖŞE	ORTA																			
	AVLU		✓																			
	GİRİŞ																			✓		
	BALKON																			✓		
BODRUM																						
DEKORATİF ELEMANLAR	KİTABE		SİLME - KORNİŞ				PLASTER - SÜTUN				PENCERE - KAPI ELEMANLARI			PANO		ALINLIK			SEMBOLİK ELEMAN			
	YAZI	TARİH	KAT SİLMESİ		ÇATI SİLMESİ		KAİDE	GÖVDE	BAŞLIK	SÜTUNCE	SÖVE	KİLİT TAŞI		GEO.-BİTK. MOTİF	YATAY	DÜŞEY	ÜÇGEN	EĞRİSEL	DİĞER	✓		
			DÜZ	DİŞLİ	DÜZ	DİŞLİ						DÜZ	MOTİFLİ									
			✓				✓	✓	✓		✓	✓					✓					
																						

Şekil 4. 60. Kemal Aksu Evi ön görünüm (Türkan 2017)

Şekil 4. 61. Kemal Aksu Evi kuzeydoğu cephesi

4.19. Resul Yıldız Evi

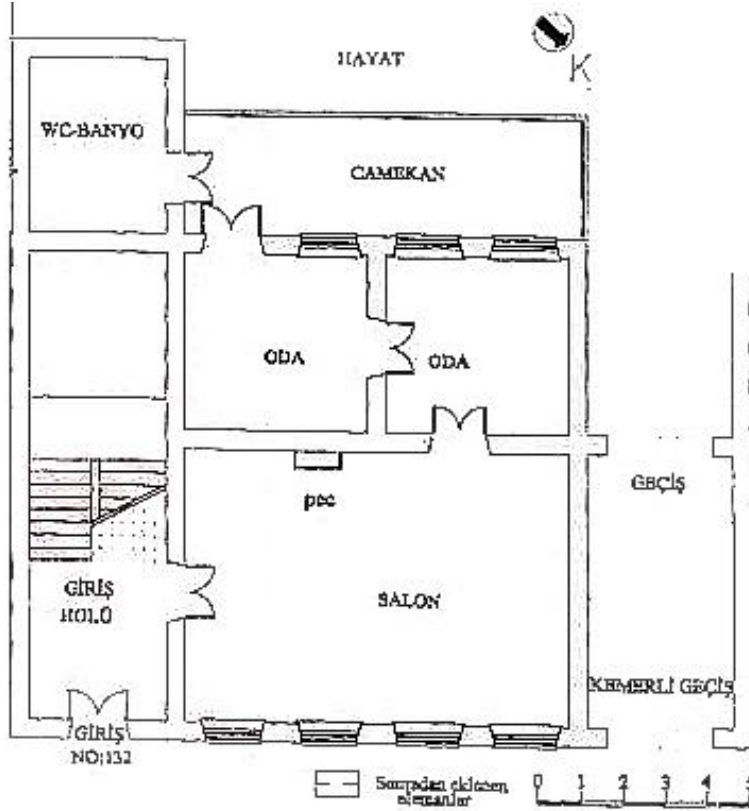
Tarihçesi

XIX. yüzyılın sonlarında inşa edilmiş olan yapının özgün kullanımı bilinmemektedir. Fakat mimarisine ve cephe karakterine bakıldığında kamu yapılarıyla benzerlik göstermekte, bu bakımdan kamu yapısı ya da devlet görevlileri için konak olarak yapılmış

olabileceği tahmin edilmektedir. Yapı günümüzde şahıs mülkiyetinde olup konut olarak kullanılmaktadır.

Plan Tipi ve Cephe Özellikleri

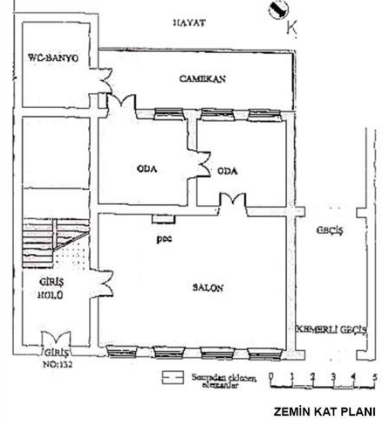
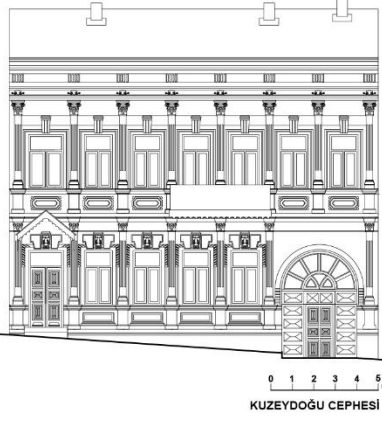

Caddeye paralel şekilde kuzeybatı-güneydoğu ekseninde konumlandırılan yapı, iki katlı düzenlemeyle dikdörtgen planlı olarak inşa edilmiştir. Diğer Rus yapılarında olduğu gibi odalar arası geçişler ve avluya açılan camekan verandalı plan düzeni bu yapıda da mevcuttur (Şekil 4.62).

Şekil 4. 62. Resul Yıldız Evi zemin kat planı (Çiftçi 2000)

Çalışma kapsamında yapının cephe mimarisi bakımından en özellikli cephesi olan kuzeydoğu cephesi ele alınmıştır (Çizelge 4.39, 4.40). Cephenin genel düzenine bakılarak yapılan değerlendirmede cephe karakterini bozacak önemli bir müdahalenin gerçekleştirilmediği tahmin edilmektedir.

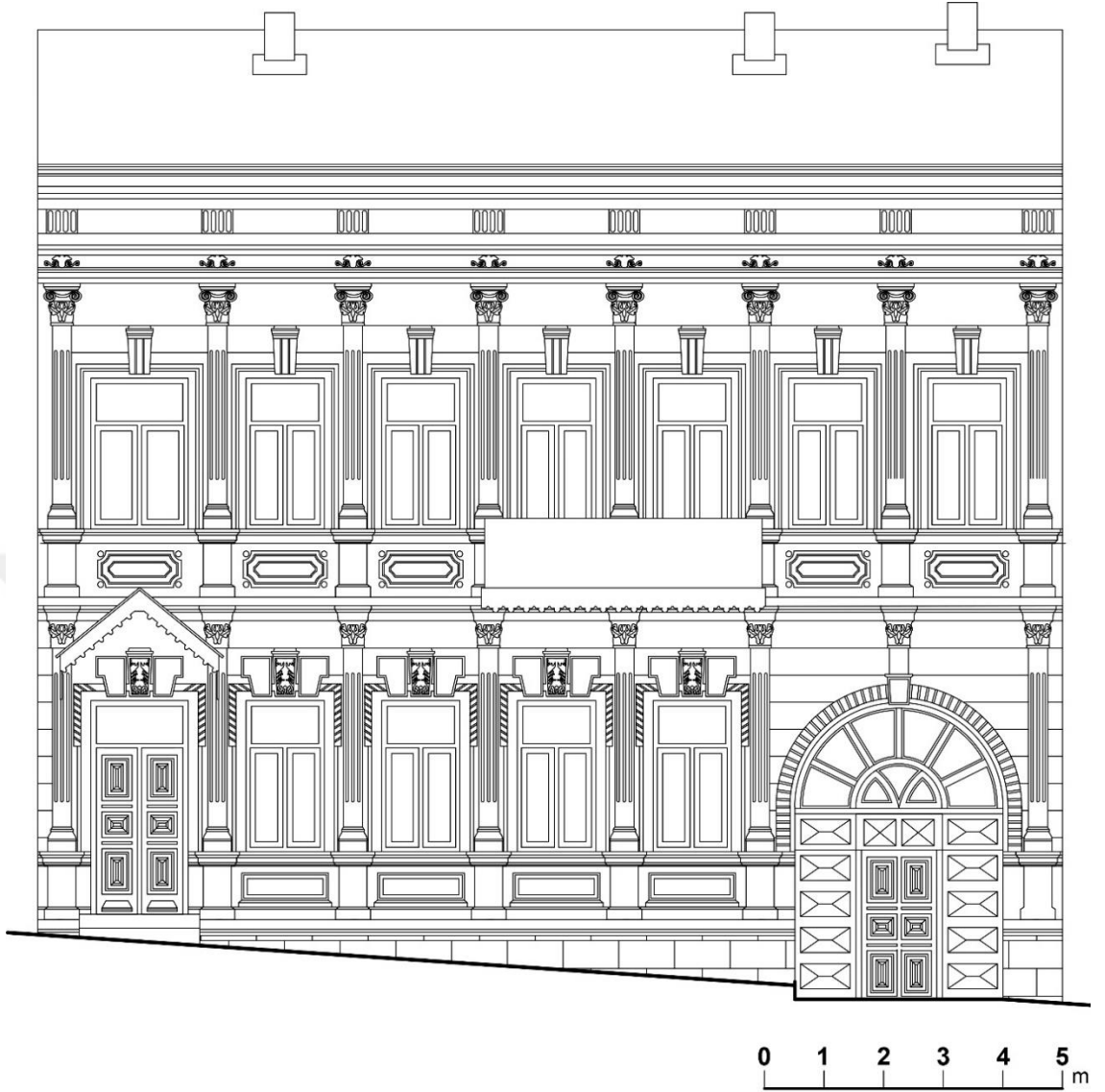
Çizelge 4. 39. Resul Yıldız Evi genel bilgiler

YAPI NO	YAPI ADI							
19	RESUL YILDIZ EVİ							
ADRES	KADASTRO BİLGİLERİ			MÜLKİYET DURUMU	KULLANIM TÜRÜ		YAPIM YILI	TESCİL KARARI
	PAFTA NO	ADA NO	PARSEL NO		ÖZGÜN KULLANIM	BUGÜNKÜ KULLANIM		
YUSUFPAŞA MAH. G.A.M.P. CAD. KARS/MERKEZ	4	368	22	ÖZEL	BİLİNMIYOR	KONAK	BİLİNMIYOR	23.06.1988/88
GENEL TANIM	YAPININ KONUMU	YAPIYA AİT ÇİZİMLER				YAPIYA AİT GÖRSEL		
Dikdörtgen plana sahip yapı Gazi Ahmet Muhtar Paşa Caddesinin üzerinde yola paralel konumlandırılmıştır. İki katlı bir düzenlemeye sahiptir. Kemerli avlu girişi, iyon ve korint başlıklı gömme sütunları, konsol çıkan balkon, pencere-kapı söveleri ve diğer süslemeleriyle Rus dönemi cephe mimarisi özelliklerini en iyi yansıtan yapılardan biridir.								

Yığıma taş malzemedен inşa edilmiş olan yapının her katında diğer Rus dönemi yapılarında olduğu gibi farklı cephe düzeni gerçekleştirilmiştir. Zemin katta biri avluya geçişi, diğeri iç mekana ulaşımı sağlayan iki adet giriş bölümü bulunmaktadır. Cadde eğiminden dolayı ana girişten yaklaşık 120 cm aşağı kotta bulunan avlu girişi yuvarlak kemerli olup oldukça yüksek tutulmuştur. Ahşap malzemedен çift kanatlı olarak imal edilmiş kapının üzerinde geometrik motifler yer almaktadır. Kapının kemer bölümünde yivli kabartmalardan oluşan sövesi ve üst kısmın ortasında kilit taşı mevcuttur. Kilit taşının üzerinde korint sütun başlığı bulunmaktadır. İki basamakla yükseltilmiş olan dikdörtgen formlu ana giriş kapısının üzerinde, iki yana eğimli sac kaplamalı ve kenarları işlemeli örtüsü metal payandalarla taşınan giriş saçağı yer almaktadır. Kapı çerçevesinin etrafında iki katmandan oluşan söveler kullanılmış ve üstte yer alan söve yukarıdan kapı yüksekliğinin beşte biri seviyesine kadar inmekte olup çapraz oluklu olarak düzenlenmiştir. Kapının üstünde, ters L formlu kabartma taşlarla desteklenmiş dekoratif, üzerine bitkisel motiflerin işlendiği sarkıtma kilit taşları kullanılmıştır. Bu katta iki giriş arasında dikdörtgen formlu dört adet pencere mevcuttur. Pencereleerde de giriş kapısında kullanılmış olan süsleme elemanları tercih edilmiştir. Pencere altlarında yatay dikdörtgen panolar kullanılmıştır. Tüm kapı ve pencerelerin kenarlarında kaideli, gövdesi yivli ve başlık kısmında bitkisel motifler bulunan gömme sütunlar yer almaktadır (Şekil 4.63, 4.64).

Şekil 4. 63. Resul Yıldız Evi ön görünüm (Türkan 2017)

Şekil 4. 64. Resul Yıldız Evi kuzeydoğu cephesi

Birinci katın orta bölümünde, metal korkuluklu, ahşap kaplamalı zemin çevresinde metal işlemlerin yer aldığı konsol balkon düzenlemesi gerçekleştirilmiştir. Balkona açılan kapı dikdörtgen formda ve çift kanatlı olup yanında yer alan pencerelerle aynı genişliğe sahiptir. Kapının üzerinde çok katmanlı iç içe söveler ve ortada yivli dekoratif kilit taşı bulunmaktadır. Kilit taşı yanlarda yatay dikdörtgen kabartma taşlar ile desteklenmiştir. Bu katta girişin üzerindeki daha geniş, diğer beş tanesi aynı boyutlu olan altı adet dikdörtgen pencere mevcuttur. Tüm pencerelerde balkon kapısında kullanılan süsleme elemanları aynen tekrar edilmiş ve altlarında yatay panolar kullanılmıştır. Alt kattaki gömme sütun düzeni bu katta iyon başlıklı olarak düzenlenmiş, sütun başlıkları aradan geçen kat silmesinin üzerinde bitkisel süslemelerle sonlandırılmıştır. Yatayda kat

silmeleri ve çatı silmesiyle kuşatılan cephenin çatı parapetinde sütunların ekseninde yivli panolara yer verilmiştir. Yapının üzeri sac kaplamalı beşik çatı ile örtülmüştür (Şekil 4.63, 4.64).

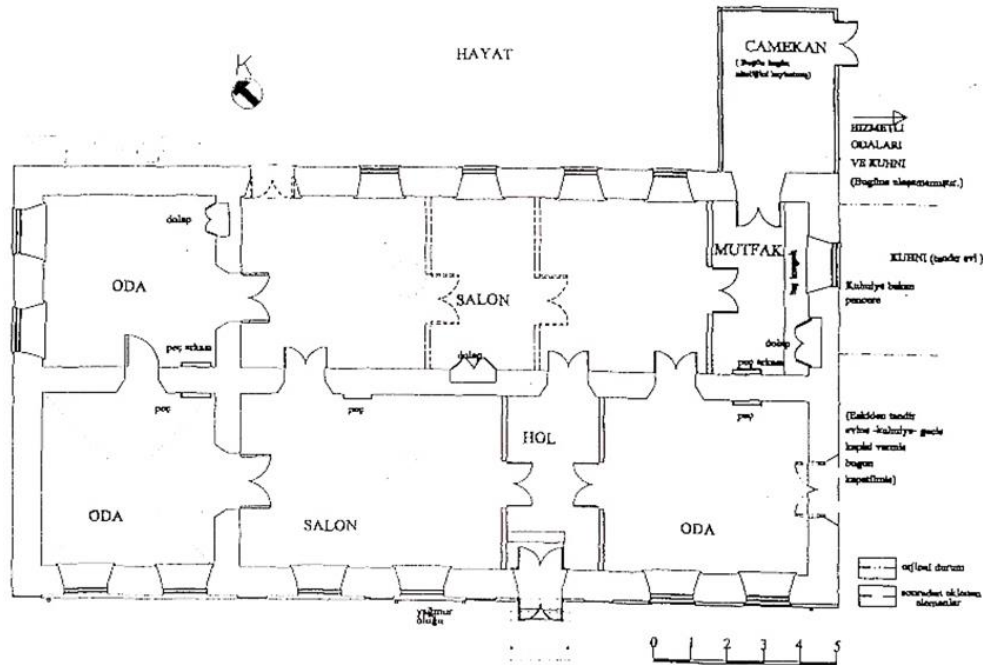
4.20. Maliye Caddesi Üzerindeki 6 Numaralı Konut

Tarihçesi

Yapı Rus döneminde yüksek rütbeli bir devlet görevlisi için konak olarak inşa edilmiştir (Çiftçi 2000). Cumhuriyetin ilanından sonra farklı kullanıcılara hizmet verdikten sonra günümüzde konut olarak kullanılmaktadır.

Plan Tipi ve Cephe Özellikleri

Maliye Caddesi üzerinde, caddeye paralel olarak konumlandırılmış olan yapı, tek katlı olarak dikdörtgen plan şemasıyla inşa edilmiştir (Şekil 4.65). İç mekanda kullanıma bağlı olarak zamanla bazı duvarların yıkılması sonucu plan özgünlüğünü kaybetmiştir.

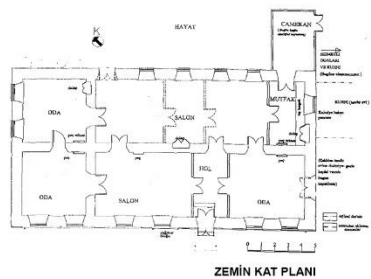
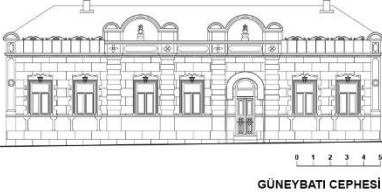

Şekil 4. 65. Zemin kat planı (Çiftçi 2000)

Yapının caddeye bakan ve aynı zamanda giriş cephesi olan güneybatı cephesi incelenmiştir (Çizelge 4.41, 4.42). Eski fotoğraflarına ve cephe düzenine bakıldığında cephe karakterini bozan herhangi bir müdahaleye rastlanmamıştır (Şekil 4.66).

Düzen kesme taşlardan yığma tekniğiyle tek katlı olarak inşa edilen yapının iki adet basamak ile yükseltilmiş giriş bölümünde metal dikmelerle taşınan üzeri sac malzemeyle örtülü tonoz giriş saçağı yer almaktadır. Yuvarlak kemerli giriş kapısı ahşap malzemedен çift kanatlı olarak uygulanmıştır. Kapı kanatlarının üzerinde geometrik kabartma motiflere yer verilmiştir. Cephede altı adet aynı boyutta dikdörtgen pencere mevcuttur. Ortada yer alan iki pencere iç içe geçmiş söveler ile çevrelenmiş üstte bitkisel motifli dekoratif kilit taşı ve onun da üzerinde uzun koç boynuzu figürü ile dekore edilmiştir. Diğer dört pencerede ise bu süsleme elemanlarıyla birlikte kenarlarda dişli söveler kullanılmıştır. Pencerelerin altında kenarlarda bulunan söveleri taşıyan ayaklar görünümünde kabartma elemanlar kullanılmıştır. Cephe düşey olarak altı adet plaster ile bölünmektedir. En dışta yer alanların gövdesinde, ortada dairesel kabartmaların bulunduğu düşey panolar yer almaktadır. Çatı seviyesinden yaklaşık 1 m kadar yükselen bu plasterler yay biçimindeki başlıklarla taçlandırılmış olup çatı seviyesinin üstünde kalan bölümde ayrıca düşey panolar mevcuttur. Diğer plasterler farklı tipte, kabartma tekniğinde sekmeli olarak yerleştirilen ikili taş dizisinin yükseltilmesiyle oluşturulmuştur. Bunların çatı seviyesinin üstünde kalan kısımlarında bitkisel motiflere yer verilmiş ve yükseltilerek alınlık kenarlığına dönüştürülmüşlerdir.

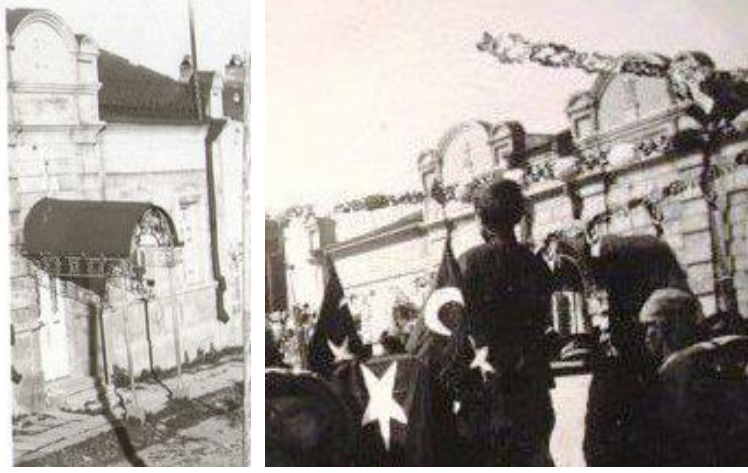
Cephede iki adet eğrisel alınlık bölümü bulunmaktadır. Alınlıkların tablasına saksılı bitki motifi işlenmiş, altlarında ise yatay panolar kullanılmıştır. Alınlıklar iç içe silmeler ile sonlandırılmıştır. Kat silmeleriyle kuşatılmış olan yapının çatı seviyesinin üstünde yaklaşık 1 m kadar yükselen metal şebekeli korkuluk bulunmaktadır. Yapının çatı uygulamasında sac kaplamalı kırma çatı sistemi tercih edilmiştir (Şekil 4.67, 4.68).

Çizelge 4. 41. Genel bilgiler

YAPI NO		YAPI ADI						
20		MALİYE CADDESİNDEKİ 6 NUMARALI KONUT						
ADRES	KADASTRO BİLGİLERİ			MÜLKİYET DURUMU	KULLANIM TÜRÜ		YAPIM YILI	TESCİL KARARI
	PAFTA NO	ADA NO	PARSEL NO		ÖZGÜN KULLANIM	BUGÜNKÜ KULLANIM		
YUSUFPAŞA MAH. MALİYE CAD. KARS/MERKEZ				ÖZEL	BİLİNMIYOR	KONUT	BİLİNMIYOR	
GENEL TANIM	YAPININ KONUMU		YAPIYA AİT ÇİZİMLER				YAPIYA AİT GÖRSEL	
<p>Yapı, dikdörtgen planla bugünkü Maliye Caddesi üzerinde yola paralel olarak inşa edilmiştir. Tek katlı bir düzenlemeye sahiptir. Giriş cephesinde yer alan eğrisel alınlığı, bitkisel motifler ve sahip olduğu diğer kabartma süslemeleriyle Rus dönemi mimarisinin cephe özelliklerini iyi yansıtan önemli yapılardan biridir.</p>			<p>PLAN</p> 		<p>CEPHE</p> 			

Çizelge 4. 42. Cephe özellikleri

YAPI NO		YAPI ADI																								
20		MALİYE CADDESİNDEKİ 6 NUMARALI KONUT																								
GİRİŞ SAÇAĞI	SAÇAK ÖRTÜSÜ								SAÇAK KONSTRÜKSİYONU																	
	FORMU			MALZEMESİ					TÜRÜ			MALZEMESİ														
	BEŞİK	TONOZ	DİĞER	METAL	AHŞAP	DİĞER	PAYANDA	DİKME	DİĞER	METAL	AHŞAP	DİĞER														
	✓			✓				✓			✓															
ÜST YAPI	FORM				KAPLAMA MALZEMESİ				PARAPET TÜRÜ				BACA TİPİ													
	DÜZ	BEŞİK ÇATI	KIRMA ÇATI	DİĞER	METAL	DİĞER	TAŞ	METAL	KLASİK	BALTIK																
			✓		✓		✓	✓		✓																
ÇIKMA	ÇIKMA TİPİ	KONUMU				DÜZENİ			KONSOL ELEMANI																	
		SOL	ORTA	SAĞ	KÖŞE	TEKLİ	İKİLİ - ÜÇLÜ	CEPHE BOYU	PAYANDA				DİKME													
		BALKON	KAPALI ÇIKMA						AHŞAP PAYANDA	METAL PAYANDA	AHŞAP DİKME	METAL DİKME														
BOŞLUK ELEMANLARI	PENCERE	X (EN/BOY) ORANI	FORM																MALZEME							
			X≤1	X>1																AHŞAP	METAL	DİĞER				
			BODRUM KAT																							
			ZEMİN KAT																						✓	
	1. KAT																									
	2. KAT																									
	KAPI	KONUMU	FORM																MALZEME							
			KÖŞE	ORTA																AHŞAP	METAL	DİĞER				
AVLU																										
GİRİŞ																										✓
BALKON																										
BODRUM																										
DEKORATİF ELEMANLAR	KİTİBE		SİLME - KORNİŞ				PLASTER - SÜTUN				PENCERE - KAPI ELEMANLARI				PANO		ALINLIK			SEMBOİLİK ELEMAN						
	YAZI	TARİH	KAT SİLMESİ		ÇATI SİLMESİ		KAİDE	GÖVDE	BAŞLIK	SÜTUNCE	SÖVE	KİLİT TAŞI		GEO.-BİTK. MOTİF	YATAY	DÜŞEY	ÜÇGEN	EĞRİSEL	DİĞER	✓						
			DÜZ	DİŞLİ	DÜZ	DİŞLİ						DÜZ	MOTİFLİ													
			✓				✓	✓	✓		✓		✓			✓		✓								

Şekil 4. 66. Yapıya ait eski fotoğraflar (Akçayöz ve Öztürkkan 2013)

Şekil 4. 67. Yapının önden görünümü (Türkan 2017)

Şekil 4. 68. Güneybatı cephesi

5. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Kars ili, kent belleğinde önemli bir yer tutan yaklaşık 40 yıllık tarihi bir döneme (1878-1918 Rus hakimiyeti dönemi) ait; farklı bir kültüre ve coğrafi bölgeye özgü kent modeli ve yapı tiplerinden oluşan önemli değerlere sahiptir. Bu çalışmada kentin sahip olduğu bu mimari değerlerin taşıdığı cephe özellikleri incelenmeye çalışılmıştır.

Çalışmada öncelikle Kars'ın geçmişten Rus dönemine kadar olan kentsel ve mimari gelişimi anlatılmış, sonrasında ise Rus döneminde gerçekleşen kentsel ve mimari gelişim irdelenmiştir. Bir sınır kenti olmasından dolayı Kars, XIX. yüzyılın son çeyreğine kadar sürekli olarak saldırılara maruz kalmıştır. Bu durum kenti, sürekli tahrip edilip tekrar onarılan bir döngü içine soktuğundan kentin gelişimini olumsuz etkilemiştir. XIX. yüzyılda sürekli olarak bölgeyi ele geçirmeye çalışan Ruslar amaçlarına ulaştıkları 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonrasında bölgenin gelişimine ivme kazandırmıştır. O dönem yeni kurulan kent alanında ızgara sistemli planlama ve batılı tarzda inşa edilen yeni yapı tipleri bölge için reform niteliği taşımaktadır. Rus dönemi mimarisine bakıldığında; çoğunlukla Batılı neoklasik eklektik özelliklerin etkili olduğu söylenebilmektedir. Rusların dönemin Avrupa mimarisini kendi anlayışları ile sentezleyerek farklı bir mimari üslup ortaya koydukları görülmektedir. O dönem gerçekleştirilen kentsel ve mimari yenilikler, kentin günümüz kimliğine ulaşmasında çok önemli katkı sağlamıştır.

Çalışmanın esas konusu olan Rus Dönemine ait yapı tiplerinin cephe mimarisinin ele alındığı kısımda, ilk olarak bu yapıların cephesinde yer alan tipolojik unsurların belirlenmesi amacıyla cephe elemanları sistematik bir şekilde sınıflandırılmıştır. Cepheyi oluşturan yapı elemanları giriş saçağı, üst yapı, çıkma elemanları, boşluk elemanları ve dekoratif elemanlar başlıkları altında toplanmış ve hazırlanan tablo ile bunların tipolojik unsurları belirlenmiştir.

İncelenen örnekler kentin Rus dönemi sivil mimari özelliklerini en iyi yansıtan yapıları arasından seçilmiştir. Bu yapılar arasında eğitim yapısı, sağlık yapısı, resmi kurum gibi farklı kamusal amaçlarla kullanılan yapılarla beraber köşk, konak gibi konaklama amaçlı kullanılan yapılar bulunmaktadır. Yapıların birçoğunda gelen kullanıcıları, yola doğru uzanan giriş saçakları karşılamaktadır (Çizelge 4.43). Genellikle bu giriş saçakları iki

yana eğimli, metal sac kaplamalı ve kıvrık dal motifli metal payandalarla taşınmaktadır. Bazen de üst örtünün sundurma ya da tonoz formunda olup, metal ya da ahşap dikmelerle taşınan giriş saçağı tiplerinin kullanıldığı örneklerle rastlanmıştır.

Yapıların üst örtü sisteminde bakıldığında çoğunlukla kırma çatı modelinin uygulandığı, bazen de beşik çatı sistemi kullanıldığı tespit edilmiştir (Çizelge 4.43). Tüm yapılarda çatı saçağının olmaması dikkat çekmektedir. Bu çatılarda malzeme olarak metal sac kaplaması yaygın olarak kullanıldığı tespit edilmiştir.

Ele alınan örnekler üzerinden yapıların pencere tipleri değerlendirildiğinde çok sayıda pencere tipinin kullanıldığı görülmektedir. Pencerelelerin birçoğu, dikdörtgen formun en-boy oranlarının farklı kombinasyonları kullanılarak oluşturulmuştur. İklimin sertliği sebebiyle zemin kat ve üstündekilerde neredeyse tüm pencere boşluklarının en boyutları boylarına göre daha küçük tutulmuştur. Bu sayede elde edilen pencereler iç mekana ışık alımını arttırmak için cephe boyunca tekrar edilmiştir. Bodrum katlarda ise çoğunlukla en boyutunun daha geniş tutulduğu dar pencereler kullanılmıştır. Pencerelelerde dikdörtgen formun yanında üstü yuvarlak kemerli ya da basık kemerli pencerelerle beraber çok nadir de olsa dairesel pencereler de kullanılmıştır (Çizelge 4.43). Pencerelelerde malzeme olarak ise bodrum katlarda genellikle metal, zemin ve üzeri katlarda ahşap kullanılmıştır.

Giriş bölümleri incelendiğinde avlu için çoğunlukla yuvarlak kemerli girişler, ana giriş için ise dikdörtgen formunun yaygın şekilde kullanıldığı dikkat çekmektedir. Bodrum ve balkon kapılarının farklı türlerde olabildiği, yuvarlak kemerli, basık kemerli ya da tamamen dikdörtgen formlu olduğu görülmektedir. Avlu girişleri en geniş tutulan kapılar olurken bodrum kapıları çoğunlukla en dar olanlardır. Kapılarda çoğunlukla ahşap malzeme tercih edilmiştir.

Rus dönemi yapılarının en önemli özelliklerinden biri de özellikle cadde ya da sokağa bakan giriş cephelerinde yoğun bir şekilde kullanılan ve cepheye estetik değer katan dekoratif elemanlardır. Bunlar bordür kabartma taşlar, bazalt, andezit ya da volkanik tüf taşı kullanılarak elde edilmişlerdir. Kabartma ya da oyma tekniğiyle cepheye hareketlilik katmaktadırlar.

Çizelge 4. 43. İncelenen yapıların ortak cephe özellikleri

YAPI NO	YAPI ADI	GİRİŞ SAÇAĞI	ÜST YAPI	ÇIKMALAR		BOŞLUK ELEMANLARI		DEKORATİF ELEMANLAR								
				KAPALI ÇIKMA	BALKON	PENCERE TİPİ (CEPHE GENELİNDE)	ANA GİRİŞ KAPISI TİPİ	YAZIT (TARİH)	SİLME-KORNİŞ	SÜTUN - PLASTER	PENC.-KAPI ELEMANI		PANO	ALINLIK	SEMBOOLIK ELEMAN	
										SOVE	K. TAŞI	MOTİF				
1	İL SAĞLIK MÜDÜRLÜĞÜ BİNASI	✓	BEŞİK ÇATI						✓	✓	✓	✓		✓	✓	✓
2	DEFTERDARLIK BİNASI	✓	KIRMA ÇATI		✓				✓	✓	✓	✓		✓	✓	
3	HEKİMEVİ		BEŞİK ÇATI		✓				✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
4	KARS TİCARET VE SANAYİ ODASI BİNASI	✓	KIRMA ÇATI						✓	✓		✓	✓	✓	✓	✓
5	KARS-ARDAHAN BÖLGE BAROSU BİNASI	✓	KIRMA ÇATI						✓	✓	✓			✓		
6	ESKİ ŞEHİR KULÜBÜ BİNASI	✓	KIRMA ÇATI						✓	✓	✓	✓		✓	✓	✓
7	ATATÜRK ÇOCUK KÜTÜPHANESİ BİNASI	✓	BEŞİK ÇATI		✓				✓			✓				
8	ESKİ RUS KONSOLOSLUĞU BİNASI	✓	BEŞİK ÇATI		✓				✓	✓	✓	✓		✓		
9	ESKİ ÖĞRETMEN EVİ BİNASI	✓	KIRMA ÇATI	✓	✓				✓			✓	✓	✓		
10	KARS BELEDİYESİ BİNASI		KIRMA ÇATI		✓				✓	✓	✓	✓		✓		
11	ESKİ KARS ANADOLU LİSESİ BİNASI	✓	KIRMA ÇATI						✓	✓	✓	✓		✓	✓	
12	FEVZİ PAŞA ORTAOKULU BİNASI		BEŞİK ÇATI		✓				✓		✓	✓				
13	İSMET PAŞA İLKOKULU BİNASI		KIRMA ÇATI		✓				✓	✓	✓	✓		✓	✓	
14	GAZİ KARS ANADOLU LİSESİ BİNASI	✓	KIRMA ÇATI						✓	✓	✓	✓	✓	✓		
15	VALİ KONAĞI		KIRMA ÇATI						✓	✓	✓	✓		✓	✓	
16	DEFTERDARLIK MİSAFİRHANESİ		KIRMA ÇATI					✓	✓	✓	✓			✓		
17	TUNCER GÜVENSOY EVİ	✓	BEŞİK ÇATI					✓	✓	✓	✓			✓	✓	✓
18	KEMAL AKSU EVİ		KIRMA ÇATI		✓				✓	✓	✓	✓			✓	✓
19	RESUL YILDIZ EVİ	✓	BEŞİK ÇATI		✓				✓	✓	✓	✓		✓		
20	MALİYE CADDESİ ÜZERİNDEKİ 8 NUMARALI KONUT	✓	KIRMA ÇATI						✓	✓	✓	✓		✓	✓	✓

Ele alınan örneklerin bazılarında yapının cephesine yapım yılı işlenmiş olsa da çoğunda herhangi bir yazıtta rastlanmamıştır. Neredeyse tüm yapılarda cepheyi yatay olarak ayıran kat silmesi ve çatı silmesi yer almaktadır. Çoğunda bu silmelerle birlikte pencere altlarını kuşatan silmeler bulunmaktadır. Çatı silmeleri çoğunlukla dişli diğerleri ise yaygın olarak düz biçimde kullanılmıştır. Yapıların büyük çoğunluğunda düşey etkiyi arttıran gömme sütun ya da plasterler ve bazen de bunlarla birlikte sütunceler kullanılmıştır. Cepheye estetik katan bu elemanların hemen hemen hepsinde kaide, gövde ve başlık kısımları mevcuttur. Başlıklar çoğunlukla dorik tarzda, gövde kısımları ise yivli ya da düz olabilmektedir. Pencereler ve kapılar yaygın olarak sövelerle çevrelenmiştir. Üstlerinde de bazen düz bazen de bitkisel ya da geometrik motifler bulunan kilit taşları yer almaktadır. Kilit taşları incelenen yapıların bazılarında kemerli boşlukların üstünde işlevsel olarak kullanılsa da çoğunlukla dekoratif amaçlıdır. Bazılarında kilit taşı dekoru simetrik kabartma taşlarla desteklenmiştir. Kimi yapılarda ise boşlukların üzerinde verev biçimde simetrik olarak yerleştirilmiş düzgün kesme taş dizisinden oluşturulmuş lentolar bulunmaktadır. Pencere ve kapıların altlarında ya da üstlerinde panolar, geometrik ya da bitkisel motifler kimi yapılarda kullanılmış kimilerinde ise tercih edilmemiştir. Bazı yapılarda yatay pano, bazılarında düşey pano, bazılarında da her ikisi birden kullanılmıştır. Yapıların en dikkat çekici cephe unsurlarından biri çoğunlukla giriş bölümlerini vurgulayan alınlıklarıdır. Çoğunlukla eğrisel formlu alınlıklar kullanılmış, “Tuncer Güvensoy Evi” nde hem üçgen hem de eğrisel alınlık kullanımı bu yapı için ayrıcalık oluşturmaktadır. Bu alınlıkların üzerinde çoğunlukla bitkisel ya da geometrik motiflere yer verilirken bazılarında bu motiflerle beraber sadece o yapıya özgü kullanılmış simgesel elemanlara rastlanmıştır (Çizelge 4.43).

Farklı bir kültürden ve coğrafyadan transfer edilmiş olan Rus dönemi mimari eserleri Kars’ın önemli tarihi ve kültürel değerleri arasındadır. Bu yapıların birçoğu günümüze kadar ayakta kalmayı başarmış olsalar da aradan geçen süreçte gerek doğal etkilerle gerekse de insan eliyle çeşitli tahribatlara uğramışlardır. Bu durum, yapıların kent dokusu içerisinde giderek yok olması riskini ortaya çıkarmıştır. Bu sebeple gerekli tedbirler alınarak hem bölgedeki hem de ülkemizdeki tarihi yapı stoğu içerisinde özgün bir yere sahip bu mimari eserlerin daha bilinçli bir şekilde korunması ve gelecek kuşaklara özgün halleriyle aktarılabilmesi sağlanmalıdır.

KAYNAKLAR

- Akçayöz, V., Öztürkkan Y. 2013.** Eski ve Yeni Fotoğraflarla Kars. Kars Kültür ve Sanat Derneği Yayınları, Kars, 253 s.
- Aksoy, D. 2004.** XIX. yy. Kars Kent Dokusu Oluşumunda Meydana Gelen Değişmeler ve Gelişmeler, *Yüksek Lisans Tezi*, 100.Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Van.
- Alaybeyli, N. 2006.** Rus İşgali Döneminde Kars: Kars Beyaz Uykusuz Uzakta, Editör: Özdem, F., İstanbul, s.95-105.
- Alp, N., Yaşlı, K. Z. A., Özdemir, H. 2009.** Kars İli Kültür Envanteri. Aydoğdu Ofset Matbaacılık, Ankara, 325 s.
- Altınay, A. R. 2001.** Kafkas Yollarında Hatıralar ve Tahassüsler. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 89 s.
- Anonim, 2000.** Havariler Kilisesi (Kümbet Camii) planı ve görünüşü. <http://www.virtualani.org/karscathedral/turkish.htm>-(Erişim tarihi:14.05.2017)
- Anonim, 2000.** 1970’te yıkılan Ermeni Kilisesi. <http://www.virtualani.org/kars/turkish.htm>-(Erişim tarihi:14.05.2017)
- Anonim, 2014.** XVII. yy. Kars gravürü. <http://tr.travelogues.gr/item.php?view=43547>-(Erişim tarihi:14.05.2017)
- Anonim, 2016.** XVIII. yy. S.t. Petersburg kent planı. http://expositions.nlr.ru/ex_map/mozaika_SaintPetersburg/plans_18_century.php-(Erişim tarihi:18.09.2016)
- Anonim, 2017.** Kars ilinin coğrafi konumu. <https://www.memrise.com/course/889122/turkiye-haritasi-no-typing/14/>-(Erişim tarihi:14.05.2017)
- Anonim, 2017.** Rusların 1828 Kars kuşatma planı. <http://dic.academic.ru/dic.nsf/ruwiki/50127>-(Erişim tarihi:14.05.2017)
- Anonim, 2017.** 1855 Kars planı. <http://www.alamy.com/stock-photo/kars-fortress.html>-(Erişim tarihi:14.05.2017)
- Anonim, 2017.** Ruslara ait 1877 tarihli Kars haritası. http://www.runivers.ru/mp/mapsdetail.php?ID=484150&SECTION_ID=7614-(Erişim tarihi:14.05.2017)
- Anonim, 2017.** Rus Çarlığı sınırları içindeki Karskaya Oblast haritası. https://www.know.c/f/enciclopedia/en/Kars_Oblast-(Erişim tarihi:14.05.2017)
- Anonim, 2017a.** Rusların uyguladığı ızgara planının günümüz kent dokusundaki izleri. Google Earth Pro-(Erişim tarihi:14.05.2017)
- Anonim, 2017b.** İncelenen yapıların konumları. Google Earth Pro-(Erişim tarihi:14.05.2017)
- Anonim, 2017.** Rus Kilisesi önünde yer alan meydan. <http://sobory.ru/photo/260376>-(Erişim tarihi:14.05.2017)

- Anonim, 2017.** Gümrü şehri tarihi dokusu. http://www.yapi.com.tr/haberler/iki-bolge-iki-sehir-ve-tastan-yapilar_105212.html-(Erişim tarihi:14.05.2017)
- Anonim, 2017.** Rus Döneminde Havariler Kilisesi ve çan kulesi-Rusların Kars Zafer Anıtı. <http://kromni.livejournal.com/45738.html>-(Erişim tarihi:14.05.2017)
- Anonim, 2017.** Aleksandr Nevski Kilisesi eski hali. <http://www.kars.bel.tr/galeri-detay/resimlerle-kars/290->(Erişim tarihi:14.05.2017)
- Anonim, 2017.** Günümüzdeki isimleriyle Rusların açtığı bazı caddeler. <https://www.google.com/maps/@40.6070334,43.0967002,16.5z->(Erişim tarihi:14.05.2017)
- Anonim, 2017.** Demir Köprü'den bir görünüm. [http://mapio.net/pic/p-6133036/-](http://mapio.net/pic/p-6133036/)(Erişim tarihi:14.05.2017)
- Anonim, 2017.** Rusların Kars Zafer Anıtı. <http://kromni.livejournal.com/45738.html>-(Erişim tarihi:14.05.2017)
- Anonim, 2017.** Defterdarlık Binası eski halini gösteren bir fotoğraf. <http://www.apn-spb.ru/publications/article7254.htm>-(Erişim tarihi:14.05.2017)
- Anonim, 2017.** Atatürk Çocuk Kütüphanesi Binası eski bir fotoğrafı. <https://www.tarihtarih.com/?Syf=4&Fa=2&Id=224124->(Erişim tarihi:14.05.2017)
- Anonim, 2017.** Vali Konağı'na ait eski bir fotoğraf. <https://compute.info/tag/kars->(Erişim tarihi:14.05.2017)
- Arslan, M. 2015.** Kars Demiryolu Mirasını Koruma Önerisi Ve Eski Süt Tozu Fabrikası Koruma Projesi, *Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, İstanbul
- Aygün, N. 2007.** Kafkasya'da Rus-Osmanlı Mücadelesi ve Kars Dolaylarında Sınır İhlalleri, *Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 3(6): 89-116. Ankara.
- Badem, C. 2013.** Kars Vilayetine Ermeni Göçü (1878-1914), *Kebikeç Dergisi*, 35: 151-168. Ankara.
- Badem, C. 2010.** Çarlık Rusyası Yönetiminde Kars Vilayeti, Birzamanlar Yayıncılık, İstanbul, 479 s.
- Brumfield, W. C. 1991.** The Origins of Modernism in Russian Architecture, University of California Press, Berkeley, 341 s.
- Çetin, R. M. 2015.** I. Petro'nun Şaheseri: Petersburg, *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 3 (6): 30-36
- Çeçen, F., Günerhan, K. 2011.** Kars İli Çevre Durum Raporu, TC. Kars Valiliği Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü. Kars.
- Çiftçi, A. 2000.** Kars'ta Rus İşgali Dönemi (1878-1919) Konut Mimarisi, *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Ankara.

Demirel, M. 2008. Doğu Anadolu'da İdari Yapılanma (1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan Sonra), *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 37: 247-259, Erzurum.

Gündoğdu, H. 2009. Kuzeydoğu Anadolu'da Sivil ve Dini Mimari: Kuzeydoğu Anadolu'da Mimari, Editörler: Ural, M. Kuzucu, F., İstanbul, s. 8-64.

Gündoğdu, H. 2007. XIX. Yüzyıl Kars Yapılarına Baltık Mimari Üslubunun Yansıması, XIII. Türk Sanatları Kongresi, 02-08 Eylül 2007, Budapeşte.

Gündoğdu, N. T. 2005. Batılılaşma Dönemi Kars'ın Şehir Dokusu ve Resmi Binalar, *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Erzurum.

Hopancı, B., Uzun, B., Serter, E., Bayraktar, H. M., Akalın, E., Bolat, Ö. 2011. Kars Kentleşme Yerleşme ve Mekansal İnceleme Raporu. T.C. Bayındırlık ve İskan İl Müdürlüğü. Kars.

Kırzioğlu, M. F. 1953. Kars Tarihi I. Cilt. İstanbul, 608 s.

Kırzioğlu, M. F. 1955. 100. Yıldönümü Dolayısıyla 1855 Kars Zaferi, Işıl Matbaası, İstanbul, 232 s.

Kocaman, S. 2014. Kars İli' nin İdari Coğrafya Analizi. IASSS, 29: 271-292.

Ortaylı, İ. 1978. Çarlık Rusyası Yönetiminde Kars, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi*, 9: 343-362.

Peker, G., 2014. Kars Ticaret ve Sanayi Odası Binasının Koruma Sorunları. Gazi Üniversitesi, <https://prezi.com/mybzibmekf4m/kars-ticaret-ve-sanayi-odas-binasnn-koruma-sorunlar/>-(Erişim tarihi:14.05.2017)

Serbest, B., Demirci, N. S. 2007. Kars ve Çevresinde Rus Yönetimi (Karskaya Oblast 1878-1917), 38. ICANAS Kongresi, Ankara.

Türkan, S., Durak, S. 2016. Kars'taki Rus Dönemi (1878-1918) Yapılarının Çatı ve Cephe Özellikleri, 8. Ulusal Çatı ve Cephe Sempozyumu. 2-3 Haziran, s. 69-78. İstanbul.

Uluçam, A. 1991. Kars'taki Osmanlı Eserleri, Yakın Tarihimizde Kars ve Doğu Anadolu Sempozyumu, Kars Valiliği ve Atatürk Üniversitesi Yayını, s.145-166. Kars.

Yavuz, M., Tavukçu, A. Y. 2012. Doğukapı-Akyaka-Kars-Sarıkamış-Erzurum Eski Demiryolu Hattı ve Mimari Yapılanması, *Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 29 (1): 293-312.

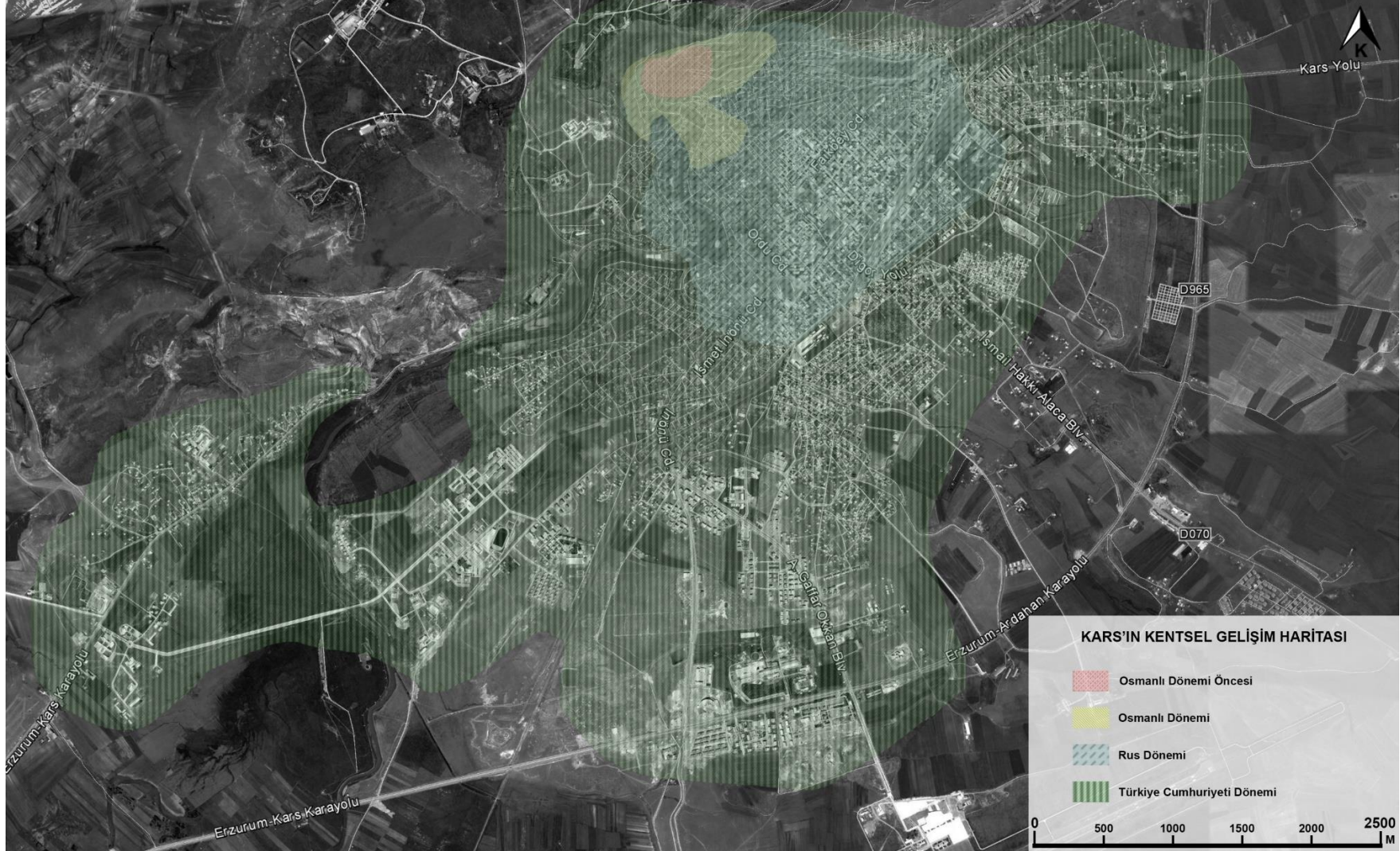
Tez içerisinde kullanılmış olan fotoğraflar **Sait TÜRKAN**'ın **2013, 2016** ve **2017** arşivinden alınmıştır.

EKLER

EK 1 Kars'ın Kentsel Gelişim Haritası

EK 1 Kars'ın Kentsel Gelişim Haritası

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı: Sait Türkan

Doğum Yeri ve Tarihi: Tuzluca-29.03.1987

Yabancı Dil: İngilizce

Eğitim Durumu (Kurum ve Yıl)

Lise: Tuzluca 100. Yıl Lisesi, Iğdır 2002-2005

Lisans: Dokuz Eylül Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü 2008-2013

Yüksek Lisans: Uludağ Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Tarihi Anabilim Dalı
2014-2017

Çalıştığı Kurum / Kurumlar ve Yıl

Ayka Mimarlık :2013-2014

Artvin Çoruh Üniversitesi: 2014

Uludağ Üniversitesi: 2014-(devam ediyor)

İletişim (e-posta): turkansait@gmail.com